

BESZÉLGETÉSEK

VÁGATLANUL

CONVERSATIONS

UNCUT VERSION

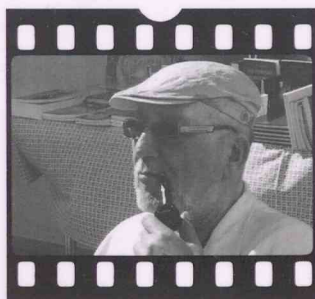
SZERENCSÉS KÁROLY

MARÓTH MIKLÓS

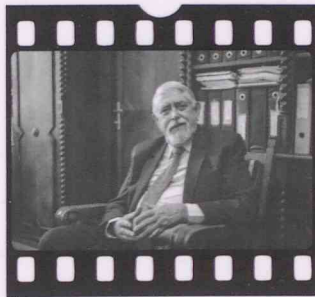
GÁGYOR PÉTER

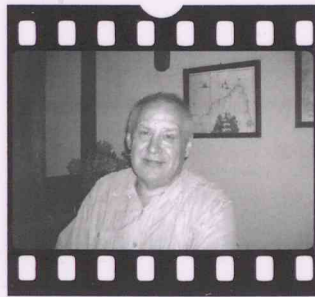
LENTNER CSABA

KÁSLER MIKLÓS

GULYÁS LÁSZLÓ

BILINGUAL EDITION

Polgári Szilvia portrészorozata
Szilvia Polgári's Portrait Series

SZENTESI ZÖLDI LÁSZLÓ

Polgári Szilvia

Beszélgetések / Conversations

Polgári Szilvia

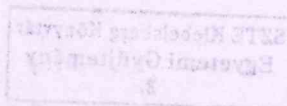
X 274016

Beszélgetések

vágtalanul

HELYBEN
OLVASTATÓ

X 274016

A történelemtudomány, a regionális tudomány, a földrajztudomány,
és a gazdálkodás- és szervezéstudományok művelőinek
tudományos könyvsorozata

A kötet megjelenését támogatta a Batthyány Családi Örökség Alapítvány

**HELYBEN
OLVASHATÓ**

SZTE Klebelsberg Könyvtár
Egyetemi Gyűjtemény
2.

SZERKESZTŐ:

Polgári Szilvia
polgariszilvia@gmail.com

FELELŐS KIADÓ:

Egyesület Közép-Európa Kutatására
Elnök: Prof. Dr. habil. Gulyás László
6727 Szeged, Löwy Sándor utca 37.
e-mail: laszlo.gulyas65@gmail.com
honlap: www.vikek.eu

ISSN 2062-3712

ISBN 978-615-80462-5-1

Nyomda:

s-Paw, Üllés

Grafika:

Polgári Szilvia

Az interjúkat fordította:

Geib Hajnalka

Szeged, 2018

X 274016

A kötet megrendelhető az alábbi e-mail címeken:
Batthyány Családi Örökség Alapítvány: kontakt@batthyany.hu
Egyesület Közép-Európa Kutatására: vekonytimea@freemail.hu

Tartalom

Előszó.....	7
Szerkesztői előszó.....	9
Ahogy rendeltetett / Beszélgetés Szerencsés Károllyal	11
Csak jogok? / Beszélgetés Maróth Miklóssal	23
Utak / Beszélgetés Gágyor Péterrel	37
Egy polihisztor szemével / Beszélgetés Kásler Miklóssal.....	47
Legyen dimenzióváltás! / Beszélgetés Lentner Csabával.....	57
Magyar tollal, magyar szívvel / Beszélgetés Gulyás Lászlóval	67
A függetlenség csak mítosz / Beszélgetés Szentesi Zöldi Lászlóval	79

Table of Contents

Foreword.....	93
Editor's foreword.....	97
As it was destined to be / Conversation with Károly Szerencsés	99
Only rights? / Conversation with Miklós Maróth	111
Paths / Conversation with Péter Gágyor	125
Through the eyes of a polyhistor / Conversation with Miklós Kásler	137
Let there be a dimensional shift / Conversation with Csaba Lentner	149
With Hungarian pen and Hungarian heart / Conversation with László Gulyás.....	161
Independence is just a myth / Conversation with László Szentesi Zöldi.....	173

Fidelitate et fortitudine

BATTHYÁNY

Előszó

Egy tökéletes társadalomban, egy jól működő demokráciában minden állampolgár, minden ember, aki a társadalmi fogaskerek részét képezi, önnön értékén mérettetik meg. Mindig, s mindenkoron értékén mérni az embert – ez volna a kívánatos!

Tökéletes társadalom azonban e világon nincs, ám miután Isten saját képére teremtett bennünket, vágyunk örök a tökéletességre, bár törekvésünk a történelmi korok függvényében változó. Úgy vélem ahhoz, hogy építhessük a jelent, azaz aktív részesei lehessünk a jövő formálásának, elsőként nélkülözhetetlen a múlt restaurálása, ezért törekednünk kell arra, hogy a máig élő történelemhamisítás végre befejeződjék. A kommunista rendszer, s a velünk élő rejtett, álruhába bújt maradványai új világot vizionálva végképp el akarták, és jelen időben is kijelenthető – el akarják törölni a múltat.

A kötet egyfelől arra tesz kísérletet, hogy a hét megszólaló – köztük két történész – egyedi, ám magyarságukban egymással mégis közös fókuszán át láttassa a magyar történelem azon sorsfordulóit, amelyekből okulhatunk, mert a tanulság levonására ma fölöttébb nagy szüksége van a hazának. Számomra és a családom számára különösen fontos a történeti restauráció, fontos az, hogy az ezeréves elit erényei és hibái valós értékükön legyenek megmérve.

1945-ben a családom ausztriai emigrációba kényszerült, Batthyány-Strattmann László herceg édesapámmal és Windisch-Grätz Mária Antónia hercegnő édesanyámmal háromévesen hagytam el az országot, s csak 1989-ben jöttem vissza, és telepedtem le végleg. Fontosnak tartom megjegyezni, hogy a hazaérkezésem pillanatában még egyetlen magyar szót sem ismertem, a családban kizárólag németül beszéltünk, s a Batthyányak történetét is német szavakba öntve hallottam először apai nagybátyám tolmácsolásában.

Hálával tartozom néhai Antall József miniszterelnöknek, aki nagyban befolyásolta döntésemet a hazatelepülést illetően, és akinek gazdasági tanácsadója lehettem, de segítségemre volt abban is, hogy támogatta az erdélyi magyarok számára általam összegyűjtött pénz elhelyezését. Bár nem Magyarországon nőttem fel, de itt tanultam meg, mit jelent magyarnak lenni. Talán ennek is köszönhető, hogy gyönyörűnek látom ezt az országot, a szülőhazámat, ahol ma különösen jó és biztonságos az élet, és ahol igenis mindenkinek van lehetősége, mindenkinek, aki akarja és tesz érte.

A kötet a magyar történelem objektív láttatásán túl kísérletet tesz arra is, hogy bemutassa az iszlámot, megszólalói tüpontos látélelletel szolgálnak, amellyel egyetértek, nemkülönben osztom Európa jövőjére vonatkozó aggodalmaikat is. A magyaroknál jobban ugyanis egyetlen más európai nemzet sem érti meg és érzi át, milyen az iszlámmal együtt élni, pontosabban szólva iszlám elnyomás alatt élni. Százötven évünk bánta, de mi mégis itt vagyunk, és itthon vagyunk, túlélünk, maradtunk keresztények, ami annyit tesz, hogy képesek voltunk megőrizni évezredek kultúránkat. Az 1440-es évek közepén Batthyány Boldizsár már harcolt a török ellen, Batthyány Ferenc pedig 1525-ben megvédte Jajcát, s a rákövetkező esztendőben mint

pozsonyi főispán vett részt a mohácsi ütközetben, ahol a magyar jobbszárny parancsnoka volt és egy négyezer fős dandárt, azaz háromezer lovas és ezer gyalogost irányított. A család tehát személyes történeti tapasztalatokkal rendelkezik az iszlámról, de a modern korban magam is éltem arab területen, így joggal jelenthetem ki, az iszlám hajlíthatatlan, s minden reformkísérletnek ellenáll.

Fontos, hogy ne csak nézzük az eseményeket, hanem lássuk is. Lássuk azt az áthidalhatatlan különbséget, amely az iszlám és a keresztény kultúra között húzódik. A kereszténység és az iszlám nem egészíthetik ki egymást, összeolvasztásuk lehetetlen, mivel utóbbi nem színesít egyéb kultúrákat, hanem kioltja azokat. Ilyen a természete, hiszen nem csupán egy vallás a sok közül, hanem életforma és politikai rendszer is egyben, amelyben Allah akarata mindenk fölé áll, és a saría, az iszlám jogrendszere ennek megfelelően rendelkezik még a hétköznapi életről is.

Nincs könnyű dolgunk, különösen, ha nyugatra tekintünk, arra a Nyugatra, amelyhez kulturális értelemben mi is tartozunk, mivel a neoliberalizmus térhódítása nem kedvez az általunk képviselt konzervatív, keresztény szemléletnek. Szabadossá tették a tömeget, s ez a rombolás már legalább egy évszázada tart – nemzedékek sora előtt járatták le a vallást, az erkölcsöt és a rendet, s mindazokat, akik képviselték és képviselik ezeket az értékeket. Nyugat-Európában a helyzet katasztrofális, de nem csak morális értelemben. A politikai elit nem tanult a gazdasági téren elkövetett hibáiból sem, és engedte, hogy a kínai befolyás hangsúlyozottan legyen jelen Afrikában, mind a földek, az erdők, mind a bányák és a piac tekintetében. Pedig lett volna lehetőség, különösen a volt gyarmattartó országok számára, hogy versenyképesen és nem utolsósorban fejlesztési szándékkal lépjenek föl a kontinens országaiban. Ehelyett lábön idehajtott majdani választópolgárokat importálnak hatalmuk bebetonozása érdekében. Az uniós vezetés kizárólag a jelenben gondolkodik, s csupán a pillanat mámorítja; úgy véli, az új telepések biztosítják majd számára a hatalomban maradáshat. De rövidtáv ez, nem egyéb, s számomra, egy magyar történelmi család sarja számára elfogadhatatlan. Reménykedem azonban, hogy ha az európai társadalmak egyszer majd mégis felismerik és megelégedik azt a rombolást, amelyet önpusztító ideológiájuk végrehajt, megpróbálnak visszatérni a gyökereikhez. Isten adja, hogy ne legyen számukra késő! Mert a muzulmán közösségek, még ha kisebb számban is vannak jelen, de érdekérvényesítő képességük erős és egységes, Európában viszont ma nem egy hasonlóképp stabil és szilárd erő áll velük szemben, hanem hogy stílszerűen fogalmazzak, a szivárvány összes színe. Ez pedig igen csekély muníció.

És hogy velünk mi lesz? Reményeim szerint sziklaszilárdan kitartunk álláspontunk mellett, s a támogatóink, a mögöttünk ma még csak tétova, ám józan hangok felerősödnek, végtére is az idő nekünk dolgozik. Ha Magyarország és a magyar nép nem akarja, hogy nyelvét, kultúráját, s történetét az inkompetens uniós elit történelmi bűnének köszönhetően nyom nélkül elmossa egy modernkori népvándorlás, akkor kiáll saját érdekei mellett, s nem enged az örök szírhangoknak, amelyek egytől egyig szuverenitása feladására buzdítják. Egyéni és közös teljesítményünkkel is mutassuk meg, hogy itt vagyunk, itthon vagyunk, és ez nem lehet másképpen! A magyarság történetében a Batthyány család története is benne foglaltatik, hitelesíti és igazolja a nép ezeréves legitimitását a Kárpát-medencében, s ha azt akarjuk, hogy a mi históriánk a mi históriánk maradjon, mindenkor határozott szóval és őszinte tettel kell képviselnünk érdekeinket.

Batthyány Ádám

Szerkesztői előszó

Egy olyan portrékötetet tarthat a kezében az olvasó, amelyben hét férfi, hét keresztény, nemzeti érzelmű értelmiségi osztja meg gondolatait egy-egy könnyed és kötetlen beszélgetés formájában: két magyar történész, egy orvosprofesszor, egy orientalista akadémikus, egy közgazdász professzor, egy színházi rendező és egy újságíró.

Az interjúk nagyjából fél év alatt, 2017 tavaszától kerültek rögzítésre, s a dátum magyarázatot ad arra is, hogy a Kásler Miklós miniszter úrral készült interjúbán a megszólítás miért következetesen „professzor úr”.

Bár a szövegek vágott verziói a tavalyi év során online már megjelentek, ám a kötetbe teljes terjedelmükben kerültek beválogatásra, azaz ebben a formában a nagyközönség még nem olvashatta őket. Sorrendiség tekintetében az alfabetikus elrendezés helyett a kronologikus rendszert választottuk, mivel a beszélgetések során egy-egy interjúalany élt az előző megszólalóra történő visszautalással, hivatkozással.

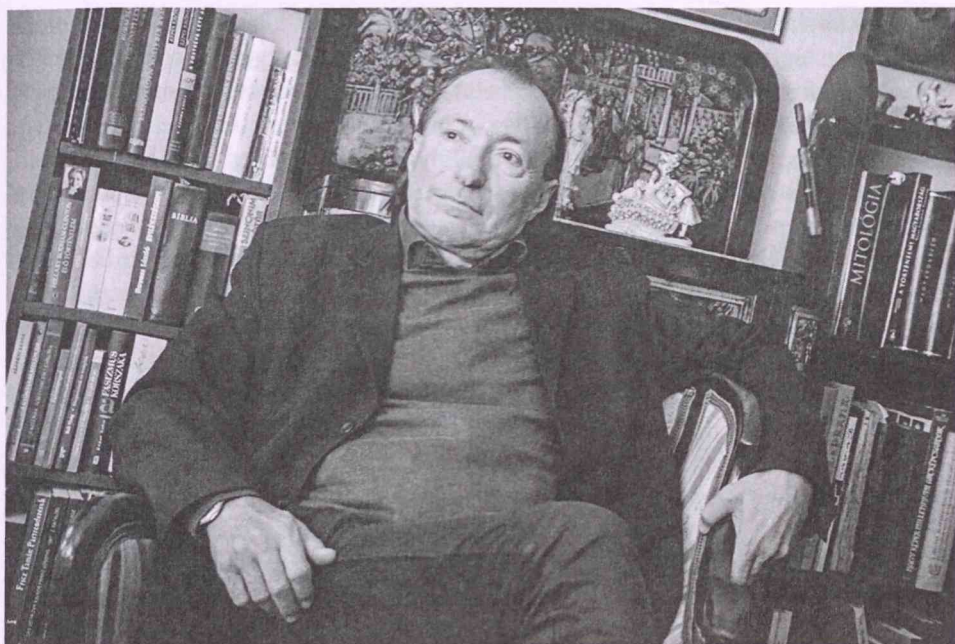
Ezúton szeretnék köszönetet mondani mindazoknak, akik támogatták e fölöttébb kalandos utat bejárt kézirat megjelenését – köszönet Batthyány Ádámnak az előszóért, Batthyány-Schmidt Margónak a fáradtságos munkájáért, amellyel a szervezés és a logisztika terheit levette a vállamról, és a Batthyány Családi Örökség Alapítványnak, amiért a megjelenést lehetővé tette. Köszönet Gulyás László professzor úrnak, aki a kiadásban és a nyomdai munkák szervezésében vállalt oroszlánrészt, és természetesen köszönet mind a hét interjúalanynak, akik türelemmel és megértéssel viselték olykor naív, olykor provokatív, olykor pedig pimasz kérdéseimet. Lentner professzor úrnak külön köszönöm a türelmét, neki valóban fából vaskarikával volt dolga, hiszen közgazdászági alapvetéseket kellett egy bölcsésszel megértetnie.

Végül pedig köszönöm édesanyámnak, hogy felnevelt, támogatott és mindvégig hitt bennem, és elfogadta, hogy harcolni sosem kellemes, de ritkán, vagy gyakorta – kinek milyen utat rajzolt a Jóisten – elkerülhetetlen.

Polgári Szilvia

Fotó: Vermes Tibor / demokrata.hu

Ahogy rendeltetett / Beszélgetés Szerencsés Károllyal

„Bizonyos életkor után az ember ragaszkodni kezd evidenciákhoz, alapvetésekhez, önmaga által, de még inkább önmaga számára fölállított keretekhez. Ezért gondolom azt, hogy Szerencsés Károly a legszebben író kortárs történész; ez számomra evidencia. Mit mondhatnék még róla? Hogy a tanárom volt, de csak rövid ideig, ennek ellenére mégis többet tanultam és tanulok tőle, mint reméltem? Hogy keveseket tisztetek, és még kevesebben vannak, akikre fölnézek, de ő ezek közé tartozik? Vagy: hogy Isten útjai kifürkészhetetlenek és minden, de igazán minden úgy történik, ahogy rendeltetett? Nem tudom. Abban viszont biztos vagyok, hogy van beleszólásunk a leírhatatlanba és van erőnk, hogy szólásra emelkedjünk.”

Szerencsés Károly, *történész, író, egyetemi tanár; a Magyar Írók Egyesületének nagydíjasa, Pro Urbe Budapest és Pesti Srác díjas*

Tanár Úr, tudhatja, érezheti egy történész, hogy a múltban melyek voltak azok a pillanatok, amikor még fordulhatott volna a kerék? Vagy azok, amelyeknél már visszafordíthatatlanná vált az esemény sor?

A történelem egy folyamat, ami nem eleve elrendelt, ilyenképpen nincs eleje, ahogy vége sem. Alakítjuk, alakítják a természeti törvények, a gazdasági törvények, a külső körülmények, és meggyőződéseim, hogy alakítják az emberek is. Aki közéletben, politikában magának helyet követel, ambíciói vannak, az alakíthatja a történelmet. De óriási a felelősség.

ge is. Egy történész soha nem tudja rekonstruálni azt, ami az adott pillanatban történt. Ez kizárt dolog, legfeljebb bizonyos elemeket rekonstruálhat. Úgy gondolom a folyamatot, az összefüggéseket kell feltárni, s azokon belül lehetnek szimbolikus pillanatok, melyekkel érzékeltethetjük, hogyan fordult a világ. A magyar történelemben ilyen Szent István megkoronázása, holott az egy több száz éves folyamatnak egyetlen pillanata, amely folyamat tartott és tartani is fog még évszázadokig; miként a magyar állam megeremtése. De mondhatnám Caesar meggyilkolását, vagy a mohácsi csatát – ezek mind egy-egy folyamatnak a részei, szimbolikusan ebben tudjuk megérezni azt a fordulatot, ami bekövetkezett. A 20. században mondjuk ilyen Tisza István meggyilkolása. Ekkor érezzük, hogy e pillanatban omlott össze a történelmi Magyarország, majd jött Trianon. Egy gyilkos lövés. Vagy ilyen Teleki Pál halála, öngyilkossága, amely valójában, még ha ő is követte el – gyilkosság. Abban érezzük, hogy eltűnt a levegő, eltűnt a mozgástér; már nincs lehetőségünk mozdulni. És az az ember, ezt a megoldást választotta, egy golyót röpített a fejébe. A korszakunkhoz közelebb ilyen Kovács Béla elhurcolása, amikor nyilvánvalóvá vált egy társadalom számára, hogy hiába van parlament, hiába a parlamenti többség, vagy mentelmi jog, az erő az oroszok oldalán áll, a megszállók oldalán és végeredményben ki fogják kényszeríteni az általuk elképzelt rendszert. És ilyen utolsó, amit említenék még Pozsgay Imre bejelentése, '89 januárjában, amikor a rádióban, nagy nyilvánosság előtt bejelentette, hogy 56-ban nem ellenforradalom volt. Ez egy olyan szimbolikus és valóságos fordulópont volt, amely az egész harminchárom évig fennálló Kádár-rendszert megrengette. Ilyen pillanatok tehát vannak, de ezek is csak a folyamatoknak a részei. Fontosak, föltárhatóak, de történészi szempontból az összefüggések bemutatása a lényeges. És ezek az eszközök vihetik közelebb a folyamatokat azokhoz az emberekhez, akik nem kívánnak monográfiák sokaságát olvasni, hanem össze akarják kapcsolni egy-egy eseménnyel azokat a változásokat, amikben tényleg fordult a világ.

Hogy megérthető legyen?

Igen. Hogy érthető, jelképes, világos legyen. És ez fontos, mert egyébként a történelem talán önmagában való dolognak tűnik. Ezeket az információkat el kell juttatni a közéletbe, el kell juttatni a döntéshozókhoz. Mert döntéshozó egy választó is, aki az egyetlen voksával dönt, meg a miniszterelnök is, aki életbevágó kérdésekben dönt. Ha ezeket a folyamatokat minél többen ismerik és elgondolkodnak azon, miképpen zajlottak, hogy mik voltak az előzmények és mik a következmények – az jó. A következmények egyébként mindig érdekesebbek is.

Ebben az esetben óriási a felelőssége a történésznek, hogy a helyes értelmezést közvetítse.

Óriási a felelőssége, persze csak akkor, ha amit mond, eljut az emberekhez, vagy a döntéshozóhoz. Ha benne van egy közéletben a történelmi látásmód, illetve a mérlegelés képessége. Mérlegelni pedig csak akkor lehet, ha bizonyos tényeket ismerünk. Csak így lehet nyugodtan választani. Ez a demokrácia alfája és ómegája. Hogyan választok, ismerem bizonyos tényeket, programokat? Ismerem embereket, akik ezeket hirdetik? Vagy pedig valami egész más értékrendszer szerint választok? A demokráciának ez a jövőbeni legfontosabb kérdése. Hogy a média és egyebek maguk alá gyűrjék-e a mérlegelés képességét, a tudásnak a vágyát. Egyáltalán, szükség van-e mindezekre, vagy pedig más szem-

pontok alapján döntünk? Például érzelmek alapján, ami lehet gyűlölet, szeretet, vagy külső jegyek alapján, vagy pusztán gazdasági, nagyon szűk gazdasági szempontok alapján? Vagy teljesen negligáljuk a perspektívánkat, a jövőnket, a gyerekeink, unokáink jövőjét?

Ez a teljes önfeladás.

Igen, ez a kérdés, hogy a demokrácia merre fog fejlődni. A mai típusú tömegdemokráciát alapvetően két dolog befolyásolhatja. Az egyik a népnevelés, az, hogy a nemzet érdekében minél több információ, minél helyesebb jusson el az emberekhez. És mérlegeljenek is, amely szükséges a higgadt döntéshez; vagy pedig a népbútítás. Azaz bizonyos sémák szerint, ezeket nevezhetnénk egyszerű szóval propagandának, vagy még negatívabb szóval manipulációnak... tehát, hogy ez alapján dönt-e az ember. Mert ha az utóbbi fog győzedelmeskedni, akkor a jelen típusú tömegdemokráciának nincs jövője.

Akkor itt még két tényező bejön, ugye? Az oktatás, illetve a negyedik hatalmi ág, a média szerepe.

Abszolút. Ez is történelem, mert Kossuthtól Bethlen Istvánig ez volt a demokrácia igénylésének alappillére. Hogy demokráciát, döntési jogot, szavazati jogot a jövőnk eldöntésére olyanoknak szabad csak adni, akikben van igény arra, hogy megismerjék a körülményeket. Hogy meglegyen a lehetőségük a tájékozódásra. Ne pusztán propaganda, manipuláció alapján döntsenek. Ez a 19-20. század gondolata, amit aztán felülírt az általános tömeg, de ezzel sajnos nem járt együtt a minőségi tömegoktatás. Pedig így kellett volna lennie. Ez kulcskérdés, minden szempontból. Gazdaságilag, társadalmilag és politikailag is. Nincs illúzióm, hogy a minőségi oktatás teljes lehet, az egész társadalomra kihathat, de minél szélesebb az oktatás hatóköre, annál valószínűbb, hogy el tudjuk kerülni a buktatókat.

Visszamennek a szavazati jog kérdéséhez, ami nem csak jogi, de erkölcsi kérdés is, mert a világban még ma sem mindenhol természetes a szabad választás joga; ahol meg van, ott sokan nem élnek vele. És itt eszembe jut Polybios munkája (Az államformák változásának elmélete és a kevert államforma), amelyben leírta, hogy „új nemzedékek nőnek fel, a demokrácia őrzése az alapítók gyermekeinek gyermekeire száll, s ezek a megszokás következtében már kevésre becsülik a jogegyenlőséget és szabadságot.” Tette mindezt majd' két ezer évvel ezelőtt. Tanulunk a hibáinkból? Vagy az emberi természet ebben az értelemben teljesen reménytelen és ugyanazokat a hibákat követjük el újra és újra?

Az emberi természet nem változik. A körülmények változnak, azok a körülmények, amelyek befolyásolják az embert. Nyilván teljesen más volt egy ókori ember világszemlélete; természetesnek vette a rabszolgaságot, a polgárjoggal járó kiváltságokat, vagy a nők kizárását a politika gyakorlásából – ez egy teljesen más hozzáállás. De az emberi természet önmagában, azt gondolom, nem változik. Azok az érzések, amelyekről az ókortól napjainkig a legjobb írók írnak, az önfeláldozás, az aljasság, a féltékenység, a szerelem, a közélet iránti érzékenység; a meghunyászkodás, a félelem, a rettegés – ezek az érzések valószínűleg léteztek az első perctől kezdve, amióta az ember társadalomban él; és megvannak ma is. Azt azért mégsem gondolom, hogy elkövetnénk ugyanazokat a hibákat, mert épp a történelem az, amely a hibák felismerését segíti. A történelemtudomány, a

művészetek azok, amelyek elősegítik, hogy ezeket a hibákat fölismerjük. A mai körülmények, a mai tudomány, művészet, vagy információ teljesen különböző az ókorétól. Ezek a körülmények teszik lehetővé azt, hogy az ember mégse essen bele ugyanazokba a hibákba. Persze ez nagyon nehéz dolog. Ezért óriási a felelőssége a tudománynak, a művészetnek és a médiának, bár utóbbinál sajnos nem jók a tapasztalatok. Ma a média a legnagyobb hatású, a művészettel, sőt a tudománnyal szemben is nagyobb hatású, így neki kellene a felismeréseket közvetítenie. De sajnos nem ezt látjuk, hanem pont a fordítottját, azt, hogy a média használja fel a művészetet és a tudományt is. Rettenetes! És van ilyen törekvés. Ezzel együtt az alapkérdésre visszatérve én mégis úgy gondolom, hogy a történelem nem ismétli önmagát.

Ez jó hír.

Tudom, sokan vannak, akik azt gondolják, a történelem ismétli önmagát, de ezt az eszközök miatt érezhetik, amelyek valóban ismétlődhetnek. Politikai eszközöket próbálnak ismételni, ilyen például az állandó káoszra törekvés, a mindennapos tüntetések, a bizonytalanság elhíttése, minden érték megkérdőjelezése – ez nem új dolog. Évszázados dolgok ezek, eszközök, amelyeken nekünk túl kell lépni. Ez a felelősségünk. És ha ezt nem tudjuk megtenni, csődöt fogunk mondani. Akkor valamiféle új minőség jön majd létre, mert ez a fajta szabadságra épülő demokrácia életképtelenné válik. Egy kaotikus, egymással szembeni állandó acsarkodásra épülő rendszerré fog válni, ami elveszi az erőket, a kibontakozás lehetőségét. Összességében én mégis úgy gondolom, megvan a lehetőségünk, bízni kell az emberekben, és le kell leplezni mindenkit, aki ugyanazon eszközökkel él, mint mondjuk a 20. század legordasabb eszmerendszerei – akár a kommunistákra, akár a nemzeti szocialistákra gondolunk. Mert ezek az eszközök most is itt vannak, de én ennek ellenére bízom abban, hogy vevők már nem leszünk rá. Lesz hatásuk, mindig lesz olyan tömeg, amelyre hathat, mindig lesznek felheccelhető, szélsőségesen gondolkodó emberek. De én mégis hiszek abban, hogy a médiának, tudománynak, művészetnek lesz olyan hatása is, hogy ezeket a szélsőségeket kordában képes majd tartani. Magyarországon ezeket a szélsőségeket a nép, a népakarat mindig kordában tudta tartani. Mindig külföldről, nagy pénzekkel, és mindig fegyverrel jöttek azok, akik a nyugodt, építkező népakaratot felülírták. Így volt ez 1918-ban, 1944-ben, 1949-ben és '56-ban is. Tehát most, 1990 után van egy nagy esélyünk arra, hogy a nyílt, külső beavatkozást kontrollálhassuk. Nem tudjuk elkerülni, mindig lesz zsarolás, fenyegetés, mindig lesznek gazdasági és egyéb érdekek. Egy ilyen kis területű ország esetében ez elkerülhetetlen, de most legalább kontrollálhatjuk, és nem oktrojálhatják ránk egy az egyben az akaratukat. Ma, 2017. április 20-án ez a helyzet, ami persze változhat akár egy hét múlva is, de egyelőre ez van, és ezzel kellene tudnunk élni. Meg kellene becsülnünk a helyzetet, és nem felülni mindenféle izgató, ezerszer lejárt szólamoknak.

Eszközök tekintetében ma sokan és sokat foglalkoznak Alinskyvel (Saul Alinsky, amerikai radikális baloldali mozgalmár, író, a RulesforRadicals szerzője – szerk.), de te már korábban leírtad, hogy célszerűbb és érthetőbb is volna Rákosiék módszereit felidézni.

Hát igen, ezek az eszközök visszaköszönnek. A 20. században, sőt, már a 19. században is voltak hasonló módszerek és ez kicsit elkeserítő.

Ez nem kicsit elkészerítő. Épp idén „ünnepeljük” például a kékcédulás választások hetvenedik évfordulóját. Ennek a méltatlan történelmi eseménynek van-e még konkrét hatása napjaink mentalitására? Gondolok itt a választási kedvre, vagy a kommunizmus által kitermelt embertípusra.

A történelem egy nehezen követhető folyamat. Vannak, akik sémákba gyömöszölik az eseményeket, hajtóerőket, s akkor minden olyan egyszerűnek tűnik. Az egyik ilyen típus – korántsem csak kommunista lehet –, a srófos agyúak gyülekezete szerint, saját maga világlátásán, világnézetén, politikai meggyőződésén kívül mindenki másét meg kell semmisíteni, vagy ha „demokrácia” van, kisebbségben kell tartani, el kell nyomni, el kell hallgatni. E szerint, aki nem úgy gondolkodik, mint ők, csak ártalmas lehet, diktatórikus, korrupt, reakciós, fasiszta, nacionalista, antiszemita, a mai kánon szerint. Sajnos van, aki felül ennek, de leginkább elkészerítő, ha az ifjúság szédül el. Mert nagyon veszélyes erőről beszélünk. A kékcédulás hadművelet azért olyan fontos számunkra, mert szimbóluma azoknak az eszközöknek, amelyeket ez a srófos agyú társaság megengedhetőnek tart a hatalom megszerzése és teljes kisajátítása érdekében. A népakarat számukra teljesen érdektelen. A népnek azt kell akarnia, amit ők előírnak. Ha nem ezt teszi, akár a népet is lefasisztázzák. Megteheti ezt a szélsőségesen elitista liberális és a hasonlóan szélsőségesen osztályharcos kommunista is. De ha ez a dacos, makacs magyar nép nem hajlandó rájuk szavazni, jogosnak tartják az erőszakot, hazugságot, külső támogatást és beavatkozást, csalást is. Akik már megtapasztalták és nem tudnak szabadulni ezektől az eszközöktől, azt el kell fogadnunk, úgysem tudjuk kiverni a fejükből. De ha ifjú generációk újra és újra beleesnek abba a csapdába, amit valamikor nagyon tudatosan fölállítottak...

Márpedig beleesnek, ahogy a mellékelt ábra is mutatja.

Remélem nem! Mert akik beleesnek, azok csak az ifjúság elenyésző kisebbségét jelentik. A kékcédulás csalást tizenkétezer ember hajtotta végre. Leadtak több mint kétszáz-ezer szavazatot. Persze a csalás részese volt a kommunista irányítású belügyminisztérium, politikai rendőrség és a bíróság is. Úgy már másfél millióra rúg a csalás mértéke. De az ifjúság elsőprő többsége nem ezt akarta. Az ifjúság azért jó, mert gondolkodik, mert hajlamos a gondolkodásra. Ha eléri az információk, az igaz gondolatok, eléri a hitre, a magyarságra, a kultúrára vonatkozó valós információk – építhető. Jó irányba mozdítható. Ezért vált döntővé mára a média, mint mindenféle információ közvetítője. Politikaié is, kulturálisé is, civilnek nevezetté is. És a média írott és íratlan szabályozása, amiről gyakran már úgy érzünk, hogy magát a szabad gondolkodást, véleményalkotást is korlátozza. A „politikailag korrekt” erőszakossága nagyon közel van a megbélyegzés hatalmához. Ami az előbb említett típus egyik legfőbb fegyvere, a politikai vagy éppen szakmai ellenfeleinek likvidálására. A média ma már szinte felülkerekedik az oktatáson is. De talán mégsem fog tudni. Ez a tanárok felelőssége, ami soha olyan nagy nem volt, mint ma. Az a helyzet, hogy nekünk vannak pozitív rebellis hagyományaink, és azok nem csúnya hagyományok. Bennünk, magyarokban, a génjeinkben ez megvan. A nagy baj az, hogyha hamis célokért mozgósítják ezeket a génjeinket. A rebellis eb ura fakó hagyományainkat, amelyek háromszáz, ötszáz évesek. Ha sikerül rosszindulatú embereknek az ifjúságot hamis célok érdekében a rebellis hagyományunkkal félrevezetni, akkor baj van. De van bennünk másféle hagyomány is – józanság; ez a nép elég

józan nép. Nagyon ritkán fordult elő, hogy rebellióra adta a fejét, és ha meghatározó külső nyomás nincs, úgy gondolom képes a helyes utat hosszútávon is megtalálni.

A módszerek tekintetében mi a helyes? Mert látjuk, hogy a közepszerűség, az ötlettelenség, az erőszakos hangoskodás nem válogat. Mit lehet tenni a nemtelen támadásokkal szemben?

Én azt mondom, hogy a nyugodt, kitaró és határozott, de nem defenzív álláspont a helyes azzal szemben, ami jelenleg zajlik. A nyugalom persze lehet közöny is, ami nagyon nagy baj. Az is az egyik szándékuk egyébként, hogy az állandó nyugtalanság idegesítse fel az embereket. És míg az egyik tettelességre gondol, addig a másik közönyre... *nem érdekel az egész, csak már hagyjanak békén!* Mind a kettő helytelen, de az erőszakosság nem szabad, hogy defenzívára ösztönözzön; ez is történelmi tapasztalat. 1918-ban és 1945 után is az volt a tapasztalat, hogy az állandó tömegharc – ahogy nevezik a történelemben – nyugtalanságot, bizonytalanságot eredményez. Most a magyar társadalom elég világosan kinyilvánította, kit akar kormányon, kit akar parlamenti többségben látni. Ebből defenzívába átmenni nem szabad. Dezertálni nem szabad. Ezt már megtapasztaltuk sokszor, de a múltban mindig volt egy rendkívül erős külső ráhatás, külső erő.

Most nincs? Vagy másfajta a mostani?

Most olyan erős nincs. Van gazdasági, pénzügyi és mindenféle egyéb nyomás, de a dezertálásra, a defenzívára most nincs ok. Ugyanakkor az okatlan konfrontációra sincs. Ezért fontos, hogy akik vállalják a politika irányítását, ilyen szituációban is vállalják, és ne mondják azt, hogy nekem elég volt! Vállalni kell a konfrontációt, nem értelmetlenül és nem a bukás biztos tudatával, de vállalni kell. Nekünk pedig, akik azt a döntést hoztuk három éve, hogy őket választjuk, nem szabad végignéznünk közönnyel, hogy az első vonalban lévőket megbélyegzik, gyalázzák, fenyegetik és olykor még keresztre is feszítik. Na, ezt nem szabad! Az adott pillanatban békésen, határozottan és méltósággal ki kell állnunk mellettük, azok mellett, akik nem dezertálnak. Ha pedig ők vállalták a küzdelmet, elvárható, hogy most bizony a kellemetlen szituációban is kitartsanak. Ne adjanak felesleges támadási felületet, ne hagyjanak zsarolási lehetőségeket, ne játsszák el a bizalmat! Remélem, ez most így van. Közös cselekvésre van szükség, nyilvánvalóan, mint mindig a történelemben. Én látom a siker reményét, és nem érzem azt, hogy megingott volna a szövetség.

A választók és a választottak között?

Igen. De még egy veszély van, mindig volt ez, nagyon nagy veszély – a belső széthúzás. Azok között is, akik vállalják a hatalommal járó nehézségeket és előnyöket, kritikus pillanatban elő szokott állni széthúzás. Az előnyök sokszor nagyobb veszélyt jelentenek. Ennek nem szabad megtörténnie. És a nemzetben is sajnos van olyan, hogy széthúzás, széthullás.

Az alapvetés a nemzeti minimum volna, ami már nincs meg egy ideje.

Igen, alapjainkra szét tudunk hullani.

Volt olyan pillanat, amikor megvolt?

A nemzeti minimum?

Igen. A rendszerváltoztatást követően volt ilyen? Messzebbre ne menjünk...

Az a baj, hogy a nemzeti minimumon nem tudjuk mit értünk.

Mondjuk a határon túli magyarok kérdését. Ez lehetne egy nemzeti minimum. Persze nyilván mások másképp látják, valószínűleg mindenkit determinál az, honnan érkezik.

Igen, de egyébként tényleg az a minimum, hogy a nemzet, még ha határok is szabdalják szét, érezze magát egy közösségnek. És itt a közösség a lényeg, hogy bármiben is közösséget tudunk-e vállalni. Akár a határon túli magyarokkal, vagy a szuverenitás igényében, vagy akár a nemzeti kultúra fönntartásában, a magyar nyelv védelmében, vagy egészen továbbmegyek – a magyar nemzet létében. Meg kell, hogy mondjam, van ma Magyarországon egy jelentős befolyással bíró réteg, amelynek a magyar nemzet, a magyar kultúra, a magyar nyelv léte már nem fontos, illetve ennek elvesztése nem trauma.

Erre utaltam, amikor az érkezésről beszéltem.

Van egy ilyen réteg, én ezt egy eltörpülő kisebbségnek gondolom, hatásaiban viszont kétségtelenül erős. De volt már ilyen is. A magyar kultúra elég erős, több mint ezer éves kultúráról beszélünk. És képes a fönntmaradásra, nem tudták soha megtörni. Gondold meg, a történelmi Magyarország hivatalos nyelve csak 1844 óta a magyar! Azelőtt kizárólag a parasztság, a nép tartotta fönnt ezt a kultúrát és a nyelvet is. A táncokat, a dalokat, legendákat. Minden erőszakos külső hatás ellenére, németesítés, törökök, plusz még a betelepítés – mindezek ellenére, nem tudták megtörni; szerintem ez a legnagyobb sikértörténet Európa történelmében. Ez a teljesen rokontalan nyelv, nép a germán, szláv és egyéb ellenséges körülmények között, örületes tengerekben, például a muszlim hódítással szemben képes volt megmaradni. Tehát a kultúránkat senki, soha nem fogja tudni legyűrni. Ezért a nagy ötlet az, hogy a népet kell legyűrni. Azt, aki hordozza a kultúrát. Ennek két alapeszköze van: az egyik a demográfiai probléma, vagyis elvenni a jövőbe vetett hitet. Mert csak az vállal gyermeket, kettőt, hármat, ötöt, aki bízik a jövőben. Tehát el kellett venni a hitet, hogy ez az ország, ez a nemzet életképes, perspektívája van, jövője van, urambocsá! még küldetése is van. Ez a hit megingott. Nyilván benne volt a szocialista, kommunista negyven év, amit nagyon nehéz lesz kiheverni. És ezért van az, hogy brutálisan csökken a magyarság létszáma, nem csak a trianoni Magyarországon, hanem a Kárpát-medencében is. Ugyan még mindig a legnagyobb népesség a Kárpát-medencében, de vészjóslóan csökken, és ha a trendeket végignézzük, ebből nagyon nagy baj lesz. Ezt meggyorsítandó találták ki a népcserét. Nem csak Magyarországon, hanem egész Európában, hiszen ez német és francia probléma is. Olyan probléma, amely életmódcserét, megélhetéscserét, múltcserét, jövőcserét vizionál.

Németországban manapság 1,4 körüli a termékenységi ráta.

El tudom képzelni. Erre lenne válasz az új milliós, tíz- és százmilliós tömegek beáramlása Európába.

Csak ez az ok? Csak a demográfia a szempont?

Nem a demográfia, hanem a jövőbe vetett hit. Az ingott meg, amikor a keresztény hit megcsappant.

Az identitását veszített Nyugat-Európa és a muszlim kultúra erőszakos ütköztetése, nem is tudom... ez nem egy potenciális robbanótöltet? Az európai vezetés vajon fölméri ezt? Szándékos, vagy véletlenszerű, ami történik?

Ők valószínűleg úgy gondolják, hogy olyan hatalmas népek, mint a német, vagy a francia, képesek lesznek integrálni a bejövő, sokmilliós migránstömeget. Meglehet az iroda-palotákból ez így látszik.

Az empíria erre rácsáfolt.

De ők úgy gondolják, képesek lesznek integrálni. Ez tévedés, szerintem is tévedés, de letragikusabb mindez azokra a népekre, amelyek számarányukban csekélyebbek. A magyarra, a csehre, a szlovákra és folytathatnánk. A németiség százmilliós, mi pedig tizenkét millióan vagyunk. Itt az arányokon van a hangsúly. Úgy gondolom, a németiség sem fogja tudni integrálni ezt a tömeget, sőt! Nekünk ezeréves tapasztalatunk van arról, hogyan kell védekezni. Hogyan kell megtartani azt, amiről épp az előbb beszéltünk. A németiségnek, a franciáknak erről fogalmuk sincs. Arról, hogy mi történik velük. Mi tudjuk, ezért az ellenállásunk. Ezért értenek meg minket a lengyelek. Mert ezer éven át ők is emiatt küzdöttek a németekkel, oroszokkal. És ők is megvannak, meg mi is megvagyunk. Tehát az immunrendszerünk ilyen szempontból fejlettebb, a számarányunk viszont csekély. És ha valóban az történik, amit a tudósok mondanak, hogy Afrika lakossága ötven éven belül megkétszereződik, és már most sem tudja eltartani a népességét, akkor itt nem egy-két millió, hanem százmilliók fognak érkezni, és azzal szemben egy tíz-tizenkétfélmillió nép teljesen tehetetlen lesz, nem tudja átadni a kultúráját sem. Számomra a legnagyobb tragédia, hogy Atlantiszként fog elsüllyedni az egész magyar kultúra Arany Jánostól Ady Endrén át József Attiláig. Mindenki és minden el fog süllyedni. A németek és a franciák talán azt hiszik, az ő kultúrájuk nem fog elsüllyedni, mert átveszi a megjelenő tömeg. De csak rá kell nézni a nyugat-európai nagyvárosok egyes kerületeire. Lehet, hogy még francia, német, angol, de már nem európai. Ehhez a paradoxonhoz való viszonyunk határozza meg a jövő generációk sorsát. Mondhatnám: ez létünk vagy vesztünk.

Visszatérnék egy pillanatra a szimbólumokhoz. Mert számomra meghatározó kép volt, amikor 2015-ben megindult a tömeg a Keletiből, emlékszel? Kaptak persze lelkes kíséretet is, vonultak egy darabig az autópályán gyalog, forgalmat akadályoztatva és mindenféle európai jogszabályt áthágva. És amikor jött a naplemente, megálltak és imádkozni kezdtek. Állt a kocsisor, de ők csak imádkoztak és hálát adtak Allahnak. Bennem ebben a pillanatban merült föl ezernyi gyomorszorító kérdés, amelyekre azóta sem kaptam kielégítő válaszokat.

Hát, ez egy népvándorlás. Érdemes tanulmányozni, hogy a Római Birodalomra hogyan épült rá a barbár népvándorlás. El tudok gondolkodni ezen, hajlandó is vagyok rá, de hogy ez végzetes lesz a magyarságra, abban biztos vagyok. És ez nekem fáj. Számomra elfogadhatatlan. Nem tudok azonosulni azokkal, akiknek mindez egy természetes folyamat. Azokkal, akik úgy gondolják, hogy a kultúránkért nem kár. Vagy talán úgy gondolják, hogy beteszik valami múzeumba, esetleg egy hanghordozón megőrzik a magyar költészetet? Talán felvillanthat valamit. Egyiptomiak, görögök? De hová lesz az a nép? Ezt nem tudom elfogadni, semmilyen szinten. Úgy gondolom, hogy ameddig lehetséges, minden eszközzel meg kell őrizni a saját identitásunkat.

Igaz. Identitás, kultúra, sokat beszéltünk róla, és a szépirás is a kultúránk szerves részét képezi. Miért döntöttél úgy, hogy a történettudományt szépirással ötvözd, mi volt az indíttatás?

A történelemtudomány eszközei nagyon végesek. Épp, amiről beszéltünk; nem célja az, hogy *l'art pour l'art* földerítse 1426-ban egy meghatározott napon mi történt és azt a lehető legpontosabban leírja, hanem az a cél, hogy a ma létező nemzedékeknek fogódzókat adjon. És úgy tapasztaltam, hogy a történettudományon egyfajta belterjesség uralkodott el. Akadémizmusnak nevezném, ha a képzőművészethez hasonlítanánk. Ami egyben azal is jár, hogy a legjobb gondolatok sem jutnak el nemhogy a közéletbe, a döntéshozókhoz, vagy a társadalom szélesebb rétegeihez, hanem még a szakma más részeihez sem. Súlyos helyzet ez a tudományban. Ezért gondoltam, hogy segítségül kellene hívni más eszközöket is, és én a szépirodalomban találtam meg ezeket az eszközöket. Illetve a személyes közlésben, a személyes azonosulásban, a hitvallásban. Ha érzi az olvasó, hogy egy húsvér ember beszél hozzá, nem pedig valami megfellebbezhetetlen törvénykönyv, vagy tudományos ige – úgy könnyebben eljut. Így próbálok közelebb kerülni az olvasókhoz. És mindezt úgy tudtam megtenni, hogy megőriztem a szuverenitásomat. Ez nagyon fontos dolog. Hogy az ember, ha tökéletesen nem is, de mégiscsak legyen ön maga. Ezt egyedül – most már tudom, és tulajdonképpen akkor is tudtam – a feleségemnek köszönhettem, aki szintén történész volt. A legkiválóbb tanáregyéniség. Az ő segítségének köszönhettem. Mi ketten egy ideig elég erősek voltunk ahhoz, hogy a saját utunkon eljussunk emberekhez, tanítsunk, írjunk. Ez különleges szerencse volt.

A közös televíziós sorozat nagy sikerrel ment. (Még nem késő – Földesi Margit, Gyurkovics Tibor, Szerencsés Károly – szerk.)

Igen, egy ideig együtt is próbáltuk a tévét. Ő jobban hitt ebben, úgy érezte, így tud közelebb jutni az igazsághoz és azt másokhoz eljuttatni. Sokan emlékeznek rá, pedig nem a *mainstream* műsorokban tűnt föl. Szinte mindenkivel beszélt, és mindenre rákérdezett, akkor is, ha kellemetlen vagy kínos volt. Én pedig inkább a személyes és irodalmi megközelítés felé fordultam, de sosem hagytuk el a történelmet. Neki minden kérdése, nekem minden írásom a történelemről szólt. Nem tudom, hogy ez milyen fogadtatást kapott a szakmában, de az biztos, hogy a nézők és az olvasók megerősítettek. Nem lettem bestseller-író, de megerősítettek, hogy ez járható út. Gyurkovics Tibor volt az első, aki nagyon határozottan támogatott ebben. Azt mondta, ez jó. És az embernek szüksége van arra, hogyha új utakra téved, valaki mondja azt, *ez jó, érdemes csinálni!* Különben a kishitűség hamar eluralkodhat rajta. Úgyhogy neki ez volt a döntő szerepe, kiváló ember volt egyébként, ő volt az, aki erre ösztönzött, és úgy gondolom, nem volt zsácutca. Egyre kevésbé az, mert az emberekhez ma már nagyon nehéz eljutni. Vagy nagyon felületesen lehet, vagy pedig igazán, mélyen megérintve, és én inkább az utóbbit próbálgatom.

A felületességgel az a baj, hogy bár könnyű befogadni, de elveszik az igazság; a mély megérintésnél pedig a befogadás lehet nehézkes...

Igen, de én is vallom azt, amit Ady, hogy akihez kell, eljut. Akihez meg hiába, oda felesleges is. Eljutottak ezek a könyvek oda, ahová kellett. Persze nyilván szeretném sokkal több emberhez eljuttatni.

Itt fontos megemlíteni, hogy monumentális szöveganyagot tudhatsz magadénak – 25 kötet, 50 tanulmány és csaknem félszáz cikked látott napvilágot. Aztán 2011-ben megszületett a Véna, 2013-ban pedig a FeleséGem könyve. Azóta eltelt négy év, és tavaly februárban történt egy tragédia. Beszéljünk erről?

Ehhez tudni kell, hogy a kapcsolatunk a feleségemmel harmincöt évig tartott.

Ő 21 volt, te 23, amikor házasodtak.

Amikor házasodtunk igen, de hát egyetemi ismeretség volt. Egy ilyen kapcsolatnak, egy ilyen szövetségnek tényleg az a három dolog az alapja, ami eléggé jól meg vagyon fogalmazva – hit, remény és szeretet. Ezek közül a szerelem indítja a dolgokat. És ez valódi szerelem volt, ahogy maradt is. A remény úgy jött be, hogy én 34 évesen gyógyíthatatlan beteg lettem. Ami azért elég kellemetlen dolog. Akkor már két pici gyerekünk volt, de a remény mindig megmaradt, hogy a betegség kezelhető, szinten tartható. És az, hogy most itt beszélek, azt jelenti, így van. Azóta 23 év telik lassan el, és még mindig itt vagyok, transzplantációk sora után. A teljesen váratlan viszont az volt, hogy a feleségemet is megtámadta egy betegség; a rák. És mi akkor is úgy indultunk neki, hogy hit, remény, szeretet. Tartott ez nagyon sokáig, majdnem nyolc évig, de aztán a remény kezdett elpárologni. És végül a rák legyőzte őt. 2015-ben még nagybetegen is írtunk egy könyvet, *Egy nemzet kétségei között*, talán a címadás is sugallt valamit; akkor már kétségek voltak bennünk. És ahogy a remény elfogyott, úgy következett be a tragédia. A FeleséGem könyve... talán ott már éreztem, hogy meg kell írni addig, amíg..., de nem úgy írtam meg, ahogy kellett volna. Azt hiszem, a legtöbb író érzi ezt. Tehát meg kell írnom a harmadik részt is, amely a végső stádiumról fog szólni és az utolsó mondat az lesz: *más lett a világ, mert ő már nincs itt*. De többé nem akarok ilyen típusú könyvet írni. Nagyon érdekes történet egyébként, mert az utolsó 26-27 hónapban én meg újjászülettem. 2014-ben transzplantáltak, és azóta jól vagyok, az adott körülmények közepette. Írok, tanítok, megpróbálom földolgozni, ami történt. Egyedül vagyok ugyan, de nem vagyok magányos. Próbálok nem elbukni, ami nagy veszély ilyenkor, amikor az ember teljesen támasz nélkül marad. Bonyolult dolog. Bennem nincsenek meg azok a képességek, amelyek a mi szövetségünkben megvoltak. Szeretném, ha ebben a könyvben a feleségemnek méltó emléket tudnék állítani, és így jó érzésekkel tudnám az örökkévalóságnak átadni. Ehhez szükség volna arra, hogy az ő média-megjelenéseit archiválni lehessen, ne vesszen el, ne törölje le valaki, amikor már kevés a hordozó, egyebek. Ezek ugyanúgy az egyetemes magyar kultúra részei, mint akár a legnagyobb költőink szavai, vagy bármely kulturális emlékün. Úgyhogy ez most a célom, az utolsó tragikus és traumatikus pillanatnak a feldolgozása. Elég szikáran szeretném. Nem szépirodalmi, de nem is tudományos szinten, hanem valahol a kettő között.

Hasonló struktúra lesz, mint az előző kettő?

Nem, ez csak órála fog szólni, illetve az utolsó 27 hónapunkról. Nem kívánok mást hozzatenni, úgy gondolom, más nem illene ide.

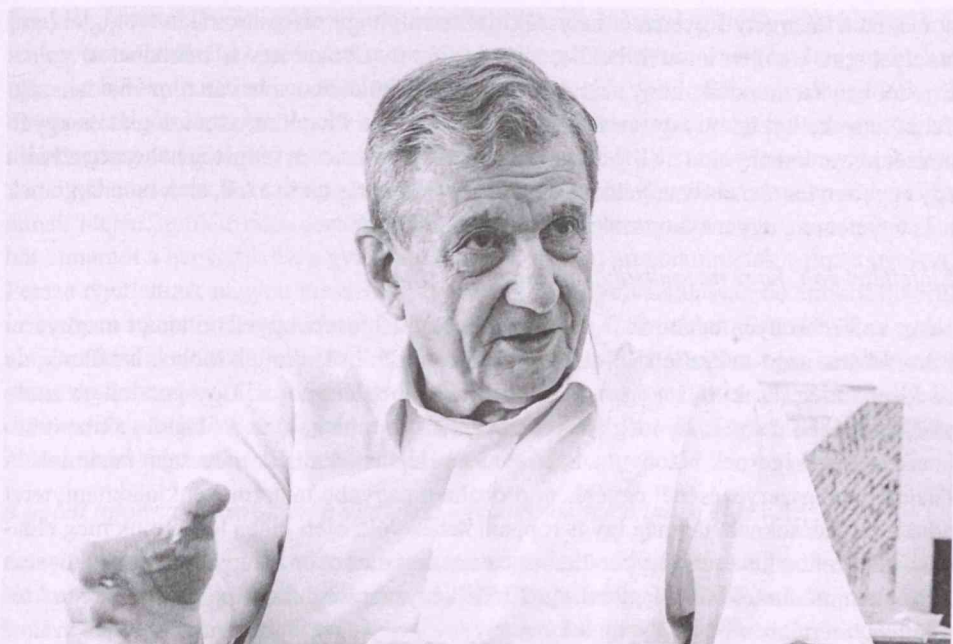
Méltó lezárása lesz a trilógiának.

Hát, ez egy olyan műfaj, amelyben az ember nem lehet elégedett. Kellene valaki és ez a Gitta volt, aki azt mondaná, hogy *oké, most már jó, ne vacakolj tovább! Ez most már jó!*

Fotó: T. Szántó György / demokrata.hu

Csak jogok? / Beszélgetés Maróth Miklóssal

„Maróth Miklós életpályája aligha mutatható be egy kétórás beszélgetés leiratában; nem, semmiképp. Ám a kísérlet mégis életre kél és megszületik belőle a portré, egy arckép, amely talán sokaknak fontos, nekem szerfőlött az, s merem róla hinni – maradandó. Vannak, akik egész életük során csak magyarázzák, miért nem sikerülhet... Valami. Bármilyen. Úgy vélem, a professzor nem tartozik ezek közé, ahogy jómagam sem. És ez testhezállók kezdet. A folytatás pedig inkább váratlan élményekkel gazdagít, mert bár eddig is tudtam, az egyetemi szférában a pökhendiség fordítottan arányos a fölmutatott teljesítménnyel, a humorérzékre mégsem számítottam; az öniróniára meg pláne. Ezért bátran üzenem az ifjaknak: a kort nem csak palackozva érdemes tisztelni, s kiemelkedő eredmények sosem a megspórolt munkából születnek.”

Maróth Miklós, *Széchenyi-díjas klasszika-filológus, orientalista, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja*

Professzor úrról a nagyközönség kevéssé tudja, hogy a Pázmány Péter Katolikus Egyetem alapító dékánja, 1991-ben kezdte megszervezni a bölcsészkart, majd 1999-ig volt dékán. Hogyan értékeli az egyetem sorsát a kezdetektől napjainkig?

Annak idején a cél az volt, hogy kivezzük az egyetemet abból a magyar felsőoktatási rendszerből, amely működésében számos hibát tapasztaltam. Egyes szakmákat például érdekszövetségek uraltak, és ők osztogatták az álláshelyeket. Másrészt pedig szerettem

volna, ha a Pázmány Egyetemet helyreállítják azzal, hogy visszahozzák a teológiai kart, amelyet annak idején kitétek belőle; akár az Eötvös Loránd név is maradhatott volna. Erre többen azt mondták, hogy nem, hiszen az ELTE bölcsészkarán van filozófiai tanszék. Tehát létre kellett hozni egy másik egyetemet, amely a filozófiát, szociológiát és egyéb társadalomtudományokat más szellemenben tanít. Természetesen rengeteg nehézség adódik egy egyetem létrehozásával, például a tanári kar föl kutatása; kik azok, akik nem tanítanak más egyetemen, ugyanakkor szakmailag mégiscsak jók?

Előfeltétel volt, hogy ne tanítsanak máshol?

Nem, volt több ilyen tanárunk is, de mondjuk egy debreceni egyetemi tanárt megnyerni Piliscsabára, azért nehéz lett volna. Az ELTE-ről viszont tanítottak többen is nálunk, de az ideális mégiscsak az, ha egy saját tanári kart lehet létrehozni. Úgy gondoltam azok, akik nyugdíjba mentek, de még jó erőben vannak, taníthatnak, és a fiatalok, akiket tanítanak és tehetségesnek bizonyulnak, ők pedig beléphetnek majd, mint saját tanáraink. A Pázmány megszervezésénél egyébként próbáltam nagyobb tantermeket kialakítani, teret adni az előadásoknak, de még így is roppant nehéz volt, mert hiába hirdettünk meg előadásokat, azokon kevesebb ember ült, mint a szemináriumokon. Márpedig egy szakot sem lehet szemináriumokból fölépíteni. Az ELTE kényszerűségből létrejött oktatási struktúrája nagymértékben befolyásolta a Pázmány tevékenységét is. Az emberek fejében lévő minták és megszokások borzasztóan megnehezítették az önálló kari arculat kiépítését.

Mi a véleménye a bolognai rendszerről?

Akkor még tanítottam, és bekerültem a Nemzeti Bologna Bizottságba. Annak legfőbb problémája volt, hogy főiskolai emberek határozták meg a bizottságon belüli munkát. Ők voltak többségben, míg az egyetemiek – akik kvázi tudták, mi az *egyetem* – kisebbségben. Másfelől, míg egy házépítésnél kívánatos, hogy először az alapokat rakjuk le, aztán az első emeletet húzzuk rá, majd a másodikat, és így tovább, az oktatásban ez nem igaz. Ott tudni kell, mi az, amit ki akarunk bocsátani, majd onnan kell visszabontani az egészet. Sajnos a magyar oktatásügyet nem így működtetjük, és a bolognai rendszerben ugyanazt a rossz sémát alkalmazták; létrehozták a bemenetét, a BA-t (*hároméves alapképzés – szerk.*) és ebbe az egész egyetemi szféra belezsúfolta a korábbi, teljes anyagot.

Ez a sokat markol, keveset fog tipikus esete.

Pontosan. Természetesen ezután már nem tudtak mit kezdeni az MA-val (*kétéves mesterképzés – szerk.*), ezért most nem történelmet tanítanak, vagy irodalmat, hanem reneszánsz irodalmat; de mi értelmű egy reneszánsz irodalom MA-nak? Akkor mit tanítunk majd a doktori képzésben? Mondjuk a klasszika-filológia és az orientalisztika szakokon azért lehetett nyerni ezen, mert mi bevezettünk számos korábban nem létezett tantárgyat, azaz sokkal jobb képzést tudunk biztosítani. Viszont ez elképzelhetetlen volt a történelem szakon, mert arra egyszerűen nem illett rá a bolognai rendszer.

Pár éve a tanárképzést egyébként megint visszaállították az ötéves képzések sorába.

Igen, de képzelje el, hogy van egy történelem szak, amely osztott képzésben folyik és van egy másik, tanárképzésben, amely osztatlan. Ez maga az elmebaj. Nem véletlen,

hogy az orvosok és a jogászok sem vállalták a bolognai rendszert. Egyszerűen szólva, az egyetemi szférához nem értő politikusok rákényszerítettek az európai egyetemekre egy olyan szerencsétlen modellt, amely sokkal rosszabb volt, mint amit elhagytunk, és ez káoszhoz vezetett. Arról nem is beszélve, hogy Magyarország szegénylegény módjára csinálta meg az átalakítást, mert Angliában, ahol ez a modell él, ott az összes nyelvszakon van egy hároméves BA kurzus, de a negyedik plusz évben kimennek a nyelvterületre. És annak idején, amikor rákérdeztem, nálunk hogy lesz, azt mondták, erre nincs pénz. Tehát elmaradt a negyedik év, a gyakorlat, amikor tényleg megtanulhatták volna a nyelvet. Persze eljuthatunk nagyon messzire itthon bármiféle nyelvtanulással, de amikor kikerül az ember a nyelvterületre, kiderül, hogy annak jó része érvénytelen. Ezen kívül az egész magyar felsőoktatásban jelentős színvonalromlás ment végbe. A tehetséges fiatalok ma a számítógépes szakok irányába mennek el, a bölcsészkarok vesztek népszerűségükből, csökken az oda jelentkezők száma. Jelenleg az informatika a jövő ígérete, de reméljük, idővel majd visszaáll az élet a normális kerékvásásba.

A fejlett informatika sokat ad a világnak, ugyanakkor sok minden el is vész.

A technikai vívmányokkal nagyon sok képességünket veszítjük el, ez vitathatatlan. Életemben először, amikor volt titkárnőm, rájöttem, hogy addig bárkit föl tudtam hívni, attól kezdve viszont nem. A másik probléma az egyetemekkel, bennük a bölcsészkarokkal, hogy rettenetesen sok embert vesznek föl. Az Akadémián volt erről szó egy ülésen, ahol arra az eredményre jutottunk, hogy míg régen az érettségiző korosztály öt-tíz százalékát vették föl, és ők valóban tanulni akartak, lehetett velük eredményt elérni, addig ma negyven-ötven százalékát veszik föl, de továbbra is az az öt-tíz százalék tanul. A többi csak élni akar a diákjogokkal, a nem tanuláshoz fűződő jogokkal, ezért zuhan a színvonal. Hogy mást ne mondjak, ma sajnos egyetemi végzettséggel sem evidencia például a „hogy” elé vesszőt tenni.

Az egyetemeknél maradvá, Professzor úrnak mi a véleménye a CEU körül kialakult vitákról?

Sosem tanítottam ott, de amit hallottam róla, abból az a kép szűrődik le, hogy a CEU körüli problémák jó részével a kormány nem is akar foglalkozni, szemet huny fölötte, de akad olyan rész is, amely fölött már nem.

A CEU a kezdetektől privilegizált helyzetben volt a többi magyar egyetemmel szemben?

Így van, Magyarországon huszonkilenc külföldi háttérű egyetem működött, ebből hatot bezártak, mégpedig nem akármilyen országok egyetemeit, volt közöttük francia és angol is. De senki sem beszél róla, sem itt, sem a nemzetközi szinten. Ám ők nem szóltak egy árva szót sem, mert a magyar törvények szerint be lehetett zárni, és valóban, komoly minőségi kifogások merültek föl. Egyetemnek az a felsőoktatási intézmény nevezhető, ahol a három tudományterületből (*humán, élőtermészet, élettelen természet – szerk.*) legalább kettőt tanítanak, illetve van BA, MA és PhD kurzusa is.

De a CEU-n csak MA és PhD képzés van, nem?

Ez az egyik, nincs BA kurzusa, MA kurzusa pedig csak részben, de azok közül is több csak két féléves, azaz nem felel meg a magyar törvényeknek. A másik pedig az, hogy

nincs két szakterülete. Tehát a kormány e tekintetben iszonyatos kesztyűs kézzel és megértéssel állt a CEU-hoz. A másik probléma viszont, amelyből ügyet csináltak, hogy a CEU két diplomát ad ki, egy magyar és egy angol nyelvűt, de az angol nyelvű egyetem nem létezik. Márpedig egy nem létező intézmény nem adhat ki diplomát. És erre nem válasz az, amit a CEU mondott, hogy *ez a mi üzleti politikánk része*. Ez messzemenően nem akadémiai szabadság kérdése, mert abba senki sem szólt bele.

Ez jogi kérdés.

Igen, ez egyszerűen jogi kérdés, ám ha az ember a sajtót olvassa, úgy néz ki, mintha hoztak volna egy törvényt a CEU-val szemben, a Lex CEU-t. De nem így van. Hat éve hoztak törvényt a magyar felsőoktatás ügyében, így mindenkinek volt pontosan hat éve, hogy aszerint igazítsa a helyzetét. Amely intézmények ezt nem tették meg, azokat bezárták, egyedül a CEU-val ültek le tárgyalni az egyik problémáról, mert a többi fölött szemet hunytak. Egyébként ismerünk olyan közép-ázsiai országból érkezett hallgatót a CEU-ról, akinek a családjával egyetemben létkérdés a pénz, amelyet ott kap; ő beszélt arról, hogy CEU-s hallgatók szerettek volna magyarul tanulni, ha már ebben az országban tartózkodnak, de nem engedték nekik. Hát ennyire magyar egyetem a CEU. Továbbá azt értésükre adták, hogyha átjárogatnak az ELTE-re konzultálni, szedhetik a sátorfájukat.

Ezt bizonyára a tolerancia jegyében tették. A CEU kapcsán, de egyéb okok miatt is manapság gyakoriak az utcai megmozdulások, melyek egyik fő eleme a nyílt társadalom eszméjének támogatása. Lehetséges a nagyszámú muszlim közösségek integrációja az európai társadalmakba?

Hogy az integrálás automatikus folyamat lenne, amit iskolarendszerrel el lehet érni, ahogy a liberális elemek gondolják, ebben én nem hiszek. Például a cigányság integrációja évszázadok múltán sem mondható sikeresnek. Teljesen más társadalmi struktúrában élnek, amivel nem azt akarom mondani, hogy nincsenek egyedi eredmények, de a tömeg egészét már nem lehetett beilleszteni a többségi társadalomba. Legfeljebb, ahogyan ez néhány helyen történt, bokrokat ültetnek eléjük, mert akkor az őskőkorszaki viszonyokat az útról nem látni. Más a munkaerőlcük, a társadalmi struktúrájuk, és másak a hierarchia-viszonyaik is.

Pedig ott a vallás azonos.

Amennyiben ezt komolyan veszik és nem csak a fölszínen marad meg, vagy babona szinten él tovább. De mondok ennél cifrább példát is: egyetemista koromban, a hatvanas évek közepén megismerkedtem egy piarista tanárral, akit mint dunántúli faluból jött történészt izgatta, hogy a saját falubeli legényei azonnal verekedni kezdenek a szomszédos falubeliekkel, ha találkoznak. Vajon miért lehetett ez?

Megörökölték?

Lényegében igen, mert kiderítette, hogy egy 13. században betelepített kun falu volt az övék. Már rég nem tudta senki, ők maguk sem, hogy kunok leszármazottai, de ez a hagyomány tovább élt. Tehát a hagyományok borzasztóan szívósak. Még akkor is, ha fölveszik a kereszténységet, betagozódnak, szorgalmasan dolgoznak, de az *idegenszag*

mégis megmarad. Ezért rettentően kell vigyázni ezekkel a népmozgásokkal, még akkor is, ha spontának is. Ha pedig betelepítésről van szó, azaz egy mesterséges beavatkozásról a társadalom szövetébe, annak súlyos következményei lehetnek. Gondoljunk arra, hogy a németek sehol a szomszédos országokban nem integrálódtak, egyedül Magyarországon, ha szabad hinni John Lukacsnak, mert olyan érdekes volt a magyar kultúra, hogy ahhoz még németként is érdemes volt asszimilálódni. Tehát a svábság asszimilálódott. De a románság már vallási különbségek miatt nem, és megnézhetjük, mi lett a vége. A betelepítéssel ezért borzasztóan vigyázni kell, mert egyáltalán nem úgy működik, hogy elküldjük őket az iskolába, és ott minden megoldódik. Ugyanez a helyzet az iszlámmal, ahol nemcsak a hagyományok színezik ezt a kérdést, hanem a vallási különbségek is. Márpedig ők abból indulnak ki, hogy a vallásuk isteni eredetű, mint ahogy mindhárom nagy vallást ez jellemzi (*zsidó, keresztény, iszlám – a szerk.*), de ebben a tételben leginkább a muzulmánok hisznek mind a mai napig. Tehát ők nem tekintik alku tárgyának a vallási kérdéseket. Nem lehet erről alkudozni, nem fordulhat elő, hogy az európai oktatás nyomán majd kevésbé lesznek hithű muzulmánok, szó sincs erről. Ráadásul a vallási tanításon túl, van egyfajta törzsi háttér. Innen Európából ezt nagyon nehéz felfogni, de hadd mondjak el egy történetet arról, mennyire áthatja a törzsi hagyomány az arab világot. Amikor Bagdadban tanultam az egyik szobatársam eltűnt két napra, aztán amikor visszajött nagyon boldog volt, kérdeztük is tőle, mi történt, ő pedig elmesélte, hogy esküvőn járt. De miért a nagy öröm, ha nem az ő esküvője volt? Kiderült, az egyik barátja menyegzőjét tartották, akinek az egyetemen megtetszett egy lány, de esélye sem volt arra, hogy feleségül vegye, mert egy olyan társadalomban, ahol a lakosság kilencven százaléka analfabéta, borzasztóan sok menyasszonypénzt kellett volna fizetni egy egyetemista lányért. A fiúnak pedig, mint kezdő egyetemistának esélye sem volt, hogy néhány évtizeden belül, mielőtt öregasszony lesz a menyasszony, összegyűjtsön annyi pénzt. És most részben egy másik történet kezdődik, de visszatérünk majd erre.

Tehát Bagdadban, a fővárosban az egyik törzsből való lányt hozzáadták egy másik törzsből való fiúhoz. Elrendezték mindent a törzs illetékesei, majd megtartották az esküvőt, nagy lövöldözés és láрма közepette. A szertartás után az ifjú pár türelmetlenül elvonult, ám rövidesen a fiatalember jött vissza halálra váltan, hogy rászédtek, becsapták, kirabolták, mert hiba van a menyasszonyban. Idősebb férfiak ekkor félrehívták és megkérdezték tőle, tudja-e hol kell *azt* keresni, igen, mondta, merthogy előtte már járt rosszlányoknál, szóval tudja, épp ezért állítja, amit állít. Na, mindkét oldalról felugrottak a törzs emberei, mert a lányos törzset óriási sértés érte, a fiú számára meg az volt a sérelem, hogy hibás árut akartak rászólni, így végül megegyeztek, a tényeket tisztázni kell!

Tehát nem is láthatta a fiú előtte?

Látni láthatta, de nem beszélhetett vele, semmiféle kapcsolat nem lehetett közöttük. Mi sem beszélhettünk egyébként lányokkal az egyetemen, szóval teljes apartheid volt. Aztán bizottságot hoztak létre, elvitték nőgyógyászhoz a menyasszonyt, aki az orvostól kapott egy pecsétes igazolást arról, hogy minden rendben van vele. Erre a fiú törzsét képviselő bizottsági tagok azt mondták, hogy ismerjük az orvosokat, befolyásolhatóak, nem számít a pecsét, sem az írás, elmegyünk Kerbelába, az Abbász mecsetbe, és ott esküdjön meg a

fiú, hogy igazat beszél. Ugyanis az a hír járta, ha valaki az Abbász mecsetben hamisan esküszik, akkor púpos lesz, de minimum sánta, vagy meghal. Tehát nagy baj éri. Úgyhogy a bizottság kíséretében a fiú kénytelen volt elmenni a mecsetbe, de esküdni már nem mert. Ebből arra következettek, hogy alaptalan sértés érte a lány törzsét. A bizottság ekkor összeült és megbeszélték, hogyan lehet ezt a rettenetes sértést semmissé tenni, és arra az eredményre jutottak, hogy a fiú törzse köteles három férjhez adható lányt ingyen és bérmentve, minden menyasszonypénz nélkül átengedni a lány törzsének. Ezután a három lánynak meg kellett jelennie a másik törzs előtt, és a törzsfőnök odacsóditette az összes nősülendő fiatalembert, majd rájuk mutatott és kijelölte melyik fiú melyik lányt fogja elvenni. Így jött össze véletlenül a szobatársam barátja azzal az egyetemista lánnyal, aki után epekedett. És ez Bagdadban történt, a hatvanas években.

A középkori Európában is hasonló volt a helyzet.

Igen, de itt közben fölfedezték a szerelmet, és attól kezdve nem üzleti vállalkozásként tekintettek a házasságokra. Ott viszont nem is a szülők, hanem a törzs döntött; tehát a törzs szerepe óriási. Európában a politikai élet a racionalitás, a nyereségesség és az igazságosság tengelye körül forog. Náluk az igazságosság fontos, de épp annyira a vallás, a származás és a rokonság is. Csak nézzük meg, Szaddám Husszein kikkel vette magát körül – a rokonaival. De ez nem nepotizmus. Ez ott normális. Az más kérdés, hogy a család ott is kezd átalakulni. A muszlim törvénykezés szerint a Korán alapján meg volt szabva, ha valaki meghal, hogyan örökölnek az oldalági rokonok, de az utóbbi században ezt kezdte fölülírni az egyenes ági leszármazottak öröklése, amely viszont nincs benne a régi muzulmán törvényekben. Azaz a nagycsalád fogalma kezd átalakulni. Persze egy család továbbra is több száz emberből áll, de az öröklődésnél ma már inkább az egyenes ágat preferálják az oldalággal szemben.

Mit kell tudnunk az öt törvényről?

Öt féle súlyos bűn van. Az iszlám vallásának a középpontja a törvény és nem pedig Isten ismerete, tehát nem arról szól, hogyan és miként képzeljük el az Istent, mint például a keresztény teológiában.

Az föl sem merülhet, hogy nincs Allah?

Semmiképp. Az *aszlama* azt jelenti, hogy „megbékélt” Isten akaratával. És itt van a csala, hogy az iszlám a béke vallása volna, nem igaz, nem erről van szó, hanem az Isten akaratával való megbékélésről. Ez részben pedig már válasz a demográfiai robbanásra is. Szerintük Isten akarja úgy. Az arab világban sok helyen kiírják a taxikban: *Allahra hagyatkoztam!* És pont úgy is vezetnek. Csak nyomják a pedált, tekerik a kormányt, Allah meg vigyáz rájuk. De ez nem mindig jön össze. Az arab világban az emberek éltek a saját környezetükben és a kádi, azaz a bíró, aki a törvényt ismerte, igazította el őket az ügyes-bajos dolgaikban, az élet különböző területein. Az államot meg elvezette az, aki katonailag magához tudta ragadni a hatalmat. Ha ez külföldi volt, akkor külföldi volt. A modern Egyiptom megalapítójáról, Mohamed Aliról lehet tudni, hogy élete végéig nem tanult meg arabul, albán volt ugyan, de tudott törökül, így török tolmácsos keresztül értkezett az alattvalóival. Tehát az állami élet alakult, ahogy alakult, de nagyon nem érintette

az embereket, a hétköznapokat. Az iszlám nem rendelkezik arról, hogyan kell államfőt választani, vagy milyen jogaik vannak. Magyarul, az embereknek állami törvényekkel gondjuk nem volt, csak vallási törvényekkel, amelyek a saját, szűkre szabott világukban elegendőnek bizonyultak. Csupán az utóbbi másfél évszázad fejleménye az állami törvények kialakítása, a nemzetállamaikat is csak az első világháború után hozták létre.

Nem is akárhogy...

Vonalzóval, igen. És persze nem volt államigazgatási gyakorlatuk, nem tudták, hogyan kell egy államot vezetni; nem véletlenül kudarcosak az arab országok. Addig a török szultán rendelkezett fölöttük, és a török tisztségviselők, majd hirtelen az ölkébe hullott egy állam, amelyet vezetni kellett.

Ráadásul úgy sikerült a Sykes – Picot-egyezményben (1916 – szerk.) megrajzolni a határokat, akár Trianon esetében is, hogy az etnikai szempontokat teljesen figyelmen kívül hagyták.

Mindent figyelmen kívül hagytak. Pár évvel ezelőtt megjelent egy könyv, *Vonal a homokban* címmel (*Daniel Miller: Line in the Sand, 2011 – szerk.*), amelyből kiderült, hogy Sir Mark Sykes, ez az angol úriember mindössze kétszer járt a Közel-Keleten, miközben azt állította magáról, a térség szakértője, és beszéli az ottani nyelveket. Természetesen egyik nyelven sem beszélt. És ez az abszolút tudatlan, amatőr ember határozta meg, hogyan és miként folyanak a béketárgyalások. Ezáltal rokoni viszonyokat szabdaltak szét, szunnita eufráteszi törzseket vágtak ketté, a törzs fele Irakban maradt, a másik fele pedig Szíriához került. Ők persze továbbra is átmentek a határon, nem nagyon izgatta őket, hogy járt arra néhány francia és angol úr, akik azt mondták, *mostantól itt határ van!* Hát ezer éveken keresztül járkáltak oda-vissza! Sajnos azonban ezzel a mentalitással jönnek a mi határainkra is.

Ahol nem lőnek, ott szabad. De egy kicsit térjünk vissza az öt legfontosabb vallási törvényre.

A cselekedeteket öt osztályba sorolták, a legfelsőbe tartoztak a kötelezően végrehajtandók, mint a napi öt ima; ezek elhagyása bűn. Létezik öt olyan tett, amelyeknek viszont a megtétele bűn, úgymint az útonállás, a lopás, a gyilkosság, a házasságtörés és más azzal való vádolása. A közbülső három osztályban viszont indifferens cselekedetek vannak, tehát a vallás nem tiltja őket; egyeseket ajánl, másokat nem tilt, de nem is ajánl, ide tartozik például a hazugság. Viszont ha a muzulmánoknak előnye származik belőle, nyugodtan hazudhat.

Mi a hozzáállásuk a demokráciához, amely nem isteni törvényekből építkezik?

Az, hogy ember nem hozhat törvényt, csak az Isten. Ebből mindenki következtessen. Egyébként az ideérkezők közül kollégáim sokuknak tolmácsoltak, és míg a tolmácsoknak kihallgatáson kívül megmondták az igazat, hogy egy darab unokatestvérük sincs Svédországban, addig a hivatalnoknak már mást vallottak. Tehát ha számukra előnyös, mondhatják, hogy szírek, ez nem bűn. Hozzá kell tennem, sok esetben csak udvariasak, amit mi hazugságnak értékelünk. Ha például meghívom ebédre, akkor is igent mond, ha nem

kíván velem ebédelni, ám a megbeszélrt időpontra már nem jön el; nem volt hozzá kedve, de udvariatlan dolog lett volna nemet mondania. Ez náluk nem hazugságnak minősül, hanem udvariasságnak.

Kisebbségként így élni bármely európai, vagy inkább bármely nem muszlim társadalomban szinte tudathasadásos állapot lehet.

Így van. Ez egy tudathasadásos állapot, de hozzá kell tennem, az európai társadalmakban élő muszlimok jó részének halvány fogalma sincs arról, mit ír elő a vallása, csak babona-szintű ismereteik vannak, amelyekhez viszont ragaszkodnak. A probléma az, hogy az iszlámnak nincs központi tanító hivatala, tehát az emberek a saját szellemi képességeiknek megfelelően alkotnak valamiféle képet arról, mit is taníthat az ő vallásuk.

Ez a szunnitákra vonatkozik?

A szunnitákra, igen. Ebből következik, hogy ő megesküszik nekem, a vallása ezt és ezt tanítja, de egyáltalán nem biztos, hogy igaza van, mégis annak megfelelően él. És ha a másik szunnita nem úgy él, akkor az ellenség. Ők tehát egymás között is ápolják az ellenséges viszonyt, elég megnézni Szaúd-Arábiát és Katart.

Eszerint egy európai ellenőrzésnél mondhatni esélytelen kiszűrni azt, ki kicsoda?

Pontosan. Részben ez a probléma, részben pedig az, hogy ezeket az ellenségeskedéseket magukkal hozzák. Akár az etnikait, akár a vallásit, ezért szerintem az európai hatóságoknak nem kellene azzal foglalkozni, ki hová tartozik és annak megfelelően eljárni velük, mert gyakorlatilag ezek a törvények Európában nem érvényesek. Ha Európa tartaná magát ahhoz, hogy szekuláris, akkor a vallási törvényeknek itt nem lenne helyük. Ha a katolikus egyház kánonjogát nem veszi figyelembe a Magyar Állam, miért venné figyelembe az ugyancsak kánonjog szerepét betöltő sariát? Vagy tudomásul veszik, hogy itt nincs saria, vagy azonnal haza kellene zsuppolni őket, mert mindez elfogadhatatlan. A közel-keleti ellenségeskedéseiket, hogyha onnan elmenekültek, ne hozzák magukkal, mert akkor nekünk kell majd elmenekülnünk Európából.

Nemrég készítettek egy felmérést a brüsszeli muszlimok integrációjáról és az eredmény jóindulattal sem nevezhető biztatónak. Lehetséges, hogy a valós helyzet még ennél is lesújtóbb?

Egyet nem tudnak a kutatások készítői – hogyha arabul szólnak a muzulmánokhoz, családtagnak tekintik az illetőt és megmondják, mit gondolnak, még akkor is, ha tudják, európaival beszélnek, de ha angolul, vagy franciául kérdezik őket, akkor azt a választ fogják adni, amit szerintük a másik elvár. Ha integráltak vélik magukat, akkor is a saria szerint akarnak élni, ráadásul egy, a Mohamed életrajzában fennmaradt megállapodás szerint muzulmán nem muzulmánal nem szövetkezik másik muzulmánal szemben. Magyarul, ha Európában egy muzulmán elkövet egy merényletet, akkor a másik muzulmán, ha nem is helyesli, akkor sem fog együttműködni a nem muzulmán rendőrséggel.

Akkor inkább úgy kell föltenni a kérdést, ha eskalálódik a helyzet akármelyik európai országban, ki hová fog állni?

Egyértelmű, hogy a muzulmánok egy tömböt fognak alkotni. Arisztotelész összegyűjtötte százötz görög városállam alkotmányát, végigtanulmányozta azokat, és megírta, hogy valahány államban, ahová idegenek nagyobb számban betelepültek, előbb-utóbb kenyértörésre került sor az őslakosok és a betelepültek között. Ha idejekorán történt mindez, akkor elüldözték a betelepülő kisebbséget, ha azonban később, akkor az őslakosok lettek elüldözve.

Van erre egy frappáns magyar közmondás, amit nem tűr a nyomdafesték, viszont idézhetjük a magyar miniszterelnököt, aki 2015 táján azt mondta: „Európa gazdag és gyenge”, s ez igen veszélyes kombináció. Megoldást jelenthetne, ha a beérkezőknek volna mihez alkalmazkodni?

Európa valóban gyenge, mindenféle erkölcsi tekintetben is. Ami Kölnben történt, azt például az iszlám törvényei is tiltják. Ezek az úgynevezett emberjogi aktivisták, akik támogatják az elkövetőket azok emberi jogaira hivatkozva, az ő szájukból sosem hallottam a kötelesség, vagy a felelősség szót. Példának okáért már odáig elmentek, hogy bárkivel lehet házasságot kötni, állattal is, tárggyal is, vagy akár önmagukkal is. De a felelősségről nem beszélnek. Nagyon bántott, amikor az a szír gyerek belefulladt a tengerbe, sajnálatos dolog, de miért engem ér a tetemrehívás, miért nem az apját?

Pedig ő tette mentőmellény nélkül a csónakba a török partokon, ahol akkor épp nem volt háború.

Így van. Akkor miért nekem kell lelkiismeret furdalást éreznem? Itt valami alapvetően kifocamodott. Jelenleg Európában vannak emberek, akiknek vannak jogaik és kötelességeik, felelősség terheli őket, és vannak, akiknek csak jogaik vannak, de semmi kötelesség, semmi felelősség. Mihez igazodjanak, a nihilizmushoz? A tolerancia nem egyfajta entitás, amihez lehet igazodni, főleg nem, ha úgy igazítjuk, ahogy épp akarjuk, mert bizonyos dolgokkal szemben toleránsak vagyunk, másokról meg nem szabad beszélni, mert az már gyűlöletbeszéd. Annak evidenciának kellene lenni, hogyha egy bevándorló háttérű ember bármiféle bűnt követ el Európában, abban a pillanatban hazasuppolják, nem pedig vitatkoznak arról, az áldozat fölismerte-e? Ha egy nőt férfiak kergetnek, nyilván nem fogja memorizálni egyenként az arcukat, ez egy örült elvárás.

Maradva Nyugat-Európánál, nem gondolnám, hogy nincsenek kiváló tudósok, kutatók, szakemberek, akik ne tudnák tőpontosan megfogalmazni, mi történik valójában, s hogy mindez hová vezet. A politika vajon miért nem veszi figyelembe a hozzáértők véleményét?

A szakemberek véleményére akkor van szükség, ha azok igazolják a politikusok előzetes szándékát, de ha nem az elvártat mondják, akkor nem kellenek. A tudósoknak le kell számolniuk azzal az illúzióval, hogy rájuk bárki is kíváncsi, hacsaknem utólagos igazolásként. A propaganda gépezetének működését nem ismerem, viszont örület volt, amikor Németország összes gondját azzal magyarázták, hogy a magyarok átengedték a migránsokat.

A politika már csak ilyen; egyszerűsít.

Na jó, de ez nem egyszerűsítés, hanem konkrét hazugság.

Ez tényleg az volt. Amiről viszont nem beszél a politika, hogy míg Németországba beáramlott bő másfélmillió képzetlen ember, addig ki is áramlott egymillió németajkú, iskolázott német. Ez jó üzlet a politikanak?

Természetesen nem az, és érthető ugyan, ha a fél világ megindul a túlnépesedés és a sivatagosodás miatt, az viszont érthetetlen, miért engedjük be őket, miért nem helyben segítünk, és miért bomlott föl a törvényes európai rend? De ezt valószínűleg sosem fogjuk megtudni, vagy legalábbis egyhamar biztosan nem. Vannak persze jelek, amelyekből következtetéseket vonhatunk le, például Soros brüsszeli föllépése, ahol kifejezetten a migráció támogatójaként jelenik meg, de mindez kevés ahhoz, hogy valamiféle biztos tudásról beszélhessünk.

Sokak számára ez óriási biznisz.

Az ISIS-nek az, óriási pénzeket tettek zsebre az embercsempészetből, vagy a németországi ingatlanulajdonosok számára is, akik ingatlanjait az állam bérbe vette. De a jogszolgáltatásoknak, tolmácsoknak, gyógyszercégeknek szintén jövedelmező a bevándorlás. Voltak persze munkaerő-piaci illúziók, pont az egymillió elvándorló német miatt, akiket szíriai orvosokkal és mérnökökkel kívántak pótolni.

De ez nem jött be.

Hát nem. Hosszú távon semmiképp, ugyanis a bevándorlók munkamorálja más. Egy katarai sejk egyik prédikációját néztem meg nemrég, amelyben arról beszélt, hogy az arab világban, főleg a gazdagabb országokban minden megvan, a legmodernebb Mercedes is, de abból egyetlen csavart sem készítettek ők. Miért? Mert a munkát nem veszik komolyan. És addig osztott-szorzott, míg végül kihozta, hogy egy arab hivatali tisztségviselő, jó, ha tíz percet dolgozik egy nap.

Kicsit már érintettük a harmadik világ demográfiai helyzetét. Kínában például belső igény volt a kérdés rendezésére, a muszlim országokban ez miért nem merül föl? Vagy, ha a fejlett Nyugat már eddig is beavatkozott gyógyszerrel, infrastruktúrával, ezt miért nem próbálja eljuttatni?

Allah adta, majd Allah el is tartja, ez a szemlélet.

Ez teljességgel hajlíthatatlan elv?

Nem hajlíthatatlan, mert a tapasztalat fölülírná, de ha mi most befogadjuk a fölösleget, akkor nem fogja. Hirtelenjében megugrott a lakossági létszám, mert az egészségügyi szolgáltatásoktól kezdve sok mindenben át a természeti kontrollt a fehér ember kiiktatta. Nem véletlen, hogy a szubszaharai országok némelyikében az elmúlt ötven év alatt megtízszereződött a lakosság, miközben a sivatag nyomul előre. Az arab világban az elmúlt száz év alatt megkilencszereződött, Iránt is ide lehet nyugodtan számolni, Európában pedig nem; ez a vákuumhatás oka.

És az országok vezetése sem érzi ezt problémának?

Nem. Libanon egy olyan ország, amely lakosságának túlnyomó része már most is külföldön van, tehát Libanonban csak a libanoniak kisebbsége lakik. Ha csak egy olyan

ország van az arab világban, amelyik lakosságának a túlnyomó része külföldön él, akkor ez minta lesz a többiek számára is.

Az iszlám kilencvenes évek elején történt vallási módosításai szerint, ha egy muszlim kisebbségként él más társadalomban, mi a teendője?

Meg kell őriznie és terjesztenie kell a vallását. Az iszlámnál az állam ismérve az, kinek a nevében hirdetik ki az imát, mert az a politikai közösség vezetője. Ha megnézzük az európai történelemkönyveket, Egyiptomot 1860 körül az angolok meghódították, 1830-ban a franciák Algériát, ám a keleti térképek szerint az első világháború végéig ugyanezek az országok az Oszmán Birodalom részeként szerepelnek. Miért? Mert a pénteki imát a török szultán nevében hirdették ki és a *zakátot* (kötelező adakozás – szerk.) az ő parancsára gyűjtötték össze. Na most, ki az aki megmondja Európában, kinek a nevében hirdetik ki az imát Molenbeekben? Merthogy nem a belga király nevében, az biztos.

Szóval a német fürdőzési szokásokat taglaló képregények nem segítenek?

Nem hinném. Ha egyszer valahol többségbe kerülnek és a saria szerint élnek, akkor az az ő területük. Ezért érthető a saria járőrök jelenléte szerte Nyugat-Európában. Mert az már az ő politikai közösségük felségterülete, ahhoz a befogadó országnak sok köze nincs. Indifferens számukra, hogy az övék egy kánonjog, a másik pedig állami törvény. És ha Európában multikulturalizmus van, akkor miért ne lehetne más törvények szerint is élni? Akkor miért ne lehetnének *multitörvények*?

Hová vezet mindez?

Jelenleg nincs határ, amelybe beleütköznének, nincs olyan, amit megtiltanának nekik, tehát egyre szemtelenebbek és követelőzőbbek. Németek mondják, hogy a nyelvkurzusokról úgy gondolták, majd azok az integráció első lépései lesznek, ám mihelyst rájuk ragad néhány szó, elkezdenek követelőzni. Mert rájönnek, hogy nekik csak követelniük kell, és akkor mindenki rohan teljesíteni, különben fasiszta lesz, vagy rasszista. Európa tehát elengedi őket, nincs határ, se felelősség, se kötelesség. Csak emberi jogok. És ha egy nő hozzámehet egy vasúttállomáshoz, mert az identitása és kiteljesedése ez, ráadásul még talál is hozzá egy rátermett papot, akkor vajon kérhet-e egy migráns olyat, amit ne teljesítenének neki?

Alapvető belső probléma van?

Az. Több helyütt elmondtam már, azok a bizonyos európai értékek, amelyekről mindig hallunk, nem másak, mint erkölcsi és világnézeti nihilizmus, egoizmus és hedonizmus.

Azt hiszem végigzongoráztuk a realitást. Professzor Úr számos nyelven beszél, még több nyelven ír-olvas, mondhatjuk, bejárta a világot. Volt olyan élmény, amely élénken kíséri?

Egy évig tanultam a Bagdadi Állami Egyetemen, Bécsbe pedig az akkori főnököm, Harmatta János támogatásának köszönhetően kerültem ki. Később Berlinben, az NDK Tudományos Akadémiájának külföldi munkatársaként dolgoztam, Leningrádban pedig a SzUTA úgynevezett Keldish-ösztöndíjasa voltam, azaz egy évig az Orientalista Intézet Leningrádi Részlegének rendes munkatársa, majd vendégkutató a Harvardon. A feleségem jóvoltából pedig egy félétet Cambridge-ben töltöttem, úgy gondolta, jobb, ha mind-

ketten megyünk. Akkor jött egyébként az ötlet, hogy az Avicenna Kutatóintézetet meg kellene csinálni. Az ember utólag sok mindenre szívesen emlékezik vissza, amiről akkor nem tudta, hogy élmény. Egy másik világba, más kultúrába való belepillantás utólag pótolhatatlan gazdagodásnak látszik. Roppantul sajnálnám, ha mindez kimaradt volna. Bagdadban meglepő volt, milyen erős keresztény közösség fogadott. Európai szokásoknak megfelelően ott is megtartottam a vasárnapot, pedig egyetemre kellett volna mennünk, de megmondtam, hogy vasárnap templomba megyek, és ezt ők megértették.

A másik vallást jobban tisztelik, mint a semmit?

Így van, pontosan, becsültek érte. A templomba sok hozzám hasonló fiatalember járt, és ők mise után mindig elmentek a keresztény klubba, én pedig velük, így belekerültem egy keresztény társaságba, ami egyfajta otthonosság érzést adott; sok barátra tettem szert. És hát megindító volt látni, az ottani keresztény közösségek mennyire szeretik egymást. Valahogy az őskereszténység légköre átlengi őket. Egyiptomban láttam, amikor a pap és hívei kirándultak, végigjárva a régi egyiptomi emlékhelyeket, őseik nyomait. A keleti keresztények egészen másfajta vallási életet élnek, de a római egyház eretneknek titulálva őket nem akar róluk tudomást venni, és az ortodox egyház természetesen ezt kihasználja. Moszkva befolyása a keleti keresztényeken át érvényesül, mert ők védik egyedül az érdekeiket. És ebből sok minden megérthető, amit a politológusok sokszor nem értenek, ezért tévesen mérik föl a helyzetet. Nyomasztó álmaim voltak egyébként Bagdadban amiatt, hogy úgy kell hazajönnöm, nem láttam Babilont. Úgyhogy az egyik reggel fölébredtem, megkérdeztem a szobatársaimat, honnan indul busz Babilonba és elmentem. Ott persze azonnal rájöttem, hogy Babilont a Pergamon Múzeumban kell keresni, a helyszínen csak a csupasz téglafalak maradtak. De a tény, hogy az ember Babilon talaján állt és ott volt az Eufrátesz partján, nos, ezek olyan dolgok, amelyek csak később tudatosulnak.

A napokban visszafoglalták Moszult a szíriai kormánycsapatok. Mi lesz az ott munkanélkülivé vált harcosokkal?

Anyag nem vész el, csak átalakul. Az Al-Kaida Iszlám Állammá vált, és az ISIS is átalakul majd valami mássá. Abban biztos vagyok, hogy a terrorizmus minket sokkal kevésbé fenyeget, mint Nyugat-Európát, nekik viszont van félnivalójuk, csakúgy, mint a különböző arab országoknak. Legyőzték az Iszlám Államot, ez azt jelenti, a terrorizmus egyik formájának véget vetettek.

Mi történik Önnel ezen a forró nyáron, a forró ősz előtt?

Nagy munkában vagyunk, amely elsősorban türelmet és szorgalmat követel, s mint tudjuk, e nemes tulajdonságokból egy férfiemberbe mindig jóval kevesebb szorul, mint egy nőbe. Az Akadémiai Könyvtárban megtaláltuk II. Bajazid szultán (1447-1512 – szerk.) könyvtárkatalógusát, megjegyzem a könyvtára háromszor akkora volt, mint Mátyás híres Corvina Könyvtára. Tehát ezt a katalógust adjuk ki, ami azért érdekes, mert az Oszmán Birodalom kultúrájára vet világos fényt. Fakszimile kiadást (hasonmás kiadás – szerk.) tervezünk, amelynek lesz latin és arab betűs címlapja is, ehhez készül továbbá a tanulmánykötet, vagy kötetek, nem tudom, mennyiben fog elférni. A török könyvtárakban fe-

küldtek a könyvek, és a gerincükre írtak valamit, de csak hozzátételegesen. Vagy a szerző neve, vagy a könyv címe szerepelt rajta, de az is lehet, hogy egyéb módon jelölték. Tehát ezekből a hiányos leírásokból kell összehoznunk a műünket, amely leírásokat senki sem tudott használni, csak a könyvtáros maga.

Ez izgalmas kutatómunka, hányan dolgoznak rajta?

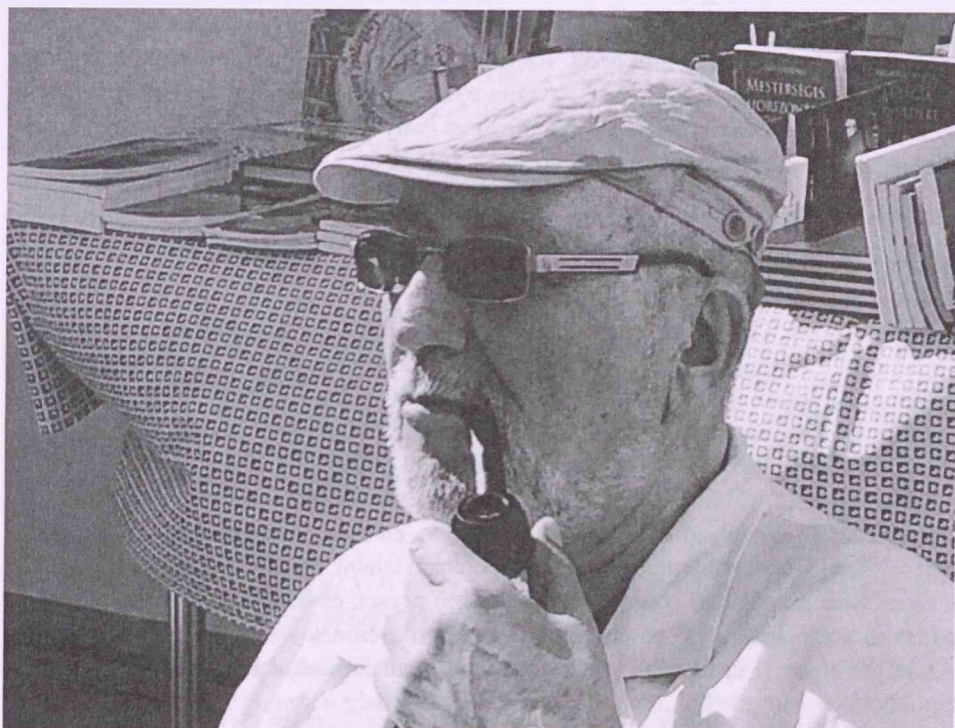
Hat arabista, két iranista és két turkológus. Igyekszünk legjobb tudásunk szerint dolgozni, de az ilyen jellegű munkáknál igen nagy a hibalehetőség. Szóval ez a nyári program, idén teljesen el kellene készülnünk vele. Ám mint fentebb is említettem, egy férfiember számára kinszenvedés ez, mi nem tudjuk animálni magunkat szemben a női munkatársainkkal, akik iszonyú élvezettel vesznek el a részletekben. És közben furdal a lelkiismeret, mert a kollégáknak disszertációt kellene írniuk, meg egyéb kutatásokat folytatni. Viszont tudjuk azt, hogy egy török társaság a Harvard Egyetemen versenyt dolgozik velünk.

Akkor ez kellő inspiráció?

De még mennyire!

Fotó: Gyágyor Péter gyűjteményéből

Utak / Beszélgetés Gágyor Péterrel

„Nem mindig mi választjuk útjainkat, előfordul, hogy azok választanak bennünket. Jó esetben egyenes, sima úton járhatjuk végig sorsunkat, ám akadnak rögös, vagy épp hegynek fölfele ívelő, meredek utak. Olykor homokot fúj szemünkbe a szél, máskor meg a cipőnk talpa kopik rongyosra gyaloglás közben. Néha határokon lépünk át, akarva, akaratlanul, önszántunkból, esetleg muszájból. Bolyongunk saját hangunkat keresve, és csak utólag szembesülünk a ténnyel, mikor voltunk jó helyen, jókor, vagy épp ellenkezőleg: rossz helyen, rosszkor. Gágyor Péter számos úton megfordult, s az is megesett, hogy visszafordult, de a legfontosabbat, saját sorsa útját maradéktalanul végigjárta.”

Gágyor Péter, színházi rendező, drámaíró, színműfordító, publicista

Felvidéken születettél 1946-ban. Beszéljünk egy kicsit az ottani évekről.

Ipolyság akkor még magyar város volt. Kicsit dzsentris, kicsit beszélgetős hely, emlékszem, az orális történelmet úgy kaptam meg, hogy kint ültünk, az öregek is kijöttek, hozták kinek mije volt, rétes, pogácsa; és ott eszegettünk, beszélgettünk. Mesélték a háborút, a hadifogságot, Ella néni a tetovált kezével elmondta a koncentrációs tábor, Laci bácsi az orosz hadifogságot. Aztán a kommunizmus erősödésével változott a helyzet, kezdett

veszélyes lenni a beszélgetés. De szerencsére megélhettem azt az időszakot is, amikor még viszonylag szabadon működött. Ezekkel az alapokkal próbáltam meg a kamaszkor múltán a korabeli szocializmusban egyfajta etikai rendet keresni, hivatkozván például a lenini nemzetiségi törvényekre. De ekkor már az Ipolyba azért belelőttek a határőrök egy-két halászt, akik a túlsó partba akadt horogért mentek át.

Fiatalon nőültél?

Húsz lehettem, és nem sokkal később bejöttek az oroszok. Csináltuk a földalatti lapokat, és aztán az ember rájött, hiába csinálod, attól hogy kisebbségi vagy, sem a cseh, sem a szlovák nemzeti vágyakban nem lehet helyed. Egyfajta marginalizált állapotban vagy. És hát mi közöm volt nekem az egész Csehszlovák folyamathoz? Csehszlovákiát a lelkem mélyén sosem fogadtam el, én ipolysági voltam. Aztán átkerültem Pozsonyba az Új Szóhoz, igyekeztem velük együttműködni, azokat a nemzetiségi kényes témákat hozni a sajtóban, amire nekik épp szükség volt. Végül elkerültem Kassára, én voltam talán az egyetlen újságíró, aki kiállt a Thália Színház alapítása mellett. Aztán jöttek a tisztogatások, először az eltévelyedett párttagokat nyírták ki, én nem voltam az, így a végén kerültem sorra, de sorra kerültem; és nem tudtam munkát találni. Nem volt külön munkakönyv, a személyazonosságiban volt a belépő és kilépő pecsét, és bárhol meglátták a központi párt sajtó kiadójának a kilépő pecsétjét, még kocsikísérőnek sem vettek fel teherautóra. Aztán mivel annyi újságírótól megszabadultak, kezdték alulról fölszívni őket, a kisebb lapokból, így kényszerből, olyan feltételekkel, hogy még a monogramomat sem írhatom egy cikk alá, felvettek egy üzemi laphoz, de minden megjelenő anyagot be kellett mutatni az üzemi pártelnökének, aki egyébként fél analfabéta volt, tehát azt írhattam volna le, amit akarok. Akkor viszont már volt három gyerekem és nem akartam ezt a nem túl nagy jövedelmet elveszíteni. Közben elkezdtem csinálni a Szép Szó Ifjúsági Színpadot. Ez volt az a pillanat, amikor jókor, jó helyen voltam, sorra nyertük a hazai, nemzetközi fesztiválokat, egyre rangosabb lett az együttes.

Aztán rendezni kezdél.

Igen, Ildikó, a feleségem vette át a Szép Szót és mikor a Komáromi Színház felkért, én szíves-örömet vállaltam, mindenáron meg akartam váltani a magyar színházi stílust egy új, másfajta stílussal. Az első rendezésem a Don Quijote volt, a Thália Színházban.

Abból lett a nagy botrány?

Igen, az volt az első felvidéki előadás, amelyik a magyarországi Színház címlapjára került, de a premiert többször följelentették.

Mi volt a baj?

Szovjetellenesnek minősítették.

A szélmalmot, vagy Sancho Panzát?

Az én Don Quijotém kérlek a pszichiátria zárt osztályán játszódtott, és abban az időben a szabadságot sugárzó andalúz tájról szónokolni provokációnak tűnhetett, a Szovjetunióban már nem a Gulagra vitték az ellenálló értelmiségit, hanem a pszichiátriára.

Finomított verzió?

Igen. Nem volt bennem rossz szándék egyébként, mindig az etikai kérdések érdekelték és nem a politikaiak, de mégis úgy értelmezték, ahogy. Maradhattam ugyan, de a nevem nem jelenhetett meg a plakáton.

A kétéves hontalanság hogy történt?

A Szlovák Kulturális Minisztérium közölte velem, nem tartja kívánatosnak, hogy ilyen elfogadhatatlan figurák, mint én, a csehszlovák szocialista kultúrát külföldön reprezentáljak. És akkor Győrtől több vendégrendezésem után megkérdeztem, mit tudnak ajánlani, mondták, hogy fölvesznek állandó munkaviszonyba, kértem, hogy a családom is ott lehessen velem, szolgálati lakást kaptunk, de a határon elvették tőlünk a személyazonossági iratokat, meg aláírást, hogy törölve vagyunk a Csehszlovák Szocialista Köztársaság állampolgárainak könyvéből. Az egész család. Nem tudom, a gyerekeim miatt, ők mit követtek el a szocializmus ellen, kettő még kiskorú volt.

Érvényesült a kollektív bűnösség?

Igen. Magyarországon pedig az volt a törvény, hogy a KEOK-nál kellett jelentkezni hatetente, albán csavargók és hasonlók közepette...

Mint a nemi beteg gondozóban?

Igen, egyébként tényleg olyan jellegű volt. Előtte hét évig próbáltak beszervezni a csehszlovák besúgók körébe, amit az ember azzal védett ki, hogy *túl sokat fecsegek, meg éjjel beszélek álmomban, és ha berúgok is sokat jár a szám, értsék meg, én csak ártanék maguknak! De ha valamit meghallok, úgyis elmondom, mert annyira szeretem a szocializmust*. Szóval bohócot kellett csinálni magamból, hogy mentesüljek.

Aztán Magyarországon csöbörből vödörbe kerültél.

Igen, sajnos nekem is mindig nagy volt a szám, azt hiszem önmagamnak könnyen ártó alkat vagyok, így amikor megkaptuk az állampolgári eskü szövegét és benne volt, hogy az MSZMP-re is esküdni kell, én jeleztem, hogy nem akarok párttag lenni, elég nekem az állampolgárság.

Nahát, nem volt a 'la cart?

Hát nem. Ráadásul az az ember, aki a rendőrségnél intézte a dolgaimat egyszer csak bekopogott, hogy ezúttal neki lenne segítségre szüksége és sorolt pár felvidéki nevet. Ekkor mondtam, hogy *nem, rossz helyen kopogtál, ott sem csináltam, itt sem fogom*. Nagyon kedves volt egyébként, többet nem zavart ezzel. Viszont amikor ki akartunk menni Ausztriába, csak egy hétvégére a keresztfiamhoz, hiába volt vízumunk, a határon gépfegyveres fiúk vették körbe a kocsit. Kiszállítottak bennünket és bevittek egy helyiségbe, ahol csak hegesztett vaspadok voltak.

Kamaszgyerekekkel.

Sőt, kamaszlányokkal! És amikor pisilni mentek, a katonafiú kísérte őket, ugyan hátat fordított, de nem csukhatták be az ajtót. Így aláztak bennünket reggelig, aztán vissza-

küldtek Győrbe, majd ott külön hallgattak ki engem és a feleségemet is, de a gyerekeket szerencsére nem. Hová és miért akartunk emigrálni? Akkor hallatszott először az, hogy *emigrálni*. Aztán a színház is retorziókba kezdett ellenem, mivel nem működtem együtt a III/III -al, és némi huzavona után végül közölték, hogy jövőre már nem tudnak alkalmazni és adjam vissza a szolgálati lakást. A három gyermekem ekkor már Pesten tanult.

Az Ezek című regényedben az emigráció előtti néhány hetes vívódásról írsz. Visszaemlékszel konkrét pillanatra, amikor megszületett a végső döntés?

Megpróbáltam még vidéki színházaknál érdeklődni, de amikor lementem, ott is befalazott ajtók fogadtak. A III/III.-as osztály országosan működött. Egyszerűen nem volt hol maradni. Szenvedélyes ember vagyok, nálam ez úgy zajlott le, hogy azt álmodtam, egy automatába bedobom az eddigi múltamat, tudásomat, az eddigi kultúrámat, műveltségemet. És majd kiad egy listát, amiről választhatok, mi akarok lenni – lapp, finn, norvég, vagy olasz. Az, hogy visszajöttünk ebbe az országba, elsősorban a feleségem műve.

Hús év után.

Így van. A feleségem háromnegyed részt német származású, és amikor kimentünk egy héten belül útlevelünk, személyazonosságunk volt, nem úgy, mint az akkori Magyarországon, kétévnyi várakozás után. De Ildikó magyarabb magyar, mint én, a származása ellenére, a pozsonyi németek igenis jó magyarok voltak és ma is azok. Sírtak, mikor kitelepítették őket és énekelték a Himnuszt. Nekünk meg nem égett le a képünkről a bőr... Diósd is egy gyönyörű sváb falu volt annak idején, éltünk itt valameddig. Egyébként azért nincs terítő az asztalon, mert félsz, hogy kiegészem?

Azért.

Ez most fájts...

Ha csak ez fájts, akkor nincs baj. De térjünk vissza arra a hús évre, mert az borzasztó hosszú idő.

Nekünk szerencsénk volt, hiszen pár év múlva haza lehetett utazni.

'86-ban mentetek ki.

Igen. És amikor átmertünk a határon, akkor a feleségem kapcsolta le az ablaktörlőt, mert nekem párás volt a kilátás, holott száraz volt az ablak. A lányok hátul énekelték, hogy *vágják az erdei utat, viszik a magyar fiúkat, viszik, viszik szegényeket, szegény magyar legényeket*. Tudod? És te meg vezesd az autót, vidd a három lányodat ki, a semmibe. De itt maradni meg nem tudtunk, mert nem volt se lakás, se pénz, se állás, se semmi. Ha tudtuk volna, hogy változás jön, egy lábon állva kibírtuk volna addig, nincs Isten, aki elmozdított volna innen. Aztán ott rájöttél – Márai szavaival élve –, hogy az emigrációban mindenki lesüllyed a saját színvonalára.

Ez jó mondat.

Innen nézve, a szocializmusból azt hittük, hogy a negatív kiválasztódásnak az a folyamata, ami itt zajlik, a kapitalizmusban nem zajlik le. Pedig ott is lezajlik. Csak ott a profit érdekében, itt meg egyéb, hatalmi érdekek mentén.

Mit adott az a húsz év? Milyen csomagot hoztál haza, pozitívumok, illetve negatívumok tekintetében? Visszajártok még?

Persze, az egyik lányom ott él. De nekem sosem lett közöm ahhoz a társadalomhoz. Voltak nagyon izgalmas, jópofa, felületes élmények, no meg a hivatal például azért van, hogy kiszolgáljon téged.

Professzionalisták?

Igen, döbbenetesen. Az osztrák rendszer nem működik úgy, ahogy az övék, pedig ugyanaz a társadalom. Tehát bemész a hivatalba és ott kezdődik, hogy a portás mindenhez ért, nem csak az óráját ismeri fel. Megkérdezi, mit akarsz intézni, fölírja a neved, ad egy borítékot, és azt mondja, délután háromkor jöjjön vissza. Tehát egy működő rendszer, minden azért van, hogy működjön, nem pedig egy bürokratív elvonatkoztatás miatt. Ez főleg Észak-Németországra igaz, mi Göttingenben voltunk. De a bajorokra például már kevésbé jellemző. Göttingen egy nagyon jó, intellektuális város volt, ami engem zavart, az a szélsőséges zöld és balos elfogódottsága, ami most is megvan. Mert vakon volt az. És ettől rettegek a modernkori liberalizmussal kapcsolatban is. Az emberiségnél állandó, örök veszélyt jelent, amikor egy utópia ideologizálódik, majd káoszba és diktatúrába fullad. Mi ezt ugye megéltük a marxizmussal. Az utópista szocialisták elképzelése nyájából olyan volt, mint a kemence sutban elmondott esti mese. Mindenki egyforma lesz és csak mosolyogni fogunk. Majd kivégeztek néhány tízmillió embert.

Térjünk vissza a csomagokra. A profizmus a jó része volt, de mi a rossz?

Az, hogy idegen maradt.

Nem tudtál integrálódni?

Hát nem. Hazajöttem, bementem a Katona József színházba, üdvözöltek, hogy *rendező úr, itthon van? Hogy van, mint van?* Ott pedig, amikor látták, hogy „y” van a nevemben, azt kérdezték, hogy *Sind Sie Türke?* Egy külön tanulmányt is megérdemelne egyébként, hogy a németek mennyire szeretik az idegent és mennyire nem.

Nem lehet, hogy csak más a szemléletmódjuk?

A németek nem szeretik az idegent. Úgy tesznek, mintha szeretnék, mintha nagyon bánnák a második világháborút, de nem így van. Meg azért mindenhol akad egy-két *obers-turmführer* nagypapa, akire igen büszke a család.

Ha ez igaz, akkor Európa valóban egy puszkaporos hordón ül.

Azon bizony. Persze mégsem teljesen azon, mert a németek szaporulata katasztrofális. A baromfiudvarban is letargia uralkodik el, amikor csökken a létszám és Németországban is az a helyzet, hogy a minimális szaporulatra sem képesek. Ma már az érdemi szaporulatot csak a török családokban megszülető három-négy gyerek jelenti. Szőke, kék szemű német kisgyereket alig látsz. Tehát az 1,4-es szaporulat is már csak török segítséggel annyi.

Mennyi lehet a valós?

Nem tudom, de félek, hogy elrettentő, talán 0,8 körüli.

Szászországban biztos, hogy egy alatti.

Persze, mert ott kevés a török.

És végül hazajöttetek...

Először csak én jöttem haza, egy évet Münchenben jártam a színművészeti főiskolára, de balszerencsém is volt, mert akkor nyílt meg az NDK határ, amikor befejeztem a vendéghallgatói tanulmányaimat. És írtam ugyan a pályázatokat, de anyanyelvi német-séggel az NDK-s rendezők is ugyanezt tették. Tehát többszörösen hátrányos helyzetbe kerültem. Én negyvenkét éves koromig nem tudtam németül, akkor kezdtem tanulni a Goethe Intituton. Ugyanis nem készültem emigrációra. A Szabad Európa rádió mellett volt egy sajtómegfigyelő archívum. És mivel csehül, szlovákul, magyarul tudtam a legnagyobb sajtóorgánumokat olvasni, felvettek oda ideiglenesen és naponta egy nappal, hetente pedig egy hetilapot kellett összeollózni a legizgalmasabb témákból. És aztán ezeket különböző sajtószociológusok nézték át, például Mečiarnak a hatalomra jutását emiatt lehetett már hónapokkal előtte érzékelni. Érdekes munka volt, de ez is megszűnt, így beszűkültek a lehetőségek. Megpróbáltunk ugyan kereskedni, de a művészféle inkább ne kereskedjen, ám emiatt viszonylag sokat utaztam haza és a Felvidékre is.

Tulajdonképpen mi volt a döntés végső oka?

Meghívott a Komáromi Színház és így színpadra állíthattam két saját darabomat. Voltak olyan reményeim, hátha folytatni tudom azt, amit korábban elkezdtem. De nem tudtam, közszeretnek örvendően nem tudtam, ugye... pedig sikeresek voltak a produkciók, bár elég hamar levették őket a programról. Majd a színészek azt mondták, csináljunk egy magánszínházat, ami tíz évig működött is, véletlenszerű támogatásokból élt. De ez sem tudott kitörni a bűvköréből, tíz év múlva az utolsó törzstagoknak, akik filléreket kerestek, azt mondtam, hogy gyerekek, ezt nem lehet tovább csinálni, ezt nem vállalhatom, vége. Meg is haragudtak, megbántódtak, mert ők még így is szívesen folytatták volna. De ez már az érzelmi kötődés kizsákmányolása lett volna.

Említetted korábban, hogy soha nem tudtál becsatornázódni sehová. Ennek mi lehetett az oka?

Igen, azt hiszem, bennem is komoly hibák vannak, kalandor alkat vagyok. Kamasz koromban igazán öntelt fráter voltam, tizenhét évesen megírtam az első versemet és úgy gondoltam, zseni vagyok; néha ez még ma is megkísért. De amikor már sehol sincs erő, visszanyúlhatsz ehhez. Vajon képes vagy-e egy-két nemzedéknyi üzenetet hagyni magad után? Képes vagy-e a hétköznapi etikától is tisztább ethoszt hátrahagyni?

Ha már az etikánál tartunk, mit gondolsz, földrajzi kérdés elsősorban, hol jön világra az ember?

Nálunk Felvidéken, ez érzékeny téma. Ha itt születél, akkor miért nem vagy szlovák? – mondják. Ilyenkor vissza szoktam kérdezni, hogyha repülőgépen születek meg, akkor madár vagyok? Vagy ha hajón, akkor delfin? Amikor én megszülettem, indult a kitelepítés. A nagyanyám Kőrmöcbányán lakott, lejött értem és föl vitt magával oda. A család

magyarul beszélt otthon, de az utca nyelve szlovák volt. Tehát amikor '48 után megnyíltak a magyar iskolák és én odakerültem, akkor kinevettek, mert indoeurópai ragozásokat használtam. Azt mondtam, hogy a réten sok lovakok vannak. Mert a szláv, meg a német nyelvekben így ragoznak. Tehát folyton bizonyítanom kellett, miért és hogyan vagyok magyar. Már gyerekkorban is, ahová pedig ez a problémakör elvileg nem tartozik.

Pedig hát azonos a kultúrkör, igaz? Most viszont nagyszámú, idegen kultúra áramlik permanensen Európába és az utóbbi években a terrorcselekmények is elszaporodtak. Sokan továbbra is arra hivatkoznak, hogy ezeket csupán a radikális iszlamisták követik el. Mit gondolsz, nem volna jogos föltenni a kérdést, hogy ebben az esetben az Európában élő békés muszlimok miért nem tiltakoznak minden egyes merénylet után, miért nem határolódnak el azonnal? Vagy miért tudott Salah Abdeslam négy hónapig elbújni Molenbeekben, és ha visszamegyünk a WTC katasztrófájáig, akkor miért ünnepeltek a New York-i tetőkön a békésnek nevezett muszlimok?

Huszonöt éve London mellett jártuk egy néhány ezres kisvárosban; szerintem mi lehetünk ott a tizenhetedik fehér ember. Akkor azt mondtam a feleségemnek, aki igen megragudott rám, lévén egy érzékeny, human teremtés, hogy vagy lesz még egy *reconquista*, vagy Európának vége. És ha megismétlődne a *reconquista*, akkor az évszázadokkal vetné vissza a civilizációs kommunikációt. Rengeteget ártana. Ez egy undorító, eretnek rémálom, most is resteltem kimondani. És nagyon sajnálom az utódaimat, hogy esetleg egy ilyen korban kell majd élniük, vagy még rosszabban – egy iszlám korban. Álmodozó teória a békés iszlám léte. És azokkal, akik ezt nem értik, legalább képregény formájában elolvasatnám az Egri csillagokat.

Oriana Fallaci szerint már a hetvenes évek elején, az olajválság eljövetelekor megszületett az európai vezetés fejében Eurázia koncepciója. Olvastad a trilógiát?

Igen, olvastam belőle. Egyfelől, az iszlám szempontjából szerintem nem megszületett, hanem el sem múlt, tehát ez egy folyamat, amiről ők nem mondanak le. Tudniillik az iszlám az a vallásforma, ami nem tud lemondani. Másfelől az egész kapitalista, így az európai gondolkodás legnagyobb hibája az, hogy rövidtávú profitokban érdekelt. Ha egy milliárdosnak tizenhét jachtja van, amiből hármát látogatott meg eddig és hetvenhat éves... Minek neki?

Nem tudom, de azt sem, hogyha vannak gyerekei, unokái, mert nyilván vannak, akkor miért olyan biztos abban, hogy azok is a világ fölött állóak és sérthetetlenek maradnak? Mert valamilyen élettérre nekik is szükségük lesz.

Van az önzésnek egy olyan szintje, amikor már a gyerekemmel szemben is önző vagyok. Hiszen a gyerek úgysem olyan lesz, mint amilyennek te képzeled, amilyennek akarod. Becsap és átver.

Tehát csak az ego, itt és e pillanatban?

Igen. Az egész konzumtársadalomnak ezt az alapja, ez az életforma, életfilozófia. Nincs meg bennük az ösztönös szabályzó, nem tudják magukat irányítani, csak egyre többet akarnak, mint a hőrség; és nincs határ. Miért jó bedöntené az indonéz bankrendszert, vagy térdre kényszeríteni az angol jegybankot a font elleni spekulációval és ezen keresni

egymilliárd dollárt? A civilizációnknak állandó gondja, hogy gyakran fordítva ül a lóra. Dicséretes dolog volt a felvilágosodás alapeszméje, hogy a dölyfös, mindenbe beleszóló vallási erőt leválasztották az államhatalomról, de ugyanakkor sikerült megszüntetniük a morált, ami a különféle heterogén képességek csoportjában, vezérfonál nélkül fokozatosan idáig sorvadt. Mára a morál szinte alig értelmezhető fogalommal vált. Például a nyugdíj kérdése. Ma, egy autógyártó gépsort négy mérnök ellenőriz, míg régen kétszáz ember állt mellette. De ma ez a négy ember fizeti be a nyugdíjárulékot, miközben a profit a többszörösére nőtt. Olyan szociális minisztert még nem láttam, aki nem a nyugdíjalapok csökkenésére panaszkodott volna, de nem jut eszükbe, hogy maga az alap gondolat a rossz, hiszen nem a résztvevő emberekből, hanem a teljesítményből, azaz a profitból kellene a nyugdíjalapot meghatározni. Még erősebb példa a szüfrazsetek harca, ami végül férfijogokat és férfikötelességeket adott a nőknek, miközben meghagyta a régieket is. Ahelyett, hogy a női princípiumot helyezte volna el a társadalmi rendszerben és annak anyagi és erkölcsi hátterét építette volna ki. És mi az eredmény?

Rákosi traktorra ültette a lányokat.

Igen. Meg csille mögé állította őket a bányákban. És ennek egyenes következménye, hogy önreprodukcióra képtelen a civilizációnk. Ezért kellenek az iszlám „segítők”. Az emberi társadalomban, ahol a tudatalattiban a dolgok még erősebben működnek, mint egy baromfiudvarban, ez még hatványozottan jelentkezik. Filozófiák teremtdötek erre, mint Sartre, vagy a poszt marxisták, a frankfurti iskola képviselői – a nihil kezd intellektuális dísszé válni. Mindegyikünk élete halállal végződik és ebben a természettudományos rendszerben semmit sem tudunk bizonyíthatóan összehozni, hogy az a halál után is stabil vigaszt nyújtson.

Az oktatás lehetne kitörési pont?

Mindenképpen. De a pedagógus a legrosszabbul fizetett értelmiség volt hosszú ideig és még ma sem a legjobbak közé tartozik, ráadásul minél fiatalabb korban kerülnek a gyerekek a közelébe, annál alacsonyabb a fizetése. A bölcsödébe egykor még érettségi sem kellett, és az óvónőképzőkből sem a pszichológiailag legfelkészültebbek kerülnek ki, manapság sem. Holott, ha ezt megfordítanánk, egy generáción belül a legértelmesebb ifjúságot tudnánk felnevelni. A legnagyobb érték a gyermek, mert ő a következő generáció, nem pedig a pénz, a matéria, amiből ötven év múlva aligha marad valami. Az igazi érték az a hatás, amit a következő generációra teszünk.

Manapság sokat harsog a média a korrupcióról. Beszéljünk erről egy kicsit. Szerinted a korrupció lehet párt, vagy nemzetspecifikum? Köthető egy országhatárhoz, vagy akár egy kontinenshez?

Semmiképp. A korrupció *humánspecifikum*. Mértékétől függ az értéke és hatása. Azzal például, hogy most nálam beszélgetünk és megsimogatom a német juhászkutyáid, máris rokonszenvesebb vagyok, mint az a vendég, aki rájuk sem néz. Ezzel valamelyest korrumpállok, s így talán szívesebben főzöl nekem egy kávé. Tehát nagyon apró gesztusokban is benne van a korrupció. Itt tényleg a mértéken van a hangsúly és ennek kontrollja nem is elsősorban a kormány, hanem az adó- és egyéb hivatalok, bíróságok dolga volna. Hogy ők lehetőleg ne legyenek korruptak, és üldözni tudják a korrupciót.

Azzal viszont, ha azt mondjuk, a kicsi belefér, ám a nagy nem, több kérdést is fölvetünk, gondolok itt elsősorban az önbecsapásra.

Ez igaz, de mégsem tudod megúszni. Mert úgyis rámosolyogsz majd a zöldségesre azért, hogy szebb paradicsomot tegyen a mérlegre és ne a rohadtat sózza rád. Ő pedig ezzel korrumpál téged, mert így érheti el, hogy visszatérő vevő legyél. Ezek kommunikációs jelek. Ha pozitív jelet küldök valaki felé, az feltételezhetően viszonzni fogja.

Nem szűkíthető kizárólag az anyagiakra?

Az csak egy része, természetesen a veszélyesebb része. De ezek bírósági ügyek és megfelelő törvényekkel, megfelelő szociológiai felmérések alapján pontosan behatárolhatóak lehetnének.

És mi történik akkor, ha a korrupciót kiáltja legharsányabban a korrupciót?

Tudok olyan magyar miniszterelnökről, aki annak idején megvett egy gyárat, majd néhány év múlva tán harmincszoros haszonnal adta el. És most szidja a jelenlegi kormányt, hogy korrupciós. A korrupció mindig is egy jó tubaszólam lesz a politikában. Általában, ha miniszter vagyok, elvárom, hogy jó autóm legyen, a vendéglőben pedig ne a tegnapi pörköltet tegyék elő az asztalra. A hatalom jár bizonyos korrupciós előjogokkal. Nem tudod megúszni, mert ilyen a civilizáció. Ráadásul a hatalomban maradás, annak megtartása, a párthierarchia életben tartása, a hozzá csapódó különféle, de nem biztos, hogy velem egy gondolkodású emberek megtartása a csoportokban – ebből teljesen kizárni a korrupciót: lehetetlen. Hiszen a demokrácia is egyfajta demagógia. A csak kérdező Szókratésznek a halálát megszavazták az athéni demokraták. Akkor azok korrupciósak voltak, vagy sem? Így is feltehetnénk a kérdést. Periklésznek, aki a demokrácia megalapozója volt, állítólagos korrupciós vádakkal kellett volna elhagynia Athént, az akkori világ egyetlen tökéletesnek hitt városát.

Lehet élehető keretek közé szorítani?

Igen, civilizációval és bíróságokkal. Mint ahogy a KRESZ-ben is elkövetünk hibákat, de ha annak negatív eredménye van, akkor viselni kell a felelősséget.

Legalább ilyen problémás a közbeszéd minősége. Mit gondolsz erről?

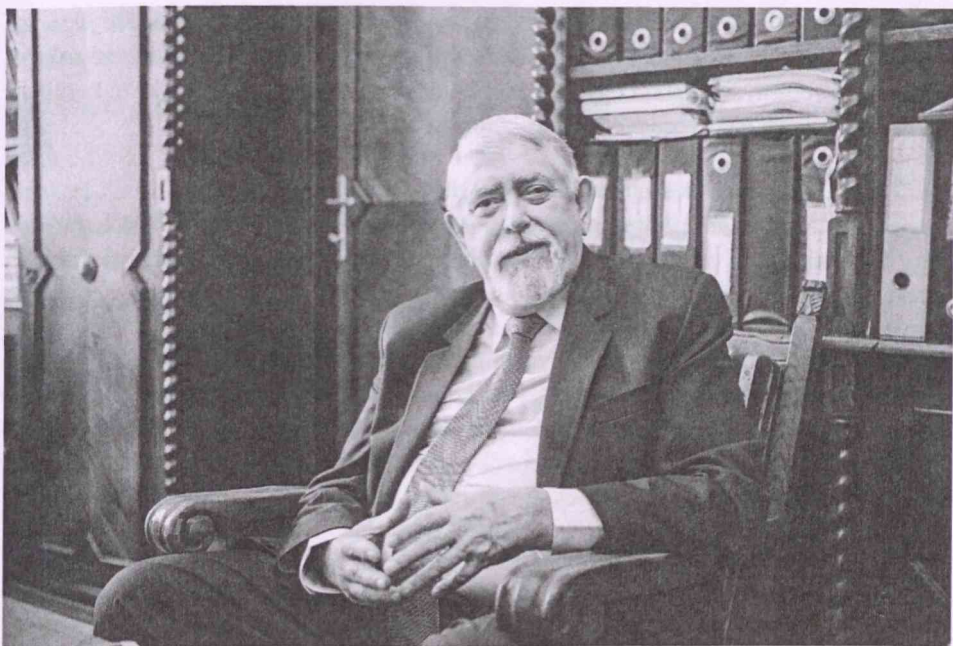
A közbeszéd állapota, minőségének romlása és nyelvünk folyamatos rongálása árulkodó jelzés társadalmunk állapotáról. Minden nyelv, így az anyanyelvünk is közmegegyezésen alapul, lehetővé teszi a különböző vélemények viszonylag tárgyilagos cseréjét. A nyelv a legnagyobb nemzeti értékünk. Tehát egyáltalán nem mindegy, miként bánunk ezzel a kincssel, amelynek sérülései szinte fel sem tűnnek hétköznapijainkban. Felelőtlenül bánunk a nyelvünkkel, aminek sajnos maradandó károsodásai beépülhetnek a mai és holnapi nyelvhasználatunkba. Egyébként már az alapoknál gondok vannak. Középiskolai oktatásunkban felszámoltuk a szónoklattant (*retorikát – szerk.*), mindenki úgy beszél, ahogyan akar. Sőt, a TV-k, rádiók hivatásos beszélői, mintha tudatosan torzítanak el a hangtani kánont, ki tudja milyen okból, ugye... Ennek a jelenségnek pedig következményei vannak a közbeszédben, mint például az sms rövidítések, vagy az elszaporodó vulgáris szavak gyakorisága, egyszerűen a tisztátalan beszéd. Ez a beszédmód alacsony és felső szinten is a zavaros gondolkodást tükrözi. Sajnos a fogalmak tudatos „átértel-

mezése” is belekerült a napi politika fegyvertárába. Az ember olykor nem is tudja, mire gondoljon, amikor a gyakran etikátlan szónoklatokban olyan szavak örvénylenek, mint az emberi jogok, menekültek, demokratikus ellenzék, filantróp spekuláns, civil mozgalmak – de nem részletezem. Ki tudja hitelesíteni ezeket a fogalmakat? Nekem olybá tűnik, hogy a nyelvi káosz felé romló nyelvhasználatunk egy olyan felelőtlen menetelést jelez, amely alig leplezve a társadalmi káosz felé vezet. Legalább egyszer már megéltünk ilyet, amikor a cinkelt lenini puccsot forradalomnak neveztük és szabadságharcnak, majd az ezt követő tömegmészárlásokat szükséges tisztulásnak.

Hetvenedik éveden túl mi volna a tanulság, a tömör credo?

Szabályok nélkül nincs haza. Egy versssorozatban *Volt városom* címmel kötetbe foglaltam a városaim ahol éltem. A hazakeresést. Mert kell a haza. Kell, hogy elfogadd és kell, hogy befogadjon. Nehéz birkózás ez... Eddig magyar nyelven tizenkét kötetem látott napvilágot (két regény, három drámakötet, négy verskötet és három kötet versfordítás – egy tucatnál több nyelvből). Viszont egyik sem Magyarországon jelent meg, ahol rendszeresen cikkeket publikálok. Továbbra is amolyan határon túli jelenség maradtam.

Fotó: Vermes Tibor / demokrata.hu

Egy polihisztor szemével / Beszélgetés Kásler Miklóssal

„Egészen addig, amíg nem találkoztam Kásler professzorral úgy hittem, a polihisztorok kora lejárt, a 21. század beköszöntével tovatűntek ők is, emlékké koptak egyszer s mindenkorra, akárcsak a régmúlt századok nemes vitézei. Vagy egyszerűen csak kimentek a divatból, hisz ma már klasszikus értelemben vett műveltséggel is alig találkozik az ember. De hogy valakivel egyszerre lehessen beszélgetni történelemről, irodalomról, hitről, vagy épp orvoslásról, ráadásul ne csupán a közhelyek szintjén? Valószínűtlen. Ennek ellenére mégis igaz, és a valóság soha élesebben ki nem rajzolódott a valószínűtlen félhomályából. Kásler Miklós a jelen embere, szemléletmódja pedig a jövő ígérete.”

Kásler Miklós, onkológus, egyetemi tanár, az Országos Onkológiai Intézet főigazgatója, műkedvelő történész, Budapest és Sárovar díszpolgára, 2018-tól az Emberi Erőforrások Minisztériumának minisztere

Bevallom Professzor úr, amikor szembesültem a ténnyel, hogy Ön az első négyes osztályzatát húszévesen szerezte, az anatómia vizsgán, egyre kisebbnek éreztem magam. Már a középiskolában is sorra dobogós helyezéseket tudhatott magáénak matematika, történelem és biológia versenyeken. Ha humán pályát választ, nem is kellett volna felvételiznie. Az édesapja jogász volt, Ön miért döntött az orvoslás mellett?

Mindig is orvos szerettem volna lenni, amióta az eszemet tudom. A gimnáziumban nem volt biológiából tanulmányi verseny abban az évben, csak történelemből, így ott indul-

tam el. És ennek az lett a végeredménye, hogy nem kellett volna felvételizni, se jogra, se régészetre, tehát ahol a történelem felvételi tárgy volt. De aztán a biológiai középiskolai tanulmányi versenyen kaptam egy miniszteri oklevelet, amely az első tíz közé kerülteknek járt, így végül az orvosegyetemre is könnyen bejutottam.

Mi motiválta?

Édesapa Erdélyből származott és orvos szeretett volna lenni, de amit nem sokan tudnak, hogy Romániában is volt *numerus clausus*, amelyet a magyarokkal szemben érvényesítettek. Tehát neki nem volt lehetősége, hogy orvosira menjen, ezért jelentkezett jogra. Illetve lett volna lehetősége, mert megkapta a Magyar Közösség ösztöndíját Olaszországba, így mehetett volna a Bresciai Egyetemre, de visszaadta. Ezt egyébként lényegesen később tudtam meg az egyik osztálytársától, hogy édesapa azt mondta, inkább taníttassanak rajta három magyar egyetemistát Kolozsváron. Szóval ő így lett jogász. Én viszont nem kacérkodtam a joggal, sőt, a szüleimnek egyetlen kérése volt, hogy jogász ne legyek, hacsak nincs különösebb vonzódásom a pályához.

Miért?

Gondolom édesapa tapasztalatai miatt. Ő nem csak a törvény betűit kereste, hanem az igazságot is, és abban az időszakban ez nem volt szerencsés. Egyrészt mélyen hívő ember volt, mindig teljes összhangban a saját lelkiismeretével, vagyis önmagával, másrészt igazságos ítéleteket hozott. Sosem felejttem el, '56-ban egy pufajkás elhajtotta az egyik paraszt bácsi disznáját, aki feljelentést tett és apám visszaítélte neki a disznót. Utána hette be kellett járnia Szombathelyre, éveken át, beszámolni a megyei bíróság elnökének arról, hogyan él, mit csinál. Soha jutalmat nem kapott, soha elő nem léptették, nem engedték, hogy átlépjen az ügyvédi kamarába; szóval ő így élte le az életét. De az orvosi pálya mellett szólt még az is, hogy tizenhét éves koromban meghalt az anyai nagymamám és én nagyon nehezen éltem meg az elvesztését. Hogy nem tudok segíteni, nem értek hozzá, nem vagyok orvos.

1988 és 1990 között Humboldt ösztöndíja révén Németországban élt, dolgozott. Milyen tapasztalatokkal tért haza?

Németországban akkor Heidelberg mögött a második legjobb volt az Erlangeni Egyetem, nagyon magas színvonalon végezték a fej-nyaksebészetet. Magyarországon itt, az Országos Onkológiai Intézetben alakult meg az első ilyen osztály, és vagy tizenöt-húsz évig nem is volt máshol. Erlangenben egyébként, amikor harmincnyolc évesen kikerültem, nem éreztem, hogy bármelyik német felkészültebb volna, mint én.

Miben volt több, jobb, vagy másabb?

Itthon nekünk is megvolt minden műszerünk, de míg egy akkori *Olympos* endoszkópból – amivel a gége belsejét lehetett nézni – egyetlen egy volt az osztályunkon, addig Erlangenben minden egyes orvosi vizsgálószék mellett volt egy. Tehát minőségi különbség nem volt, csak mennyiségi. Amellett a Siemens központja Erlangenben volt, ezért a CT és egyéb képalkotó diagnosztikai fejlesztések az Egyetem különböző klinikáin zajlottak és az egyik munkatársam időnként áthívott, így láthattam, hogyan készülnek a gépkonst-

rukciók, illetve a szoftverek. Akkoriban nálunk három-négy év késéssel jelentek meg a legkorszerűbb műszerek, de aztán ez a különbség gyakorlatilag eltűnt.

A kezelési struktúra is eltérő volt?

Igen, egyszer ironikusan megjegyeztem, hogy kiküldöm az ifjakat azért, mit ne tanuljanak el. Ez többek között a gépies kezelési módra vonatkozott, amit ma *egészségügyi szolgáltatásnak* hívunk. Ebben a szituációban hasonlóan viselkedik az orvos a beteggel, mint a bolti eladó a vevővel és viszont.

Ennek azért egy társadalomban mélyebb gyökerei lehetnek.

Ebbe az irányba ment el az euroatlanti világ. Hogy is mondjam... nem szeretnék sem az egzisztencialistákra hivatkozni, sem az emberség hiányára, de a társadalmi viszonyok, a mozgások kétségkívül áttevődnek – ahogy régen mondták –, begyűrűznek a medicinába is, befolyásolva az ottani emberi kapcsolatokat. Erlangenben például az azonos életkorú kollégák magázták egymást. Nem tudta egyik a másikról, van-e családja, gyereke, vagy magányosan él, és ez a távolságtartás jellemezte a beteg és az orvos közötti viszonyt is. Nem volt hosszas beszélgetés, ami a magyar tradíció szerves része, hanem rendkívül korrekten, pontosan elmondták, miről van szó, mi következik, és ezt szisztematikusan végrehajtották úgy, hogy mindenki egy részfeladatot hajtott végre, és nem látta utána a beteget soha többet.

A betegek ezt hogy élték meg?

Számukra így volt természetes, így alakult ki. De azért nem vezényszóra történt, mint ahogy Magyarországon sem, ám '90 óta sajnos itthon is azt tapasztalom, az *egészségügyi szolgáltatás* kifejezést olyan gyakran használják, hogy azzá is válik az orvos-beteg viszony. Pedig ha valami, akkor épp az orvos-beteg kapcsolat az, amely rendkívüli bizalmi viszonyon alapul, hiszen az egyik ember rábízta az egészségét, vagy az életét a másikra. És ezt mindenféle empátia, vagy beleérzés nélkül nagyon nehéz jól csinálni. Nyilván a másik véglet sem szerencsés, azonosulni sem szabad a beteggel, mert egy sebész, ha érzelmileg mélyen érintett, nem biztos, hogy végig tud csinálni egy nagy, kiterjesztett műtétet. Jelen pillanatban az Országos Onkológiai Intézetben 90% fölötti a betegelégedettség, a betegek 97%-a pedig ide küldené a rokonát; és ennek a hozzáállásunk az oka. Mert mindig a betegnek van igaza, ez alapszabály. Ha nincs igaza, akkor is igaza van, hiszen különleges lelki állapotba kerül mindenki, akivel közlik, hogy rákos. Másak a reakciói; amit talán soha nem tenne meg a civil élete során, azt esetleg mégis megteszi abban a rémisztő helyzetben. Aki ezt nem veszi tudomásul, az nem jó orvos.

Változott a magyar emberek hozzáállása a daganatos megbetegedésekhez?

Kétirányú a változás, az egyik az orvosi attitűdváltásokat érintette, a másik pedig a betegek tájékozottsága, akik ma sokkal, de sokkal többet tudnak a rákról, mint mondjuk huszonöt éve. Egyetemista koromban a rák egyenlő volt a halállal. Senki sem ment onkológusnak, döntő többségüket nőgyógyászok alkották, akik valamilyen oknál fogva nem nőgyógyászként folytatták a pályájukat. Az egyetemeken se volt onkológia, egyetlen onkológiai tanszék volt a '90-es évek elejéig az Intézetben. Az orvosok nem szívesen

foglalkoztak daganatos beteggel, hiszen úgyis meghal. Aztán később, amikor rendkívül látványossá vált a fejlődés a diagnosztika és a terápia minden területén, akkor már egyre többen választották ezt a pályát.

Mi a helyzet a prevencióval? Mert sokan még ma sem veszik evidenciának a szűrővizsgálatokat.

A rák most is nagyon rossz hírű betegség, de már nem azonosítják a halállal. Éjjel-nappal mondjuk, miért fontos a megelőzés, és mit jelent a primer, illetve a szekunder prevenció. De azt is elmondjuk mindenhol, hogy ma már az emlőrákok 72-73%-a egyszer s mindenkorra meggyógyul, a hererákokban szenvedők pedig gyakorlatilag mind meggyógyulnak. Ettől függetlenül félnek az emberek, hogy ne adja Isten kiderül, daganatos betegségük van. A primer prevenció azt jelenti, hogy a rákkeltő tényezőket kiiktatjuk az életünkéből. Ez zömmel törvényhozási dolog, kipufogógázok kibocsátása, élelmiszer tartósítás, víz-, levegő- és talajszennyezés, és más tényezők. Aztán sok mindent az ember maga is megtehet, mert a dohányzás, az alkoholizmus, a kettő együtt, a túlsúly, a táplálkozás mind-mind kockázatteljes tényezők. Például a HPV-ről (*Human Papillomavirus – szerk.*) kiderült, nem csak méhnyakrákot okoz, hanem szexuális úton szájüregi-, garat-, gége- és nyelőcsőrákot, vastag- és végbélrákot is. Tehát az életmódnak rendkívül fontos szerepe van. Ez a primer prevenció. Valamilyen javulást feltétlenül észlelek, nagyon kedvezőek a dohányzással kapcsolatban hozott törvények. Úgy érzem, ez mindig olyan, mint a sinus-görbe, nagyon mélyről indul, aztán először kicsit túlpörög, majd beáll a megfelelő szintre, és most tartunk itt. Az egészséges táplálkozás határozottan előtérbe került, számos rendelet jelent meg ezzel kapcsolatban, biotermékek használata, hungarikumok előtérbe helyezése és a többi.

Mi a helyzet az EU-ból érkező, kifogásolt élelmiszerekkel?

Hogy föllépett a kormány a lakosság érdekében, nagyon helyes, mert valóban nem ugyanazt az élelmiszert árulják itt, mint ott. Ez, hogy is mondjam, előre elhatározott szándékkal elkövetett egészségrontás, ha meg kellene jogilag fogalmazni a kategóriát. De visszatérve a megelőzéshez; a másik formája a szűrés. Ez a másodlagos, vagy szekunder prevenció. Három olyan szervünk van, amelyeket a népesség szintjén lehet szűrni. Mindenütt ez a gyakorlat a világon. Ezek pedig a méhnyakrák, az emlőrák, illetve a vastag- és végbélrák. Áldatlan vita zajlott le hazánkban egyébként a vastag-végbélrák szűrés módszeréről, pedig ez a vita már húsz éve eldőlt a világ nyugati felén. A szűrés módszere nem lehet fájdalmas, hiszen egészséges emberek vizsgálatáról van szó – legalább is ők úgy tudják, egészségesek – és önként mennek. Tehát se fájdalmas, se veszélyes nem lehet. És a kolonoszkópia (*vastagbéltükrözés – szerk.*) bármennyire is pontos, hatásos és magas a találati biztonsága, esetenként azért rendkívül fájdalmas lehet, és a bélfal is átfűrődhet. Tehát a módszer az, hogy az emberi vér valamelyik komponensét kell a székletből kimutatni, és ha az fellelhető, akkor meg kell vizsgálni a beteget, nem daganat fekélyesedett-e ki valahol a tápcsatornában és az vérzik, vagy szivárog. És mivel egy kifekélyesedett tumor sem vérzik állandóan, ezért három egymást követő napon meg kell ismételni a vizsgálatot. Ha pedig a gyanú felvetődik, akkor jöhet a kolonoszkópia, meg az összes többi diagnosztikai vizsgálat, hogy biztosan tudjuk, daganat-e és akkor kezeljük, vagy biztosan kizárjuk a daganat létezését. Hála

Istennek ez a kormányzat lezárta végre a vitát, és most úgy néz ki, tényleg megindul a vastagbélrák szűrés.

Akik óvakodnak a szűrővizsgálatoktól, azok vajon magától a vizsgálattól tartanak, vagy az eredménytől?

Az eredménytől. Attól félnek, hogy rákosok. Itt van az az ismerethiány, amely a nyugati országoktól, elsősorban a skandinávoktól elválaszt bennünket, mert ott megértették az emberek, hogy minél korábbi stádiumban diagnosztizálják a daganatot, annál jobbak a gyógyítási eredmények. Nem húzzák-halasztják a vizsgálatot, hanem mielőbb túlesnek rajta, hiszen a gyógyulás a cél. Mindig példaként hozom föl a kezdeti gégerákot, amelyet akár lézerrel, akár sugárral, akár hagyományos műtéttel kezelünk, 96-97%-ban meggyógyul. Ugyanez előrehaladott stádiumban olyan 20-25%-ban meggyógyítható nyaki áttéteivel együtt. És ez óriási különbség.

Szkeptikus az alternatív kezelésekkel kapcsolatban?

Nem vagyok skeptikus, én csak realista vagyok.

Az elmúlt években változott a lakosság hozzáállása? Mert sajnos gyakran előfordul, hogy emberek nem kezeltetik magukat időben, az alternatív gyógymódok felé fordulnak, és végül mire idekerülnek, már késő.

Egyébként magát a kifejezést is letiltatnám. Tudniillik, ha lenne alternatíva, akkor azt használná a medicina. Az onkológia rengeteg gyógyszert használ, ezek kombinációit is beleértve, plusz a sugárterápiának többféle formáját, no meg a sebészet is. Mindezek együttes alkalmazása több százféle kezelési módot ad ki. Tehát, ha alternatívaként lenne még egy, vagy kettő, azt minden további nélkül az onkológus bevinné a repertoárba.

Az „alternatív” tényleg megtévesztő, főleg ha mögé tesszük, hogy gyógymód.

Az orvosnak is sokkal kényelmesebb lenne azt tanácsolni, tessék teát inni, vagy céklalét, vagy mit tudom én mit, mert azért a kemoterápia nyilvánvalóan igénybe veszi a beteget, a céklalét meg esetleg szereti. Ha az orvos tudja, ha evidens számára, hogy a szer mögött vannak klinikai vizsgálatok, és ha az eredményekből egyértelmű, hogy használ és gyógyszernek minősíthető, akkor az egy további alternatíva. De egyébként nem.

Volt olyan termék, amelyik kifejezetten ártalmasnak bizonyult? Mert ha nem használ, az még hagyján, de ha árt?

Hát gondoljon csak vissza a *Contergan*-bábikra, amikor az ötvenes évek végén, főleg Németországban rengeteg csonka gyermek jött a világra, pontosan azért, mert az a hosszú kísérleti sor hiányzott, hogy az a szer nem okoz-e fejlődési rendellenességet, bármilyen embrionális zavart, vagy gyerekkori rákot, és a többi. Tehát pontosan a *Contergan* története változtatta meg a gyógyszerkivizsgálások menetét és váltotta fel a régi, lazább evidenciát egy rendkívül szigorú rend, amelyen végig kell menni. Ennek is több szintje van. Az egyes szintű evidencia azt jelenti, előre tervezetten és véletlenszerűen kiválasztott nagyon sok beteg kezelése alapján vonják le a következtetést. A legutolsó evidencia szint pedig az úgynevezett anekdotikus evidencia, ez annyit

tesz, hogy valahol, valamikor, valaki, valamit látott. És az alternatív dolgok rendszerint így működnek, esetleg ezt az evidencia szintet érik el. Tipikus példa, hogy valaki issza a „csodaszert”, és meggyógyul tőle. De előtte mi történt? Megoperálták és besugarazták. Ez viszont nem számít neki, csak a jól hirdetett termék. Még egy dolgot megemlítenék: mivel Országos Intézet vagyunk, nekünk feladatunk az, hogy minden új módszert vizsgáljunk, így hozzám szinte hetente jönnek a rák felfedezői, de már huszonöt éve. Én meg mindig elmondom: a legnagyobb készséggel elvégezzük a vizsgálati sort, hiszen semmi mást nem várok, mint hogy egy magyar föltalálja a kétszázötven-féle rák legalább egyikének a gyógyszerét. Megcsináljuk olyan módon és azt a vizsgálati sort, ahogy az elfogadott, a végeredményt pedig leközzöljük. Ha kedvező, ha kedvezőtlen. Ekkor nagyon szépen megköszönik a lehetőséget, elmennek, és soha többet nem jönnek vissza. Mert ha leközzöljük azt is, hogy nem hatásos, akkor vége az üzletnek.

És nem lehetne ezeket egy kicsit erőteljesebben szankcionálni?

Megpróbáltam, volt olyan kereskedelmi televízió, ahol sorozatban mentek ilyen jellegű műsorok. Elmondtam a tulajdonosnak, hogy ez tulajdonképpen előre megfontolt egészségkárosítás. De gyilkosságot is mondhatok, mert nagyon sokan éltek a lehetőséggel, egészen addig, amíg aztán tényleg nem lehetett kezelni őket. És akkor azt válaszolta az illetékes, hogy az illető annyit fizet a műsoridőért, hogy arra a pénzre neki is, meg a televíziónak is szüksége van. De mondok egy másik esetet '90-es évek elején elmentem az akkori közhasznú televízió elnökéhez. Akkoriban futott a „tisztá, száraz érzés” reklámja ötpercenként, ami kimondottan frusztráló volt. Mondtam az illetőnek, hogy minden tízedik helyett szeretnénk levetíteni olyan öt-tíz másodperces reklámot, amelyben egy rekedt hang azt mondja, „ha egy hónapon át rekedt vagy, menj fül-orr-gégészhez, nehogy gégerákod legyen!”. Ez mindössze tíz másodperc lett volna. Az úriember azt válaszolta, semmi akadálya nincs, 10 millió forint. Megkérdeztem, „ki fizeti?” Mire ő: „hát Önök!” A közhasználatú televízió elnöke mondta ezt a szemembe. De próbálkoztam oktatási alamtitkárságon is, hogy vegyék be a tananyagba, legalább az alapvetéseket.

Ez etika kérdése.

Igen. De sajnos e téren nem sikerült áttörést elérni, ugyanakkor viszont összehasonlíthatatlanul jobb a Nemzet tájékozottsága, mint akár huszonöt évvel ezelőtt volt.

Ha már a Nemzet tájékozottságánál tartunk, beszéljünk egy kicsit a Professzor úr által szerkesztett Nemzeti Nagyvizit könyvsorozatáról is, amelynek nemrég jelent meg a befejező, hatodik kötete. Ezt megelőzően lement nyolcvanöt adás a televízióban, rádióban is, ahol számos tudományág képviselőivel beszélgetett a magyarság sorskérdéseiről. Mi motiválta ezt a tudományokon átívelő sorozatot?

Ebben pontosan az volt az érdekes, hogy sok irányból próbáltuk megközelíteni ugyanazt a kérdést. Az onkológiában is ahhoz, hogy a beteg számára az ideális gyógykezelést meg lehessen állapítani, összeül hat-hét orvos és mindegyik hozzáteszi az ismeretét a betegség legkedvezőbb kezeléséhez. Tehát az ötlet innen jött, mert nem lehet csak történész szemüvegen át nézni az eseményeket, hiszen annyi motiváló tényező van. Például háborúk esetén ott a hadtáp kérdése, ha nincs mit enni a katonának, nem tud harcolni. Vagy a vér-

has. Ha nincs megfelelő ivóvíz, szétesnek a seregek. De ugyanígy millió egyéb aspektus is van, és én mindig szeretem látni a dolgok visszaját. A történelemben sem az érdekel, hogy egy adott napon mi történt, hanem a motiváció, a miérték.

Maga a folyamat?

Igen, és persze a következmény, amely legalább annyira fontos. A bűvópatakok izgatnak, amikor egy-egy gondolat megjelenik, majd eltűnik, hosszú idő után ismét felbukkan, és szépen kibomlik, de ez ismétlődik. Antall József visegrádi négyek ötletét Károly Róberttől vette. Kevesen tudják, de eredetileg kimondottan egy osztrákellenes koalíció volt, benne a bajor választófejedelemmel, a lengyel, a cseh és a magyar királyokkal. Az ember élete, de a történelem is szinte panelszerűen épül fel. Tehát ismétlődnek a dolgok, de mindig van némi különbség. És ha valaki fölismeri ezt a differenciát, majd képes beépíteni a döntéseibe, az az igazán nagy politikus.

Mit gondol, a közös fenyegetettség lehet olyan erős kovász a V4-ek számára, hogy valamelyest gyógyírként szolgáljon a trianoni sebekre?

Trianonról elsőként azt jegyezném meg, hogy törvénytelen volt. A győztes nagyhatalmak létrehoztak egy életképtelennek tűnő országot, amelyet ráadásul teljes gazdasági és politikai blokád alá vettek. 1920-ban, amiről nem tudom, miért nem ír, nem beszél senki, az elmenekült vörösök megszervezték a nyugat-európai szakszervezetekkel karöltve, hogy Magyarország a Dunán és a határokon is mindenféle kereskedelemről el legyen zárva. Teljes bojkott. És akkor bejelentette Horthy, hogy a gabonaszállítmányok leállnak Bécs felé. Reggel nyolckor kezdődött a blokád és délben már meg is szüntették. Később Magyarország először a gazdasági, majd a politikai blokádokat is föltörte, teljesen békés eszközökkel, nemzetközi – és ebben benne volt az angol és francia is – garanciákkal visszaszerezte a területeinek és lakosságának egy részét. Amellett elképesztő szellemi produktóit mutatott fel, hozott létre, akár az irodalom, a zene, a biológiai tudományok akár a természettudományok képviselőire gondolunk. Tehát szellemileg és fizikailag is olyan elementáris választ adott ez a nemzet Trianonra, amely teljes döbbenetet keltett. Így juthatott el a revízióhoz békés eszközökkel, mert életben maradt, megmutatta megcsonkítva is, mit ér, hogy igaza van, joga van az élethez. Nemcsak múltja, hanem jövője is van.

A revízió tekintetében kétségtelenül teljes társadalmi konszenzus volt, ezt csak azok az elemek szeretik elfelejteni, akik hajlamosak egyetlen mondatot kiragadva földi pokolként leírni a Horthy-korszakot.

Még a Békepárt is revíziópárti volt, Kádár Jánossal az élén. Tehát valóban teljes volt a nemzeti egység. Viszont Magyarország 1944. március 19-én elveszítette szuverenitása jelentős részét.

A német bevonulás napján.

Igen. Tehát más a megítélés e nap után, mint előtte. Egyébként egyetlen törvényt kellett volna hozni 1990-ben, mégpedig azt, hogy a diktatúrák alatt hozott törvények mind veszítsék hatályukat 1944. március 19-től egészen az 1990-es választások napjáig. Helyre kellett volna állítani az ezeréves magyar jogfolytonosságot, amelynek a gerince, bárki,

bármit mond, a Szent Korona-eszme; a vérszerződés, Szent István törvényei, III. Béla törvényei, az Anjouk törvényei, Werbőczy *Tripartituma* és a többi. Ez mind a Szent Korona-eszme alá tartozik, amely a világ legtokéletesebb jogrendszere. A Trianon utáni király nélküli magyar királyság is a Szent Korona országa volt, de az elszakított területek is. Ezt nyilván politikailag jelenleg nem célszerű hangsúlyozni. Miért? Mert a Szent Korona jogai örök jogok. És a Szent Korona kerülhet éppen olyan helyzetbe, hogy nem gyakorolhatja a jogait, de ez nem jelent jogvesztést.

Azt hiszem, a mai kontextusban ez aligha jöhet szóba.

Persze, most nem aktuális, de nagyon fontos, hogy bekerült az Alkotmányba egy igen határozott utalás formájában. Miért is ne állhatna vissza a régi magyar egyenes jogfejlődés húsz, vagy ötven év múlva? Nézve a migránshelyzetet, és a történelem változó körülményeit, még eljőhet az idő.

Szerencsés Károly szerint mindig külföldről és pénzzel, fegyverrel jöttek azok, akik a nyugodt, építkező népakaratot felülírták Magyarországon. 1918-ban, 1944-ben, 1949-ben és '56-ban is. Mit gondol, ez megtörténhet újra? És a szélesebb képet szemlélve, milyen irányba halad Európa, pontosabban a jelenleg regnáló unió?

Én Szerencsés Karcsival majdnem mindenben egyetértek, de egyszer azt találtam mondani neki, hogy vannak olyan helyzetek, amikor nem lehet mit tenni, és ez épp a Tanácsköztársaságot megelőző időszakra vonatkozott, a Károlyi-féle vezetésre. Karcsi azt válaszolta akkor, minden helyzetben lehet tenni valamit. Ezen nagyon sokat gondolkodtam és rájöttem, igaza van, tényleg így van. Visszatérve a jelenlegi helyzetre, én azt látom, hogy háború folyik Európa területén, ugyan nem a hagyományos eszközökkel, még csak nem is hidegháború, inkább a Huntington-féle civilizációk összecsapását idéző harc. (*Samuel P. Huntington: A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása, 1996 – szerk.*) Mohamed halála után húsz éven belül az iszlám elfoglalta a Bizánci császárság Földközi-tenger medencéjében fekvő területeit Kis-Ázsiától egészen Marokkóig, majd megtámadták Hispániát, Szicíliát, Itáliát, a Balkánt és végül Közép Európát. 1400 év alatt a keresztény államok ellen 1540 nagyobb ütközetet vívtak, 80%-ukat Európában, de a magyar ütközetekből csak nyolc-tíz van benne az 1540-ben. Spanyolországban szinte két-háromévente volt egy-egy jelentősebb csata. Akkor miért gondolja azt bárki is, hogy megváltozott az iszlám? Bejelentették a dzsihád elvetését? Tehát én is azt érzem, hogy eszkaláció van, ugyanakkor nagyon bizarr a helyzet és nehéz tájékozódni. A hihetetlen fejlődést mutató Kína stratégiai ellenfele Oroszország, Szibéria miatt. De mivel az oroszok ki vannak zárva Európából, ezért taktikailag jelen pillanatban kínai-orosz koegzisztencia létezik. Nem tudjuk, ebbe miképp szól majd bele India, aki szintén meredeken ível fölfelé. És mivel Amerika minden valószínűség szerint jobban koncentrálna Amerikára, mint a Nagy-Britannia nélküli Európára, akkor mit tud tenni Európa? 1990-ben Joschka Fischer (*német politikus, külügyminiszter – szerk.*) azt mondta Németországról, hogy Európának túl nagy, a világnak túl kicsi. De az sem jó, ha a németek gazdaságilag letarolják a kontinentst, mert az politikai és hatalmi egyensúlyvesztéshez vezet. Tehát csak azt tudom mondani, az európai jövő záloga, ha valóban nemzetállamok egységét sikerül megteremteni. Valamilyen formában Oroszországgal a viszonyt meg kellene próbálni rendezni. Az emberek saj-

nos nem érzékelik a különbséget a Szovjetunió és Oroszország között, pedig a szovjetek nyolcvan évig terrorizálták az orosz népet, pont kétszer annyi ideig, mint minket, vagy a többieket. Tehát ha valakinek elege van a bolsevizmusból, akkor az oroszoknak igazán elégük van. Oroszország egy nagyhatalom, amely képviseli a saját érdekeit és eszerint is kell velük tárgyalni. A társadalmak átrajzolásáról pedig csak annyit, hogy nem lehet politikai, vallási vagy kulturális identitást exportálni más országokba; ez nem megy, a történelemben erre sikeres példa nem volt.

Mit gondol, vertikális tengely mentén kialakulhat egy törésvonal Európában?

A fejlemények előrevetítik azt, hogy Európának a nyugati része gondolatilag jelenleg más irányba halad, mint a keleti. Itt az egyetlen nagy félelem az, hogyha Oroszország túlzottan megerősödik, akkor Európa fölé nőhet. Európának viszont olyan rendkívüli technológiai-tudományos előnye van, hogy ez a helyzet csak nagyon-nagyon hosszú idő után következne be, és addigra már a kínai-orosz ellentét kiéleződne.

És a bezúduló tömegek?

Azt nem szabad engedni, ez létkérdés. A megmaradásról van szó, fizikai értelemben is.

Ha ebben a pillanatban lezárnánk az összes határt, a demográfia akkor is ellenünk dolgozik és ez Nyugat-Európára fokozottan igaz, tekintettel a már ott élő muszlim lakosságra.

Ezen kellene változtatni, tisztázni a lelki és a materiális hátterét is. A szekularizált államokban a klasszikus emberi értékek, a párkapcsolat, család, gyereknevelés mind értéküket veszítették. Bárhová néz az ember csak a pénz, a hatalom és a gyönyör hajszolása dübörög. Hát persze, hogy akkor nem a család felé fordulnak. De megjegyezném; minden sorscsapás ellenére a magyarság létszáma 1100 év alatt megharmincszorozódott, és ezt egyetlen európai náció sem tudta megtenni. Tehát nem arról szól a történet, hogy a magyarok ne éljenek szívesen nagycsaládokban, hanem talán a szellemi készletük kopott meg, illetve a materiális lehetőségeik nincsenek ezzel összhangban.

Azért az a negyven év kommunista, szocialista "építkezés" sokat elvett az emberek kedvéből.

Persze, ez volt a kommunizmus legnagyobb vétke, a szellemi rombolás. Az oktatás szerepe ma is rendkívüli, de nem csak oktatni kell, hanem nevelni is és inkább ez a kulcskérdés. Hogy visszahozták az etikát, a vallást, rendkívül helyeslem. Ha nem ismer meg valaki valamit, akkor nyilvánvalóan nem teszi a magáévá, és ha a szépet ismertetik meg a gyerekekkel, akkor abba az irányba fejlődnek majd. Nekem borzasztó szerencsém volt, hogy azt olvastam, ami érték volt, nem pedig az értéktelent. A jog is csak a materiáról szól, de ha a másik lelkében, erkölcsében kárt tesz valaki, meglopja szellemileg, lelkileg, az miért nem büntethető? Az anyagi kár könnyebben pótolható, mint a lélekben keletkezett rongálás.

A hit és a tudomány sokak szerint nem egyeztethető össze. Ön mélyen hívő ember és tudós is egyben, mit gondol erről?

A világ véletlenül nem jött létre, mert a semmiből csak semmi lesz. Ez természeti alaptörvény. Szellemtörténeti szempontból úgy látom, az emberiség valamilyen formában hívő

volt és hívó ma is, hiszen az ateista is az, abban hisz, hogy nincs Isten. Régen normális egyensúly létezett a hit és a matéria között; az 1343-44-es pestisjárványt tartom kulcsmozzanatnak e tekintetben, amely azért is jó példa, mert az irodalom révén egyértelműen tetten érhető, mi történt a lelkekben, amikor meghalt az európai populáció 30-40%-a. A költészetben Boccaccio a matéria illetve a belőle fakadó „gyönyörök” felé fordult, Petrarca pedig a spiritualitás felé, és kettőjük között állt Dante. Ez idő tájt már elkezdődött a romlás, ami folytatódott a reneszánszban. Jöttek a keresztény tudósok, Descartes, vagy Newton. Utóbbi mélyen hívő emberként egész életében a Bibliát szerette volna megfejteni, persze mellesleg leírta a mechanika egy-két alaptörvényét is. De Newton törvényeit kivetítették a gondolkodás mechanikán kívüli területeire, így törvényei révén az ész, a ráció került előtérbe és vált a felvilágosodás központi gondolatává. Ezért Istenre nem volt szükség többé. Mindez a francia forradalomban csúcsosodott ki, a világ legbrutálisabb forradalmában. Ezt dicséri a világ azóta is, a három hamis jelszót, amelyek eleve kizárják egymást. Majd Nietzsche kijelentette, hogy „Der Gott ist tot” (*Isten halott – szerk.*), és megjelentek az „izmusok”. Nacionalizmus, darwinizmus, aztán jött a szocializmus és a náciizmus, a világ pedig „ésszel” működött tovább, Isten nélkül. Nem tudtuk tetten érni az isteni teremtetést, egészen addig, amíg Becquerel (*Antoine Henri Becquerel francia Nobel-díjas fizikus – szerk.*) 1896-ban fel nem fedezte az izotópokat és le nem írta, hogy az izotóp fajtájának megfelelően adott idő alatt más és más, de rá jellemző idő alatt elveszíti tömegének a felét. Ám azt, hogy melyik felét, senki sem tudja előre megmondani, ma sem. Miért, ha a rációval mindent meg lehet magyarázni? Tehát itt bukott meg először az Isten nélküliség teóriája, mert tetten lehetett érni a Teremtést. Aztán jött a matematika, a Gödel-szabály, amely annyit tesz, hogy nem lehet olyan matematikai képletet felírni, amit ne lehetne egy másik matematikai képlettel megcáfolni. Azaz a világ nem megismerhető, így nem is jöhetett létre ilyen alapokon.

Sokan erre azt válaszolnák, hogy bizonyára van tudományos magyarázat, csak még nem ismerjük.

Akkor hadd kérdezzem meg, hogyan képes az emberi agy megismerni az emberi agy működését?

Hogyan?

Sehogy. Soha nem fogunk a teljességig eljutni. Megkérdezték Heisenberget (*Werner Karl Heisenberg, Nobel-díjas német fizikus – szerk.*), hogyan épül fel a világ? Ő azt válaszolta, atomokból, az atomok protonokból, neutronokból, elektronokból, és így tovább, de a legkisebb részeket már nem tudjuk kimutatni, csak kiszámítani. Tehát végül marad egy matematikai képlet. Mint az építkezés alapegysége. Az pedig egy gondolat. És a Biblia úgy kezdődik, hogy „Kezdetben vala az Ige”. Az ateisták a Teremtés célját vonják kétségbe, de ha csak az ön- és a fajfenntartás ösztöne vezeti a cselekedeteinket, akkor nincs emberhez méltó minőség. Gyakorlatilag semmit sem tudunk a tudatról, vagy a pszichéről. Semmit. Megkérdeztem Janka Zolit, volt évfolyamtársamat, aki zseniális szegedi pszichiáter professzor, hogy mi a lélek? Elgondolkodott és azt mondta, az agy támasztószöve. Csakhogy engem nem a támasztószövet érdekel, hanem az, hogy *valójában* mi a lélek? De erre senki sem tud válaszolni.

Fotó: www.lentnercsaba.com

Legyen dimenzióváltás! / Beszélgetés Lentner Csabával

„Magyarország a rendszerváltozást követő két évtizedben kereste saját útját, de miközben görcsösen igyekezett felkapaszkodni a hön vágyott Nyugat szekerére, nem vette észre, hogy csőbőrből vödörbe kerül. Az aktuális vezetés nem értette meg, hogy egy ország szabadsága és függetlensége merő ábránd csupán, ha adósságteher alatt roskad. Tán hiányzott a képesség is, de a bátorság, az öntudat és az akarat egészen biztosan nem volt jelen. 2010 óta azonban új kép rajzolódik, s a nehézségek ellenére tetszetős ez a kép. Ha egyetlen mondatban kellene meghatároznom, mi változott, azt mondanám: a magyarság visszakapta önmagába vetett hitét. Lentner Csaba éppúgy hisz a gondolat és a cselekvés erejében, mint jómagam, épp ezért nem fulladt káoszba egy közgazdász és egy bölcsész eszmecseréje.”

Prof. Dr. Lentner Csaba, *egyetemi tanár, intézetvezető, a Polgári Szemle társadalomtudományi folyóirat főszerkesztője, Wekerle Sándor Tudományos Életműdíjjal és Magyar Érdemrend Tisztikeresztjével kitüntetett közgazdász professzor*

Tanár úr, mi volt előbb, a tyúk, vagy a tojás? Az ellenzék előszeretettel magyarázza a 2010 előtti sikertelenséget a gazdasági válsággal. Valóban a válság volt a fő oka a gazdasági mélyrepülésnek, vagy az már eleve egy legyengült gazdaságot talált el?

A 2008-as európai uniós válság előtt Magyarország már instabil pénzügyi állapotban volt; 2006 őszén, az akkori Gyurcsány-kormány hozott egy konvergencia-pálya kiigazító

csomagot, amelynek az volt a lényege, hogy a költségvetés adóbevételei, illetve kiadási oldalán, összehatásait tekintve 2500 milliárd forintos megszorításra került volna sor. Azt akarták elérni, hogy a 10% körüli költségvetési hiányt és a 80%-os államadósságot lejjebb szorítsák, tehát a Gyurcsány-kormány gazdaságpolitikája 2006 őszére már vállalatatlanná vált, az ország lényegében pénzügyileg csődközeli állapotba került. 2002-ben a Fidesz-kormány 60% alatti államadósság aránnyal adta át a kormányzást; ez 2006-ra a folyamatos költségvetési hiány és államadósság növekedés következtében már 75-80%-ra duzzadt, 2010-re pedig majdnem 85%-os volt a mértéke. Tehát az országot a szocialista kormányok eladósították. Na most, a nemzetközi válság, ami 2008-ban bekövetkezett, csak lökött egyet a szakadék felé tartó magyar gazdaságon. Súlyosan érintett bennünket, mert a belső erőforrások kihasználatlanok voltak, a hazai vállalkozások, a mezőgazdasági termelők elsorvadtak, nehéz adóterheket nyögtek, az állami támogatások pedig nem érkeztek el hozzájuk. Az akkori kormányok a nemzetközi vállalatokat támogatták mind adópolitikában, mind pedig beruházáspolitikában.

Van olyan elem, ami szignifikánsan kiemelhető?

Például az egymilliárd forint fölötti beruházásokhoz kötődő adókedvezmények; ezeket szinte teljes mértékben le lehetett írni, de hát ilyen összeg fölött egy hazai kisvállalkozó nem tud beruházni. Ez csak a nemzetközi vállalatokat érintette, másrészt ezek a nemzetközi cégek jobbra vámszabad területen voltak, így áfát, jövedéki adót nem fizettek, még hírből sem ismerték a magyar adórendszert, tehát onnan ők csak állami támogatásokat kaptak.

Ezt nevezik neoliberális gazdaságpolitikának? Csak mert bölcsész vagyok... érti, mint egy hatévesnek...

Igyekszem... tehát igen, egyértelműen neoliberális gazdaságpolitika érvényesült és 2006-ra ennek az összeomlása be is következett. A nemzetközi válság csak fölgyorsította a folyamatot, az óriásira nőtt államadósságot Magyarország kívülről finanszírozta, például a devizahiteles családokat, de az Egyesült Államokból elindult válság következtében a források is megdrágultak.

Hab a tortán?

Igen, mondjuk egy autó, amelyik gurul a szakadék felé és nincs rajta fék. Ez 2006-ban már visszafordíthatatlanná vált, két évvel később pedig ami bekövetkezett, az maga volt az államcsőd, a szakadék alja. És akkor az IMF, a Világbank és az Európai Központi Bank 25 milliárd dolláros hitele mentette meg az országot, hogy effektíve ne kelljen az államcsődöt bejelenteni.

Akkor vették föl az IMF hitelt?

Igen, azt a 25 milliárdot. Tehát 2008-ra a neoliberális gazdaságpolitika végérvényesen – nemzetközi és hazai térben egyaránt – megbukott. Az a termelési filozófia, az a gazdaságpolitika, amelyet a '80-as évek végétől Magyarország alkalmazott, az 2006-ra kudarcot vallott.

Emlékszem, akkoriban elfogyott a levegő a kisvállalkozások körül, borzasztó sokan zárták be a boltot.

Erről van szó, elfogyott a levegő; a neoliberális gazdaságpolitika azt jelentette, hogy a 10 millió magyar állampolgárból 3,6 millió dolgozott, ebből 1,8 millió fizetett adót, azaz csupán a fele. Jelenleg viszont 4,4 millióan dolgozunk, és ugyanennyien fizetünk adót. Tehát a költségvetés bevételi szerkezete is rögtön más lett.

Akkoriban sokan működtek a feketegazdaságban és mellette vették föl a munkanélküli segélyt, amely majdhogynem megegyezett a minimálbér összegével. Egyszerűen nem érte meg bejelentett állásban dolgozni.

Igen, ez így volt. Ha összevetjük a '95-ös Bokros-csomagot és a 2006-os konvergencia-pálya kiigazítást, mindkettőnek ugyanaz volt az alapfilozófiája – megszorítások. Tehát a bérből- és jövedelemből élőkön, hazai vállalkozásokon még egyet csavarni, még több adót beszedni tőlük, még több támogatást elvonni. A Bokros-csomag sem oldotta meg a problémát, ugyanis a hatásai átmenetiek voltak, rövidtávon csökkent a költségvetési deficit, csökkent valamit az államadósság is, de gazdasági visszaesés következett be. El tudtak éppen érni egy erőltetett egyensúlyi állapotot, de ez nem járt gazdasági expanzióval, nem járt növekedéssel. És ugyanez volt 2006-ban, 2008-ban is – átmeneti egyensúly, többletterhek kivetése, de gazdasági visszaesés és munkanélküliség. 2010-től viszont egyidejűleg van pénzügyi egyensúly és gazdasági növekedés. Ennek az új ciklusnak ez volt a legnagyobb vívmánya.

Mik az unortodox gazdaságpolitika főbb jellemzői?

Szakítás a neoliberális gazdaságpolitikával; a belső rezidensek, azaz a lakosság, vállalkozások, a kisebb érdekérvényesítő képességgel rendelkező csoportok folyamatos megsarcolásával való szakítás, közteherviselés, az államnak a gazdaságban való tudatos, ésszerű befolyásoló szerepe, az állami szabályozásnak, ellenőrzésnek a megerősítése, és a hazai vállalkozások, lakosság helyzetbe hozása. Ez a magyar modell lényege; történelmi gyökerekből táplálkozik, a kiegyezés utáni Magyarország, a két világháború közötti időszak, vagy akár a 1999-2002 Széchenyi-terv szintén a belső erőforrások fejlesztéséről szóltak. Tehát az állam tudatosan, ésszerűen bevonul a gazdaságba, és ott szabályozó, koordináló tevékenységet fejt ki. A neoliberális filozófia szerint a piaci szereplők korlátlan automatizmusokkal gazdasági növekedést és pénzügyi egyensúlyt tudnak teremteni, de ez nem igaz; az Egyesült Államokban 2007-re, Nyugat-Európában 2008-ra, Magyarországon pedig már 2006-ra bebizonyosodott, hogy az állam túlzott kivonása a gazdaságból, gazdasági válságot okoz.

Tehát az állam, mint aktív piaci szereplő jelenik meg?

Igen, az államot ettől az alanyi jogától, amit a létevel vindikál magának, nem lehet megfosztani. És a neoliberális gazdaságpolitikának ez az óriási problémája, ezért egy idő után fenntarthatatlanná válik.

Még inkább szétnyílik az olló?

A társadalmi csoportok közti jövedelemkülönbségek nőnek, ahogy a különböző vállalatméretek közti profittermelő képesség is. Ráadásul, akiknek jobban megy, azok is információs aszimmetriákkal küzdenek, mert ugye versenyeznek egymással, hogy minél többet

termeljenek, de nincs közöttük koordináció, tehát az állam nem ellenőrzi és nem is szabályozza őket. A '29-33-as válság oka a túltermelés volt, míg a 2007-es, elsőként USA-ban jelentkező válságé pedig a túlhitelkezés. Ami most bekövetkezett a világban, meg nálunk is, az nem csupán pénzügyi, vagy gazdasági válság, hanem a neoliberális világrend rendszerválsága, amely nem tudja megvalósítani, hogy a gazdálkodás szabadságán keresztül a társadalom számára általános közjólétet teremtsen.

Nincs szociális érzékenysége?

Hát nincs. Aki profitban gondolkodik, annak nincs.

Mi a helyzet az euróval, vállalhatnánk-e, és ha igen, szeretnénk vállalni?

Akár a jövő héten is. Azokat a maastrichti kritériumokat (az Európai Uniót létrehozó maastrichti szerződés 121. paragrafusában felsorolt feltételek, amelyeket az EU-tagállamoknak teljesíteniük kell az Európai Gazdasági és Monetáris Unió harmadik szakaszába való belépéshez és az euró bevezetéséhez – szerk.), amelyek megfogalmazódnak egy belépni kívánó országgal szemben, Magyarország lényegében teljesítette, még az árfolyam-stabilitást is. De Magyarországnak nem érdeke belépni az európai monetáris zónába, mert az nagyon súlyos gazdasági problémákkal küszködik, kétséges a jövője is. Nem vagyok abban biztos, hogy 2020 után az európai monetáris zóna meg tud maradni, de ebben a formájában maga az Európai Unió se biztos. A monetáris zóna lényege, hogy közös a monetáris politika, ám nincs közös fiskális politika, így fizikai képtelenség összehangolni a fiskális és a monetáris mechanizmusokat.

Tisztázzuk a fogalmakat, mi, mit jelent, a monetáris mechanizmusoknak a kamatokhoz van közük?

Nem csak a kamatokhoz, hanem a Jegybankhoz, pénzteremtéshez, pénzkibocsátáshoz, árfolyam-politikához, kamatszázalékokhoz, kedvezményes, gazdaságot segítő beruházási hitelekhez, államadósság közvetlen vagy közvetett finanszírozáshoz – ami nagy segítőség a reálszektorban –, és így tovább.

A fiskális pedig az adó?

Igen, a kormány adó- és támogatáspolitikája.

Ezek szerint most nem volna szerencsés számunkra az euró bevezetése?

Nem, most semmiképp. Ez nem a mi pályánk. Nem homogén az európai monetáris zóna, mert eltérő gazdasági fejlettségű országokból áll. A közös monetáris politika akkor volna jó, ha egyenlő fejlettségi szinten lennének az országok. Ezt lett a veszteség Görögországnak is, vagyis úgy lépett be a monetáris zónába, hogy a gazdasági fejlettsége messze elmaradt a fejlett nyugat-európai országokétól.

Gyakori vád, hogy jobban fejlődnek a közép-kelet európai országok, mint Magyarország. Ez miért van így? Mondjuk Szlovákia példáján, ha már az euróról beszélünk.

Azért, mert 2002 után – amikor Magyarország Csipkerózsika-álomba szenderült, vagyis a pénzügyi hiány gúzsba kötötte hazánkat – Szlovákia hihetetlen fiskális és pénzügyi

reformfolyamatba kezdett és az sikeres is volt. Magyarország pedig eladósodott, ismét külső tényezőtől, az IMF-től került függő pályára. Persze Szlovákiának nem volt se Medgyessy, se Gyurcsány-kormány.

Nem tudtuk behozni a lemaradást?

A 2002-2010 között keletkezett szakadékot Magyarország és Szlovákia, vagy épp Lengyelország között, azt még valóban nem tudtuk behozni.

Van rá reális esély?

Van, határozottan van; a magyar gazdasági növekedés folyamatos, olyan 4%-os mezsgyén van, pénzügyi stabilitás övezi, moderálható az infláció, alacsonyak a kamatok és 700 ezer emberrel több dolgozik, tehát a társadalom munkaalapúvá vált. Jó úton járunk.

És a bérunióval mi a helyzet?

Nézze, az elmúlt hét évben a nettó reálbérek Magyarországon 45%-kal emelkedtek, jövőre is emelkednek majd, megszülettek a bérmegállapodások. Én azt gondolom, hogy az országnak a teljesítőképessége és a magyar munkaerő termelékenysége ekkora lehetőséget biztosít. Nálunk a monetáris zóna tagállamaihoz képest nagyjából 75%-os bérdeficit van, azaz 6-7 euró körüli az egy ipari munkaóra jutó munkabérből, míg Németországban közel 40 euró, a Benelux államokban pedig még magasabb. Tehát folyamatosan emelkednek a munkabérek, úgy, ahogy a termelékenység emelkedik, de meg kell mondom, a termelékenységgel Magyarországon komoly problémák vannak. Viszont úgy kifizetni még több bért, egy tollvonással úgy behozni azt a 75%-os deficitet, ami köztünk és Németország között van, azzal járna, hogy a nemzetközi tőke, amely az alacsony munkabérek végett jött ide, elmenne. Semmire sem mennénk, mert munkanélküliség lenne. Amellett ez olyan terhet jelentene a kis- és középvállalati szektorra, amelyet nem tudna kigazdálkodni. Ők maradnának ugyan, de nem tudnák kitermelni. Az államháztartás terhére viszont nem lehet a béreket teljesítmény nélkül növelni, felelőtlenül költekezni. Tehát a nemzetközi cégek elmennének, a magyar termelékenység pedig nem tart még ott, mint ahol a német.

Ezen mit ért konkrétan?

Nincs meg az a szakképzettség a magyar munkaerőben; a fejlettsége, a munkafegyelme, az egészségi állapota eltér a némettől, aki egyrészt fegyelmezettebb, másrészt pedig lényegesen jobb az egészségi állapota. A magasabb bérek több hozzáadott értéket, több szellemi tőkét igényelnek, és azért legyünk tárgyilagosak – Magyarországon összeszerelő üzemek vannak.

Mit tehetünk?

A képzés, illetve annak átalakítása és az egészségügyi ellátórendszer fejlesztése kulcskérdések. Nézze, a gazdaságfilozófiának a lényege az értékteremtés. Nálunk az elmúlt hét évben értékteremtési folyamatok zajlottak le. Van egy stabil állampénzügyi rendszerünk, gazdasági növekedés és pénzügyi egyensúly jellemez bennünket, munkaalapú társadalmat tudunk kialakítani. Ugyanaz az értékteremtési folyamat zajlik nagyságrendileg is,

mint a kiegyezés utáni, vagy a két világháború közötti időszakban. Ha pedig van értékteremtés, akkor értékvédelemnek is lennie kell. Gazdasági vetületben az értékvédelem alatt azt értem, hogy a magyar modellt és annak tudományos módszertanát tanítani kellene az egyetemeken.

Változtatni a szemléletmódon?

Így van, a szemléletmódot át kell alakítani a közgazdasági, államtudományi és jogtudományi területeken. Sajnos itt megtorpanás van, sőt, ha kritikusan nézem, inkább visszarendeződés, tehát 2018 után mindenképp szükség van a dimenzióváltásra. Mert tanítgatni kevés, ezt tanítani kell. Most, ha kikerül a közgazdasági egyetemről egy hallgató, vagy a jogról, akkor légüres térben találja magát, nincs fogalma arról, ami a gazdaságban, vagy a közigazgatásban zajlik. Mert nem tanulta, csak tanulgatta, nem tanítottuk, csak tanígtattuk az új típusú közgazdasági, állampénzügyi módszereket. Nézze, itt kemény csaták vannak; a nem konvencionális iskola képviselői – jómagamat is ide sorolom, Matolcsy György egyébként a szellemi atyja ennek a rendszernek – és a konvencionális, vagy másképpen ortodox iskola képviselői szemben állnak egymással. Utóbbiak azok, a neoliberális gazdaságpolitika hívei, akik kétségbe vonják a magyar gazdaság teljesítményét, azt hirdetik, hogy csakis európai uniós pénzekből fejlődik az ország; kétségbe vonják a munkahelyteremtést, a gazdasági egyensúly megteremtését. Jelenleg e két eltérő szemlélet a tananyagban döntetlenre áll, de én többre számítok, ugyanis a szakemberek teljesítményét csökkenti, ha nem a friss, *up to date* tudományos módszertant szerzik meg a hazai képzésekben.

Említette az uniós pénzeket és valóban gyakori vád, hogy az unió mennyit segít, de mi nem vagyunk elég szolidárisak befogadás tekintetében. Nyugtasson meg, hogy a támogatásokat nem a két szép szemünkért kapjuk! Mert nekem nem rémlik, hogy a csatlakozáskor szerepelt volna a feltételek között idegen kultúrájú tömegek kötelező befogadása, most mégis néha úgy tűnik, mintha mozognának a szabályok. Ez csak szintizista politika, vagy folymodhat az unió források megvonásához?

Amit az Európai Unióból költségvetési támogatásként kapunk, azt már busásan megfizettük. Magyarország a '80-as évektől leépítette a vámrendszerét, lehetővé tette a tökeműveleteknek, áruknak, szolgáltatásoknak a szabad áramlását, és ez azzal járt, hogy az ország lényegében lemondott a belső piaci védelméről. Ez, a Bokros-csomag idejéig bezárólag 1,5 millió munkanélkülit eredményezett, ennyien estek ki a munkaerőpiacról. Ágazatokat szüntettek meg, gyárakat számoltak föl; a mezőgazdaságot, húsipart, baromfiipart, konzervipart, tejipart, gabonaforgalmi cégeket teljes egészében bedarálták a vámok leépítésével. Tehát protekcionista védővámok nélkül hagyták a gazdaságot, eleget téve az Európai Unió elvárásának, de ideje előtt. Ugyanez történt a Magyar Nemzeti Bank vonatkozásában is; 1995-re, Bod Péter Ákos idejére az MNB azokat a beruházási és tartós forgóalapfeltöltő hiteleket, meg kedvezményes mezőgazdasági támogatásokat, amelyeket most Növekedési Hitelprogram jogcímen újra alkalmazunk, teljes egészében fölszámolták. Tehát a mezőgazdasági termelők, meg a kisvállalkozások jegybanki, kedvezményes kamatozású, refinanszírozási hitelek nélkül maradtak. Tönkre is mentek. Plusz ugye meg lettek nyitva a piacok, és a magyar mezőgazdasági termelők a dán, meg

az olasz farmerekkel szemben nem bírták a versenyt. Az a helyzet, hogy a neoliberális elvek alkalmazása mind a fiskális, mind a monetáris politikában kellő kivárás, adaptáció, körültekintés nélkül zajlott le. Tehát a piacgazdasági átmenet kudarccal végződött Magyarországon, lényegében 2010-től az államot teljes egészében újjá kellett szervezni.

Kiszolgáltatták az országot?

Igen, de valójában már 1990 előtt, az MSZMP kormány idején megkezdődött az ország kiárusítása. Az eladásítás a '70-es évektől, a kiárusítás meg a '80-as évek végétől a privatizációval, liberalizációval. Az állam ellenőrző, befolyásoló szerepe teljes egészében kikapcsolásra került a rendszerből.

Azért voltak előnyei is...

A műszaki bázis kétségtelenül kicserélődött, fejlettebb technológia jött be, megnyíltak a határok, lehetővé vált a munkaerő áramlása, tehát megannyi előnye is volt a csatlakozásnak, de az ország ma nem azért fejlődik, mert adják az uniós pénzt, hanem mert a gazdasági rendszerét és a jegybanki pénzpólitikáját új alapokra helyezte.

A forrásokat megvonhatják, vagy ezeket a fenyegetéseket be kell tudni egy-egy politikus kampánybeszédének?

Magyarország ellen folyamatosak a kötelezettségszegési eljárások, így eljuthatunk esetleg oda, hogy vissza kell fizetnünk az európai uniós költségvetési támogatásokból. De ezt föl kell vállalni, mert mi nem négy évet építünk, hanem rendszert. És ez a modell sok négy évből áll, ezért politikai játékokba nem megy és nem is mehet bele a kormány.

Miért mozgatják a szabályokat, miért helyeznek kilátásba retorziókat olyasm miatt, amiről eredetileg nem állapodtunk meg?

Szerintem ez nem egy súlycsoport; az egyik gazdasági integráció, az pedig, hogy Magyarország milyen bevándorlás-politikát követ, az a nemzeti szuverenitás tárgykörébe tartozik. Magyarország nem egy brüsszeli tartomány, hanem egyenrangú tagállam. Ezzel együtt nyilván elvehetnek tőlünk forrásokat, tisztában vagyunk vele, csak épp más jogcímen. De ez egy szabadságharc. Itt nem arról van szó, hogy ezer, kétezer, vagy tízezer migráns letelepedhet, hanem arról, hogy a magyar kormány a nemzeti önrendelkezését meg akarja tartani, közel kétharmados parlamenti többség van a kormány mögött, a polgárok kinyilvánították, hogy nem akarnak soknemzetiségű Magyarországot.

Miért éri meg gazdasági szempontból Nyugat-Európának az illegális bevándorlás?

Ez egy összetett kérdés. Egyes vezető országok esetében a politikai hatalom, az intézményrendszer, a közgondolkodás területén komoly problémák vannak. Évekkel ezelőtt amerikai nyomásra Líbiában, Szíriában és Egyiptomban megbuktatták azokat a vezetőket, akik ott évtizedek óta irányították az országot; lehet, hogy diktatórikus viszonyok között, de amennyire tudom, Szíria például virágzott. Majd odavitték a nem kért demokráciát, ezáltal az államműködés alapjait megszüntették, politikai és biztonsági instabilitást értek el, az emberek pedig elkezdtek kivándorolni, sőt elmenekülni.

Pontosabban fogalmazok: ha az ember permanensen figyeli a nyugati bevándorlás-politikát, néhány, választások előtti ígérettől eltekintve, egy nagyon határozott és konzekvens bevándoroltatást lát. Nincs koncepcióváltás, ami nyilván nem véletlen. Gazdasági szempontból ez kifizetődő?

Európában etnikai vákuum van, amellett a *homo sapiens* természetes állapota a vándorlás, erről a két tényezőről se feledkezzünk meg. Az európai térségben a fertilitási ráta 1,4, ahhoz pedig, hogy szinten tartható legyen a népesség, legalább 2,1-nek kellene lennie. Az európai országok elkövették azt a hibát, hogy a családpolitikára, családvédelemre, nevelésre, társadalmi értékeremtésre vajmi kevés figyelmet fordítottak, kialakítottak ugyan fejlett ipari rendszereket, de ott tartanak, hogy nincs hozzá munkaerő. Na most, az etnikai vákuumot van aki úgy kezeli, hogy bevándoroltat, a magyar kormány viszont család- és otthonteremtési támogatásokat biztosít, tehát nekünk ez a válaszunk a népesedési problémákra. Azt kell látni, hogy az etnikai vákuum következtében egyes nyugat-európai országoknak szükségük lehet akár milliós nagyságrendű munkaerőre is, ők ezt a problémát bevándoroltatással kívánják kezelni, nem pedig nagy költségek árán, hosszabb idő alatt biztosítva a munkaerő reprodukcióját, belső erőforrásokból. És bár az észak-afrikai migránsoknak csak a töredéke fog dolgozni, ám a többmilliós tömeggel el lehet érni, hogy a magas, európai uniós béreket ne kelljen tovább növelni, hiszen – potenciálisan – jelentős munkaerő kínálat lesz a piacon. Úgy gondolják, ott lesz majd az új munkaerő, aki 40 euró helyett akár 5-10 euróért is ellátja ugyanazt a tevékenységet.

De jelenleg a munkaerő-piaci igény, illetve a bevándorlók részéről a munkaerő-kínálat nem találkozik, hivatalos adat volt nemrég, hogy a Németországba beáramlott bő másfél millióból mindössze 7000 dolgozik.

Egy-két év alatt igen, de tíz év alatt lehet, hogy tízszer annyi fog belépni a munkaerőpiacra, ami viszont a német, meg a svájci munkaerő további bérigényeinek felső korlátot szab; Svájc esetében 1990-ben a népesség 2,2%-a volt csak muszlim, 2030-ra pedig ez fölmegy több mint 8%-ra, ez pedig négyszeres növekedést jelent. Itt köszön vissza, hogy az Európai Unió a Lisszaboni Stratégia megalkotása idején már elveszítette versenyképességét a világgazdaságban, viszont a biztonság, az emberi jogok érvényesítése, a jogállami működési keretek és a szociális vívmányok terén a legerősebb volt, és a valódi versenyképességét Európának a biztonsága és a munkaerő szociális megbecsültsége jelentette. Kínával, vagy a fizetős amerikai egészségbiztosítási rendszerrel összevetve itt jóval több volt a szociális jog és a jólét. Ezekkel a migránstömegekkel a szociális kiadások dinamikáját lehet csökkenteni és a munkabérek sem fognak olyan mértékben emelkedni, mint ahogy eddig emelkedtek.

De a migránsok megterhelik a szociális rendszert, nem?

Szerintem ez paritásban lesz majd egymással, mert igaz, hogy a betelepülők költséget jelentenek, de gondoljon abba bele, hogy az effektíve német, meg francia munkaerő bérigényei, bár szakképzettek, de folyamatosan emelkednének, ettől kezdve viszont nem kell még magasabb bért fizetni nekik, hiszen munkaerő túlkínálat lesz.

Mi lesz húsz, vagy ötven év múlva, ha a demográfia kapcsán a népesség etnikai összetétele átbillen a bevándorlók javára?

Többnemzetiségű országok jönnek létre, én azt gondolom, Európa ebben a tekintetben már védhetetlen, mert az iszlám tömegek nem csak önmagukban jönnek, hanem magukkal hozzák a gazdasági rendszerüket is; mindenki tudja, hogy az iszlám bankrendszer stabil, magas tőke-megfelelési mutatókkal dolgozik, más a gazdaságfilozófiája. Az iszlám lakosság, ha áttelepül Európába, akkor hozza majd a vállalkozási szokásait, az iszlám bankok is át fognak települni, hogy az itt élő muszlimokat kiszolgálják. Mikor a legdurvább válság volt, 2008-ban, mindenhol a nyugati világban a bankok tőke-megfelelési mutatója romlott, de Törökországban meg javult. Más az üzleti filozófiájuk.

Amennyiben?

A bank és az ügyfél között közvetlenebb a kapcsolat, az iszlám bankrendszer üzletfilozófiája emberközpontú. Nem válik el egymástól a pénz és a termelés, például, nem lehet olyan üzletágakat finanszírozni, amelyek tisztességtelenek, mondjuk pornót, szerencsejátékot, vagy nem lehet derivatív-spekulációs ügyleteket végezni, tehát pénzből pénzt csinálni; csak termelési, vagy fogyasztási céllal helyeznek ki hitelt. Lényegében saria kompatibilisek az iszlám bankok. És nehogy azt higgyük, hogy a Németországba betelepülő muszlimok majd a Raiffeisen Bankban fognak számlát vezetni. Európa ezzel a folyamattal nem csak társadalmi homogenitását veszíti majd el, hanem a gazdasági, termelési kultúráját is. Az iszlám lakosságra nem úgy kell tekinteni, hogy majd összeszedik a szemetet, vagy ezerből csak kettő dolgozik; ez nem egy statikus állapot, számolni kell azzal, hogy a világon az iszlám hitű lakosság növekedése a leggyorsabb. Egy jól szervezett, zárt közösségről van szó és nem hiszem, hogy a nyugati típusú üzleti életbe integrálódni akarnának, hoznak majd létre saját üzleteket. A londoni taxisok például már most is szinte csak pakisztániak.

És az iszlám jogrendet hogy kívánják adaptálni az európaiba?

Sehogy. Az iszlám világ egy enkláve, amely nem alkalmas az integrálódásra, a lakosság nem fog keresztény hitre áttérni, nem fog fölvenni keresztény szokásokat az élet semmilyen területén.

És ha túlsúlyba kerülnek?

Hát azé a terület, aki teleszüli. Kettős jogrendek alakulhatnak ki, az iszlám lakosság körében az iszlám bíróságok fognak működni, tehát könnyen lehet, hogy a német jogrendnek az iszlám gyökerűek nem vetik magukat alá. Mind az üzleti életben, mind a hitéletben a kettősség fogja jellemezni a tömegesen bevándoroltató országokat.

Mit gondol Brzezinski 20-80-as modelljéről és a „tittytainment” elméletéről, Európa esetében szóba jöhet ez a cél?

A „tittytainment” elmélet szerint mindazokat, akik kiesnek a termelésből, szolgáltató-tevékenységből és munkanélkülivé válnak, birkatudatra kell sülyeszteni, ugyanis így nem láznak föl a meglévő társadalmi viszonyok ellen, viszont megmaradnak a gazdaság számára fogyasztóknak. A „tittytainment” etimológiailag egy mozaikszó, amit Zbigniew Brzezinski lengyel származású amerikai politológus, politikus, geostratégia alkotott. Ez az angol „titts” és „entertainment” szavak

összeolvasztásából származik. Vagyis a „cici”, női mell, és a szórakoztatást fémjelző „entertainment” mozaikszava ez, amely egyfajta állami, jóléti, fogyasztói függőséget jelent, amelyben az egyén nem tudatos állampolgár, hanem csak szórakozásra törekvő lény, aki fogyaszt és szórakozik, s társadalmi boldogságát ezzel elérve nem foglalkozik a hatalom ügyével. A világ a globalizáció által egy „20-80-as modell” felé tart, ami azt jelenti, hogy a munkaképes korú népesség 20%-a tartja fenn a világ gazdaságot, míg 80%-uk „csak” fogyasztóvá válik.

A pauperizálódott (*elszegényedett – szerk.*) 80% létrehozásának nem az a végső célja, hogy elfogyassza a 20% által megtermelt javakat, hanem hogy bizonyos politika, államhatalmi, lényegében üzleti célokra fölhasználható legyen. Ők a média által könnyen irányíthatóak és befolyásolhatóak, így oda szavaznak, ahova kell. Igaz ez mondjuk a pittsburghi munkásra, aki a vasiparban dolgozott, de már nincs vasgyár, vagy a chicagói autógyári szerelőre, aki szintén elveszítette a munkáját, ám nem igaz a muszlimokra.

Őket az állami cseccsel nem lehet lekenyerezni?

Egyáltalán nem, vagy csak nagyon rövid időre, de az iszlám gyökerek miatt ők egész biztosan nem fognak fejet hajtani. A másik pedig, ami az európai öslakosság további pauperizálódását illeti, én azt gondolom, hogy társadalmi konfliktusok, polgárháborús állapotok is kialakulhatnak. A gazdasági anarchiának egy következő állomása, amikor nem bankok mennek csődbe, hanem komplett társadalmi csoportok fordulnak egymással szembe. És ezek a társadalmi konfliktusok jávedelmi alapon alakulnak ki.

Tanár Úr, miről beszélt Kötcsén?

Javasoltam, hogy kapjanak nagyobb támogatást azok a pénzügyi tudományos műhelyek, akik az unortodox gazdaságpolitikát próbálják megírni, elmagyarázni, tudományos rendszertanba foglalni, ugyanis az a helyzet, hogy akik kiszolgálták a szocialista tervgazdálkodási rendszert, majd a Horn-kormányt, Gyurcsányt és Bajnait, tehát a neoliberais értelmiség, azok a mai napig túl vannak reprezentálva a hazai tudományos életben. Ennek változnia kell! Nem csak Magyarországon van új világ, amennyire unortodox Magyarország, annyira unortodox az USA is, szintén állami reguláció van, a Fed többes funkcióban üzemel, az amerikai kormány mindig is beleavatkozott a gazdaságba. Azt gondolom, a közgazdasági, közpénzügyi képzések palettáját ki kell szélesíteni. Természetesen nem arról van szó, hogy csak az unortodox közpénzügyeket kell tanítani, mert kell a Bokros-csomagot is, intő példaként.

Amit Ön mond, az a primer kérdés, hogy mit tanítanak, de a szekunder kérdés, hogy kik és hogyan tanítják azt. Emlékszem még az egyetemi évekből, hogy bizony a dékáni utasítás ellenére, nagyon is beszivárgott az aktuálpolitika egy-egy előadásra, ahol ráadásul még reflektációra sem volt lehetőség. Sokszor elég egy grimasz és a gyerek máris befolyás alá kerül, mert ő hisz a tanárának és felnéz rá. Ami persze nagyon helyes, de épp ezért volt annyira visszataszító, ahogy egyes tanárok visszaéltek ezzel.

Egyetértek, ez borzasztóan fontos ügy, mert aki például az ELTÉ-n tudományos szocializmust oktatott, meg marxista politikai gazdaságtant, az 2017-ben közgazdaságtanból ne akarja a passzátszelet fűjni. Ezért is kell, hogy 2018 után ne tanítgatás, hanem dimenzió-váltás legyen a közgazdaságtudományi képzésben.

Fotó: Polgári Szilvia

Magyar tollal, magyar szívvel / Beszélgetés Gulyás Lászlóval

„Gulyás László társaságában beszélgetőpartnere azt érezheti, szellemi értelemben hazatért. Már-már rácsodálkozunk, hogy amiről és ahogyan beszél, miért nem evidencia minden magyar számára, bárhol is él a világban. Mert a magyar történelmet illő magyar tollal írni, magyar szívvel és magyar lélekkel. Nem vagyunk tökéletesek, ahogy más népek sem azok, ám hibáinkat nem dolgozunk tálcán kínálni politikai ellenfelek számára. A rendszerváltozás óta nem történt szemléletváltás a magyar történettudományban, ám ha azt szeretnénk, hogy objektív képet kapjunk múltunkról, tennünk kell érte. Ez ugyanis jövőnk záloga.”

**Prof. Dr. Gulyás László, történész, regionalista, menedzsment oktató,
egyetemi tanár**

Tanár Úr, az életrajzodban elsősre a legszembetűnőbb, hogy egymástól meglehetősen távolálló tudományterületeken kutattál; vannak történész publikációid, de számos közgazdász publikáció is. Miért alakult ez így?

Világéletemben történésznek készültem, amikor az általános ötödik osztályában megvolt az első történelem óránk, úgy jöttem ki, hogy történész leszek. Az egyetemen történe-

lem-földrajz szakra jártam, elkezdtem foglalkozni Teleki Pál földrajzi munkásságával és ott rögtön megkaptam, hogy egy ilyen fasiszta miniszterelnöknek az örökségét akarom feleleveníteni; tehát a földrajz oldalról ez a jelző azonnal megvolt. Történelemből pedig Beneš érdekelt és a magyar kisebbség helyzete, amely még 1990-ben is tiltott téma volt. Aztán '91-ben, az államvizsgán az ex-párttitkár úr felesége – aki szintén erősen baloldali elkötelezettségű volt és elnöke a bizottságnak – a marxista tételt kérdezte, miután elmondtam a magyar és az egyetemes történelmi tételemet is; én pedig közöltem vele, hogy 1990-ben szabad választások voltak, és a marxizmust eltöröltük. Ezen persze alaposan összevesztünk, és megfenyegetett, hogy sohasem taníthatok majd, mármint a Bölcsészkaron. És úgy is lett. Ezért a Mérnöki Karon kezdtem el dolgozni, ráálltam a menedzsment és közgazdaságtudományi irányra. Különben élveztem, jó dolog az, ha például történészként tudok szervezni, értek a menedzsmenthez is. Persze ennek az is a következménye, hogy az elmúlt húsz évben duplán kellett dolgoznom, PhD-ből is kettő van, egy tiszta történészi és egy, a közgazdaságtudomány területén belül, ráadásul szervezéstudományból habilitáltam. De hogy egy bölcsészkarra valaha bekerülök-e és leszek-e úgymond hivatásos történész, az még mindig a jövő zenéje.

Most Szegeden vagy?

Igen, de történészként a Bölcsészkaron kellene történelmet tanítanom, ezzel szemben eddig leendő mérnököket tanítottam menedzsmentre a Mérnöki Karon. Kaptam ugyan egy lehetőséget, hogy óraadóként, ingyen és bérmentve a Horthy-korszak külpolitikáját taníthatom; ez tíz éven át ment is így, de 2014-ben azzal az indokkal vették el tőlem az órát, hogy ingyen sem lehet csinálni, mert rontom a mutatókat és a Bölcsészkar nem engedheti meg magának, hogy az oktató-hallgató arányt fölborítsa külső oktatókkal. Ezzel az indokkal váltak meg tőlem. Persze nyilvánvalóan ez csak ürügy volt, valójában a kart uraló baloldali-liberális csapat nem szereti, ha nemzeti-konzervatív érzelmű ember tanít ott.

Ez a Szegedi Egyetem Bölcsészkarának legfőbb jellemzője.

Így van; ráadásul a tények magukért beszélnek, mert ha reggel 9:00-kor kiírnak egy ötvenfős kurzusomat, az 9:20-kor tele van, ezzel szemben akadnak olyan kollégák, akikhez ketten-hárman veszik csak fel a tárgyaikat. Szóval ez még irritáló is számukra, de szabad tanárválasztásnál egyértelműen megmutatkozik, ki az, akit a hallgatók kedvelnek. Pedig egyébként szigorú vagyok, rendszeresen buktatok, és annak ellenére tele van a terem, úgy, hogy nem vezetek katalógust.

Ez elég explicit visszajelzés. Az imént már említettük a Horthy-korszak külpolitikáját, ezzel a címmel most jön majd ki a kötetsorozatod ötödik része. Beszéljünk egy kicsit a korszakról, mert a közbeszédben és a politikai publikációkban is divatos ma összehasonlítani a Kádár-korral. Szerencsés-e a párhuzam?

Borzasztóan szerencsétlen, egyszerűen butaság, elég, ha csak megnézed a két korszak elejét; 1919-ben érkezett Horthy, patetikusan fogalmazva az ország megmentője, ő az az ember, aki megszervezett végre egy fegyveres hadsereget és rendet csinált az országban. És amikor 1920 márciusában kormányzóvá választották, felsorakozott mögötte a hadsereg, számos magyar politikus, valamint több politikai párt.

Komoly társadalmi támogatottsággal bírt.

Igen, támogatta a társadalom is, tehát egy legitim politikusról beszélünk. Na most, ha ezt Kádárral összehasonlítjuk, leszámítva, hogy 1940-től '56-ig belügyminiszter volt és részt vett a többpártrendszer szétfűzésében, az igazi, legkomolyabb bünt 1956-ban követte el, amikor – finoman fogalmazva – szovjet szuronyok hegyén tért vissza. Tehát őt a Szovjetunió és egy nagyon szűk magyar kommunista csoporton kívül senki sem támogatta, sőt, az egész ország gyűlölte. Ezért a két korszaknak már a kezdeteit sem lehet összehasonlítani. A másik pedig, amit gazdaságtörténészként mondhatok, hogy a Horthy-korszak Trianon és mindenféle gazdasági válság ellenére fejlődést hozott Magyarországnak. Klebelsberg Kunó például, a korszak emblematikus kultúrpolitikusa, hát tessék megnézni ő miket épített, alapított, és akkor állítsuk szembe Aczél Györggyel, aki a Kádár-korban működött.

Miért, megalkotta a TTT-t... (Tiltott, Túrt, Támogatott, azaz a „Három T” a kommunista kultúrpolitika „terméke” – szerk.)

Azt meg... De komolyan, Klebelsberget az Aczéllal nem lehet egy lapon említeni. Egy-szerűen butaság. Szerintem egyébként megfontolt szándékból mossák össze a két rendszert, de egyáltalán nem támogatom ezt a vonalat, mert nemcsak túl liberális, hanem szakmaiatlan megközelítés is; nincs olyan, hogy egy korábbi a későbbivel hasonlítom össze, csak kortársakat lehet egymás mellé állítani. Más a situáció, más a nemzetközi helyzet, más a magyar helyzet, más a társadalom.

Később még visszatérünk erre, de nem lehet, hogy egyszerűen csak a kommunizmust úgy próbálják relativizálni, hogy a Horthy-korszakot fasisztának állítják be?

De, pedig Magyarországon a nemzeti-szocialista és a fasiszta törekvések nem voltak olyan erősek, ennek ellenére a baloldali történészek Horthy-fasizmusról beszéltek.

Pedig a szélsőjobb nem rendelkezett komoly legitimációval.

Nem rendelkezett, Horthyék börtönbe küldték őket, Szálasi több évet töltött el Szegeden a Csillag börtön lakójaként, ilyenformán hogyan lehet fasizmussal megvádolni a Kormányzót? Ez nonszensz.

A rendszerváltozás óta történt-e szemléletváltás a történettudományban, csak mert egy-egy fölkapott téma még ma is rávilágít a mély szakadékokra. Szakmán belül közelítenek az álláspontok, vagy még mindig meghatározó a marxista történelemszemlélet?

1948-ban a kommunista párt maga alá gyűrte az egyetemek világát, azon belül a történészeket is, 1990-ben pedig a történettudományban a rendszerváltás elmaradt. Romsics (Romsics Ignác Széchenyi-díjas magyar történész, egyetemi tanár; a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja. – szerk.) írja a rendszerváltásról szóló könyvében, hogy 1990 után soha senki-nek egyetlen hajszála sem görbült meg azért, amit az elmúlt rendszerben tett.

Ezek szerint nem volt szemléletváltás egyáltalán? Majd kihalásos alapon lesz?

Ez jó kérdés és két dolgot lehet rá válaszolni. Gyakorlatilag a '90-es évek elején a magyar történettudomány rosszabb szituációba került, mint azt megelőzően. Nemhogy nem rüg-

tuk ki a kommunistákat, akik mindenféle aljasságot összeírogattak, de akadtak olyan emberek is, akik mondjuk húsz éven keresztül tanították a tudományos szocializmust, majd 1990-ben felfedezték magukról, hogy ők legújabbkori történelemmel foglalkozó szakemberek és kicseréltették a puccos táblát a tanszéken. A volt párttitkárok és a volt kommunista oktatók elárasztották a 20. századi történelemmel foglalkozó tanszékeket. Így lett az egykori párttitkárokból „elismert” professzorok. És még egy nagyon fontos tényező: ők rendelkeztek negyvenévnyi tapasztalattal a működtetés tekintetében és pontosan tudták, a doktori iskolákat kell elfoglalni, mert azok a kulcspozíciók. A mai napig borzasztó erősen él ez a marxista irányvonal, a nemzeti-konzervatív oldal jóval gyengébb, különösen akadémiai vonatkozásban. Szóval a történettudományban szerintem nem volt rendszerváltás. Persze most mindenki azt mondja magáról, hogy független, meg értéksemleges, de valójában nem az. És amit a kihalásos alapról mondtál – nem lehet fölszámolni, mert arra gondosan ügyeltek az elmúlt évtizedekben, hogy az utánpótlást kineveljék. A doktori iskola azért kulcsfontosságú, mert ott kétféleképpen is lehet saját ideológiát érvényesíteni. Az egyik a témaválasztás, a másik pedig a hallgatók személye; ha valakiről tudják, hogy nemzeti konzervatív, az nem kerül be a doktori iskolába, a másik oldal képviselője meg igen. Ennek következtében sikerült egy olyan fiatal, vagy inkább középgenerációt kinevelni, akik tovább folytatják ezt a „nemes” marxista hagyományt.

Ez országos szinten igaz, vagy csak egyes egyetemeken?

Vannak kivételek, de a szegedi és a pécsi egyetemen – ezeket ismerem alaposan – a marxista vonulat a mai napig borzasztóan erős, és nagyon kevés olyan képzőhely van, ahol nemzeti-konzervatív kötődésű professzorok, vagy oktatók tudnának érdemben tenni valamit. De a létszámtúlsúly ellenére minőség tekintetében a nemzeti oldal már fölzárkózott. Nézd, a történész kétféle lehet – jó, vagy rossz. Nyilván a baloldalon is vannak kiváló történészek, meg selejtek, ugyanezt a jobboldalról is el lehet mondani. De sajnos az akadémiai címek, rangok és pozíciók osztogatásánál nem azt vizsgálják, ki a jó történész, hanem, hogy ki melyik székértáborhoz tartozik. És akik a baloldalhoz tartoznak, azok mindig kiválóak, tehetségesek és fantasztikus könyveket írnak, de akik a jobboldalhoz, azok nem értenek hozzá, tehetségtelenek vagy vacak dolgokat hoznak létre.

Én egy objektív szempontrendszer szerint igyekszem gondolkodni. Mert mégiscsak a forrás az forrás, az adat meg adat kellene, hogy legyen. Persze tudom, az interpretáció nagyon nem mindegy.

Láttam olyan munkákat, amelyek ugyanazt a forrást használva kerültek egymással szembe. Például egy kárpátaljai fairtás eseténél: 1939-ben az ottani rutén kormány irtotta a fenyőerdőket, abból akartak önálló jövedelmet szerezni, a magyar állam pedig – akkor még nem volt bent Kárpátalján –, ezt erősen kifogásolta. A saját könyvemben én azt írom, hogy a kárpátaljai ukránok ténylegesen irtották az erdőket, és egy forrásra hivatkozom, a kolléga – akit most nem neveznék meg – pedig azt mondja, hogy ez a magyar kormány alaptalan vádja volt és ugyanarra a forrásra hivatkozik. Látod, még egy kétsoros forrást is lehet homlokegyenest eltérő módon értelmezni!

Ezek után alig merem megkérdezni, melyek azok a sarokpontok, ahol kimerevedtek a vélemények?

Az a baj, hogy inkább maszatolás folyik. Az egész 20. századi magyar történelem vita tárgya. A lista hosszú, kezdjük a trianoni békeszerződéssel; megérdemeltük, nem érdemeltük meg? Aztán a Horthy-korszak egésze...

Már a megnevezés is problémás, nem? Van, aki békeszerződésnek aposztrofálja, és van, aki békediktátumnak.

Pontosan. Én nemzeti konzervatív történészként a békediktátum kifejezést használom. Nincsen közös szókincsünk, tehát először is azt kellene megalkotni. Sokak Trianont békeszerződésként aposztrofálják, hivatkozva az angolszász szakirodalomra, amelyben nincs elkülönítés, magyar békének hívják, én meg azt mondom, hogy a megszületésének körülményei miatt ez békediktátum.

Igen, a szerződés az feltételez egyfajta konszenzust, amely mindkét fél számára vélt, vagy valós előnyökkel jár. Trianon esetében erről tényleg nem beszélhetünk. És Horthy szerepe?

Horthy szerepe ugyanilyen vitakérdés, például államférfi volt-e és megmentette-e a hazát, vagy csak egy közepes képességű katonatiszt, aki jókor volt jó helyen, de hibát hibára halmozott? Horthyról az egyik fél azt mondja, megmentette a pesti zsidókat, a másik meg azt, hogy kizárólag az ő lelkén szárad a többiek elhurcolása. Vagy: 1945-ben, amikor a Vörös Hadsereg bevonult Magyarországra felszabadítás történt-e, vagy megszállás? 1956 – kik csinálták a forradalmat? A baloldali Nagy Imréék és a reformkommunisták, vagy a pesti srácok? Kádár-korszak: igaz, hogy véresen kezdődött, de azért az emberek jól éltek a legvidámabb barakkban, vagy kommunista diktatúra volt, Kádár pedig egy gazember és neki köszönhetjük, hogy ott tartunk, ahol? És akkor elérkeztünk 1989-ig, az egyik oldal rózsadombi-összeesküvésről beszél, és arról, hogy nem történt rendszerváltás, a kommunisták kiegyeztek a következő generációval, a másik meg azt mondja, a rendszerváltás milyen sikeres volt és mennyire jó nekünk. De tovább is mehetünk; 2004, az EU-ba történő belépés, kellett, nem kellett, rosszul jártunk, vagy jól?

A nemzeti minimum szempontjából pedig fontos lenne a történészek közös szókincse.

Fontos lenne, de nincs. Jó példa erre még az Erdély elcsatolásával kapcsolatos szóhasználat. A románok szerint ez a „román földek egyesülése” volt, a magyar történészek meg azt mondják, elcsatolás, és nyilván, magyar történészként az elcsatolás szót kellene minden esetben használni, még ha Romániába megyek, akkor is. De most egy ügyes nyelvi trükkal elkezdték impériumváltásnak nevezni. Ez pedig azt sugallja, hogy ott lóg egy terület a levegőben, amely egyszer idekerült, egyszer meg oda. Holott Erdély esetében ez nem állja meg a helyét. De az sem szerencsés, hogy újabban a határon túli magyarokat saját politikusaink is „magyar közösségnek” nevezik. Ez egy, az unióból kiinduló nyelvi játék, mert e szerint a közösség lehet egy helyben született közösség, mint a magyar és lehet egy akárhányadik nemként választott gender-közösség is. Tehát összemoszák a választott közösséget, azt, amelyiknek azért vagyok a tagja, mert oda akarok tartozni, azzal a közösséggel, amelyik nem tehet arról, hogy oda született, ahová, és a határokat valakik átrajzolták a feje fölött. Ezért én permanensen a „magyar kisebbség” kifejezést használom, mert a kisebbség keletkezik, nem pedig szabad identitásválasztás eredményeként jön létre. És nyilván nagyon nehéz egy olyan történésszel konszenzusra jutni, aki impériumváltást

mond, vagy békeszerződést. Közös szókincs nélkül pedig nincs nemzeti minimum. Ráadásul, amikor bejön ez a posztmodern történetírás, hát nem tudom... három diplomám van, meg két PhD-m, de őszintén megmondom, amikor ezek az emberek beszélni kezdenek, vagy olvasom őket, nem értem, mit szeretnének közölni.

Lehet, ők se...

Lehet. Szerintem a történettudománynak van egy normális szókincese, évszámai, politikai eseményei, de a posztmodern írás, amit csak *hablatynak* hívok, arra jó, hogy elmaszatolja a tényeket. Ráadásul olyan témákat kutatnak, amelyek az értelmes témák elől veszik el a terepet. Mert ha csak hárommillió forintom van egy kutatásra, és az egyik hallgató azt mondja, ő azt szeretné kutatni, Budapesten mit főztek a nők az 1918-as évben, a másik meg egy francia forrás alapján szeretné megírni, a franciák milyen elvek mentén húzták meg a területi határokat, akkor én nyilván az utóbbira adok pénzt, vagy adok több pénzt a két lehetséges téma közül. De a mai magyar történetírásban a kevésbé fontos témákra adják a pénzt. Nyilván, ha már meg van írva Trianon rendesen, akkor lehet a spektrumot szélesíteni, de kellene lennie egy prioritásnak, hogy az áltémákkal a fontos kérdésekről ne vonjuk el a figyelmet.

A közös narratíva elég lenne?

Kellenének a viták is. Mert ma a szekértáborok úgy működnek, hogy konferenciát tartanak, majd megírják a saját könyveiket, de egyik sem hívja meg a másik emberét; vagy ha meghívja, az nem megy el, de ha mégis, akkor a sajátjai fogják árulónak tekinteni. Szekértáborok küzdelme folyik, és ennek a legdurvább formája például az, ha a másikat nem hivatkozom le. A tudományban nagyon fontos, hogyha valamit írsz, akkor a többiekre hivatkozzál, és erre van egy elképesztő történet: Litván György, a 2003-as *Jászi Oszkár* című könyv szerzője megengedte magának, hogy Pelle János 2001-es szintén *Jászi Oszkár* című kötetét egyetlen egy sorban se említse meg. Tehát jó volna, ha én most írnék egy Beneš-könyvet, azt valaki elolvasná, majd írna róla egy recenziót és rámutatna arra, Gulács hol téved. Ehelyett azonban tökéletesen ignorálják a másikat, mintha nem is létezne.

Totális karaktergyilkosság. Pedig a történettudománynak nem csak önmaga, de a politika felé is legalább alapjaiban egységes, objektív narratívát kellene biztosítania.

Amikor leülök írni és egy témát feldolgozok, akkor a lehető legnagyobb mértékben háttérbe kell szorítani a világképemet – amellyel mindenki rendelkezik –, a tényeket pedig előtérbe. Ezt hívják objektivitásnak. De sajnos Magyarországon épp a szekértáborok miatt nem működik az objektivitás, hiába állítják magukról sokan, hogy ők bizony „függetlenek”; amikor leül az ember és elolvasa a munkájukat, akkor pontosan látszik, mennyire nem azok. ’56 évfordulójánál például nagyon szépen kijött, hogy míg az egyik oldal Nagy Imre konferenciát szervezett, a másik Pesti srácok konferenciát.

Bár vannak törekvések abba az irányba, hogy a kommunizmus bűneit a nemzetiszocialista bűnökkel egyenrangúként kezeljék, de még ma is sokan relativizálják az előbbit. Hol tart ma a szakma e téren?

A nemzetiszocializmus és a kommunizmus bűneit egyforma módon kellene kezelni, Sztálin létrehozta a Gulagot, Hitler a koncentrációs táborokat, mindkettőjüknek volt egy-egy

pártjuk, egy-egy ideológiájuk és számos közös vonásuk. Egyértelműen baloldali hagyományból származó történet, hogy a nemzetiszocializmust jobboldali ügynek tekintik, míg a kommunizmus viszont egy szép eszme volt, Marx jól megírta, még Lenin is nagyon jól csinálta, csak aztán Sztálin eltorzította. A történet lényege, hogy elhallgatják a kommunizmus bűneit és csak a nemzetiszocialista bűnökről beszélnek.

Sokszor beszédesebb az, ami nincs leírva. De minden halál fáj valakinek, a szenvedés ugyanúgy szenvedés egy zsidó számára, mint egy magyar paraszt számára. Nem lenne szabad különbségnek lennie a két tragédia között.

Így van. A baloldali történészek például megírják azt, hogy Prónay (Prónay Pál magyar katonatiszt, lajtai bán. Fontos szerepe volt az ún. fehérterrorban és a soproni népszavazás kikényszerítésében – szerk.) három embert felakasztatott Horthy ablaka alatt a Dunántúlon, de az már kimarad, hogy a Kormányzót mennyire fölháborította az eset. Vagy például Gömböstől egyenes vonalat húznak a holocaustig, de nem mondják el róla, hogy külpolitikájának legfontosabb eleme az önállóság volt; igaz kereste Németország szövetségét, de amikor elment Hitlerhez, adódtak komoly vitáik. És mindez semmiképp sem úgy nézett ki, mint amikor Kádár elment Brezsnyevhez, aki lediktálta neki a következő magyar kormány névsorát. Gömbös akár Mussolinihoz, akár Hitlerhez látogatott, a magyar érdekeket képviselte. A Kemallal történt törökországi találkozója során például nekiállt arról egyezkedni, hogy fantasztikusan jó lovaink vannak, és a törökök vegyenek magyar lovat! Tehát egy miniszterelnök, aki elsősorban politikus, ennyire benne volt a gazdaságban is, és e szempontból Gömböst fontos és jó magyar miniszterelnöknek tartom. Az pedig, hogy a belpolitikában pontosan mi történt, ízlés kérdése; a fasizmus előfutárának fogjuk föl, vagy egy olyan embernek, aki erős Magyarországot akart? Ráadásul a holocaust idején már rég halott volt, de amikor miniszterelnök lett 1932-ben a Parlamentben nyíltan békejobbot nyújtott a magyar zsidóságnak. A parlamenti jegyzőkönyvből feketén-fehéren kiderül, hogy azt mondta – „revideáлом magam”.

Erre a jegyzőkönyvre még én is emlékszem.

Igen, és együtt akart működni a rendes zsidó emberekkel. De van olyan történész, aki azt írja, hogy Gömbös ugyan valóban ezt mondta a Parlamentben, de nem ezt gondolta. Erre mit lehet válaszolni? Ugyanez képeződik le a politikában is, a liberálisok még azt is kétségbe vonják, hogy a jobboldalon létezhet tehetséges ember.

Az akkori eseményeket nem egy steril szobába emelve kellene elemezni, hanem saját korukban és környezetükben. Semmi sem ítéltető meg önmagában, mert minden valamihez képest történt, a viszonyrendszereket nem lehet figyelmen kívül hagyni.

Az egész magyar politikai elit meg volt zavarodva. 1938-ban létrehozták az antikomintern paktumot, majd Mussolini és Hitler egyfolytában ütötték a magyar külügyminiszter fejét belépésre sarkallva. Magyarország 1939-ben be is lépett a szovjetellenes paktumba, ezért a szovjetek februárban mindenféle kapcsolatot megszakítottak velünk; majd augusztusban Hitler és Sztálin összeálltak (Molotov-Ribbentrop paktum – szerk.), Telekiék számára pedig értelmetlennek vált az egész helyzet – a németek addig szovjetgyűlöletet vártak tőlünk, amelyet meg is kaptak, erre mégis összeálltak velük? És még egy gondolat az áldozatokról:

egyformán kell sajnálnunk azt, aki a koncentrációs táborban halt meg és azt is, aki a Gulagon, de sajnos még számháborúk is zajlanak, pedig ebbe az utcába végképp nem szabadna bemenni. Az lenne az igazi objektivitás, hogy minden áldozatot, akár búr, akár orosz, akár magyar, annak tekintünk, ami – áldozatnak. A kommunisták nyugati támogatóinak egyébként két nagy hullámuk volt, az elsők, akik '45 után a Szovjetunióra, mint fényes csillagra tekintettek, majd őket követték a '68-asok; teljesen nyilvánvaló, hogy egy baloldali történész bírálja Hitlert, de Sztálinnál visszafogja a tollát. Ez a vonulat sajnos él, még ma is akad, aki nyíltan vállalja bolsevizmusát, élteni a bolsevik pártot, Lenint és Sztálint, és bent van a magyar egyetemi szférában, doktori iskolát vezet, ahol folyik a magyar nemzet, a magyar történelem gyalázása. Raffay Ernő (*magyar történész, politikus – szerk.*) szerint az egyetemek egy részén, illetve az Akadémián fizetett hazaárulás folyik; én ezt a megfogalmazást egy picit erőteljesnek érzem, ezért inkább a pozitív oldalról megközelítve azt mondom, hogyha én magyar történész vagyok, magyar állami intézményben dolgozom, és a Magyar Köztársaságtól kapom a fizetésem, akkor magyar tollal és magyar szívvel kell írnom a történelmet. Van például egy kolléganő, aki azt kutatja, hogy a „gazemberekből álló magyar csendőrség” milyen embertelen módon bánt a „szegény szerb partizánokkal”. Én erről azt gondolom, hogyha a szerb partizánokkal esetleg valóban durván bántak, akkor azt írja meg egy szerb történész. Mert nekem magyarként nem az a feladatom, hogy a szerbeknek, vagy a románoknak írjak történelmet, és adjam a muníciót a szerb, vagy román politikának. De ilyenekből sajnos a mai Magyarországon lehet PhD-t írni, lehet habilitálni, sőt Gömbös gyalázásából lehet akadémia doktori címet szerezni.

Kicsit térjünk vissza a magyar kisebbségekhez; a Beneš-dekrétumok összeegyeztethetetlenek az Európai Unió Alapjogi Chartájával, a szlovák parlament 2007-ben mégis megerősítette azok sérthetlenségét. A cseh politikai elit számára is Beneš az államiság és a szuverenitás jelképe, ezért nem határolódnak el a dekrétumoktól, a magyar és a német kisebbség kollektív bűnösségének elvétől. Ez a helyzet napjainkban is. Mit gondolsz, egy közös ügyben való közös föllépés – a V4-ek bevándorláspolitikája – változtathat ezen?

A rövid válasz, nem. Ennek két oka van, az egyik, hogy mind a szlovákok, mind a csehek, főleg az utóbbiak, államalapítóként tisztelik Beneš, tehát ez olyan számukra, mintha tőlünk valaki azt kérné, hogy Szent István királyunkat tagadjuk meg. A csehek és szlovákok nem fogják Beneš, vagy Masaryk nimbuszát lerombolni.

Nem kellene megtagadni őt magát, csak ezt a lépését.

Persze, csakhogy ez élete három legfontosabb tevékenysége közül az egyik. A csehek és a szlovákok ezt úgy élik meg, hogy létrehoztak egy államot, de a németek és a magyarok szétzúzták és megsemmisítették azt.

Talán nem ott kellett volna meghúzni a vonalakat.

Igen, de most melyik cseh történész, vagy politikus mondaná ki, hogy igazából mi hibáztunk, mert túl kapzsik voltunk és nem vettük figyelembe az etnikai határokat? Ahhoz, hogy közös fellépés legyen és harcoljunk az EU bevándorlás-politikája ellen, Magyarországnak és Szlovákiának össze kell vetnie a vállát, ezért mi lépéshátrányba kerülünk, mert a magyar kisebbség ügye csak nekünk fontos; ez a másik ok. Ha mi a Beneš-dek-

rétumok kérdését most a szlovákok felé felvetnénk, akkor repedést okozhatna a közös fellépés rendszerében, tehát ha azt akarjuk, hogy Szlovákiával együtt meneteljünk, akkor a megosztó témákat mellőzni kell. Az a baj a Kárpát-medencében, hogy az első és a második bécsi döntés, majd a délvidéki bevonulás következtében olyan sérelmek élnek a lelkekben, amelyek miatt félnek a magyaroktól, így mindenféle magyar törekvéstől is. Mit mond egy román történész? 1918. december 1-én a román földek egyesültek. Tehát neki eleve az a kiindulási pontja, hogy Trianon igazságos volt.

Akkor lett volna igazságos, ha az etnikai határok mentén alakítják ki az új határokat, illetve ha népszavazást tartanak ezeken a területeken.

Ezt sosem fogják elismerni.

Van esély arra, hogy a határon túli magyar kisebbségek valaha is autonómiát kapjanak valamilyen formában? Mi a helyzet ma és mit lehet tenni annak érdekében, hogy ez bekövetkezzen?

Szívem szerint igent mondanék, de ha objektíven nézzük a dolgot, azt gondolom, négy föltételnek kellene egyszerre teljesülnie. Elsőként, hogy az adott országon belüli kisebbségnek jelentős súlya legyen és földrajzilag egy tömbön belül éljen. Ez a három kisebbség közül csak Székelyföld esetében igaz, Szlovákiában egy vékony sáv van, ami nem egy tömb, Délvidéken pedig fogy a magyar népesség. A második föltétel, hogy az a magyar kisebbség, aki akarja az autonómiát, egységes legyen. De sajnos a határon túli magyar kisebbségek leképezik a magyar belpolitika törésvonalait. Pedig nem szabadna, hogy pártokra hasadjanak, mert így nincs meg az egység. A harmadik föltétel, hogy az adott ország többségi elitjének legalább egy kis része értse meg, hogy a magyar kérdést a legkönnyebben úgy lehetne kezelni, ha autonómiát adnának nekik. Dél-Tirol jó példa egyébként, mert egyfelől az osztrák Állam kiállt mögötte, másfelől azért ott is kellett egy-két olasz politikus, aki megtámogatta az autonómiát. Sajnos azonban én még nem láttam olyan román, szlovák, vagy szerb politikust, aki kiállt volna és azt merte volna mondani, hogy a magyaroknak adjunk autonómiát; sem a baloldaltól, sem a jobboldaltól, sem liberális oldaltól, szinte mindegy milyen vezetése volt az adott országnak. A negyedik föltétel pedig, hogy a mindenkor magyar kormány kökeményen kiálljon az autonómiáért. És azt tudjuk, hogy a baloldali kormányoknak semmiféle affinitásuk nem volt a kisebbségekkel szemben.

Kivéve a mostani kampányfogást a kárpátaljai nyelvtörvény ügyében.

Igen, de ahogy mondtad, ez csak egy kampányfogás, nem több. Összességében, ahol halvány esélyt látok a függetlenedésre, az Székelyföld, ám sajnos ott is szét vannak tagolódva a pártok; de Szerbiában és Szlovákiában egyáltalán nincs esély. És az is látszik, hogy az Európai Unió, mint közösség, és tagállamai külön-külön is érzéketlenek e kérdés iránt.

Visszatérve egy kicsit a külpolitikai kötet sorozatra, kronológiai sorrendben halad?

Igen. Amikor elkezdtem írni, négy kötet volt tervbe véve, de írás közben jön rá az ember, miről kell többet beszélni, ezért most úgy néz ki, hogy hét kötetnél fog megállni. Az egyes kötetek időrendben és logikai egységek mentén szerveződnek, például Teleki külpolitikája egy egység, Gömbös pedig egy másik és így tovább. De praktikus megfontolás is volt,

így évente egyesével jönnek a kötetek és az olvasó számára is fogyaszthatóbb a szöveg mennyisége. Aztán, hogy a visszhang milyen lesz, majd meglátjuk.

Hiánypótló ez a munka?

A kollégáim eddig egy-egy részterületet már szépen feldolgoztak, de olyan munka, amely Horthy Szegedről történő elindulásától egészen a lemondásáig áttekinti a külpolitikáját legutoljára 1986-ban jelent meg, tehát ilyen értelemben az én sorozatom valóban hiánypótló.

Magyarország megszállásával fejezed be a legutolsó kötetet?

Látod, ez egy nagyon érdekes szakmai kérdés, és rávilágít a történelem és a politika közelségére. A Megszállási Emlékmű politikai megközelítésből azt jelenti, hogy 1944. március 19-én az önálló magyar állam léte véget ért, mert bejöttek a németek, egy megszállt országnak pedig nyilván nincs önálló külpolitikája. Tehát ha én kényelmes történész vagyok, akkor azt mondom, a Horthy-korszak március 19-én ért véget. Ha viszont szakmai szempontból nézem, akkor október közepéig kell megírnom, amikor is fogságba került és elhurcolták. Szóval egy politikus számára márciusban ért véget a korszak, egy történész számára októberben, de olyan történész is akad, aki azt mondja, a békével kell lezárni, azaz a '47-es párizsi békeszerződéssel. Sajnos a történettudományban még az sincs mindig pontosan tisztázva, mettől meddig tartott egy-egy esemény, vagy korszak. Meddig tartott az I. világháború Magyarország számára? 1918. november 3-ig, a padovai fegyverszünetig, vagy 1920. június 4-ig, Trianonig?

A százéves évfordulón mire számíthat az történészek részéről?

Biztos, hogy a csata kiéleződik majd; az ellentétekről, megosztottságról szóló diskurzus most talán még inkább eszkalálódik.

Hozhat ez némi tisztulást?

Ideális esetben lenne valamiféle nemzeti minimum, és kijönne egy olyan újabb Trianon-történet, amely a lehetséges határokon belül objektív és magyar tollal íródik. De ez nem fog bekövetkezni. Nagyon sok kötet megjelenik majd, amelyek három nagy csoportra lesznek oszthatóak. A baloldal interpretációja, amely szerint Trianon büntetés a dualista korszakért, megérdemeltük, mert rosszul bántunk a nemzetiségekkel. Természetesen az ezen irányvonalat képviselő szerzők és csoportok ki fogják magukat kiáltani *mainstream*-nek. Ők lesznek a hivatalos akadémiai történetírás. Az összes lehetséges fórumon azt hangoztatják majd, hogy amit ők írnak, az szakmailag magas szintet képvisel, rajtuk kívül pedig mindenki kontár és nacionalista.

Pedig az 1868. évi nemzetiségi törvény korát meghaladóan is nagyon liberálisnak számított.

Így van. A másik narratíva a miénk lesz, azzal a címmel, hogy a *Trianoni békediktátum története – magyar tollal*. Szervezek egy 30-40 fős történész-regionalista-földrajzos tudós csapatot, akik ezt írják meg három kötetben. Külön felhívnám a figyelmet a „magyar tollal” kifejezésre, amely az én felfogásomban azt jelenti, hogy magyar történésznek magyar szempontból kell megírnia Trianon történetét. Sajnos még napjainkban is él a ma-

gyar szocialista történetírás vigyázzunk, ne sértsük meg a szomszéd népek nemzeti érzékenységét szemléletmódja. El kell felejteni ezt a szemléletmódot, és azt kell megírni, ami történt. Erdély 1918. decemberi elcsatolását nevezzük elcsatolásnak, ne pedig a dolog lényegét elmaszatóló impériumváltásnak. A harmadik narratíva pedig a szélsőjobbé lesz. Ez komoly károkat okoz majd, hiszen zsidó-összeesküvésről, meg szabadkőművesekről fognak beszélni. És a baloldal rájuk lő majd, de miután összemos velük bennünket, konzervatív-nemzeti történészeket, így minket is eltalál.

Pont, mint a 2006-ban.

Pontosan; amikor a balhézó kisebbséget rátolták a békésen hazafelé tartó megemlékezőkre, majd egyben kardlapoztatták a tömeget, köztük nyugdíjasokat és anyukákat.

Fotó: Éberling András

A függetlenség csak mítosz / Beszélgetés Szentesi Zöldi Lászlóval

„Kollégával interjúzni, ha egy az értékközösség és a szemléletmód is azonos, könnyű, mi több szórakoztató. Üdítően cinkos. Ám a kolléga kissé mindig olyan, mint az orvosprofesszor, ha hirtelen betegágyba kényszerül. Megizzaszt bennünket, mert intenzívebben kell rá figyelniük, mint másokra, felkészültebbnek kell lenniük, különösen, ha vágyunk az elismerésére, és az sem érhet meglepetésként, ha olykor a szerepek felcserélődnek. Őszintén remélem, e sorozat utolsó darabja nem okoz csalódást sem az olvasóknak, akik végigkövették a beszélgetéseket, sem pedig Szentesi Zöldi Lászlónak, aki mégiscsak kevés példaképem közül az egyik. A diskurzusunkból kiderül, hogyan alakult a sajtó helyzete a rendszerváltozástól napjainkig, miért mítosz a független újságírás és mit kell tennie a magyarságnak, ha túl akarja élni a modernkori népvándorlás kihívásait.”

Szentesi Zöldi László, író, újságíró, a *Demokrata* hetilap főmunkatársa

Ha minden igaz, személyesen élted át a rendszerváltozást követően a sajtó helyzetének megváltozását.

1993-ban lettem újságíró, egy szerencsés véletlen folytán kerültem a Magyar Televízió külpolitikai főszerkesztőségéhez. Az idősebbek még bizonyára jól emlékeznek a *Panoráma* című műsorra, amelynek Chrudinák Alajos volt a főszerkesztője, mondhatom azt,

huszonnégy évesen egyenesen a mélyvízbe, a médiaháború kellős közepébe csöppentem. Egy évvel később az MSZP megnyerte a választást, és a Magyar Televízió működése az addigi formájában véget ért. Szerkesztőségeket számoltak fel, munkatársakat bocsátottak el, illetve helyeztek központi állományba.

Az első Fidesz-kormánynak érdemben nem sikerült a médiába hatolni?

Nem sikerülhetett, mert időközben megváltozott a médiapiac. 1993-1994-ben az országot a Magyar Televízióból, néhány országos napilapból, megyei napilapokból és a Magyar Rádióból tájékoztatták... Ez volt a rendelkezésre álló teljes médiafelület. Akadtak kisebb műhelyek, a Duna Televízió, helyi televíziók, de ezek nem igazán számítottak. 1998-ra, amikor az első Fidesz-kormány felállt, megindultak a kereskedelmi televíziók, nagyon sok újság jelent meg. A bulvársajtó kiépült, olvasott lett, egészen más frontok nyíltak a tájékoztatásban. Innentől kezdve már nem arról volt szó, mint a kilencvenes évek elején, hogy aki a Magyar Televízióra rúti a kezét, az ország tájékoztatásának legfontosabb műhelyét tudhatja magáénak. 1998-ban a Fidesz nem tudta megtartani a hozzá közelálló sajtóműhelyeket, erre egészen 2002-2003-ig kellett várni.

Miért?

A 2002-es választási vereség a Fideszben sok mindent átrendezett, a vezetők gondolkodásmódjában gyökeres változás állt be. Megtisztító erejű vereség volt. Ha visszaemlékszel rá, egyrészt hajsza hűján, a második fordulóban sikerült megfordítani az első forduló eredményeket, másrészt igaz, hogy a Fidesz vesztiesen került ki a küzdelemből, de a polgári kör mozgalommal olyan muníciót, fűtőanyagot kapott a magyar jobboldal, amely egészen évekig elkísérte. És a 2002-es választásból nőtt ki a Fidesz nagy párttá szerveződése is. A néppárti gondolat talán ott fogant meg a kudarc óráiban, és lassú építkezés kezdődött. Ennek fontos állomása volt a HírTv megszületése, ez a médium kezdettől fogva zászlóshajója lett a jobboldalnak. De ugyanolyan fontos volt a lapösszevonás is. 2000-ben egyesült a Napi Magyarország és a Magyar Nemzet – az utóbbi név alatt – és az akkori jobboldali ellenzék Orbán Viktor felhívására tömegesen fizetett elő a Magyar Nemzetre, a Demokratára. 2002 után átrendeződött a sajtópiac. Abban, hogy a Fidesz ma ilyen erős, a tömegtájékoztatás pedig nagyjából kiegyensúlyozott, a 2002-es vereség és az utána következő szívós sajtóépítkezés döntő szerepet játszott.

Médiaellenszélben nem lehet kormányozni?

Ma is igaz, hogy akié a tájékoztatás, azé az ország. Ez mindenütt így van. De az elmúlt években még bonyolultabbá vált a helyzet, mert a világháló, az internet térhódítása teljesen felszámolta az addigi sajtómonopóliumokat. Már nem annyira fontos a napilapos piac, a nyomtatott sajtó, felnőtt egy nemzedék, amely nem igényli az ilyen sajtótermékeket, inkább a világhálóról tájékozik. Úgy látom, a csata el is dőlt, a napilapos piacnak és a print sajtónak néhány szakmai- és életmódmagazintól eltekintve nincs több hátra tíz-húsz évnél.

Tény, hogy megváltoztak az olvasói szokások, magamon is tapasztalom.

Ez mással is így van, olvastam Gazda Albert (újságíró, a Magyar Nemzet főmunkatársa – szerk.) egy cikkét, amelyben arról panaszkodik önmagának, hogy annakidején szépiro-

dalmi folyóiratokat olvasott, periodikákat járatott és kortárs irodalmat tanulmányozott, aztán lassan átszokott az internetre. És amikor olvastam ezt az írást, magamra ismertem, mert kortárs irodalmat ugyan nem, de történelmi tárgyú szövegeket és szépirodalmat mindig is olvastam, és bizony-bizony, az internet elterjedésével az ember lustább lett, mára pedig kihullott a könyv egy egész nemzedék kezéből. Úgyhogy én erőszakkal már néhány éve rávettem magam arra, hogy legalább este egy kicsit olvassak. Most például Nemeskürty Istvánnak egy régi-régi könyvét olvasom Balassi Bálintról; magam sem hittem volna, hogy ilyesmit fogok olvasni, de nagyon nagy élvezettel haladok benne, és két-három másik könyv is bevetésre vár az ágyam mellett. Szóval olvasni kell.

Nemeskürty az ismeretterjesztő történelmet írja.

Igen, de nagyjából ezeket is tudom elviselni egy-egy fárasztó nap után, tehát már régen feladtam és nem is nagyon érdekel elvont szerzők munkája, vagy kibogozhatatlan művészeti alkotások mélyebb, rejtett értelme. Minden, amire vágyom – lehet, hogy primitív lettem –, egy vígjáték, vagy valami izgalmas krimi, valami, amiben kaland van és a cselekménye leköt. Huszonéves korban, amíg az ember nyitott mindenféle művészeti alkotásra, addig kísérletezik és kíváncsian belekukkant az alkotói műhelyekbe, de negyvenhét évesen én már olyan nagyon nem vagyok kíváncsi ilyesmikre. A dolgok mélyebb értelme viszont érdekel és például a szépirodalomban, vagy művészeti alkotásokban a kaland, az izgalom sokkal fontosabb számomra, mint az önkifejezés különböző, módolt változatai.

Hogy éltétek meg jobboldali újságíróként azt az időszakot, amikor az előző kormányzat alig hagyott mozgásteret és megjelenési lehetőséget? Mert akkor aztán tényleg nem volt sajtószabadság, amelynek a vélt hiányáról ma naponta panaszkodik az ellenzék.

A fiatal balliberális nemzedék könnyen beszél a médiatúlsúlyról, miközben fogalmuk sincs, mi fán terem az igazi kiszolgáltatottság. Nekem viszont emberek és sorsok jutnak az eszembe. Emlékszem a kilencvenes évek egyoldalú médiaterrorijára, amikor szó szerint minden baloldali kézben volt, szocialista, liberális tulajdonosok és szerkesztők uralták a magyar sajtópiacon. Igazság szerint egy-két napilapon, a Magyar Fórumon, a Demokrátán és a Magyar Rádió *Vasárnapi újság* című műsorán kívül éveken keresztül semmilyen módon nem jelent meg a magyar jobboldal a tájékoztatásban. Az volt a nullpont, onnan sikerült eljutni a mába – ez óriási eredmény. És hogy akkor mi volt? Hát, egzisztenciális kétségek. Szerencsém, hogy huszonéves voltam, család nélkül, könnyen vettem az életet, amit megkerestem, fel is éltem. De ismertem olyan családos embert, aki halálra itta magát, egy másik öngyilkos lett, ezek nagyon kellemetlen emlékek. Bennem egyébként nincs törlesztési vágy, de ne várja el senki, hogy ilyen kezdetek után az ember egyetlen egy jó szót is szóljon olyanokról, mint Horváth Ádám (1994-1995 között az MTV elnöke – szerk.), vagy Székely Ferenc (*a rendszerváltás után a Nap-kele főszerkesztője, 1996-ban alelnökként az MTV ügyvezető elnöke – szerk.*), vagy az akkori Magyar Televízió teljes vezetése, akik érzéketlenül asszisztáltak Horn Gyula hatalmi játékhöz. Valaha nagyhatalmú emberek tucatjait tudnám említeni, akik ma már feledékenyek, de mi, akik ott voltunk, emlékszünk arra, hogy 1994-ban élet és halál uraként hogyan végezték ki a Panorámát, a Híradót. Félóra alatt, egyetlen értekezleten. Ma olvasom Székely Ferencet a közösségi médiában, aki azt írja, nem emlékszik erre. Hát mi emlékszünk, mert ott voltunk. A fiatalabb

újságíró nemzedéknek mementóként, vagy legalábbis tanulságként nem árt észben tartani az ilyesmit. Nyilván ez nem az ő harcuk, meg már az enyém sem, de kellemetlen emlék és az ember bizony másképp látja a média elfoglultságait, vagy épp a médiaszereplőket.

Tudjuk számszerűsíteni a megjelenési felületeket, azt, hogy mennyire kiegyensúlyozott, vagy kiegyensúlyozatlan a magyar sajtó? Például ha egy 1 százalékos ellenzéki párt fölül van reprezentálva, miért panaszkodnak a haldokló sajtószabadságról?

Nem biztos, hogy pártokra kell leképezni a sajtószabadság vagy a sajtóeloszlás kérdését, sőt, óvni is ettől mindenkit. Az viszont tény, hogy miközben a sajtószabadság végéről beszélnek az ellenzéki oldalon, az Index elérése, olvasottsága nagyságrendekkel magasabb, mint a jobboldali lapoké, internetes portáloké. Nem az számít, hány sajtótermék van mondjuk a Mediaworks tulajdonában, hanem az elérés és a befolyásolás képessége. Ebből a szempontból a jobboldal még mindig jócskán a baloldal mögé szorul. Ugyanis az elmúlt huszonegynéhány évben nemcsak a politikai sajtóban hódított a balliberális szemlélet, hanem rátelepedett a női magazinoktól kezdve az életmódmagazinokon át a különböző foglalkozás- és hobbi csoportokra is. Tehát amikor Demszky Gábor kertész kedési szokásairól olvasunk egy cikket, az pontosan olyan politikai befolyásolás, mint a politikai sajtó kísérletei. Látványos eredményei ellenére a jobboldali sajtó még mindig hátrányos helyzetben van Magyarországon, éppen ezért érthetetlen és elfogadhatatlan az ellenzék örökös siránkozása. Ha itt valóban nem volna sajtószabadság, akkor minden lapban Orbán Viktor családjáról kellene olvasnunk, mint egykor a diktatúrában. Ha itt nem volna sajtószabadság, akkor kizárólag a Fidesz nevű párt szemlélete szerint kellene mindenkinek írnia, vagy legalábbis a sajtó zömének. Erről szó sincs! Magyarországon sajtószabadság van, mindenki azt ír, amit akar. Naponta jelennek meg mindenféle cikkek a kormány ellen, és azt mondom, nagyon helyes. Csak éppen, ha jobboldali a kormány, akkor mindjárt az a vád, hogy nincs sajtószabadság, amikor viszont ők voltak hatalmon, akkor természetesen plurális demokrácia lüktetett mindenfelé.

Van mit tanulnunk együttműködés tekintetében a balliberális sajtótól? Kooperatívabbak ők, mint a kormánypárti médiák?

Ez a szemlélet a '90-es évekből maradt itt, a baloldali sajtó jól szervezettségéről és együttműködéséről, szemben a jobboldal lomhább, ügytelenebb sajtójával. Szerintem nem így van. Akkor talán igaz lehetett, mert alig akadtak jobboldali sajtótermékek, de mára az a helyzet, hogy a baloldali sajtó egyetlen szegmensében sem profibb, vagy együttműködőbb, mint a jobboldali. Utóbbi kiépült az elmúlt években, a szerkezet szereplői jól ismerik egymást; szemben a kommunizmusból itt maradt újságírókkal, mi egy demokratikus szellemű Magyarországból építkezünk, tehát görcsök nélkül tudunk együtt dolgozni. Probléma persze akad, de egy percig se gondoljuk azt, hogy az ellenzéki sajtóban nem tépik egymást. Amit ők egymásra öntenek, és a politikusaik is, ahogyan vitáznak módszerekről, igazság-szeletkékről, az szinte már az amatőrizmus olyan fokát festi fel, amilyenek maguk egyáltalán nem szeretnének mutatkozni. Azt kérdezed, mit tanulhatunk tőlük? Szerintem semmit. A '90-es években helyzeti előnyüknél fogva külföldre jártak, nyelveket beszéltek, de közben fölnőtt egy nemzedék és olyan fiatal, tehetséges újságírókat látok magam körül, de politológusokat és egyéb szakembereket is, akik köny-

nyedén zsebre teszik őket. Persze ott is nagyon sok felkészült és ügyes ember van, ahogy fájankó és paprikajancsi is akad mind a két oldalon. De ennek a vélt előnynek, amely húsz évvel ezelőtt igaz lehetett, ennek mára nyoma sem maradt.

A mai fiatalok milyen tudással, milyen attitűdökkel jönnek ki a média, vagy újságíró szakról?

Azt mondják, az ember akkor öregszik meg, amikor azt hirdeti, hogy a saját nemzedéke sokkal különb volt a mai fiatalokénál. Minden nemzedéknek vannak tehetséges és tehetéstelen tagjai. Az viszont igaz, hogy bizonyos képességekben különbözünk. A klasszikus műveltség, az olvasottság, a bölcséleti tudás egyértelműen gyengült az elmúlt húsz-harminc évben. Arra, amire nekem a diplomámhoz szükség volt, sok helyütt szerintem már nem is oktatják, mert az egyetemi képzés is felhígult, vannak elit egyetemek és utcasarki egyetemek. A fiatalok mondatszerkesztése, intellektusa, írásképesége sokkal gyengébb, mint amikor mi kezdtük a pályánkat. Arról nem beszélve, hogy sokan egyszerűen nem olvasnak könyveket, megrekedtek az érettséginnél, az egyetemi diplomaosztásnál. Véleményem szerint egy magyar újságírónak a magyar prózairodalom a tananyaga, Móricz, Kosztolányi, Mikszáth, Gárdonyi egytől-egyig kiváló újságírók voltak. Az ő novelláikban, karcolataikban, riportjaikban ott lüktet a szakma. Igazság szerint egy magára valamit adó újságírónak nem a többi újságírót kellene figyelgetnie, ha valami mesterfogást el akar csenni, olvassa csak Kosztolányi prózáját, és azonnal képben lesz. Hogy miben jobbak a mai fiatalok? Sokkal magabiztosabban mozognak a világban, szabadon járhatnak-kelhetnek, nyelveket beszélnek. Nekünk komoly erőfeszítéseket kellett kifejtenuünk még a közepes angol nyelvtudásért is. Amikor én elkezdtem, egyszerűen nem volt benne a levegőben, hogy valaha az életben mondjuk Londonban vagy Los Angelesben hasznát is vehetem. Emlékszem, amikor a nyolcvanas évek közepén a szentesi könyvtárban kutattam angol nyelvű olvasnivaló után, Robert Burns versein és a brit kommunisták *Morning Star* című lapján kívül alig találtam valamit. Pompás ösztönzés volt a nyelvtanulásra.

A mai újságírók másolják egymást?

Igen, gyakran megtörténik, hogy egy-egy nagyhatású újságíró epigonok tucatjait bocsátja ki. Itt van például az én kedves barátom, Bayer Zsolt, akinek a szófordulatait, a mondatfüzését sokan átveszik, majd sajátjukként tálalják. Számos Bayer Zsolt epigon van az országban. Ahogyan Uj Péter epigon, Tóta W. Árpád epigon is. Mindez a képességek és az érdeklődés hiányából fakad. Tanítottam egy évet óraadóként a Károlin és láttam az egyetemistákat a kommunikáció szakon; hát, eléggé lesújtó a helyzet. Úgy harminc emberből három-négy akadt, aki egyáltalán érdeklődött a szakmai dolgok iránt, igaz, ők nagyon jók voltak. De a többi huszonhat Cosmopolitant olvasott, vakarózott, nézelődött kifelé az ablakon. Ami nem gond, csak fölvetődik a kérdés: biztos, hogy a mai korban kamudiplomákat kell szerezni? Elvégez valaki egy olyan szakot, amelyből a való életben semmit sem tud kamatoztatni, elveszít négy évet, vagy ötöt, ahelyett, hogy szakmát tanult volna. Mindenki diplomát akar, emiatt abszolút rosszul lövi be a képességeit, egyszerűen rossz helyen van. Ma Magyarországon több százezer ember mozog rossz helyen, rossz élethelyzetekben. Nem gondoljuk eléggé végig, mihez van képességünk, miben vagyunk jók, inkább a társadalmi elvárásoknak akarunk megfelelni. Egyszerűen nem valódi érté-

künkön mérjük meg önmagunkat. Pedig miért is volna alávaló kertészként, kozmetikusként vagy asztalosként dolgozni? Ha jól csinálod, a háromszorosát is megkeresed a közepszerű értelmiségi fizetésének. Cseppet sem melleleg, ha még szereted is a munkádat, boldog ember leszel.

Tény, hogy idő kell a szemléletváltáshoz. A történettudományban sajnos a mai napig nem történt meg, a „mi” és az „ők” fogalma kimerevedett. Mi a helyzet az újságíró szakmában? Hiteles-e egy újságíró, aki egyik nap még itt írt, a másik nap meg átvált a túloldalra?

Különböztessük meg az újságírást és a politikai újságírást. Ha az ember mezőgazdasággal foglalkozik, sportújságíró, vagy bulvárt ír, akkor ez nagyjából meghatározható szakmai feladat, kevésbé fontos, ki milyen irányultságú. A politikai újságírás teljesen más. Magyarországon az elmúlt huszonhét év fejlődési rendellenességei miatt két tábor áll szemben egymással a sajtóban. A helyzet az, hogy a magyar sajtótermékeket a hirdetési piac nem tartja el. Talán akad egy-két kivétel, akik önálló lábakon állnak, de a hirdetésekből élő, arra ácsingózó műhelyek többségének a piac nem termeli ki a megélhetési költségeit. Ezért a magyar politikai sajtótermékek zöme magától a politikától függ. A rendszerváltás után kialakult az a gyakorlat, hogy a különféle sajtóműhelyek rácuppannak az állam emlőjére. A mindenkori kormányok a nekik tetsző, velük együtt haladó újságokat segítették pénzzel, a többieket pedig nem. És ez most is így van. Persze szoktak mitológiát keríteni a független újságírásról, de a napi valóság mást mutat. Azt hiszem, az ember sokkal őszintébb, ha elfogadja és kimondja ezt, mintsem hazudozik magának és másnak arról, hogy független újságnak dolgozik, független szereplőként. Gyakran mondják, hogy Magyarországon kizárólag jobboldali és független sajtó van, tény, hogy baloldaliaktól csak a legritkább esetben hallom, hogy ők egyébként balliberális értékrendnek elkötelezett emberek. A legriasztóbb példa Dudás Gergely leköszönő Index-főszerkesztő levele volt, amelyben magát az Indexet a demokratikus értékek *örkutyájának* nevezte. Ez azért rémisztő, mert arról tanúskodik, hogy még egy ilyen okos ember, mint Dudás Gergely sem látja azt, hogy ő és az általa addig vezetett sajtótermék éppen úgy a politikától függ, mint ahogy az összes többi sajtótermék Magyarországon.

Így tényleg nincs balliberális újságírás Magyarországon. Papíron...

Ez egész egyszerűen farizeus álláspont. Kérdés, lehet-e változtatni rajta, vagy érdemes-e egyáltalán gondolkodni róla? Én úgy látom – és nem akarok moralizálni –, hogy egy újságírónak úgy is lehet szakmai és emberi tisztessége, ha egyébként tisztában van a politikai keretekkel. Tehát ne áruljunk zsákbamacskát! Vannak újságírók, és vannak pártkatonák, mindkét oldalon. Ez a döntő különbség. Mindkét oldal kölcsönösen lakájmédiázza és bértollnokozza egymást, holott ez nem úgy működik, hogy az embert reggel, miközben borotválkozik, fölhívja Kővér László és lediktálja, mit kellene aznap leírni. Ez abszurdum, ilyen nem volt, és nem is lesz. Öncenzúra azonban mindkét oldalon akad, és beszéljünk róla őszintén, mert vannak olyan témák, amelyekről nem írunk, és vannak olyan szerepek, amelyeket nem vagyunk hajlandók eljátszani, pusztán azért, mert az ízlésünk ellen való. A baloldal óránként megpróbálja feltárni a kormány disznóságait, és ha találnak valamit, írják meg, mert azzal is tisztul a közélet! De aki szemrehányást tesz nekem, mint kormánypárti újságírónak, hogy miért nem a kormányt szapulom, vajon el-

gondolkodik-e azon, hogyha ő a Coca Colánál dolgozna menedzserként, akkor leleplezné a munkaadóját és átvinné az anyagot a Pepsihez? A lojalitás, a hűség a saját szerkesztőségem, kollégáim, elvbarátaim iránt kötelez, hiszen a miénk is éppen olyan munkahely, mint egy kovácsműhely vagy egy tervezőiroda. Soha nem érdekelt, és nem hittem el az elfogulatlanságról szóló szakmázgató locsogást. Arról nem beszélve, hogyha az ember valamilyen értékrendet követ, akkor óhatatlanul is megjelenik valamiféle elfogultság, vélemény, ütközés a munkásságában. Számtalan olyan újságíró tudnék említeni, aki jobb és baloldal között lebegve, egy soha volt függetlenséget hazudik magának, mert az önbecsülése így nem csorbul. Azért üzi ezt a játékot, mert akkor nem kell feltennie azt a kellemetlen kérdést, miért írom ma ezt, amikor tegnap az ellenkezőjét írtam. No, ezért nem dolgoztam soha egy percig baloldali lapnál, nem mintha hívtak volna... Én ilyen vagyok, ilyen is maradok. Hogy jól érezzem magam, és megtaláljam a kulcsot az olvasóim szívéhez, fontosabb számomra, mint hogy mindig puhára essek. Akik bértollnokoznak pusztán azért, mert a véleményemmel nem értenek egyet, talán elfelejtik, hogy sem pénzért, sem másért nem töltöttem egyetlen percet sem a túloldalon. Van, aki igen, innen is, onnan is. Hát, lehet, hogy az olyan ember tényleg bértollnok, bár utálok a kifejezést.

Úgynevezett független újságírókat mindannyian ismerünk.

Persze. Csakhogy a valóság ezzel szemben az, hogy őket csupán az egójuk tartja fogva, jobbára nagyképűek és kiállhatatlanok, egyszerűen rossz emberek. Mindaz, amit tesznek és írnak, légvárra épül. Mert a függetlenség csak egy mítosz, nálunk pláne, hiszen a politikai sajtót maga a politika tartja saját lélegeztető gépén, így könnyű belátni, hogy senki sem független. De ezekkel a középre pozicionált emberekkel ellentétben a jobboldalon – a baloldalon sajnos nem – többen is elmondjuk, hogy nem, mi nem vagyunk függetlenek. És nem hazudunk magunknak, meg az olvasóinknak, nem állítjuk, hogy az alapvető szakmai tisztességünk miatt nagyon kíváncsiak vagyunk mindenki véleményére. Elnézést kérek, de Tamás Gáspár Miklóssal mi a fészkes fenéről tudnék beszélgetni? Vagy mondjuk Hont Andrással? Tényleg hihető volna, hogy egy össznépi dzsemborin majd leülünk, és jól megbeszéljük az élet dolgait? Az az értékrendszer, amelyben Tamás Gáspár Miklós eltöltötte az életét, vagy az a kifejezésmód és stílus, ahogyan Hont megírja a cikkeit, abszolút nem tetszik nekem. Idegenebbet el sem tudok képzelni, következésképpen, nincs bennünk semmi közös. Miről is kéne egyezkedni? Felesleges időtöltés minden szakmai fórumnak álcázott lelki maszturbáció. Régebben hívtak ilyen vitákra, ma már nem, mert tudják, hogy úgysem megyek el. Akkor inkább főzök valamit, vagy együtt tanulok a gyerekekkel, annak legalább van értelme.

Amit említettél a hűségről, meg a lojalitásról, rimel Gulyás László történész szavaira, aki azt mondta, a magyar történelmet illő volna magyar tollal, magyar szívvel írni, mert nem az ő dolga politikai municiót szolgáltatni az ellenfélnek. Azt tegye meg más, tegye meg egy szerb, vagy egy román történész.

A magyar történelmet nem úgy írták meg, ahogy a tények alapján meg lehetett volna írni. Ez fontos, mert még a mi nemzedékünk is foglya a 20. századnak. Ahogy a magyar zsidóságtól elvárható volna, hogy a holokauszt után hetven évvel lépjen túl a történeteken, és ne a nagyszülei tragikus sorsát élje, ugyanúgy a többségi magyarságtól is elvárható, hogy

túllépjen a trianoni sokkon és jelen időben gondolkodjon. Ezek nagyon-nagyon súlyos ki-
jelentések, tudom, de ne feledjük, hogy a magyar történelem legnagyobbjai mindig jelen
időben gondolkodtak. Széchenyi István az 1820-as években azt kutatta, hogyan lehetne
ésszerűen megreformálni Magyarország gazdaságát, politikai életét, intézményrendszerét
úgy, hogy az jelen időben legyen érvényes. Nem arra volt kíváncsi, hogy milyen rendi
sérelemeket örökölt a magyar nemesség II. József korából. A múlt, amennyire hasznos és
tanulságos, annyira veszélyes is, nem szabad túlságosan sokat időzni vele. Nem a tör-
ténettudomány ellen beszélek, hanem a magyar jobboldal típusbetegségére szeretném
felhívni a figyelmet. Dogmatikusan kötődünk a múlthoz, abból merítve próbálunk min-
dent megmagyarázni, miközben egyre kevesebb tudásunk van róla. A magyar sorsban a
tragikus életérzés, az önsajnáltság mindig is erősen jelen volt. Szerintem a 21. században
az a jó magyar, aki képes meghaladni Trianont és képes túllépni az önsorsrontáson, a
rossz magatartási mintán. Ugyanakkor létezik a nemzetietlen szorítás is Magyarországon,
egy olyan hozzáállás, amellyel egyetlen percet sem lehetne túlélni a Kárpát-medencében.
Például amikor Papp Réka Kinga azt mondja, hogy „Magyarország iszlám lesz, és akkor
mi van?”, tökéletes ostobaságot beszél. Személy szerint ő rosszul járna egy kalifátussal,
mert akkor babot kéne fejtenie egész nap, nem jutna ideje hasonlóan magvas gondolatok
megfogalmazására. Szóval, egyfelől itt vannak a múltból átörökölt rossz gondolatok, a
sok-sok nyomorúság, amelyeken nemzedékek képtelenek átlépni, másfelől jelen van a
hazafiatalan beltenyészet is. Ez utóbbiak a magyarság sorskérdéseit lebecsülik, és ha rajtuk
múlna, habozás nélkül átpasszolnák az országot valamilyen nagyhatalomnak. Vélemé-
nyem szerint az a dolgunk, hogy szűk mezsgyén mozogva kapcsolódjunk az elődeinkhez,
azokhoz, akik más körülmények és más formák között elvégezték ugyanezt a teendőt
az előző századokban, de tudjunk jelen időben is tanulságosat mondani. Ebben látom a
munkánk értelmét.

*Annyival azért kiegészíteném az elhangzottakat, hogy míg a holokausz teljes egészében
lezárt történet és nincs a jelenben semmilyen gyakorlati vonatkozása, addig Trianon nap-
jainkat is érinti, elég, ha csak az aktuális ukrán nyelvtörvényre nézünk. Ez olyan, mintha
egy sebet folyton kapargatnának.*

Igen, de azért ebben mi is hibásak vagyunk. Vajon miért nem tudunk egy gyergyószent-
miklósi, vagy kassai magyarra őszintén úgy tekinteni, mint egy zalaira vagy szolnokira?
Normális felfogású magyar emberek elmennek Székelyföldre, és úgy viselkednek, mint
valami utolsó csöcselék. Villogtatják a forintjukat Korondon, irredenta dalokat bömböl-
nek, ostobaságokat beszélnek, aztán hazautaznak. Amíg ez nem változik, amíg nem tu-
dunk 21. századi magyarokká válni és nem találjuk meg a saját kifejezési formánkat a
harmincas évek formái helyett, addig egy tapodtat sem haladtunk előre nemzeti kérdése-
ken. Addig csak egyfajta néprajzi érdekességként, skanzenként tekintünk Erdélyre, pedig
nem az. Azt a másfél millió embert, akiknek a fele eleve szórványban él, és Isten csodája,
hogy egyáltalán még megvan, partnerként, egyenrangú magyarként kell elfogadnunk. És
ugyanúgy nekik is meg kell érteniük, hogy az ő lelki és fizikai anyaországuk soha nem
lehet Románia, mindig Magyarországra, Budapestre kell tekinteniük. Ha már itt tartunk
– elgondolkodtunk valaha azon, hogy miközben autonómiáról beszélünk, és egyébként a
jelenlegi magyar kormány messze többet tett bármelyik kormánynál, fantasztikus ered-

mény ez, nem csak szimbolikus térben, hanem valóságosan is értelmezhető az állampolgárság kiterjesztése, szóval, elgondolkodtunk azon, milyen adósságaink vannak még? Például a moldvai magyarság iránt? Miért nem lehetett nyitni legalább egy MOL benzinkutat, esetleg egy CBA-üzletet Lészpeden, vagy Klézsén az elmúlt huszonhét évben? A magyarság vonzóvá tétele a Kárpát-medencében olyan feladat, amely elsősorban nem pénz kérdése, csak szervezettséget, nagyobb figyelmet igényel. És még most sem késő. Ez persze nem csak Moldvára érvényes, hanem a Délvidékre és a Felvidékre is; lássuk be, óriási adósságaink vannak.

Ez mind igaz, de most a rendszerváltozást követő teljes huszonhét évről beszélünk? Mert a baloldali kormányok semmilyen affinitást nem mutattak a határon túli magyar kisebbségek iránt.

A baloldali kormányok szimplán hazaárulók voltak, és egy fikarcnyi esély sincs arra, hogy bennük a nemzeti érzés bármikor fellobbanjon. Az új, fiatal liberálisok, a Momentum és a többiek kifejezetten a nemzeti gondolat ellen szövetkeztek, antagonizmusai a magyarságnak, arról a környékről fölösleges bármiféle nemzeti felelősséget, tudatot feltelezni. A hírek szerint, ha tavasszal a Fidesz győz, olyan nagyarányú vidékfejlesztés és nemzetpolitikai változások következnek, amelyek után talán üzenhetünk valamit a kárpát-medencei magyarságnak. Mert nem mindenki Székelyudvarhelyen, Komáromban vagy Zentán él magyar környezetben, legalább másfél millió kárpát-medencei magyar igyekszik szórványban fennmaradni. Az idő pedig végesen fogy.

A függetlenség kérdését nem engedem el; azt megállapítottad, hogy ma nincs független sajtó, egyet is értek vele. Volt valaha?

Hogyne, persze, pár évvel ezelőtt például a *Reggel* című napilap, ők tényleg függetlenek voltak, egy évig működtek, ha jól emlékszem.

Jó poén!

Sajnos, inkább szomorú történet. Ez volt a piaci igény, aztán be kellett zárni. Nézd, az emberek sem tudnak mit kezdeni a független sajtóval, mert hiába mondja azt az olvasó, vagy a néző, hogy *én nagyon szeretnék több forrásból tájékozódni*, a lelke mélyén neki is van álláspontja ebben a végletesen megosztott országban. És egy szikra elég a feltűzelt magyar társadalomban, hogy bármilyen ellenvélemény kipattintsa belőled az ellenállást. Nagyon kíváncsi lennék, ha mondjuk az angyalok kara leereszkedne a felhők fölé és ideadna nekünk egy csomó pénzt, amiből mi ketten összehozhatnánk egy független újságot, azt vajon mennyien vennék meg az országban. Főleg az ellenzéki pártoktól halljuk, hogy hatalmas a nem szavazók tábora és onnan kell meríteni, mert ők vannak a legtöbben Magyarországon – nem, ez nem így van. Valójában három nagy részre oszlik Magyarország, egy jobboldali, egy baloldali és egy hallgató tömbre, de utóbbinak mindenkiből elege van. Az oda tartozók sosem mennek el választani, tehát nagyjából harminc százalékot te soha nem érsz el. Ezek az emberek nem olvasnak politikai sajtót, nincs politikai véleményük, nem találnak senkit a kínálatból, akit választanának. Visszatérve a független sajtóra: ezzel azért is vigyáznék, mert az emberek sem várják el a függetlenséget. Egyébként mitől is kellene függetlennek lenni? Ha független akarsz lenni, az azt jelenti, nincs

hangvétele, nem mersz véleményt formálni bizonyos kérdésekben. A függetlenséget játszó sajtótermékek publicisztikái többnyire csapnivaló dolgozatok, amelyeket én visszadobnék szerkesztőként; közölhetetlenek, mert egyet balra táncolnak, egyet meg jobbra. Az olvasó nem ezt várja. Némelyik sztárújságíró az emberek úgy követik, mint a hamelni gyerekek a patkányfogót. Az olvasó keresi a saját véleményét, tükörbe néz és ha meglátja önmagát, megöri neki, visszajelzés, megerősítés számára, hogy nem csak ő gondolkodik így. Ha pedig valaki mégis a látszatfüggetlenségét tartja a legfontosabbnak, akkor elnagyolt, hazug dolgozatokon kívül egyebet nem fog tudni írni.

Ha kevés, miért kevés Magyarországon a női újságíró?

Nem hiszem, hogy így van, ha körülnézel itt a szerkesztőségben, az újságírók egyharmada, talán még a fele is nő. És ez egy politikai lap. Talán arra gondolsz, miért nem veszik a nőket annyira komolyan, annak ellenére, hogy ugyanazt a munkát ugyanolyan képességekkel végzik el, mint a férfiak. Ebben már van igazság. De mint tudjuk, a nő és a férfi különböznek; a férfiak egyik erénye pedig – egyben fogyatékoságuk is –, hogy mint a bika, mennek előre, nekiütköznek a falnak. A nők alapvetően konfliktuskerülők. Hogy nekimegyünk a falnak, hogy bedöntjük a kaput, a politikai újságírásban érték, a kompromisszumkésztség és a konfliktuskerülés pedig nem érték. Ebből aztán az sül ki, hogy a politikai sajtóban azok a hölgyek érvényesülnek jobban, akik rámenősebbek, keményebbek, férfiasabbak. Ha meg kell írni valami keményt, ha oda kell tenni magadat, ha egy sajtótájékoztatót szembesíteni kell egy minisztert valamivel – ez mind-mind konfliktushelyzet.

Ez a műfaj nem áll jól a nőknek, világos. Amit én például leírok a politikai blogomban, írói álnéven, azt egyrészt nem írnám le a saját nevem alatt, másrészt, ha mégis, töredéke lenne az olvasottságom.

Bizonyára így van, de nem vonnék le ebből mélyebb következtetést.

Nem, én sem erre gondoltam.

Persze, tudom, csak a liberális oldalon mondják, hogy ez férfitársadalom, ami baromság, mert ennek az egésznek csak a konfliktuskerülés az oka. De milyen jó viszont, hogy a lakberendezők között annyi kreatív nő van. Nagyon érdekes, hogy számos könyvet írtam, de a politikai, vagy történeti tárgyú könyveimnél mindig az ötvenes-hatvanas korosztály jött el a sajtóbemutatókra, főleg férfiak. De tényleg mindig. Aztán amikor szakácskönyvet írtam, akkor meg jó sok fiatal nő is megjelent. A merités teljesen más volt. Az életmód, hobbi, család, szabadidő a nők felségterülete, lubickolnak abban, ha be kell rendezni egy házat, vagy vásárolni kell, vagy éppen az egészséges életmód, a gyereknevelés kerül szóba. Mindez ugyanolyan értékes, ha nem értékesebb, mint a közéleti jelenlét. Probléma akkor van, amikor arról kezdünk beszélni – és ez már Ibsen Nórája óta kötelezően felmondott feladata a baloldálnak –, hogy a nő veszélyt jelent a babaházból, otthagyni a családját, a férjét, mert elsőként önmagát kell megvalósítania. Ez a kitörés százhusz éve lezajlott az európai társadalmakban, Magyarországon a szocializmus évtizedei csak rontottak rajta, éppúgy, mint a huszonöt év liberalizmus. A végén meg ott állunk majd, nézünk egymásra hülyén, és nem találjuk a saját nemi szerepeinket. Itt van a Marton-ügy, amely már régen túlélt a rendező személyén, és kimondatlanul is ezekről a kérdésekről szól.

Fölhoztad az imént Papp Réka Kingát, aki abban az ominózus műsorban egyébként sokat beszélt a női emancipációról és a megvetendő hazai férfidominanciáról. Majd lazán kijelentette, nem baj, ha Európa muszlim lesz, vagyis szerinte iszlám. Tényleg nem érzi a feloldhatatlan ellentmondást a női emancipáció és az iszlám között?

Nem, mert a liberálisoknak csak téziseik vannak, az életet, az életszerűséget teljesen ki-
kapcsolják a mérlegelésükből. Ők az ideológiájuknak való megfelelésre összpontosítanak, tehát ha az az állítás, hogy az iszlám nem fenyeget bennünket, a nemzetállam viszont rossz, akkor addig forgatják a szót, míg az meg nem felel a tézisüknek. És nem érdekli őket, hogy az élet percenként cáfolja az előfeltevéseiket. A teljes baloldali gondolkodásmód kisiklik már az elején, mert a baloldal, a liberalizmus és a szocializmus a természetes életfilozófiára, az ember természetes ösztöneire való ellenreakció, forradalom. Az ember olyan, amilyen. Illúziói csak a liberálisoknak vannak, a gondolkodó ember eleve számot vet a jóval és rosszal, és nem fecseg örök békéről, fejlődésről, forradalmi újdonságokról, ha annak a régi, természetes kötelekek felbomlása az ára. Az ember maga is igényli a rendet. Hierarchiában él, nemcsak jogai, de kötelességei is vannak, mindig van egy vezető, létezik férfi és női szerep. Nagyon fontos a család fenntartása, gondolunk a jövőre, elültetünk egy fát, hogy majd a diót az unokáink élvezzék, mert mi már nem fogjuk. De Európában háromszáz évvel ezelőtt kikovácsoltak egy új ideológiát, hogy mindezt lerombolják, és az egalitárius, egyenlősítő társadalmakat létrehozzák.

A francia forradalomról beszélünk?

Egyértelműen a francia forradalomról, amelynek kétségtelenül az empirizmus és a racionalizmus az előzménye, de valóban a francia forradalommal kezdődött meg a régi Európa agóniája. Mára, a 21. századra ott tartunk, hogy Skandináviában és Németországban akadnak olyan emberek, akik síkhülyén üldögélnek a székükben, a nők pedig együtt szoptatnak a szíriai mamákkal, mert van olyan program, hogy szoptass együtt a menekült mamával. A férfiak meg elnézgetik, hogy a feleségüket éppen megerőszakolják, de nem baj, mert szegény „menekült” biztos régen jutott nőhöz. Ne feledjük, hogy ezeknek az embereknek a nagyapja még a Wehrmachtban harcolt, és esett el a keleti fronton. Az egykori harcosokból tehetetlen áldozatok lettek, az agymosás hetven év alatt totálisan leépítette Németországot. Nem beszélve a mindig jólétben élő skandinávokról, akik szó szerint az utolsókat rúgják, szerintem a régi Svédországnak nincs már harminc éve hátra. Lesz majd valamilyen iszlám párt, amelyik egyszer csak kormányt fog alakítani abban az országban, amelyben ezer éve még vikingek száguldoztak.

Feltétlenül ez a sors vár ránk, magyarokra is?

Mi, közép-kelet-európaiak másfajta tapasztalatokat gyűjtöttünk, és addig leszünk biztonságban, amíg az anyáról, a családról, a férfiszerepekről, a mindennapokról, a maradék keresztény európai értékeinkről, a környezetünkéről úgy gondolkodunk, ahogyan most. Ha ezt feladnánk, ahogy a liberálisok javasolják, a sivatag három perc alatt eltörölné mindazt, amit Magyarországnak nevezünk. De ez sosem fog bekövetkezni, mert a magyarság nagyon szívós, és az ereje a túlélés képességében rejlik. Mi nem olyanok vagyunk, mint az írek, akik összefognak és megdöntik az angol uralmat, nem. Mi elmenekülünk a mo-
csárba, aztán visszajövünk, újraépítjük a falut, a templomot, az iskolát, aztán mindent elpusztít újra a török, vagy a tatár, de mi ismét fölépítjük, és állandóan újra birtokba

vesszük szállásterületünket – ez a magyar középkor. És a mai helyzet hasonló egy kicsit. Nem mindenki képes erre, de a magyarság legjobbjai igen. Ha pedig a végén csak százezren maradunk, akkor százezren fogjuk ugyanezt megtenni. Hosszú lejáratú ügyről van szó és a magyarság életösztönében bízhatunk. A jövő egyik nagy kihívása megtalálni a közös hangot szomszédainkkal, a szlovákokkal, románokkal, szerbekkel és a többiekkel, akik sokkal jobban hasonlítanak ránk, mint hinnénk. Vajon ki tudjuk-e majd mondani egyszer, hogy Trianon a múlt és az évszázados küzdelem kevésbé fontos számunkra az új, globális kihívásoknál? Lesznek-e hasonlóan gondolkodó emberek a szomszédos országokban? A következő években talán erre is választ kapunk. Hogy képesek leszünk-e őszintén kezet nyújtani egymásnak a látható, új ellenséggel szemben, vagy pedig játsszuk továbbra is kisedő játékainkat, amíg mindannyian el nem tűnünk a népvándorlás örvényében.

Szilvia Polgári

Conversations

uncut version

Foreword

In a perfect society, in a functioning democracy every citizen, each human being who is part of the cogwheel of society is measured on his or her own merit. Measuring individuals on their own merit, always and at all times – it would be desirable.

However, no perfect society exists in this world. Yet, since God has created us in his own image, we long for perfection, even though our level of success changes depending on the various historical times. I believe that in order to be able to build the present, that is to be able to take part actively in the shaping of the future, it is imperative that we first restore the past. It is for this reason that we must strive for ending the falsification of history which is happening to this day. The communist regime and its disguised remains that live amongst us today have always wanted to and still want to erase the past because it creates an obstacle in their vision of a new world.

The book attempts to describe pivotal points of Hungarian history through the eyes of seven interviewees – including two historians – who are unique in many ways but have something in common: they view the world via glasses that have a Hungarian focus. We can learn a lot from their thoughts, and these days it is very much necessary for our country to draw the correct conclusions. Historical restoration is particularly important for my family and I, it is imperative that the virtues and failures of our thousand years old elite are measured at their true merit.

My family was forced to emigrate to Austria in 1945. I was three years old when I left the country with my father, Prince László Batthyány-Strattmann and my mother, Princess Mária Antónia Windisch-Grätz. I only returned in 1989 and settled down in Hungary for good. I find it important to note that upon arriving back home I did not know a single Hungarian word because we spoke exclusively in German in our family. When my paternal uncle told me about the history of the Batthyány's for the first time, he did so in German.

I owe my gratitude to prime minister József Antall, who played a major role in making my decision to return home and whose economic advisor I later became. It was also helpful that he supported me in distributing the donated money that I had collected for Hungarians living in Transylvania. Although I did not grow up in Hungary, it is here where I have learnt what it means to be Hungarian. Perhaps it is partially due to this circumstance that this country, my birthplace is beautiful in my eyes. Life here is particularly good and safe, and everybody has opportunities who wants to find them and is willing to act.

Besides attempting to show Hungarian history objectively, the book also attempts to describe the religion of Islam: the interviewees provide accurate descriptions that I agree with and I also share their anguish concerning the future of the continent. There is no other nation in Europe that understands and perceives it better what it is like to live together with Islam, or rather, under Islamic pressure than Hungarians do. We have experienced

it for 150 years, yet we are still here, we are home, we have survived, we have remained Christian meaning that we have been able to preserve our thousand-year-old culture. In the middle of the 1440s Boldizsár Batthyány had already fought against the Turks, in 1525 Ferenc Batthyány protected Jajce and in the following year, he partook in the battle of Mohács as the comes of Bratislava. He was the commander of the Hungarian right legion and he led a brigade of 4,000 army men including 3,000 equestrians and an infantry of 1,000. Therefore, my family has first-hand historical experience with Islam. As to more recent times, I have lived in Arabic regions as well, so I can rightfully state that Islam is relentless, and it resists all attempts of reform.

It is imperative that we do not just *look* at the events unfolding, but we also have to see them. We must see the irreconcilable differences that exist between the Islamic and Christian cultures. Christianity and Islam cannot complement one another, their fusion is impossible since the latter one does not intend to add an extra color to other cultures, instead it attempts to extinguish them. It is in its nature because it is not simply one religion out of many, but a lifestyle and a political system all in one. The will of Allah stands above anything and everything in Islam and accordingly, the legal system of Islam, sharia regulates the day to day activities as well.

We are not in an easy situation, particularly if we glance to the West; the West to which we belong in a cultural sense, yet the growing expansion of the neoliberal ideology is not at all favorable to the conservative Christian approach we represent. They have overly emancipated the masses and the resulting destruction has been going on for at least a century – religion, morale, and order along with those who have represented these values and do so today have been discredited. The situation in Western Europe is catastrophic and not merely in a moral sense. The political elite did not learn from the mistakes they have made in their economic strategy and they allowed the strong presence of Chinese influence in Africa regarding the land, the forests, the mines, and the market as well. Although there would have been opportunities, especially for the old colonist countries, to step up competitively and with the intent to develop the countries of the continent. Instead they are importing future voters, driving them here on foot, to cement themselves into power. The leadership of the European Union thinks exclusively in present tense and they are intoxicated by the power of the now. They are convinced that the new settlers will guarantee their staying in power. But this approach is nothing more than short-sightedness and for me, a descendant of a Hungarian historical family, this attitude is utterly unacceptable. I am hopeful however, that if the European people one day realize and get fed up with the destruction that their own ideology inflicts upon them, they will try to return to their own roots. I hope to God that it won't be too late for them. Because although at the moment Muslim communities are present in smaller numbers, their ability to enforce and manifest their interests is strong and unified. Today, these groups in Europe do not find themselves face to face with a similarly stable and firm force, instead – to use a fashionable choice of words – they are standing across all colors of the rainbow. And this ammunition is far from enough.

And what will happen to us? My hope is that we will continue to uphold our rock-solid stance and will not allow ourselves to be dissuaded. I look forward to sober voices be-

coming louder, however hesitant they may be today, and after all, time is on our side. If Hungary and the Hungarian people do not want their language, culture and history to be wiped out without a trace by the modern day migration – all thanks to the historical sin of the incompetent elite of the European Union – then we have to stand by our interests and not give way to the continuous badgering that is trying to push us towards giving up our sovereignty. With the help of our individual and shared accomplishments let us show that we are here, we are home here, and it cannot be in any other way. The history of the Batthyány family is part of the history of Hungarians, it validates and attests to the legitimacy of this one thousand years old nation in the Carpathian basin. If we want our history to remain ours, we must always represent our interests with earnest words and honest acts.

*Ádám Batthyány*¹

---

¹ The family of Count Batthyány of Németújvár is a Hungarian aristocratic family with living descendants. The family has two branches: the count and prince branch. The latter one exists under the name of Batthyány-Strattman and it possesses the title of "prince of the Holy Roman Empire" since 1764.

Editor's foreword

The reader is holding a collection of portraits in his or her hand in which seven men, seven intellectuals with a Christian, national set of values share their thoughts in the form of airy and informal conversations: two Hungarian historians, a doctor, an orientalist academician, an economist professor, a theater director, and a journalist.

The interviews took place over a period of roughly six months starting in the spring of 2017 and the date explains why Miklós Kásler (current minister of Human Capacities since the spring of 2018) is consistently addressed as “Professor” in his interview.

Although last year the edited version of the texts has been published online, in this volume the conversations are presented in their full lengths which means that the public have not yet read them in their current form. As far as the order of the interviews, we have decided that instead of putting them in alphabetical order, we would keep the chronology in which they took place because during the conversations the interviewees often referred to previous discussions.

I would hereby like to thank all those who have supported the publishing of this manuscript: Ádám Batthyány for the foreword, Margó Batthyány-Schmidt for the tiresome work she has done to relieve me from the burdens of organization and planning, and the Batthyány Family Heritage Foundation for making the publishing possible. I would like to thank Professor László Gulyás who played a significant role in the organization of publishing and in coordinating with the printing house. I would certainly like to thank the seven interview partners who handled my naive, sometimes provocative, at times cheeky questions with patience and understanding. Special thanks to Professor Lentner for his endurance as he really had his work cut out for him having to make a humanities scholar understand the basic principles of economy.

Finally, I would like to thank my mother for raising and supporting me, for believing in me through it all, and for accepting that having to fight is never pleasant, but sometimes, or often – depending on the path God has drawn out for us – it is inevitable.

Szilvia Polgári

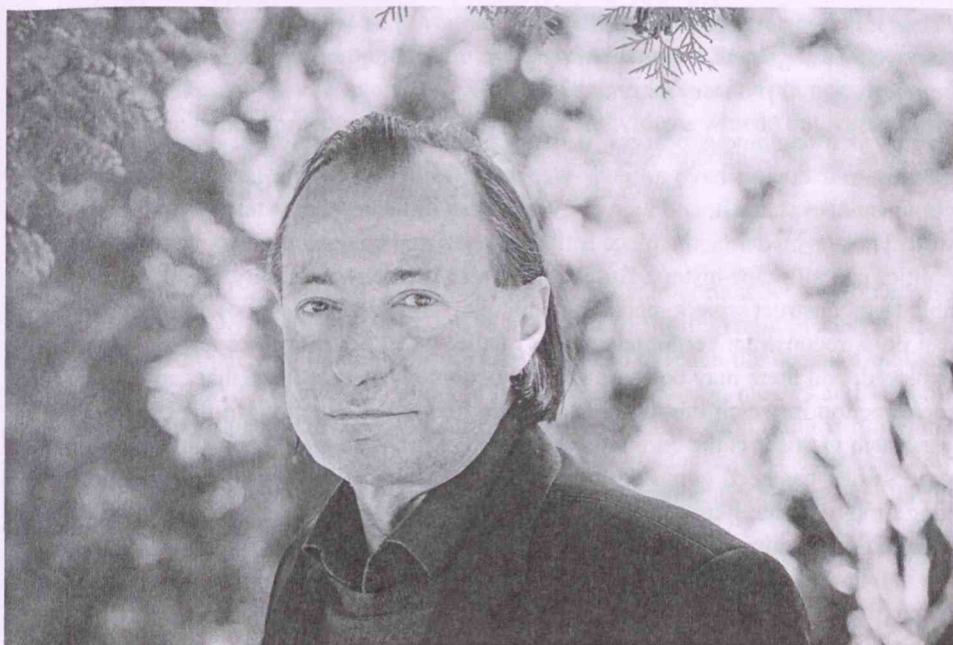

Photo: Tibor Vermes / demokrata.hu

As it was destined to be / Conversation with Károly Szerencsés

“After a certain age, people begin to stick to certainties, fundamentals, frames that were created by, or rather created *for* themselves. This is the reason why I think that Károly Szerencsés is the most beautifully writing contemporary historian today. For me, it is a certainty. What else can I say about him? Perhaps that he used to be my teacher, although just for a brief period, yet I’ve learnt and continue to learn much more from him than I had ever hoped? Or that I respect very few and look up to even less people, but he is one of these few? Or, that God works in mysterious ways and everything, really everything happens as was destined to be? I don’t know. What I do know without a doubt is that we have a say in things that are beyond expression and we have the strength to rise up and speak.”

Károly Szerencsés, *historian, author, university professor; grand award winner of the Hungarian Writers Association, Pro Urbe Budapest² and Pesti Srác award³ winner*

2 Pro Urbe Budapest award is given to individuals who have done fruitful, long-lasting and exceptional work in the interest of the city of Budapest.

3 Pesti Srác award (Young Man of Pest) is named after those young, mostly teenage boys who fought bravely during the revolution of 1956. The award is granted to individuals who help keep their memories alive via their active public service.

Professor, is it possible for a historian to know, to feel what those moments were in the past where things could have taken a different turn? Or can they identify events that can be referred to as points of no return?

History is a continuous process, it is not preordained, therefore it does not have a beginning, nor does it have an end. We, the laws of nature, the laws of economy, outer circumstances shape it, and I am convinced that ordinary people take part in shaping it as well. Those who demand a place for themselves and have ambitions in public life and in politics can all shape history. But it comes with great responsibility. Historians are never able to reconstruct what happened in any exact moment. It is impossible; the most they can do is reconstruct certain elements. I believe that the processes and links should be explored, and there may be some symbolic moments within these that can help us sense the direction in which the world had turned in a given situation. In the history of Hungary such moment is the coronation of St. Stephen⁴. Although it is a single moment of a process that has been going on for hundreds of centuries and is going to continue for a long time to come; likewise, the creation of the Hungarian state is ongoing. But I could mention the murder of Caesar, or the battle of Mohács.⁵ All these were parts of a continuum and through these moments we can symbolically sense the turn of events as they had taken place. The murder of István Tisza⁶ was a similar moment in the 20th century. That's when we felt, in that very moment, that the historic Hungary had collapsed, and then came Trianon,⁷ a murderous shot. Or such was the death, the suicide of Pál Teleki⁸ – even if he indeed killed himself, it was murder. We felt in that act that we had ran out of air and elbowroom, we had no longer had the opportunity to make a move. And that man chose the solution of flying a bullet in his head. The capturing and deportation of Béla Kovács⁹ is closer to our era. With that moment, it has become palpable for society that it was no use having a parliament, even majority in parliament; it was no use having the right to immunity. The strength was on the Russian side, on the side of the invaders, and eventually they would always enforce the system they've had in mind. And the last such moment that I would like to mention is the announcement Imre Pozsgay¹⁰ made on the radio in January, 1989 when he publicly declared that 1956 was not a counter-revolution.¹¹ It was such a symbolic and tangible turning point that it rocked the entire Kádár-system¹² that has been

4 St. Stephen (975-1038) was the first king of Hungary, also called the founder of state, reigned between 1000-1038.

5 A crucial battle against the Ottoman Empire lost by the Hungarian party in 1526.

6 István Tisza (1861-1918) was the former prime minister of Hungary between 1903 and 1905, then between 1913 and 1917, assassinated on 31st October, 1918.

7 Peace dictate closing World War I on 4th June, 1920 which resulted in Hungary losing two thirds of its territory and over half of its population.

8 Pál Teleki (1879-1941) was the former prime minister of Hungary who committed suicide on 3rd April, 1941 when torn between having to choose between two equally non-desirable options of forming alliance with the Axis powers or the Allies.

9 Béla Kovács (1908-1959) was the secretary general of the Smallholders Party, arrested by the Hungarian communist regime on 25th February, 1947 and deported to Siberia.

10 Imre Pozsgay (1933-2016) was a former member of the Hungarian Socialist Party, then founder of a new party, the National Democratic Alliance in May, 1991.

11 Before Hungary's transition to democracy in 1991, during the communist era it was forbidden to talk about the events of 1956 as a revolution.

12 The Kádár-system existed between 1956 and 1988 and it is named after the communist prime minister János Kádár.

ruling for thirty-three years. So, we have such moments, but even these are merely parts of larger processes. They are important, they can be researched, but from a historian's point of view it is essential to explore and explain the interrelations and connections. And such tools can help these processes get closer to those individuals who do not want to read monographs upon monographs, but who just want to be able to connect single events to those major changes that have truly resulted in the world turning.

To make them understandable?

Yes, to make them understandable, symbolic, and clear. It is important because otherwise history might seem to be something that is of itself and for itself. These pieces of information must find their way into public life, and they need to reach the decision-makers. Because voters, who decide with their single vote, are also decision-makers and so is the prime minister who makes decisions on critical matters. It is a good thing if more and more people become familiar with and start thinking about these processes, how they happened, what events preceded them and what their consequences were. The consequences, by the way, can even turn out to be interesting.

So, if such is the case, a historian has grave responsibility to convey the correct interpretation.

Sure, the responsibility is enormous, of course only in case the things a historian says reach people or the decision-makers. That is, if the historic point of view and the ability to deliberate is embedded in public life. However, deliberation or weighing the options rationally, is only possible if we are familiar with certain facts. That's the only way to vote with a clear conscience. This is the alpha and the omega of democracy. How do I choose, do I know certain facts and programs? Do I know people who propagate them? Or do I cast my vote according to a completely different set of values? This is the most crucial question of democracy for the future. Whether the media and other things end up pushing the ability to deliberate and the thirst for knowledge under itself. Do we need all these things at all, or do we decide based on other regards? For instance, based on emotions that may include hatred, love, or based on outer appearance, or perhaps according to mere economic, very narrow economic views? Or do we completely ignore our perspectives, our future, our children's and grandchildren's future?

This is complete self-surrender.

Yes, the question is what direction the evolution of democracy will take. Today's mass democracy fundamentally rests on two things. One of them is the education of the population, which means that in the interest of the nation the maximum amount of the most precise information needs to reach the people. And they need to weigh their options; it is necessary to be able to make a sober, informed decision. On the other hand, obscurantism can be the other influencing factor. That is, according to some schemes, which we can call propaganda in simple terms, or manipulation with a more negative expression... well, if people decide based on this. If the latter one prevails, then today's mass democracy does not have a future.

So, two more factors come in here, right? The role of education, and that of the fourth branch of government, the media.

Absolutely. This is history as well, because from Kossuth¹³ to István Bethlen¹⁴ this has been the base pillar of demanding democracy. Democracy, the right to decide, the right to vote in order to decide our future can only be given to those who have a desire to understand the circumstances. So, they have to be given the opportunity to be well informed, so they don't decide based merely on propaganda and manipulation. This was the idea of the 19th and 20th centuries that was later overwritten by the general crowd, but unfortunately, it did not go hand in hand with high-quality mass education, although that's how it should have happened. This is the key question from every point of view, economically, socially, and politically, as well. I don't have illusions that quality education can be complete, that it can affect the entire society, but the wider the scope of education, the more likely it is that we can avoid pitfalls.

I would like to revisit the question of the right to vote, which is not simply a legal, but also a moral question. There are parts of the world even today where the right to free election is not self-evident, whereas at other places where it is, many people don't exercise it. And at this point, the work of Polybius comes to mind (Theory about the change of state forms and mixed government) in which he wrote „new generations grow up and the task of guarding democracy is passed down to the children of the children of the founders, who due to having grown used to it, appreciate equal rights and freedom less and less.” He wrote this nearly 2,000 years ago. Have we learnt from our mistakes? Or is human nature completely hopeless in this regard and we continue making the same mistakes over and over again?

Human nature does not change. Circumstances change, the circumstances that influence people. Obviously, the worldview of a person in the era of antiquity was completely different; for them slavery, the privileges associated with being a citizen, or the exclusion of women from practicing politics were self-evident – this is a completely different attitude. But I don't think that human nature, in and of itself, changes. Emotions that our best authors write about from antiquity to today, such as self-sacrifice, vileness, jealousy, love, sensitivity towards public life, sneakiness, fear, terror – these emotions are likely to have existed from the first minute people have lived in societies; and they exist to this day. I don't think, however, that we continue making the same mistakes because it is precisely history that helps us recognize these mistakes. It is history and arts that facilitate the recognition of these mistakes. Today's circumstances, science, arts, or information are entirely different from that of the ancient times. These circumstances make it possible for people to avoid making the same mistakes. Surely, it is a very difficult task. That is why the responsibility of science, the arts and the media is enormous. Regrettably however, the experiences regarding the latter one are less than positive. Today the media has the greatest influence, much larger than the arts, or even science, therefore the media should convey

13 Lajos Kossuth (1802-1894) was the Governor-President of the Kingdom of Hungary during the revolution of 1848-1849, he is regarded as one of the greatest statesman in the history of the nation.

14 Bethlen István (1874-1946) was the former prime minister of Hungary after World War I between 1921 and 1931, he played a key role in the economic consolidation of the war-torn country.

the findings. Sadly, though, that is not what we see. Instead, the exact opposite is happening, the media uses the arts and science to its own advantage. Awful! This aspiration exists. With that said, getting back to the original question, I don't think that history repeats itself.

That's good news.

I know there are many people who think that history repeats itself, but they may feel that way due to the means being used, which indeed re-occur. The instruments of politics are tried and used repeatedly, these include the effort to create constant chaos, spreading a sense of uncertainty, questioning all the values – these aren't new things. These means are hundreds of years old and we have to move beyond them. It's our responsibility. And if we are unable to do that, we will fail. Some kind of new standard will emerge, because this type of democracy that builds on freedom is going to become non-viable. It will turn into a system that is built upon chaos where the opposing parties hold a constant grudge against one another and that takes away their strength and the opportunity to develop. All in all, I still think that we have a chance, we have to trust people and we have to expose everybody who uses the same tools that were used by the most repulsive ideologies of the 20th century – whether we mean the communists or the national socialists. Although these instruments are still here today, I trust that we won't buy them anymore. They will have an impact; there will always be a crowd that will respond to them, there will always be people with radical views who can be abetted. But I still believe that the media, science and the arts will have another impact, keeping these radicals in line. In Hungary, the people and the will of the people have always been able to keep these radicals in order. Those who overrode the calm constructive will of the people have always come from abroad with big money and guns. That's how it happened in 1918, in 1944 and in 1956. So now, after 1990 we have a grand opportunity to control the open intervention that is coming from the outside. We can't avoid it, there will always be blackmail and threats, there will always be economic and other interests. In case of a country so small this cannot be avoided, but this time we are at least able to control it, so they can't just force their will upon us however they'd wish. This is how we stand today, on April 20, 2017, which of course can change even in a week, but for the moment that's the situation and we would need to be able to live with it. We should appreciate the situation and not allow ourselves to be taken over by all kinds of long expired, enticing clichés.

Regarding means, lately many people pay a lot of attention to Alinsky (Saul Alinsky, American radical leftist, author, writer of ('Rules for Radicals' – editor), but you have written that it would be more useful and understandable to recall the instruments used by Rákosi¹⁵ and his people.

Well yes, these instruments wave back at us. There were similar means in the 20th, or even the 19th century which is somewhat disheartening...

---

15 Mátyás Rákosi (1892-1971) was the leader of Hungary's Communist Party and the de facto ruler of the communist Hungary between 1945 and 1956. His name has become one with the the dishonest and brutal acts committed in the era.

Not just somewhat disheartening. We are “celebrating” the 70th anniversary of the blueslip election this year. Does this disgraceful historical event have a specific impact on the mentality of the present? I am referring to the inclination to vote or the type of human being communism produced.

History is a process that is difficult to follow. Some people squeeze the events and driving forces into certain schemes, thereby simplifying them. According to one such group with a very twisted mind (and communists are definitely not the only ones) everything that falls outside of their own worldview, their own political conviction ought to be annihilated. Or in case of “democracy”, all opposing opinions must be kept in minority, so they’re repressed, silenced. Based on this, according to the present canon, anyone who doesn’t think exactly like them can only be harmful, dictatorial, corrupt, reactionary, fascist, nationalist, and an anti-Semite. Regrettably, some people buy into this, and the most disappointing is when our youth is carried away into this dizziness. We are talking about a very dangerous force. The reason why the blueslip operation is very important for us is that it’s a perfect symbol that illustrates the means this twisted minded bunch is willing to use in order to seize and expropriate power. The will of the people is of no importance to them, whatsoever. People must want what *they* prescribe for *them* to want. If people resist, they get labeled fascists. A radically elitist liberal can do this as much as a similarly radical communist fighting in the class struggle. But if this defiant, stubborn Hungarian population refuses to vote for them, then violence, lies, outside support and interference or fraud are all justifiable. We are better off accepting that some people have already gone through this and they won’t ever get rid of the experience, we won’t be able to change their minds. But if new generations keep falling into the same trap repeatedly, that suggests that something has been deliberately set up here...

Based on what we see they seem to fall into it...

I hope not! Those who fall into it constitute only a small minority of the youth. 12,000 people carried out the blueslip fraud. They cast over 200,000 votes. Sure, the Ministry of the Interior (under communist leadership), the State Protection Authority and the court system were all part of the fraud. Including them as well, we’re talking about 1.5 million people involved. But most of the youth did not want this. Young people are good because they think; they tend to think. If information and sincere ideas reach them, if thoughts about faith, Hungarianness and culture find their way towards them, they can be shaped. They can be moved towards the right direction. That’s why the media has become such a decisive factor, it is the transmitter of all kinds of information, whether it is political, cultural, or so-called civil-society related. And there are the written and unwritten regulations of the media that sometimes seem to limit the freedom of thought and expression. The violence of “politically correct” is very close to the power of stigmatization, which is one of the most important weapons of the aforementioned group and they use it to eliminate their professional or political opponents. These days, the media nearly overcomes the role of education. But perhaps eventually, it won’t be able to do so. It is the duty of the teachers to avoid that, their responsibility has never been as crucial as it is today. As a matter of fact, we have positive rebellious traditions and they are not ugly traditions. We, Hungarians, have this within ourselves; it’s in our genes. The problem is when these

genes are mobilized to serve a dishonest, false purpose – these rebellious traditions that are 300-500 years old. If people of ill will manage to use our rebellious traditions to mislead our youth in order to accomplish their false goals, then we have a serious problem. But we have another kind of tradition within us: our soberness, this people is a sober people. It has happened very rarely that people gave in to rebellion, and if there is no determinant outer pressure, I believe that they are able to find the right track on the long term as well.

What is right regarding methods? As we can see, mediocrity, the lack of ideas, the violent bluster are indiscriminate. What can be done against ignoble attacks?

I say that a calm, persevering, firm, but non-defensive stance is the correct attitude towards what is happening now. But again, calmness can be seen as indifference and that is a major problem. That is one of their goals, anyway, to aggravate people with constant turmoil. And while somebody reacts with thoughts of battery, others may become indifferent and think “I don’t care about any of this, I just want to be left alone!” Both are incorrect, but violence should not prompt defensiveness; this is also a historical experience. The lesson learned in 1918 and after 1945 was the same, that constant mass fight – as it is called in history – results in unrest and uncertainty. Today, the Hungarian people have very clearly declared who they want to see govern and who they want to see in majority of the parliament. Given these facts, we cannot go into a defensive state. We should not desert. We have been through this many times, but in the past there has always been an unusually strong outside impact, an outside force.

Isn't it present now? Or is the current one different?

It isn’t that strong now. There are economic, financial, and other types of pressure, but we have no reason to desert or go into a defensive stance now. On the other hand, we have no reason to enter an irrational confrontation either. That is why it is important that those who take charge in politics do so even among such circumstances and not say that they’ve had enough. Confrontation needs to be taken on, not pointlessly and not if failure is certain, but it should be taken on. And we, who decided to elect them three years ago, mustn’t just indifferently look on at how those in the frontline are being labeled, abused, and threatened, even crucified at times. Now, *that* we shouldn’t do! In the given moment, we have to stand by them – those who don’t desert – and we have to stand by them peacefully, firmly and with dignity. If they took on the fight, it’s a reasonable expectation that they continue fighting, even in the current unpleasant situation. They shouldn’t provide areas of vulnerability carelessly; they shouldn’t allow for opportunities to be created for blackmail, they shouldn’t risk losing our trust. I hope that’s how it is today. Obviously, it is necessary to act together, as it always has been during the course of history. I see hope for success and I don’t think the foundation of the alliance had been rocked or wavered.

Are you referring to the alliance between those who elect and those elected?

Yes, I am. However, there is one more danger that has always been present, and it is a very big danger – the occurrence of dissent within. Even among those who take on the difficulties and advantages of power, dissension may occur in the critical moment. The

advantages mean a much greater danger. This shouldn't be allowed to happen. Regrettably, there are such things as dissension and breaking up in a nation.

The basic principle would have to be a national minimum, which we haven't had for a while.

Yes, we are able to disintegrate into fundamental pieces.

Was there a moment when we had it?

The national minimum?

Yes. Was there such a thing after the transition to democracy? Let's not go back further than that...

The problem is that we don't know what we mean by the national minimum.

The question of Hungarians outside of our borders, for example. This could be a national minimum. Sure, others may see it differently; it's very likely that we are all determined by where we are coming from.

Yes, well, it is indeed the minimum that the nation ought to feel that it forms one community, even if state boundaries dissect it. Togetherness is important; to feel that whatever may come at us we are ready to throw in our lot in the interest of the nation. Whether it is with fellow Hungarians outside of our borders, or in demand of sovereignty or even in the interest of upholding our national culture, in defense of the Hungarian language, or going even further – in defense of the existence of the Hungarian nation. I must admit that there is an influential section of society in Hungary today for whom the existence of the Hungarian nation, Hungarian culture, Hungarian language is no longer important, for whom the loss of these would not be traumatic.

That's what I was referring to when I mentioned the importance of where we're coming from.

There is such a group, but I find it to be a dwarf-like minority. Although without a doubt, their effects are strong. But we've seen this before. Hungarian culture is strong enough; we are talking about a culture that is over 1,000 years old. It has the ability to survive, it has never been broken. Think about it, Hungarian has only been the official language of the historic Hungary since 1844. Before that, it was exclusively the peasantry, the commoners who sustained this culture and the language, the dances, the songs, the legends. Despite all those violent outside impacts, like germanization, the Turkish, settling in new groups - despite all this, they were not able to break us; I think this is the greatest success story in the history of Europe. This completely kinless language and people managed to remain in existence among the German, Slavic, and other hostile circumstances, in insanely wild waters, like the muslim conquest. No one will ever take our culture down. So, the great new idea is to take the people down, those who carry the culture within themselves. It has two basic tools: one of them is the demographic problem, meaning the faith in the future needs to be taken away. Because only those are willing to have children, two, three, five who have trust in the future. So, faith needs to be taken away,

the belief that this country, this nation is viable, that it has a perspective, a future, God forbid, it even has mission. This faith has begun to shake. Needless to say, the socialist, communist 40 years have contributed to this; it will be difficult to get over it. That's why we see a frighteningly decreasing tendency in the number of Hungarians, not only in the Hungary after Trianon, but in the Carpathian basin as well. Although, it is still the greatest population in the Carpathian basin, the numbers are decreasing at an alarming rate, and if we study the current trends we can conclude that this may lead to severe problems. The idea of replacement migration has been made up in order to speed up the process. Not just in Hungary, but in all of Europe, since this is a German and French problem as well. A problem that envisions a solution that includes swapping the lifestyle, the livelihood, the past and the future.

The fertility rate in Germany is about 1.4 these days.

I can imagine. The answer to this would be flooding Europe with new masses of tens and hundreds of millions.

Is this the only reason? The demographic point of view?

No, not demography, the faith in our future. It shook when the Christian faith has dwindled away.

The violent collision between Western Europe that has lost its own identity on one side, and the muslim culture on the other, I don't know... isn't this a potential bursting charge? I wonder, does the European leadership comprehend this? Is what's happening deliberate or by chance?

Most likely, they think that huge populations, like the German and the French will be able to integrate the incoming millions of migrants. Possibly, that's what it seems like from their office-palaces.

Empiricism has contradicted it.

But they think that they will be able to integrate. This is wrong, I agree that it's wrong, but it's most tragic for nations that have smaller populations, like Hungarians, Czechs, Slovaks and so on. The Germans are in the hundreds of millions, and we are twelve million. The emphasis is on the proportions. I don't think that even the Germans will be able to integrate this mass. We have 1,000 years of experience in how to defend ourselves, how to keep and protect those things we have just spoken about minutes ago. The Germans, the French... they have no idea about this, about what is happening to them. We know, hence our resistance. That's why the Polish understands us. Because they have fought the Germans, the Russians for 1,000 years for the exact same reason. And they are still here and we are still here. So, our immune system is more developed in this regard, although our proportion in numbers is lower. And if what the scientists are talking about is really going to happen and the population of Africa is going to double in the next fifty years, and Africa is already incapable of supporting its current population, then what is going to happen? It is not going to be one or two million, but hundreds of millions who will arrive. Against those kinds of numbers, a country of ten or twelve million will be completely helpless

and it won't be able to pass its culture down. The greatest tragedy for me is that the entire Hungarian culture from János Arany, through Endre Ady all the way to Attila József¹⁶ will just sink below like Atlantis. Everybody and everything will go down. The Germans and the French may not be worried that their culture is going to disappear thinking that the arriving masses will take it over. But all you have to do is look at certain districts of some of the larger cities in Western Europe. It may still be French, German, English, but it is no longer European. Our relation to this paradox is what is going to determine the fate of future generations. I may say that it is a question of existence or peril for us.

I would like to get back to symbols for a second. For me, it was a very defining moment when in 2015 the masses started off from the Eastern Railway station, do you remember? Of course, they had a wholehearted entourage as well, and they walked on the highway for a while, hindering traffic and disregarding all kinds of European laws. And when sunset had come, they stopped and started to pray. Long lines of cars were halted, but they just kept praying and giving thanks to Allah. In this moment, thousands of gut-gripping questions emerged inside me, and I haven't received answers to these questions since then.

Well, this is a migration. It's worth studying how the barbaric migration built upon the Roman Empire. I can ponder this and I'm willing to do so, but I am certain that it will be fatal to Hungary. And it hurts me. It is unacceptable for me. I can't identify with those who think that it is a natural process, those who think that our culture is no loss. Or do they think that it can be put into a museum, or that Hungarian literature can be preserved using some kind of a voice-recording tool? Sure, that may be able to give a flash. Egyptians, Greeks? But where will the people have gone? I can't accept this on any level. I think as long as it is possible we have to guard and preserve our own identity by any means.

It is true. Identity, culture, we have spoken a lot about them, polite literature is an organic part of our culture as well. Why did you decide to marry polite literature with history, what was the intention?

The tools that can be used to write history are finite. Exactly what we have discussed, its goal is not simply to investigate, *l'art pour l'art*, what happened on a particular day in 1426 and describe it as precisely as possible. The goal is to give handlebars to the present generations. It is my experience that the community of historians has been quite inbred these days. I would call it academicism if we were to compare it to fine arts. This also means that the best thoughts don't even reach others in the same field, let alone the public sphere, the wider segments of society or the decision-makers. The situation in science is grave. That's why I thought that I should call for help by using other instruments, and I have found them in polite literature, in personal conveyance, personal identity, and in the profession of faith. If the readers feel that a flash and bone human being is talking to them, not some sort of irrevocable code or scientific word – the content reaches them more easily. This is how I try to get closer to the readers. And I was able to do this while preserving my sovereignty. It is very important that a man, although not entirely, still stays true to

---

16 Three emblematic poets of Hungarian literature.

himself. This was due to my wife alone who was also a historian – I know that now, in fact, I knew it then. She had the most exceptional teacher personality. So, I have my wife to thank for this. For a while, the two of us were strong enough to reach people on our own way, to teach, to write. This was a special kind of fortune.

Your joint television series was a big success. (It's not too late – Margit Földesi, Tibor Gyurkovics, Károly Szerencsés – editor)

Yes, we also tried to do television together for a while. She believed in it more, she thought that she could get closer to the truth and get it across to others using this method. Many remember her, although she did not appear in what we would call *mainstream* television programs. She talked to pretty much everyone, she asked about everything even if it was uncomfortable or awkward. I, on the other hand, have turned toward a more personal and literary approach, but we have never left history behind. All of her questions and all of my writings were about history. I don't know how the profession welcomed this, but it was certainly affirmed by the viewers and the readers. I have never become a best-selling author, but it was confirmed that it was a path worth walking. Tibor Gyurkovics was the first person who explicitly supported me. He said this was good. And people need reassurance from someone who says, "this is good, it's worth doing it!" when they start walking on a path not walked before, otherwise defeatism may take the better of them. So, he had a decisive role, he was an excellent man for that matter, it was he who inspired me to go on and I don't think it had been a dead end. In fact, it's less and less of a dead end because these days it is extremely difficult to get through to people. It can be done either just on the surface, or by truly, deeply touching them, and I have rather been trying the latter.

The problem with merely scratching the surface is that though it is easy to take in, truth gets lost; and when trying to touch people deep within, gaining their acceptance might be difficult...

Yes, I agree with Ady when he said that those who needed to be reached would be reached, and there's no point in trying to reach those who don't need to be reached.

It is important to note that you have a monumental volume of writing. So far 25 books, 50 studies and nearly 50 articles have seen the light of day. In 2011 'Vein' was born, and in 2013 'The Book of My Wife.' Since then four years have passed and a tragedy has happened in February 2016. Shall we talk about it?

You need to know that our relationship with my wife lasted for 35 years.

She was 21 and you were 23 when the two of you got married.

Well, yes, when we got married, but we have met at the university. The basis of such a relationship, such a union is really those three things which are worded quite well – faith, hope and love. Out of these, love starts things off. And ours was real love and it has remained so. Hope came into the picture when I got diagnosed with an incurable illness at the age of 34, which is quite an uncomfortable thing. At that time, we had two small children and hope always stayed with us that the illness could be treated and kept under control. And the fact that I am talking to you today means that we succeeded. Nearly 23

years have passed since and I'm still here after a series of transplantations. However, it was completely unexpected when my wife got sick with cancer. Even then, we started off with faith, hope and love. This has lasted for a very long time, nearly eight years, but then hope slowly started to evaporate and cancer has defeated her in the end. In 2015, both of us being very sick, we wrote a book, 'A Nation Between Doubts'; perhaps the choice of the title suggests something. At the time, we had our doubts as well. As we ran out of hope, tragedy stepped in. My Wife's Book... perhaps at that time I already felt that I had to write it, until... But I didn't write it the way it should have been written. I think most writers feel this way. So, I have to write the third part, which will be about the final stage, and the last sentence will be "the world is different now for she is no longer here." But I don't want to write more books of this kind. Actually, it is a very interesting story because in the last 26-27 months I was reborn. I had a transplant in 2014 and since then I've been feeling well, considering the circumstances. I write, I teach and I try to process all that has happened. Although I am alone, I am not lonely. I try not to fail, which is a great danger when someone is completely without support. It is complicated. I don't have those abilities within me alone that existed in our union. I would like to create a worthy memory for my wife in this book so I can hand it over to eternity with positive emotions. To accomplish this her media appearances would have to be archived so they wouldn't get lost, or somebody wouldn't delete them when we have few devices left to carry them, and so on. These are parts of the universal Hungarian culture exactly like the words of our greatest poets or any of our cultural memories. So, my goal now is to elaborate on the last tragic and traumatic moment. I'd like to do it bluntly. Not on the level of polite literature, nor on a scientific level, but somewhere in between the two.

Is it going to have a similar structure than the previous two?

No, it is only going to be about her and our last 27 months. I don't want to add anything else; I don't think it would fit into it well.

It will be a worthy closure of the trilogy.

Well, it is a genre that one can never be satisfied with. I would need someone to say "okay, it's good now, don't bother with it any longer! It is good now!" Gitta was this person for me. You know, we receive life, maybe not as a gift, but we certainly do not ask for it and we don't have a say in how long it lasts, either. But *how* we live it depends on us only. Life is a miracle. I am not afraid of big words, even if they've been discredited a thousand times. Meeting is a miracle, two people, two souls holding onto each other throughout a lifetime. The third book will be about love and death only. My wife died and I am here. It all happened as it was destined to be.

Photo: Tibor Vermes / demokrata.hu

Only rights? / Conversation with Miklós Maróth

"Miklós Maróth's career can barely be introduced in the transcript of a two-hour conversation. No, that's not possible. Still, the attempt comes to life and a portrait; a face is born out of it that may be important for many. It certainly is for me, and I dare believe that it is lasting. There are people who spend their whole life explaining why *it* cannot be successful... Something. Anything. I don't believe that the professor belongs to this group and neither do I. And it's a well-suited beginning. What's about to follow enriches with unexpected experiences and while I've known before that in a university atmosphere arrogance is inversely proportional to the achieved results, I didn't expect such a sense of humor, and particularly, such self-irony. So, I bravely send the following message to the youth: age is not only worthy of respect when it is bottled, and outstanding results are never born out of work saved."

Miklós Maróth, *Széchenyi Prize winner classical scholar, orientalist, university professor, member of the Hungarian Academy of Sciences*

Professor, the public may not know about you that you are the founding dean of Pázmány Péter Catholic University. You started organizing the faculty of humanities in 1991 and you were the dean until 1999. How do you assess the fate of the university since the beginning to today?

At the time, the goal was to escort the university out of the higher education system the operation of which had carried many problems based on my experiences. For example,

certain professions were ruled entirely by interest alliances and they handed out all the available positions. On the other hand, I wanted to have Pázmány University restored by bringing back the faculty of theology that was expelled in the past; actually, the Loránd Eötvös name could have remained as well. Many said no to this since there had already been a department of philosophy at the faculty of humanities at ELTE. So, a new university had to be created that teaches philosophy, sociology, and other social sciences in a different spirit. Naturally, there are many difficulties to face when establishing a new university, for example, going in quest of finding the teaching staff; who are those who don't teach at other universities, but are still good enough professionally?

Was it a prerequisite that they couldn't teach at other schools?

No, we had a few such teachers, but it would have been quite a challenge to win over a professor from Debrecen to teach in Piliscsaba. Many people from ELTE taught at our school, but still, the most ideal is if we are able to establish our own teaching staff. My thinking was that those who had already retired, but are in good strength, could teach and the young ones, who are taught by the older generation, if talented enough, can join our staff later as our own teachers. During the organization of Pázmány I tried to create larger classrooms to give space to the lectures but it was very difficult. Even though we announced the lectures, fewer people sat in than they did in seminars. However, a new department cannot be built up of seminars only. The education structure that came about as a pressure of necessity at ELTE also had a major influence on the activities of Pázmány. The patterns and habits set in people's minds made it very difficult to establish an independent image of the faculty.

What is your opinion about the Bologna system of education?

At the time when I was still teaching I became a member of the National Bologna Committee. Its main problem was that mostly people from four-year colleges defined the work in the committee. They were the majority, while those from universities – who actually knew what *university* means – were the minority. On the other hand, while when constructing a house, it is desirable to lay the foundation first, then the first floor on top of it, then the second floor on top of the first, and so on, the same is not true for education. Because for the latter one we first need to agree on the expected „output” and *then* we have to break things down backwards. Unfortunately, we don't operate the Hungarian system of education this way, and the same faulty scheme was used in the Bologna system; they created the input, the BA (*three-year basic program – editor*) and the university spheres decided to jam all the previous material into it.

It's a typical example of grasp all lose all.

Precisely. Clearly, after this they couldn't do much with the MA (*two-year masters program – editor*), so now they don't teach history or literature, but renaissance literature; but what's the point of an MA in renaissance literature? So, what are we going to teach in the doctorate program? The reason why we were able to benefit from this in the ancient philology and orientalist specialties was that we introduced a number of classes that were not taught previously, so we were able to provide a much better training. However, this

was inconceivable for the history specialty because the Bologna system simply wasn't a fit for it.

In fact, a few years ago teachers' training has been restored to be among the five-year training courses again.

Yes, but imagine that there is a history training that is conducted in a divided training system and there's another one in the five-year teachers' training program that is undivided. It is madness. It's not a coincidence that the lawyers and the doctors didn't undertake the Bologna system. Simply put, politicians, who are no experts in the university sphere, forced a very unfortunate model upon the European universities, which ended up being a lot worse than the one we had abandoned and it has led to chaos. Not to mention that Hungary carried out this transformation in a poor man's style, because in England, where this model is followed, there is a three-year BA course for all language courses, but in the fourth year they go abroad where the given language is spoken. And at the time, when I asked if we were going to follow this model they said we didn't have the money for it. So, we lost the fourth year, the practical part, when the students really could have learned the language. Sure, we can get very far learning the language here at home, but when you actually get out there to a foreign country it becomes clear that most of what you've learned is invalid. Besides, a significant drop in quality has taken place in the entire Hungarian higher education. These days talented young people go to IT courses and humanities have lost a lot of their popularity, the number of applicants are decreasing. IT is the promise of the future at the moment, but hopefully, in time, life will get back to normal.

While advanced information technology gives a lot to the world, on the other hand, many things get lost.

It is indisputable that we lose a lot of our abilities due to the advancements of technology. When I had a secretary for the first time in my life, I quickly came to realize that I was able to call anybody before, but once I hired her, I no longer was. The other problem with universities, and the faculties of humanities within them, is that they admit way too many people. We discussed it during a meeting at the Academy that a long time ago about 5-10% of high school graduates were admitted to university and they really wanted to learn and were able to produce results. Today, 40-50% are admitted, but it's still just that 5-10% that actually learns. The rest of them just want to exercise their student rights, their rights to *not* study and this causes the standard to drop. For lack of a better example, it is not evident for many people with a university degree today that "their" does not equal to "there."

Professor, sticking to the topic of universities, what is your opinion about the debate that has been going on concerning CEU?

I've never taught there, but based on what I've heard it's my impression that while the government doesn't deal with most of the problems concerning CEU, there are certain things they can't ignore.

Has CEU been enjoying a privileged situation compared to other Hungarian universities?

That's correct. 29 universities of foreign background used to operate in Hungary, out of these six were shut down. These didn't belong to just any countries; French and English universities were included among them. However, nobody talks about that, neither here at home, nor abroad. But they didn't say a word, because they were allowed to be shut down according to the Hungarian laws, and really serious quality concerns have arisen with regard to them. A higher education institution may be called a university if at least two of the three areas of science (*humanities, animate natural science, inanimate natural science - editor*) are taught and if it offers BA, MA, and PhD programs.

There are only MA and PhD programs at CEU, aren't there?

That's one of the things, there is no BA program, and their MA program is partial, mostly they are only two semesters long and that does not agree with the Hungarian laws. The other thing is that they don't teach two areas of science. So, the government has been exceedingly lenient and understanding with CEU. The other problem, which they did make an issue of, is the fact that CEU issues two university diplomas, one in Hungarian and another in English, though the English language university doesn't exist. But a non-existent institution cannot issue a diploma. And CEU's response to this that „it is part of our business policy” is simply not an answer for the issue raised. This is absolutely not a question of academic freedom, nobody interfered with that.

This is a legal question.

Yes, it is simply a legal question, but if you read the news it seems as if the government has made a law against CEU, the Lex CEU. But that's not right. They created a piece of legislation six years ago concerning the Hungarian higher education system, so everyone had exactly six years to re-adjust their affairs. Those institutions that didn't comply were shut down. It was only CEU that they negotiated with regarding one of the issues and the rest of the problems were ignored. By the way, we know a student who came from a country in Central Asia and for him and his family the money he receives there is a matter of life and death. He told us that some CEU students, since they were staying here, wanted to learn Hungarian but they were not allowed. So, that is how Hungarian CEU is. Furthermore, they were told that if they went to ELTE to consult they might as well start packing their bags.

I'm sure it was done in the name of tolerance. With regard to CEU, but due to other reasons as well, street demonstrations have been happening quite frequently lately. The central element of these has been showing support for the notion of open society. Is it possible to integrate vast muslim communities into European societies?

Opposed to liberals, I don't believe that integration is an automatic process that can be accomplished by the school system. For example, the integration of gypsies hasn't been successful even though it's been going on for centuries. They live in a completely different social structure and by that I don't mean to say that they don't have any individual accomplishments, but on a larger scale the entire group cannot be fit into the majority of our society. The most that can be done, as it happened at a few places, is that we plant bushes in front of them so their prehistoric circumstances are not visible to the naked eye

from the side of the road. Their work ethics, their social and hierarchical structures are just different.

Although it's the same religion.

Well, only if they take it seriously and it isn't just left to survive on the level of superstition. But let me tell you a more interesting example. In the middle of the '60s, during my university years, I met a piarist priest who, being a historian born in a village in Transdanubia, was very intrigued by the fact that the young men of his village immediately started a physical fight with men of the neighboring village every time they would encounter each other. Why was that so?

Have they inherited it?

They have, essentially, because he found out that their village was a Cumanian village settled in the 13th century. Nobody has known for a long time, even they didn't know, that they were descendants of Cumans, but the tradition lived on. So, traditions are shockingly persistent. Even if they become Christians, if they integrate, if they work assiduously, the *alien smell* remains. That's why extreme caution needs to be exercised regarding the mass movement of the various people, even if it is spontaneous. Settling them in is an artificial interference with the fabric of society that can have very severe consequences. Let's think about the Germans who weren't able to integrate into any other neighboring country, except Hungary. If we can believe John Lukacs it happened because the Hungarian culture was so interesting that it was worth assimilating to, even for a German. So, the Swabians assimilated. The Romanians didn't, however, due to the religious differences and we can see how that ended. That's why it is very important to be careful when settling people in, because it isn't as simple as sending them to school and then expecting everything to be resolved there. The same situation is present with regard to Islam, where besides tradition, religious differences give additional color to the story. The starting point for them is that their religion is of divine origin, as it is true for all three major religions (*Judaism, Christianity, Islam* – editor) but it is the muslims who very strongly believe this even today. For them questions of religion are not something that can be the subject of a deal or a debate. There is no bargaining about this, it will simply never happen that due to European education muslims will become less serious about their faith, it's absolutely impossible. Besides, beyond the religious teachings there is a kind of tribal background. It is awfully difficult to comprehend this from where we are, here in Europe, but let me tell you a story to illustrate just how much the tribal traditions saturate the Arab world. While I was completing my studies in Baghdad one of my roommates disappeared for two days. When he finally came home he was very happy and we asked him what had happened. He told us that he had attended a wedding. But why the great happiness if it wasn't his wedding? Well, it turned out that it was one of his friends' wedding who had really started to like a girl when he was at university. However, he had no chance of marrying her because in a society where 90% of the population is illiterate one must pay a huge sum of money for a bride who is university-educated. The boy, who just started his university studies, had no chance at all to save that kind of money in a few decades, before the bride becomes an old lady. Now, we will start a partially new story, but we will come back to this.

So, in Baghdad, the capital, a girl from one tribe was married to a boy from a different tribe. The people assigned for the task of arranging everything did their jobs and the wedding was held in the middle of large-scale fireworks and clamor. After the ceremony, the young couple impatiently retreated, however, shortly after the young man returned furiously, claiming that he had been lied to, betrayed and robbed because there was a problem with the bride. Some older men pulled him aside and asked him whether he knew where he needed to look for *it*. He replied that he did because he had visited women of bad reputation before, so certainly, he knew and that was exactly why he stated what he had stated. Well, people of the tribe jumped up from both sides. The girl's tribe suffered a terrible insult and the boy was insulted as well thinking that they wanted to sell him faulty goods. Finally, they agreed to clarify the facts.

So, the boy wasn't even allowed to see her before?

He could see her, but he couldn't speak to her, no interaction could be established between the two of them. We couldn't speak to girls at the university, either, it was a complete apartheid. Then, they set up a committee, took the bride to a gynecologist where she received an official, stamped document that everything was perfectly fine with her. The committee members representing the boy's tribe replied that they knew the doctors were easy to influence, the official stamp and the statement didn't matter, they were going to go to Karbala, to the Abbas mosque and the boy had to swear an oath that he had been telling the truth. News had it that if someone perjured themselves in the Abbas mosque, they would develop a humpback, or at least become crippled or even die. So, they would suffer some kind of misfortune. Well, the boy had to go to the mosque accompanied by the committee but he didn't dare swear an oath. So, the conclusion was drawn that the girl's tribe suffered an unfounded insult. The committee then sat down together to discuss how this horrible insult could be amended and indeed, they reached an agreement. They decided that the boy's tribe was obligated to hand over three girls to the girl's tribe for free, willfully forfeiting their right to ask for money for the brides. Next, the three girls had to appear in front of the other tribe, the chief of the tribe called all the eligible bachelors and pointed at each girl to appoint which one of them would have to marry which young man. This is how my roommate got himself the university student girl who he was infatuated with. And all this happened in Baghdad in the '60s.

Things were somewhat similar in the Medieval Europe.

That's right, but meanwhile they discovered love here, and from then on marriages were no longer viewed as business transactions. There, however, it is not even the parents who make the decisions, but the tribe, so the role of the tribe is tremendous. In Europe, political life revolves around rationale, profit and justice. For them justice is important, but religion, ancestry and the relatives are just as relevant. Let's just look at Saddam Hussein – whom did he surround himself with? His relatives. But it is not nepotism. Over there, it is the norm. On the other hand, the family is going through changes there as well. According to muslim law, in case somebody dies, the Quran determined the inheritance of collateral relatives, however in the past century these practices were overwritten by the inheritance of lineal descendants that, however, it's not outlined in the ancient muslim laws. It means that the concept of ex-

tended family is beginning to change. Sure, a family still consists of hundreds of people but lineal descendants are preferred over collateral ones in the matter of inheritance.

What do we have to know about the five laws?

There are five types of serious sins. The center of Islam is the law, not the knowledge of God. So, it is not about how we may imagine God, as it is in Christian theology.

It doesn't even come up as an option that Allah doesn't exist, does it?

Absolutely not. *Aslama* means "at peace" with the will of God. And that's why saying that Islam is a religion of peace is fraud, it isn't true, it is not what it's about. It's about being at peace with the will of God. This partially answers the question of population explosion as well. They think it's God's will. In the Arab world, they often have a sign in the taxis that reads, "I've relied on Allah." And that's exactly how they drive. They just floor the pedals; turn the steering wheel and Allah watches over them. But it doesn't always work out. In the Arab world people live in their own environment and the qadi, the judge, who knows the law provides directions to them in their day-to-day existence in all aspects of life. And the state was led by whoever was able to seize the power by military means. If that person was a foreigner, then it was a foreigner. We know of Muhammad Ali, founder of modern Egypt, that he never learned Arabic in his entire life, although he was Albanian, he spoke Turkish. So, he consulted with his subjects with the help of a Turkish interpreter. So, the life of the state evolved as it did, but it didn't really impact people and their daily lives. Islam doesn't provide instructions regarding how the head of state ought to be chosen or the rights they might have. Basically, people didn't have to worry about the laws of the state; only the religious laws concerned them, which seemed to have been just enough to get on with their own, narrowly tailored lives. The formulation of state laws is the accomplishment of merely the past one and a half century; their nation states also came about only following World War I.

And how they came about...

With the help of a ruler, yes. And they certainly didn't have any experience in public administration, they didn't know how to govern a state; it's not a coincidence that Arab countries tend to have more failures. Before, they were at the disposal of the Turkish sultan and his office holders then all of a sudden, they were given a state to govern.

To top it off, in the Sykes-Picot agreement (1916 – editor) they managed to draw the borders, as they did in case of Trianon, by completely disregarding the ethnic aspects.

They disregarded everything. A book called 'Line in the Sand' (Daniel Miller, 2011) was published a few years ago in which it was unveiled that Sir Mark Sykes, this English gentleman, visited the Middle East only twice, meanwhile declaring himself to be an expert of the region and claiming to speak the local languages. Of course, he didn't speak any of the languages. And this completely ignorant, amateur person determined how the peace talk was to be orchestrated. They fragmented family relations, cut Sunnite tribes from the Euphrates in half, one part remained in Iraq, and the other ended up becoming part of Syria. Of course, they continued to go back and forth across the borders, they weren't

really moved by some French and English gentlemen and who said that *from now on there was a border here*. They were going back and forth for thousands of years! Regrettably, however, they come to our borders with the same mentality.

It is allowed to do so if nobody shoots at them. But let's revisit the concept of the five most important religious laws.

Their acts are grouped into five categories, the highest one contains the mandatory ones, such as the five daily prayers, disregarding this is a sin. However, there are five acts that are sinful to commit. These include brigandage, theft, murder, adultery and accusing someone of the latter one. The three categories in between contain indifferent acts meaning that the religion doesn't prohibit them. Some are recommended, others are not prohibited but not recommended either, for example, lying is one of these. But if a muslim gains advantage through lying he or she is permitted to do so.

What do they think about democracy, a concept not built upon divine laws?

Man cannot create laws, only God can. Everyone can draw their own conclusions based on this. Actually, my colleagues translated for many of the arriving people and while they truthfully told the interpreter prior to or after the interrogation that they didn't have a cousin in Sweden, they stated otherwise to the officials. So, if it is beneficial for them, they are allowed to claim that they are Syrians, it is not a sin. I have to add that in many instances the things we view as lies are simply polite gestures for them. For example, if I invite them for lunch, they will accept the invitation even if they don't want to dine with me, however, they won't show up for the appointment. They didn't feel like going, but it would have been rude to say no. For them, it is not a lie, it is a courtesy.

Based on this, living as a minority in a European, or any other non-muslim society might feel like a schizophrenic state of mind.

Precisely. It is a schizophrenic state, but I have to add that most muslims who live in European societies have absolutely no idea about the ordainments of their religion. Their knowledge is more on the level of superstition, which they insist on following. The problem is that Islam does not have a central education office, so people formulate a picture of the teachings of their religion based on their own intellectual capacities.

Does this refer to Sunnites?

The Sunnites, yes. We can conclude from this that they may swear to me that their religion teaches this and this, it doesn't necessarily mean that they are correct, but they live by that, regardless. And if the other Sunnite doesn't live the same way, then he or she is the enemy. So, they foster this hostile relationship among each other as well, it's enough to look at Saudi Arabia and Qatar.

Based on this, is it practically impossible to say who's who during a European inspection?

Exactly. It is one part of the problem; the other is that they bring these hostilities with themselves, whether they're ethnic or religious disagreements. That's why I don't think that the European authorities should care about where someone comes from and they

shouldn't adjust the procedures to it. These laws are entirely invalid in Europe. If Europe put its foot down and truly behaved as a secular entity, then these religious laws would have no place here whatsoever. If the state of Hungary disregards the canon law of the Catholic Church then why would it consider Sharia law, which is equivalent to it in its role? Either they accept that there is no Sharia here, or they should be deported, because all of this is unacceptable. If they escaped the Middle East, they should not bring their hostilities here, because if they do, we will end up having to escape from here.

A survey was made not too long ago about the integration of muslims in Brussels. The results are not quite promising to say the least. Is it possible that reality is even more crushing?

There is one thing that people who make these surveys don't know: if they address the muslims in Arabic then they will consider them to be family and tell them what they truly think, even if they know that they are speaking to a European. But if they talk to them in English or French they will give answers that they think the asking party wants to hear. Even if they consider themselves to be integrated, they will still want to live according to Sharia. Not to mention that according to an agreement sustained in Muhammad's biography a muslim will not enter an alliance with a non-muslim against another muslim. In other words, if a muslim carries out a terrorist attack in Europe, the other muslim will never cooperate with the non-muslim police force, even if they, themselves don't approve of the attack.

Then the question that should be asked is that in case things escalate in any of the European countries, who will stand where?

Obviously the muslims will create a unified block. Aristotle collected the constitution of 110 city states, studied them and wrote down that in any state where outsiders settled down in larger numbers, sooner or later, things had to be decided between two parties: the natives and the newcomers. If it happened early enough then they persecuted the minority that was settling in, if it happened too late, the natives were persecuted.

We have a great Hungarian idiom to illustrate this situation, too bad that it's unprintable. However, we can quote the Hungarian Prime Minister who said around 2015 that Europe is rich and weak, which is quite a dangerous combination. Would it be a solution if the incoming people had something to conform to?

Indeed, Europe is weak in all sorts of moral aspects, as well. For example, even the Islamic laws prohibit what happened in Cologne. I have never heard the words „duty” or „responsibility” uttered from the lips of these so-called human rights activists who insist on supporting the perpetrators quoting their human rights. To give an example, they've already gone as far as allowing marriage between a human being and an animal, an object or even themselves. But they never speak about the responsibilities. It was painful to see when that Syrian child drowned in the sea, it is unfortunate, but why am I being held responsible instead of the father?

When it was he who put the child in the boat without a life jacket at the Turkish shores where there was no war going on at that moment.

That's exactly it. So why do I have to have a bad conscience? Something has fundamentally become distorted here. Currently, there are people in Europe who possess certain rights and duties, they have responsibilities; and there are others who only have rights, but no duties, no responsibilities whatsoever. What should they conform to, nihilism? Tolerance is not some kind of entity that one can conform to, it especially isn't if we continuously tailor it however we see it fit for each occasion; as in we are tolerant of certain things, while other things we can't even talk about because it is immediately labeled as hate speech. It should be self-evident that if someone with an immigrant background commits any crime in Europe he or she should be sent back home right away, instead of arguing about whether a victim is able to recognize the attacker or not. If multiple men harass a woman, she obviously won't memorize their faces one by one, that is an insane expectation.

Sticking to the topic of Western Europe, I can't believe that there aren't excellent scientists, researchers, professionals who would be able to pinpoint exactly what is happening and where all this leads. Why is it that politics seem to ignore the opinion of competent people?

The opinion of professionals is only necessary if it validates the predetermined intent of politicians. If their views are not what they are expected to be, they are not needed. Scientists have to let go of the illusion that anybody is interested in what they have to say, unless it's a validation that can be used after the fact. I'm not familiar with the operation of the propaganda machine but it was purely insane to blame all the problems of Germany on Hungary for letting the migrants pass through the country.

Well, such is politics, simplifying everything.

That's fine, but it is not simplification, this is a blatant lie.

Indeed, it was. However, what politics don't talk about is the fact that while over 1 million uneducated people flooded Germany, another 1 million educated Germans left the country. Is it good business for politics?

It certainly isn't, and while it is understandable that half the world departs from their homes due to overpopulation and desertification, it is utterly incomprehensible why we let them in, instead of helping them locally, and why we are allowing the disintegration of the European legal order. It is unlikely that we ever get answers to these questions, not in the near future, anyway. There are certain signs that can be used to draw conclusions, such as Soros' presence in Brussels where he definitely appears as a supporter of migration, but all this isn't enough for us to speak about solid knowledge.

This is a huge business for many.

It is for ISIS who got their hands on huge sums of money out of human trafficking, and it is for German real estate owners as well whose properties are leased to the state. But migration is also profitable for legal services, interpreters, and pharmaceutical companies. There were certain illusions regarding the labor force, precisely due to the 1 million German emigrants who were planned to be replaced by Syrian doctors and engineers.

But it didn't work out.

No, it didn't. Especially not on the long run because the work ethics of the immigrants is very different. Not too long ago, I watched a sermon of a sheikh from Qatar in which he explained that in the Arab world, particularly in the richer countries, they have everything, even the latest Mercedes, but they haven't manufactured a single screw of that car. Why? Because they do not take work seriously. He added and subtracted until he reached the conclusion that an Arab official works a maximum of 10 minutes in a day.

We have already touched upon the demographic situation of the third world. In China, for example, there was a desire that rose from within to settle the question, why doesn't this even come up in muslim countries? Or, if the modern West has already been interfering with these countries with medicine and infrastructure, why wouldn't they try to get this across?

Allah has given, Allah will maintain it, and this is the approach.

Is it an entirely cast-iron principle?

It isn't necessarily cast-iron because it could be overruled by empiricism, but if we welcome the surplus, it won't be. The population has increased drastically because starting with the introduction of healthcare services and going further on, white man has eliminated all sorts of natural control. It is not the result of some coincidence that in certain Sub-Saharan countries the population has increased tenfold in the past 50 years despite the ongoing desertification. In the Arab world, the increase was ninefold in the past 100 years, Iran can be considered here as well, but in Europe this did not happen, that's the reason for the vacuum effect.

Don't the leaderships of various nations see this as a problem?

No, they don't. Most of Lebanon's population, for example, already lives abroad, so only a minority of Lebanese people actually lives in Lebanon. If there is just one country in the Arab world, the population of which lives mostly in foreign countries, it will serve as an example for the rest of the nations.

According to the religious modifications of Islam that took place at the beginning of the '90s, what do muslims have to do if they live in a country as a minority?

They must preserve and spread their religion. The criterion of a state in case of Islam is that whoever proclaims the prayer is the leader of the political community. If we look at our history books, the English conquered Egypt around 1860, the French conquered Algeria in 1830, but according to the Eastern maps these same countries are shown to belong to the Ottoman Empire all the way until the end of World War I. Why? Because the Friday prayer was declared in the name of the Turkish sultan and the *Zakat* (religious obligation or tax in Islam – editor) was collected on his command. Now, who decides the following question in Europe: in whose name the prayer is proclaimed in Molenbeek? For sure, it is not in the name of the Belgian king.

So, the cartoons describing German bathing customs don't help?

I don't think they do. Once they become a majority somewhere and start living according to Sharia, it is their territory. That is why the presence of Sharia patrol all over Western

Europe is perfectly understandable. Because those areas now belong to the territory of their political community, the host country doesn't have much to do with it anymore. The fact that theirs is canon law, and the other is state law is indifferent to them. And if there is multiculturalism in Europe then what is the problem with living according to different systems of law? Then why can't there be *multilaws*?

Where does this lead?

They don't run into any boundaries at the moment, there aren't any things that are prohibited for them so they're becoming more and more presumptuous and demanding. Germans say that they thought that the language courses were going to be the first step of integration, but as soon as they learn a few words they use them to start demanding things. Because they're realizing that they just have to make demands and everybody immediately runs to meet them, otherwise they're called a fascist or a racist. So, Europe lets them loose, no boundaries, no responsibilities, and no duties. Only human rights. And if a woman can marry a train station, because this is her identity and her purpose, and she even finds an able priest, then how can a migrant possibly wish for anything that can't be fulfilled?

Is there a fundamental problem within?

Precisely. I've spoken about this on multiple occasions, that those European values that we hear oh, so much about are nothing but moral and ideological nihilism, egoism, and hedonism.

I think we've carefully examined reality. Professor, you speak many languages, you read and write in even more, it's fair to say that you've traveled around the world. Have you had an experience that follows you to this day?

I studied at Baghdad State University for a year, and I managed to go to Vienna thanks to the support of my boss at the time, János Harmatta. Later I worked as a foreign colleague in Berlin, at the Scientific Academy of the German Democratic Republic; and I also stayed in Leningrad for a year due to receiving the Keldish scholarship from the Academy of Science of the Soviet Union and I worked as a regular member of the Leningrad Section of the Orientalist Institute. I also worked as a visiting researcher at Harvard. By favor of my wife I spent half a year in Cambridge, she thought it would be better if we both went. That's when the idea of creating the Avicenna Institute came about. People tend to look back on certain things with warm feelings only after a certain time; things which at the time didn't feel like memorable experiences. Taking a glance into a different world, a different culture seems to be an irreplaceable enrichment in hindsight. I would be filled with regret if all this had been left out. It was surprising to be welcomed by such a strong Christian community in Baghdad. I observed Sundays according to European customs, although we should have gone to university I told them that on Sundays I go to church and they accepted it.

They had respected another religion more than they would have respected the lack of religion altogether, right?

Precisely put, they appreciated me for it. Many young men, like me, attended church and after the mass they went to the Christian club and I joined them. So, I became part of a

Christian community, which gave me a sense of home, I made a lot of friends at the time. And it was really touching to see how much the Christian communities love each other around there. The spirit of ancient Christianity lingered around them. In Egypt, I saw the priest and the members of the congregation go on trips, visiting old Egyptian sites, traces of their ancestors. Eastern Christians live a completely different religious life, but the Roman Church labeled them heretics and chose to ignore them and obviously, the orthodox church takes advantage of it. Moscow's influence is represented via the Eastern Christians because they are the only ones who protect their interests. A lot of things can be understood and derived from this that political scientists don't always understand; therefore, they get a false sense of the picture. I've actually had some depressing dreams in Baghdad about the prospect of having to come home without visiting Babylon. So, one morning I woke up and asked my roommates where I could catch a bus to Babylon and I went. Once I got there, I immediately realized that the place to find Babylon is the Pergamon Museum, there are only bare brick walls at the actual site. But the fact that I stood on the grounds of Babylon, there at the bank of the Euphrates, well, these things will only reach the level of apperception later.

The Syrian government troops recently recaptured Mosul. What do you think is going to happen to the fighters who have become unemployed?

Matter doesn't disappear, it just changes form. Al-Qaeda has become the Islamic State and ISIS will also turn into something else. I am sure that we are in a lot less danger terrorism-wise than Western Europe is. They have good reasons to be afraid, as do the various Arab countries. They have defeated the Islamic State, which means that they ended one form of terrorism.

What is going to happening to you during this hot summer, before the hot autumn?

We are working hard on something that primarily requires patience and diligence, and as we know men are less likely to possess these noble attributes than women. We found the library catalog of Bayezid II (*Sultan of the Ottoman Empire between 1447 and 1512 – editor*) in the Library of the Academy, let me just add that his library was three times as big as Matthias I's Corvina Library¹⁷. So, we are publishing this catalog, which is interesting because it sheds clear light on the culture of the Ottoman Empire. We are planning a facsimile edition (*clone edition – editor*) that will have a cover page with Latin letters and Arabic letters as well. We are also preparing a monographic volume, or volumes, not sure yet how long it will be. The books lay in a Turkish library and something was written on the spine of the books, but it was only approximate information. It was either the author's name, or the title of the book, but it may have been marked by other things. So, we have to compile our work using these incomplete bits of descriptions, and the only person who could really interpret these descriptions was the librarian himself.

It's an exciting research project, how many people are working on it?

Six Arabists, two iranianists and two turkologists are involved. We try to work with the best of our abilities, but the possibility of error is huge in these types of works. So, this

---

¹⁷ Matthias I (1443-1490) was a king of Hungary his famous library was called Corvina.

is the plan for the summer, we would need to complete it by the end of the year. But as I have mentioned above, it is terribly painful for a man to do such work, we are unable to animate ourselves unlike our female colleagues who enjoy digging into the details with great enthusiasm. Meanwhile, I feel guilty because the colleagues should be writing their dissertations and doing other research. But we also know that a Turkish group at Harvard University is working on this, too, so it is a race.

Is that inspiring enough?

Oh, absolutely!

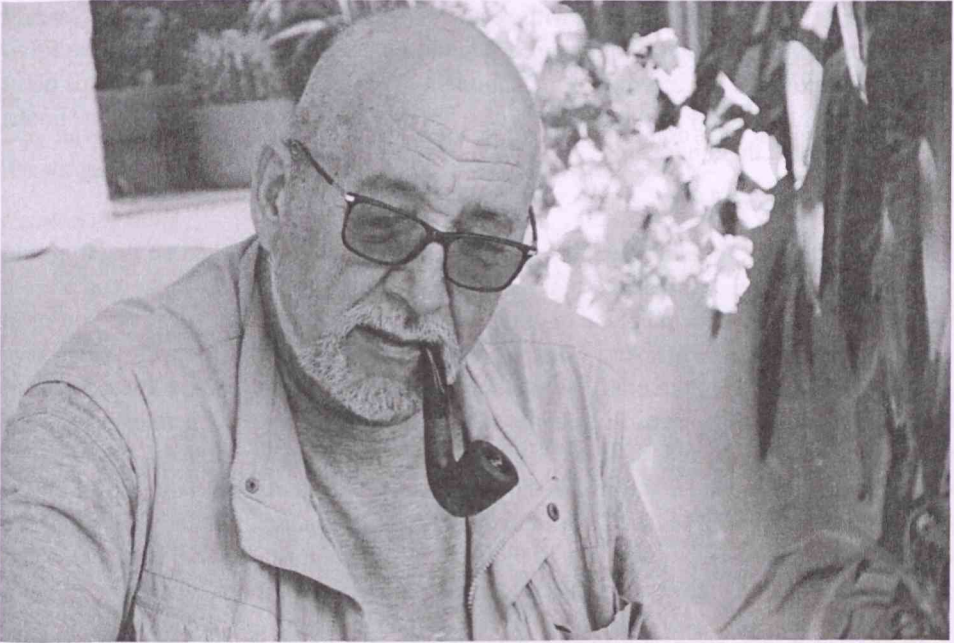

Photo: From the collection of Péter Gágyor

Paths / Conversation with Péter Gágyor

“We don’t always choose our paths, sometimes our paths choose us. In the best-case scenario, we walk down the path of our fate on straight, smooth roads, but there are bumpy, up-hill, steep roads as well. At times, the wind blows sand in our eyes, other times the soles of our shoes get worn away into tatters and rags as we’re walking. Sometimes we cross boundaries willingly or unwillingly, by choice or out of necessity. We wander searching for our own voice and we only come to realize in hindsight when we were at the right place at the right time, or on the contrary, at the wrong place at the wrong time. Péter Gágyor has walked down on many roads, and he even turned around at times, but he walked along the most important path, the path of his own fate, in full.”

Péter Gágyor, *theater director, playwright, drama translator, publicist*

You were born in the Upland in 1946. Let’s talk a bit about the years you’ve spent there.

Ipolyság was a Hungarian city at the time. It was a bit gentry-like, it was a place fit for discourse, I remember how I received oral history: we were sitting outside and the elderly came by, everybody brought what they had, strudels, savory scones and we were eating and talking. They talked about the war, being prisoners of war, Ella, a kind old lady talked about the concentration camp with her tattooed hand, Laci, the elderly gentleman, spoke about being held captive by the Russians. Then, as communism had started becoming stronger things changed, conversing became dangerous. But I was lucky enough to live

through the time when it operated with relative freedom. So, after my teenage years, I started searching for a kind of ethical order in the socialism of the time with these foundations, for example by referring to the nationality laws of Lenin. However, at this point border patrol had already shot a few fishermen into the Ipoly who crossed to get the hooks that got caught at the other bank.

Did you marry young?

I was about twenty, and the Russians came not much later. We worked on underground newspapers and then we realized that there was no point in doing it. Since you were a minority, you could have no place in the Czech or Slovakian national desires. You're in a kind of marginalized state. And what did I have to do with entire Czechoslovakian process anyway? In the bottom of my heart I never accepted Czechoslovakia. I was from Ipolyvás. Then I got transferred to Bratislava to Új Szó,¹⁸ I strove to cooperate and publish in those nationality-related, delicate topics that they needed at the moment. Eventually I ended up in Kosice and I was perhaps the only journalist who made a stand for the establishment of the Thalia Theater. Then came the cleanup campaign, first they got rid of the deviant party members, I wasn't one of them so my turn came at the end, but it came and I wasn't able to find employment. There wasn't a separate workbook, and entry and exit stamp was in the ID card and whenever they saw the exit stamp of the central party press publisher, they didn't even hire me as a vanguard for a truck. Then, since they had gotten rid of so many journalists, they had to replenish from underneath, they started hiring them from smaller papers, out of necessity with such conditions that I wasn't even allowed to write my initials at the bottom of an article. A factory newspaper hired me but all the materials had to be presented to the party president of the factory before publishing, who was half-illiterate so I could have written whatever I had wanted. But I had three children by then so I didn't want to lose this not so great salary. Meanwhile, I started working on the Nice Word Youth Theater. That was the moment when I was at the right time at the right place, we kept winning domestic and international festivals one after the other and our group was becoming increasingly prestigious.

Then you started directing.

Yes, Ildikó, my wife took over the Nice Word and when the Theater of Komárom extended an invitation to me, I gladly accepted. I wanted to redeem the Hungarian theater style at all costs with a new, different style. My first work as a director was Don Quixote in the Thalia Theater.

That's what resulted in a huge scandal, right?

Yes, that was the first performance in the Upland that ended up on the front page of Theater, a paper in Hungary, but the premier was reported to the police multiple times.

What was the matter?

It was deemed anti-Soviet.

---

¹⁸ In English the title means 'New Word' – Hungarian language only daily newspaper published in Bratislava, Slovakia.

The mill or the Sancho Panza?

Well, my Don Quixote took place at the restricted section of the psychiatric ward, and at the time delivering a speech about the Andalusian region that's simply radiating freedom may have seemed like a provocation, since in the Soviet Union they no longer took the resisting intellectuals to the Gulag, but to the psychiatric ward.

Refined version?

Yes. For that matter, I did not have any ill intentions, I've always been interested in ethical, not political questions, but regardless, they interpreted it as they did. I was allowed to stay, but my name couldn't appear on the poster.

How did the two-year statelessness happen?

The Slovakian Ministry of Culture notified me that they found it undesirable that unacceptable individuals, such as myself, represented the Czechoslovakian socialist culture abroad. So, I asked Győr, after multiple occasions of directing as a guest, what they could offer, and they told me that they would hire me full-time. I asked that my family could be there with me, we received a service apartment, but when crossing the border our IDs were taken away and they made all of us sign a document stating that we had been erased from the book of citizens of the Czechoslovakian Socialist Republic, the whole family. I don't know why my children had to do it as well, not sure what they did against socialism, two of them were still minors.

Did the notion of collective culpability prevail?

Yes. In Hungary, the law was that I had to show up at the National Central Authority for the Monitoring of Foreigners every six weeks, among Albanian bums and the like...

Sort of like in the venereal disease treatment center?

Yes, actually it really was similar. Prior to all this, for seven years they've tried persuading me to join the Czechoslovakian snitches. I fended off the attempts by claiming that "I was a babble mouth, I talk in my sleep at night, and when I get drunk I talk even more, you need to understand, I would cause you harm. But if I hear something, I will tell you anyway, because I love socialism more than anything." So, I had to make a fool of myself in order to be left alone.

Then in Hungary you got out of the frying pan into the fire.

Yes, regrettably I've never been able to keep my mouth shut; I think I'm someone who easily causes harm for himself. When we received the text of the oath of allegiance and it included swearing an oath on the Hungarian Socialist Workers' Party, I indicated that I did not want to be member of the party, citizenship was enough for me.

Oh, and it wasn't a 'la cart, was it?

Well, no. Moreover, the person who was taking care of my things at the police knocked on my door once saying that this time he would need my help and he gave me a few names from the Upland. I told him "no, you're knocking on the wrong door, I didn't do it there,

I'm not doing it here." He was very nice about it actually; he didn't bother me with this afterwards. However, when we wanted to go to Austria for a weekend to visit my godson, armed men surrounded our car upon arriving to the border despite the fact that we all had visas. They made us get out of the car and took us to a room where there were only welded iron benches.

With teenage kids.

What's more, teenage girls! And when they had to go to the bathroom a young male soldier escorted them who turned his back, but they were not allowed to close the door on themselves. That's how they had humiliated us until the morning came when they sent us back to Győr. There they interrogated my wife and me separately, but thankfully, they left the children out of it. Where and why do we want to emigrate? That's when the word *to emigrate* was first spoken. Later the theater started taking sanctions against me as well because I refused to cooperate with the III/III.¹⁹ After dragging each other's feet for a little while they told me that they weren't able to hire me for the next year and that I had to return the keys of the service apartment. My three children were already studying in Pest during this time.

In your novel 'These' you write about the inner struggles you've gone through in the weeks prior to emigration. Can you recall the specific moment when the final decision was made?

I tried to get in touch with a few theaters outside of Budapest, in the country, but when I went there I was greeted by closed doors. The III/III department operated nation-wide. There was simply no place to stay. I'm a passionate man, the way it went down inside of me was that I dreamed that I threw my past, my knowledge, my culture, and my education I've had up until that point into an automated machine. And then that would give me a list of options I can choose from as to what I wanted to become, Lapp, Finnish, Norwegian or Italian. That we ended up coming back to this country is primarily due to my wife.

20 years later.

That's correct. My wife is three quarters German and when we left the country we got our passports and IDs within a week, not like in Hungary where the same thing took two years of waiting. But Ildikó, despite her origin, is a more Hungarian Hungarian than I am, and the Germans in Bratislava used to be good Hungarians and they still are today. They cried when they were forced to leave the country and they sang the Hungarian national anthem. But we, well we had thick skin... Diósd used to be a beautiful Swabian village at the time; we lived here for a while. By the way, are you afraid that I might burn the tablecloth, that's why you didn't put one on?

That's exactly why.

That hurt...

---

¹⁹ Section of the state security services during the Communist-Socialist era from 1962, they were part of the political police and were responsible for matters concerning internal defense. They were monitoring all kinds of internal activity that was or was thought to be directed against the system and they also did everything to eliminate them.

Well, if that's the only thing that hurt then we don't have such a big problem. But let's get back to those 20 years because that's a terribly long time.

We were lucky because in a few years time we were able to visit home.

You left in 1986.

Yes. And when we crossed the border my wife turned off the windshield wipers because my vision was blurred although the window was dry. The girls were singing in the back-seat, a Hungarian folk song *"they're cutting the forest roads, they're taking the Hungarian boys, taking, taking the poor, poor Hungarian boys."* You know? And you have to drive, take your three daughters straight into the big nothing. But we couldn't stay here either, we had no place to live, no money, no jobs, nothing. If we had known that change had been coming, we would have waited it out even standing on one foot, God couldn't have moved us. But over there you realized – to use Márai's²⁰ words – that everybody sinks to their own level in emigration.

It's a good sentence.

Looking at it from socialism here, we thought that the process of negative selection that happened here did not happen in capitalism. But it does. It is for profit, while in socialism it happens along the lines of interests of those in power.

What did those 20 years give you? What kind of package did you bring home, from a negative and a positive aspect? Do you still go back?

Of course, one of my daughters lives there. But I'll never have anything to do with that society. There have been very exciting, fun, shallow experiences, and public administration offices, for example, exist in order to serve you.

Are they professionals?

Yes, shockingly so. The Austrian system doesn't work like theirs, although it's the same society. You go to any public administration office and to start off, the desk clerk doesn't just recognize his watch, he actually knows everything. He asks you what you want to get done; he takes down your name, gives you an envelope and tells you to come back at 3 pm. So, it's a functional system, every part of it is there to make the whole thing function, not because of some bureaucratic abstraction. It's particularly true for North Germany, we were in Gottingen. Although, it is less true for Bavarians, for example. Gottingen was a very good intellectual city, what bothered me about it was its radically green and leftist bias, which is still present. And they were biased blindly. And that's what I dread regarding modern-day liberalism. It is an eternal and constant threat for human kind when a utopia is turned into an ideology, then it turns into chaos and dictatorship. We've experienced it via communism. The ideas of utopian socialists were pretty much like a bedtime story, a fairy tale. Everybody will be the same and we're all going to smile. Then they executed a couple of tens of millions of people.

---

20 Sándor Márai (1900-1989) was an internationally known Hungarian writer and journalist who also lived in emigration for a long time.

Let's get back to the package. Professionalism was the good part, what was bad?

That it remained foreign.

Were you not able to integrate?

No, I wasn't. I came home, went to the József Katona Theater and they greeted me, "Mr. Director, are you home? How are you, how are things?" Whereas there, when they noticed the "y" in my name they immediately asked "Sind Sie Türke?"²¹ It would be worth doing an independent research study to illustrate how much the Germans like and don't like foreigners.

Could it be that they just have a different approach?

Germans don't like aliens. They pretend to do so, as if they really regretted World War II, but it is not true. Not to mention that there is an *obersturmführer* grandpa nearly everywhere and the family is quite proud of them.

If it's true, then Europe is indeed sitting on top of a barrel of gunpowder.

That's right. Of course, but just not yet, because the Germans' fertility rate is catastrophic. Lethargy appears in the hen yard when the numbers start decreasing, and the same thing is happening in Germany as they're unable to reproduce even at the minimal level. Today, the meaningful population increase is provided by the three-four children who are born in Turkish families. You barely see kids with blond hair and blue eyes. So, the Turkish help is included in the 1.4 fertility rate.

What could be the real rate?

I don't know, but I fear that it might be frightening, around 0.8.

We know that in Saxony it is definitely below 1.

Of course, because there are barely any Turkish people there.

And finally, you came home...

At first, I came home alone, I attended the University of Theater in Munich for a year, but I was unlucky because the borders of the GDR²² opened up just as I finished my auditor studies. I kept writing applications but the directors from the GDR whose mother tongue was German were doing the same. So, I was at a disadvantage on multiple levels. I didn't speak German until I was 42 years old, that's when I started learning the language at the Goethe Institute. This also shows that emigration was not something I planned to do. There was a press monitoring archive that operated along with the Free Europe radio. Since I was able to read the most important publications in Czech, Slovakian and Hungarian they hired me temporarily and I had to put together a daily and a weekly paper containing the most interesting topics. Various media sociologists then reviewed these; it was due to this, for example, that we were able to sense Mečiar's impending seizing of power months ahead. It was an interesting job actually, but it also ended, and the spectrum

---

²¹ German, it means „Are you Turkish?“

²² Abbreviation for German Democratic Republic.

of opportunities became narrow. We attempted to partake in commercial activities, but the artist-kind is better off staying out of trading, however, it has given me the chance to travel home and the Upland a lot.

What was the final reason for the decision?

I received an invitation from the Theater of Komárom and I was given the opportunity to direct two of my own plays. I had hopes of being able to continue where I had left off earlier. But I wasn't, despite being honored by the public's affection... the productions were successful anyway, although they were taken out of the program after a fairly short period. Then the actors suggested that we create a privately owned theater so we did, and we managed to keep it alive for 10 years with the help of random donations. But it couldn't break out of its charm, so after 10 years I told the last loyal members who had been earning pennies that we couldn't do this any longer, I couldn't handle it anymore, it was over. They grew angry; they were hurt because they would have continued despite the difficulties. But that would have meant the exploitation of the emotional ties.

You've mentioned earlier that you were never able to channel in anywhere. What do you think may be the reason for that?

Yes, I believe that I have serious flaws as well; I'm the adventurer type. During my late-teens I was a real cocky skunk, I wrote my first poem when I was 17 and I thought I was a genius, even today I face the same temptation. But when you find no more strength in yourself, it is something you can reach back to. You wonder, are you able to leave a message behind that will last a generation or two? Are you able to create a legacy in the form of an ethos that is cleaner than ordinary ethics?

Since you've brought up ethics, do you think that people's place of birth is primarily a matter of geography?

It is a sensitive topic for us from the Upland. "If you were born here, why aren't you Slovakian?" they ask. I usually ask back in this case, if I was born on an airplane, am I a bird? Or a dolphin if I was born aboard a ship? Deportation started just when I was born. My grandmother lived in Körmöcbánya; she came to get me and took me back there. At home, the family spoke in Hungarian, but the language of the street was Slovakian. So, when the Hungarian schools opened following 1948 and I went there they laughed at me for using Indo-European conjugation patterns. For example, the plural form of nouns is differently formed in the Slavic and German languages. So, I was under continuous pressure to prove why and how I was Hungarian even as a child, although theoretically it is not a problem that should be dealt with in that period.

Although the cultural area is identical, isn't it? Now, however, an alien culture is flooding into Europe permanently in large numbers and the occurrence of terror attacks has been increasing in the past few years. Many still claim that radical Islamists carry these out. Do you think that it would be a valid question to ask that if that is so, why is it that the peaceful muslims who live in Europe don't protest after every single attack, why don't they dissociate themselves? Or why was Salah Abdeslam able to hide in Molenbeek for

4 months, or if we go all the way back to the WTC catastrophe, why did the so-called peaceful muslims celebrate on the rooftops?

We were in small town of a few thousand people next to London 25 years ago; I think we could have been the 17th white person there. My wife, who is a very sensitive, humane individual got quite mad at me when I told her that either there will be a new *Reconquista*, or Europe is over. And if the *Reconquista* were to be repeated that would cause centuries worth of set back in civilizational communication. It would be enormously harmful. I'm still somewhat embarrassed to say is that it is a disgusting, heretic nightmare. And I am terribly sorry for my descendants that they might have to live in such an era, or what would be even worse, an Islamic era. The existence of peaceful Islam is a dreamy theory. And I would make those who don't understand this read the Eclipse of the Crescent Moon²³ at least in the form of a cartoon.

Oriana Fallaci thinks that the concept of Eurabia has already come to life in the head of the European leadership at the beginning of the '70s when the oil crisis began. Have you read the trilogy?

Yes, I've read parts of it. One the one hand, from Islam's point of view, it didn't just come to life now, rather the idea has never disappeared, it's a process that they refuse to give up as Islam is a form of religion that is unable to surrender. On the other hand, the greatest flaw of the entire capitalist, European ideology is that it's only interested in short-term profits. If a millionaire has seventeen yachts and he has only actually seen three of them and he is 76 years old... What does he need them for?

I don't know, but neither do I know why he is so sure that his children, grandchildren (assuming he has any) will also stand above the world as invulnerably as he is? They will also need some type of space to live in.

There is a certain level of selfishness where I'm selfish even to the disadvantage of my own children. Because children will not turn out to be like you've imagined them, like you've wanted them to be. They will be deceitful and lie to you.

So right in this moment it's only the ego?

Yes. It is the foundation of the entire consumer society; it is this life style, the life philosophy. They don't have an instinctive control gear within themselves, they are unable to control themselves, they keep wanting more and more like a hoarding hamster, there is no limit. Why is it good to destroy the Indonesian banking system, or to force the English Central Bank down on its knees by speculating with the pound and make 1 billion dollars of it? It's a permanent problem of our civilization that we tend to sit on the horse backwards. The basic principle of enlightenment – separating the state from the haughty religious force that wanted to have a say in everything – was commendable, but at the same time they managed to abolish the morale that, within the group of various heterogeneous abilities, remained without any guidelines and has gradually dwindled into its current form. By now, the expression "morale" has become nearly impossible to interpret.

---

23 A historic novel by Géza Gárdonyi (1863-1922). It takes place during the 1552 siege of Eger, during which the outnumbered Hungarian groups held off the Turkish invaders for over a month.

For example, take the issue of pension. Today, four engineers monitor a vehicle production line; while in the past 200 people were standing next to it. But now these four people pay the superannuation tax while the profit has multiplied enormously. I've never seen a social minister who wouldn't have complained about decreasing the superannuation fund, but it never occurs to them that the basic thought is fundamentally incorrect, as the superannuation fund should not be set based on the number of people involved, but based on the performance, that is, on the profit. The suffragette movement is an even stronger example. Instead of finding the correct placement of the female principle within society and constructing its material and moral background, the movement ended up giving male rights and male duties to women while keeping their old rights and duties as well. And what is the outcome?

Rákosi made the girls sit on tractors.

Yes, and they made them stand behind the wagons in the mines. The direct consequence of all this is that our civilization is unable to reproduce itself. That is when the Islam "helpers" are necessary. It presents itself exponentially in human society because things operate a lot more significantly in our subconscious than they do in a hen yard. Philosophies are built upon this, like that of Sartre, the post-Marxists or the representatives of the Frankfurt school – nihilism is starting to become a form of intellectual decoration. All our lives will finish with death and in the known scientific system we can't come up with anything that would satisfy the standard of proof so that it could provide us with steady consolation after our death.

Could education be the point of outbreak?

By all means. But teachers have been the worst paid intellectuals for a really long time and they still don't belong to the best-paid group. Not to mention that the younger they are when they start working with children, the lower their salaries are. Back in the day, they didn't even need a high school diploma to work in a nursery, and those who obtain a kindergarten teacher degree are not the most well prepared in the area of psychology either, not even today. Even though if we turned this around, they would be able to educate the most intelligent youth within a generation. Children represent the greatest value because *they* are the next generation, not money, not materials out of which nothing will be left in 50 years. The real value is the impact that we have on the next generation.

Lately, media is continuously blasting about corruption. Let's talk about it a bit. Do you think corruption can be party or nation-specific? Can it be related to the borders of a country or even a continent?

Absolutely not. Corruption is *human-specific*. Its value and effect depend on its magnitude. For example, the fact that we are in your house and I pat your German shepherds I'm immediately more likable than another guest who wouldn't even look at them. I somewhat corrupt you by this act, due to which you might make me a cup of coffee more kindly and willingly. So, corruption is present even in the smallest gestures. The emphasis here is really on the degree of corruption, controlling it is rather the job of the tax authorities, various other administrative offices, and the courts than that of the government. If

possible, these organizations should not be corrupt, so they can successfully persecute corruption.

But if we take the stance that it's okay to be a little corrupt, but not too much, it raises further questions. I'm particularly referring to self-deception.

It's true but you're still not off the hook. Because you will smile at the grocer in order to get him to put the nicer tomatoes on the scale and not the rotting ones. As a response, he corrupts you by going along so that you become a returning customer. These are communication signals. If I send a positive sign towards someone, they will presumably reciprocate.

Can we narrow it down to material, financial things?

That's only a part of it, obviously, the more dangerous part. But these are judicial matters that could be very precisely determined with the help of the appropriate laws that are to be created based on the appropriate sociological research data.

And what happens if it's exactly the corrupt who is screaming the loudest about corruption?

I know a Hungarian prime minister who bought a factory then a few years later he sold it with a thirty fold profit. And now he criticizes the current government for being corrupt. Corruption will always be a good piano piece to play in politics. In general, if I'm a minister I expect to have a good car and in a restaurant I don't want yesterday's leftovers to be served to me. Power comes hand in hand with certain corrupt prerogatives. You can't avoid it, such is civilization. To top it off, staying in power, retaining it, keeping the party hierarchy alive, keeping different people, who may not think exactly like I do, in the various clusters – to do all this without corruption is impossible. Democracy is a type of demagoguery after all. The Athenian democrats voted for the death of Socrates despite the fact that he just asked questions. So, were they corrupt, or were they not? We could formulate the question this way. Pericles, the founder of democracy, should have left Athens, the only city that was believed to be perfect at the time, because of alleged corruption offenses.

Is it possible to keep it between viable boundaries?

It is, with civilization and the judicial system. We break the rules while driving but if it has negative consequences we have to take the responsibility.

The quality of public discourse is at least this problematic. What are your thoughts on this?

The state of public discourse, the decline in its quality and the constant damaging of our language are all tell-tale signs of the status of our society. All languages, our mother tongue included, are based on a public consensus, it allows for the relatively objective exchange of different opinions. Language is our most precious national treasure. Therefore, it isn't at all indifferent how we handle this treasure, especially considering that the damages done to it are barely noticeable in our everyday lives. We treat our language

irresponsibly and its permanent impairments may become built into our present and future language usage. Otherwise, we have problems even at the basic level. We removed rhetoric from the high school curriculum; everybody can speak however they wish. Moreover, the official speakers on the radio and in the television seem to deliberately distort the canon of phonetics, who knows why... This phenomenon has consequences in public discourse, such as the abbreviations used in text messages, or the growing number of vulgar expressions, simply put, an unclean language. This method of speech, both on lower and higher levels, represents chaotic thinking. Unfortunately, the conscious “re-interpretation” of certain notions has also become part of the political weapon arsenal. Sometimes people don’t even know what to think when expressions like human rights, refugees, democratic opposition, philanthropic speculator, civil movements flood the otherwise unethical rhetoric – I won’t even go into further details. Who can validate these expressions? It seems to me that our deteriorating language usage that is turning into chaos indicates an irresponsible march that seems to be leading to a social chaos and the process is barely even covered up. We’ve seen this at least once before, when we called the loaded coup of Lenin a “revolution” and a “freedom fight”, and the subsequent mass murder “necessary cleansing.”

Over seventy, what would be the lesson learned, a brief credo?

There’s no home without rules. I wrote a series of poems about the cities where I lived in a book called ‘My ex-city.’ My search for home. Because there must be a home. You must accept it and it must accept you. It’s a difficult tussle... So far, I’ve published 12 books in Hungarian (two novels, three volumes of plays, 4 volumes of poems and three volumes of translated poems – in over 12 languages). But none of these were published in Hungary where I publish articles on a regular basis. I’ve remained a phenomenon from over the border.

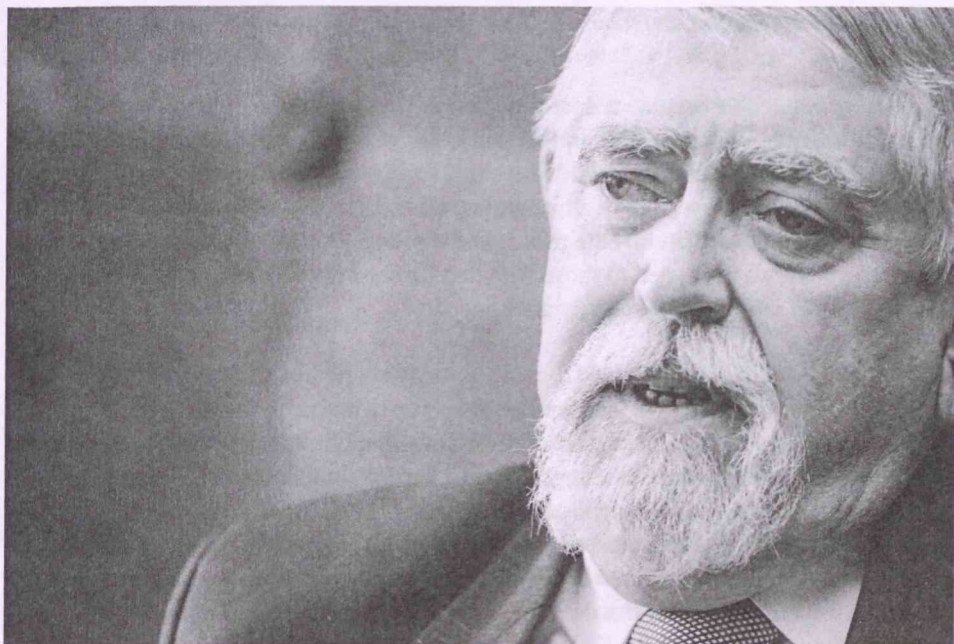

Photo: Tibor Vermes / demokrata.hu

Through the eyes of a polyhistor / Conversation with Miklós Kásler

“Until I had met Professor Kásler I thought the time of polyhistorians had been over, that with the arrival of the 21st century they had said their goodbyes, became but memories for once and for all, as did the noble gallants of centuries long gone. Or perhaps they had just gone out of style, since these days it is rare to come across literacy in the classical sense of the word. But to be able to simultaneously discuss history, literature, faith or even medicine with a person, and not just on the level of clichés? Unrealistic. But it is true and reality has never been brought forward more clearly from the unrealistic half-light. Miklós Kásler is a man of the present and his approach is the promise of the future.”

Miklós Kásler, *oncologist, university professor, director-general of the National Institute of Oncology, non-professional historian, honorary citizen of Budapest and Sárovar, Minister of the Ministry of Human Capacities from 2018*

I must admit, Professor, that when I first faced the fact that you have received your first grade 4²⁴ at the age of twenty for an anatomy exam I felt myself becoming smaller and smaller. In secondary school, you already reached first through third places in mathematics, history, and biology competitions. If you had chosen humanities, you would not have

24 The grading in Hungarian schools goes from 1 through 5, 5 being the best. Grade 4 would be the equivalent of a grade B in an English school.

had to take an entrance exam to university. Your father was a lawyer, why did you choose medicine?

I've always wanted to become a doctor ever since I can remember. In grammar school, there was no biology competition in that particular year so I participated in history. The consequence of it was that I wouldn't have had to take an entrance exam if I wanted to study law or archaeology, so basically anything that required history as an entrance exam subject. But eventually I received a ministerial diploma at the biology secondary school competition that was awarded to those who had finished at one of the first ten places, so eventually I got into medical school easily.

What was your motivation?

Father was from Transylvania²⁵ and wanted to become a doctor himself, but, although few people know, *numerus clausus*²⁶ was in effect at the time in Romania as well, and it was enforced to the disadvantage of Hungarians. So, he did not have the opportunity to go to medical school, that is why he applied to law school. Actually, as a recipient of the Hungarian Community scholarship he would have had the opportunity to go to the University of Brescia in Italy but he declined it. As a matter of fact, I have found out much later from one of his former classmates that he said that he had preferred that three Hungarian university students got a degree in Kolozsvár using the scholarship that was offered to him. That is how he became a lawyer. I, on the other hand, wasn't tempted by law, in fact, my parents had one request only, that I'd only become a lawyer if I had a particular affection towards that career.

Why?

I assume because of father's experiences. He wasn't just searching for the letters of the law, but for truth, and at that time that wasn't particularly desirable. On the one hand, he was a man with deeply rooted religious faith and he was always in perfect harmony with his own conscience, that is with himself; and on the other hand, he always returned a just verdict. I will never forget, back in '56 someone in a quilted coat²⁷ drove away a kind peasant man's pig who then reported him and my father ruled that he had to get his pig back. Following this incident, he had to go to Szombathely week after week for years to report to the chairman of the county courthouse about how he had lived, what he had done. He never received an award, never got promoted, he wasn't allowed to be a member of the bar; so that's how he lived his life. It was also in the favor of the medical field that my maternal grandmother died when I was 17 years old and her loss was a very difficult experience for me, that I couldn't do anything to help, I didn't know how, I wasn't a doctor.

---

25 Area of the historic Hungary that belongs to Romania since the peace dictate of Trianon closing World War I.

26 The meaning of the expression is „closed number.” It is a method used to limit the number of students who may study sought-after areas at a university. Most famously known to have been applied to limit the number of Jewish students in fields where they were already over-represented, but it was actually widely applied against other minority groups as well.

27 People in quilted coats was a common expression to use for armed individuals who played an active role in beating down the revolution of 1956 and in consolidating the Kádár-system.

You lived and worked in Germany between 1988 and 1990 as the recipient of the Humboldt scholarship. What experiences did you bring home?

Behind Heidelberg, the University of Erlangen was the second best university in Germany at the time; head-neck surgery was done at an exceptionally high level. The first such ward in Hungary was established here at the National Institute of Oncology, and for about 15-20 years there wasn't another one set up anywhere else. By the way, when I got to Erlangen at the age of 38, I didn't feel like any German would have been better prepared than I was.

In what sense was it more, better, or different?

We had all the necessary equipment at home as well, but while we had one *Olympos*²⁸ endoscope – the tool used to look at the inside of the larynx – for the entire ward, in Erlangen there was one next to each examination chair. The difference was in quantity, not quality. Besides, the head-office of Siemens was in Erlangen, therefore the CT and other diagnostic imaging developments took place at the various clinics of the university. One of my colleagues would invite me over from time to time so I had the opportunity to see how the machine constructions and software were being made. At the time, the most current instruments had arrived to us with a 3-4-year delay, but later this difference practically disappeared.

Was the treatment structure also different?

Yes, once I made an ironic comment that I would send the youngsters there so they see what they should not learn. Among other things, the remark referred to the mechanical treatment method that is now called *healthcare services*. In this situation, the conduct between the doctor and the patient resembles the relationship between the shop assistant and the customer.

This might have deeper roots in a society, though.

It is the direction the euro-Atlantic world has taken. How should I put this? I don't want to allude to the existentialists, nor to the lack of human kindness, but undoubtedly, social relations and movements are transposed onto – or as they used to say –, encircle medicine as well, influencing human relations in this setting. For instance, in Erlangen colleagues of the same age addressed each other formally. They didn't know much about each other, whether the other person had a family, children, or lived alone, and this sense of distance characterized the relationship between the patient and the doctor, too. There were no long conversations, which is an organic part of the Hungarian tradition. Instead, they very squarely and precisely explained what the issue was, what the next step was about to be, then they carried it all out very systematically, everyone did their own sub task and never saw the patient again.

How did the patients feel about this?

This was natural for them; such was the way it has evolved. But it didn't happen on command, neither did in Hungary. Regrettably however, since the '90s it has been my ex-

²⁸ Brand of medical equipments.

perience at home that the expression “healthcare services” is used so frequently that the doctor-patient relationship is becoming just that. Although, if anything is based on an exceptional level of trust, it is the doctor-patient relationship, as one person trusts the other with their health, or life. It is very difficult to do this right without empathy. Obviously, the other extreme is also unfortunate; it is not good to fully identify with the patient. A surgeon, if emotionally involved, may not be able to finish a major extensive surgery. At the moment, patient satisfaction is above 90% in the National Institute of Oncology and 97% of the patients would recommend us to their relatives; the reason for this is our attitude. The patient is always right, it is the fundamental rule. If they are not right, they are still right, since everyone who is told that they have cancer enter a very special spiritual state. Their reactions are different; in that horrifying situation they might do things they would never do in their civil lives. Those who don’t acknowledge this are not good doctors.

Has the Hungarian people’s attitude towards cancer changed?

The change is two-way, one impacted the doctors whose attitudes shifted, the other relates to the patients’ awareness who are much better informed about cancer today than they used to be, say, 25 years ago. When I was a university student cancer equaled to death. Nobody went on to become an oncologist, most of them who ended up as oncologists were gynecologists, who didn’t go on with gynecology for some reason. Oncology was not taught at the universities, either; there was only one oncology department in the Institute until the beginning of the ‘90s. The doctors were reluctant to deal with cancer patients, since they were doomed to die anyway. Then later when improvements in all fields of diagnostics and therapy have become exceptionally spectacular, more and more individuals began choosing this specialty.

What about prevention? Many people don’t consider screenings to be evident, even today.

Cancer still has a very bad reputation, but it is no longer equated with death. Day and night, we keep talking about the importance of prevention, about what primary and secondary prevention means. We also keep saying everywhere that 72-73% of all breast cancer patients and practically all testicular cancer patients heal once and for all. Regardless, people fear finding out that, God forbid, they may have cancer. Primary prevention means that we eliminate carcinogenic factors from our lives. These mostly belong under the authority of legislation, emission of exhaust fumes, food preservatives, water, air and soil pollution and other factors. Then there are many things that the individual can do, since smoking, alcoholism, these two together, excess weight, eating habits are all risk factors. For example, it turned out that HPV (*human papillomavirus – editor*) doesn’t only cause cervical cancer, but transmitted sexually it may also cause cancer of the oral cavity, the larynx, the pharynx and the esophagus, the colon, and the anus. Therefore, lifestyle has a key role. This is primary prevention. I definitely sense a level of improvement; the laws created with regard to smoking are very favorable. I think these things always resemble a sinus curve, which starts from very deep, then first it gets a bit whirled up and finally it settles down at a satisfactory level and that’s where we are today. Healthy eating habits have definitely come into prominence, many statutes have appeared in relation to it favoring the use of bio products, giving preference to Hungarian products and so on.

What about the objectionable foodstuff arriving from the European Union?

The government stepping up in the interest of the population is absolutely correct, because indeed, they do not sell the same foodstuff here as they do there. If I had to describe the situation using legal terminology, I would say that this could be classified as premeditated abuse of health. But to return to prevention, its other form is participating in screenings. It is called secondary prevention. We have three organs that can be screened on the level of the entire population. The practice is the same all around the world. These are cervical cancer, breast cancer, and colon and anal cancer. There has been an unfortunate debate about the method of colon and anal cancer screening although this quarrel has been decided 20 years ago in the Western part of the world. The method used for the screening shouldn't be painful since healthy individuals are being tested – or at least, as far as they know they are healthy – and they go voluntarily. So, it cannot be painful or dangerous. And colonoscopy, however precise, effective, and high its security of exact hit is, may be quite painful on occasion and the wall of the colon may get punctured. So, the method used now is the following: should any component of human blood be detected in fecal matter, the patient needs to be thoroughly examined to check if the source of the bleeding or leaking is an ulcerated tumor somewhere in the digestive tract. Now, considering that even an ulcerated tumor doesn't bleed continuously, the test must be repeated on three consecutive days. And if suspicion is raised then we can do a colonoscopy and all the other diagnostic tests in order to confirm whether it is a tumor – and if it is we start treating it –, or to rule out the existence of a tumor. Thank the Lord, the current government has finally closed the debate and at the moment it seems that colon cancer screening is finally about to begin.

The people who are anxious about the screenings, do you think they are they afraid of the screening itself or rather the result?

They're afraid of the result. They are scared that they may have cancer. Here is where the lack of knowledge that sets us apart from the Western countries, primarily from Scandinavians, is palpable. There, people have already understood it that the earlier stage the disease is in at the time of diagnosis, the better the results of cure are. They don't keep putting the screening off; they get over it as soon as possible, since the goal is to get healthy. I always bring up laryngeal cancer as an example, which has a 96-97% success rate of complete healing, whether treated with laser, radiation, or conventional surgery. The same cancer, if caught at a more advanced stage, can be healed at around a 20-25% success rate along with its metastasis in the neck. This difference is insane.

Are you skeptical about alternative treatment options?

I'm not skeptical; I'm just a realist.

Has the population's attitude changed in the past years? Unfortunately, we often see it happen that people don't get treated in time, instead they turn to alternative treatment methods and when they finally get here to the Institute, it's too late.

I would ban the expression, itself. Since if there were an alternative, medicine would certainly be using it. Oncology uses tremendous amounts of drugs, including combina-

tions of them, plus various forms of radiation therapy, and of course surgical methods. The combined application of all these accounts for hundreds of treatment options. So, if there were another one or two alternatives the oncologists would certainly include them in their repertoire.

The expression "alternative" is indeed misleading, especially if we add therapy after it.

It would be much more comfortable for the doctor to suggest that the patient drinks tea or beetroot juice or whatever else, since obviously chemotherapy is very hard on the patient, while he or she may actually enjoy beetroot juice. If the doctor knows, if it's evident that there are clinical trials and clear results backing up a certain substance, proving that it works and it can be classified as medication then yes, it can be an alternative. Otherwise, no.

Have there been products that were proven to be particularly harmful? Because being useless is one thing, but what if it actually causes harm?

Well, just think back to the *Contergan*²⁹ babies, when at the end of the '50s, especially in Germany, many children were born missing a limb. It happened exactly because that long series of trials were not done that could have examined whether this drug had caused developmental disorders, any kind of embryonic disturbances, pediatric cancer and so forth. So, it was exactly the story of *Contergan* that has changed the course of drug testing and replaced the old, more lenient process with an exceptionally rigorous one that all new drugs need to go through today. This has multiple levels. The first level of evidence means that conclusions are drawn based on the treatment of a lot of patients who were premeditatedly and randomly selected. The last level of evidence is the so-called anecdotal evidence, which means that somebody saw something somewhere some time. Alternative things usually work like this; they might reach this last level of evidence. One typical example is that someone drinks the "magic potion" and heals from it. But what happened previously? They had surgery and radiation. But that doesn't matter to them, just the well-advertised product. I would like to mention one more thing. Since we are a national institution it is our job to examine every new method, so people visit me on a weekly basis; all of them discovered the cure for cancer, it's been going on for 25 years. I always tell them that we are more than willing to do the line of tests, as it is the one thing I've been waiting for - that a Hungarian discovers the cure for at least one of the 250 different types of cancer. I tell them that we would do the required tests as they are supposed to be done and we would publish the end results whether it is favorable or not. At this point they thank us kindly for the opportunity, leave and never come back because if we were to publish a non-favorable result then their business would go down.

Would it be possible to sanction these attempts more severely?

I tried; there was a commercial television channel where such shows were being aired continuously. I explained to the owners that what they do is essentially the premeditated

29 A drug called *Contergan* entered the market in 1957 as an over-the-counter medication with sedative, anti-nausea and painkilling effects. In the second half of 1958 the number of babies born with missing or atrophied limbs increased dramatically and it was later proven that the active agent of the drug, thalidomide hinders the development of veins and arteries in fetuses.

abuse of other people's health. But I could even call it murder because many people seized the opportunity and went to a point from where they really could not be brought back and treated. Then the person in charge told me that the individual pays so much for the airtime that both he and the channel needed that kind of money. But here is another incident; at the beginning of the '90s I went to see the president of the public television at the time. The commercial for a "clean, dry sensation"³⁰ ran every 5 minutes in that period which was particularly frustrating. I told him that instead of every tenth repetition of the commercial we would like to air a 5-10 second advertisement in which a hoarse voice says, "if your voice has been hoarse for a month, go to an otolaryngologist³¹ to avoid having laryngeal cancer!" This would only have been ten seconds. The gentleman said that it could be absolutely done; it would cost 10 million forints. I asked him, "Who's paying it?" He said, "You, of course." It was the president of the public television that said that right into my eyes. But I tried at the state secretary of education as well, I asked them to include at least the basics in the curriculum.

It's an ethical question.

I agree. Unfortunately, no breakthrough has been accomplished in this area, although, the awareness of the nation is significantly better than it was 25 years ago.

Since we are at the awareness of the nation, let's talk a bit about the book series you have edited, called 'National Ward-Walk', the closing 6th volume of which has just been published not too long ago. Prior to this, 85 episodes were broadcast on television and on the radio. During the episodes, you conversed with representatives of various branches of science about the fatal questions of Hungary. What was the motivation behind this series that spun over so many areas of science?

The interesting thing in this project was exactly that we attempted to approach the same question from multiple directions. It's the same in oncology, in order to determine the ideal course of treatment for the patient six or seven doctor sit together and each add their own knowledge to figure out the most favorable plan. That's where the idea came from, because you can't just view things through the eyes of a historian. There are so many motivational factors. For example, in case of wars there's the question of logistics, if the soldier has no food to eat he won't be able to fight. Or there's the issue if dysentery. If there's no adequate drinking water, the troops will fall apart. But there are millions of other aspects and I always like seeing the backhand of things. In history, too, I'm not interested in what happened on a given day, but the motivations, the whys.

The process itself?

Yes, and the consequences, of course, which are just as important. I'm interested in the sinking streams, when a certain idea appears, then disappears and after a long time it comes up again to enfold nicely, but it repeats itself. József Antall³² borrowed the idea

30 A slogan used in an advertisement for a menstruation pad.

31 Ear, nose and throat doctor.

32 József Antall (1932-1993) was the first democratically elected prime minister of Hungary (1989-1993) after the fall of communism.

of the Visegrád Four³³ from Charles Robert³⁴. Few people know that initially it was a specifically anti-Austrian coalition including the Bavarian palatine, the Polish, Czech and Hungarian kings. The life of a human being, as well as history, is built up similarly to a panel structure. So, things are repeated but there are always certain differences. And if somebody recognizes these differences and then is able to incorporate them into their decisions that person is truly a great politician.

Do you think that the common threat can be a strong enough leaven between the V4 to somehow function as a healing balm for the scars of Trianon?

The first thing I would like to note about Trianon is that it was illegal. The victor states created a country that seemed to be inviable, and on top of it, they placed it under a complete economical and political blockade. I don't know why nobody talks or writes about this, but in 1920 the reds³⁵ who have fled made arrangements hand in hand with the Western European unions that Hungary ought to be closed off from all kinds of commerce on the Danube and at the borders, complete boycott. Then Horthy³⁶ announced that grain shipments toward Vienna were to halt. The blockade started at eight in the morning and it was lifted by noon. Later Hungary broke the economic, then the political blockade apart. Our country regained part of its territory and population by entirely peaceful means and with international guarantees, including that of the English and the French. Besides, Hungary began to create an incredible intellectual production, whether we consider representatives in the area of literature, music, biology or other natural sciences. So, both intellectually and physically this nation has given such an enormously powerful response to Trianon that it gave rise to a complete shock. That's how the country accomplished revision³⁷ by peaceful means, because it stayed alive, it showed – maimed as it was – what it was worth, that it was right, that it had the right to life. That it doesn't just have a past, but a future, too.

There was, without a doubt, complete social consensus regarding revision. Only those like to forget about this fact who tend to grab onto and focus on a single sentence to describe the Horthy era as hell on Earth.

Even the Peace Party supported revision, headed by János Kádár. So, the national unity was really complete. However, on March 19, 1944 Hungary lost most of her sovereignty.

The day the German troops entered Hungary.

Yes. So, the assessment after this day is different from what it was before. Otherwise, one single law should have been made in 1990; that all statues created during the dictatorships – from March 19, 1944 to the day of the 1990 elections – ought to be annulled. The 1,000 years old Hungarian legal continuity should have been restored; the backbone

33 Cultural and political alliance of four Central European states, Hungary, the Czech Republic, Poland and Slovakia. Often abbreviated as V4.

34 Charles Robert (1288-1342) was the king of Hungary and Croatia between 1301/08 and 1342.

35 Term used for communists.

36 Miklós Horthy (1868-1957) was a Hungarian admiral and statesman who served as regent/governor of Hungary between 1920 and 1944.

37 In this context, the term 'revision' is used as a short version for revision of decisions included in the Trianon peace dictate.

of that system, no matter what anyone says, is the notion of the Holy Crown; the blood treaty, the laws of Saint Stephen, the laws of Béla III, the laws of the Anjou's, Werbőczy's *Tripartitum* and so on.³⁸ All these belong to the notion of the Holy Crown, which is the most perfect legal system in the world. The post-Trianon Hungarian Kingdom, lacking a king, was also the country of the Holy Crown, as well as the territories that were cut off. Clearly, it's not that practical to emphasize these things politically at the moment. Why? Because the rights of the Holy Crown are eternal rights. And while the Holy Crown may get into a situation when it can't practice its rights, but that still doesn't mean that it had lost its rights.

I think in today's context this is unlikely to be an option.

Sure, it is not timely now, but it is very important that it's included in the Constitution in the form of a very definite remark. Why couldn't the old, straightforward development of Hungarian law be restored in 20 or 50 years? Looking at the migrant situation and the changing circumstances of history, the time may come.

Károly Szerencsés thinks that those who overwrote the calm, constructive will of the people in Hungary always came from abroad armed with money and weapons. In 1918, in 1944, in 1949 and in 1956, as well. Do you think that this may happen again? And viewing the broader picture, what direction is Europe – or to be more exact, the currently reigning Union – going to?

I agree with Karcsi Szerencsés in nearly everything, but once I told him that there are certain situations when there's nothing that can be done, and by that I referred exactly to the era before the soviet republic, to the Károlyi leadership. Karcsi replied then that something could be done in all situations. I thought long and hard about this and I've come to realize that he was right, it is indeed so. As to the current situation, I see war going on in Europe, although it is not fought with the traditional tools, it is not even a cold war; this fight rather resembles the clash of civilizations as explained by Huntington. (*The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order by Samuel P. Huntington, 1996 - editor*) 20 years after the death of Muhammad Islam conquered areas in the basin of the Mediterranean Sea that belonged to the Byzantine Empire, from Asia Minor all the way to Morocco. Then they attacked Hispania, Sicily, Italy, the Balkans and finally, Central Europe. In 1,400 years, they fought 1,540 larger battles against Christian countries, 80% of these took place in Europe. From among the Hungarian battles only eight or ten are included in this 1,540. In Spain, there was a significant battle in every two or three years. So why does anybody think that Islam has changed? Have they announced doing-away with jihad? So, I also feel that there is an escalation, the situation is very bizarre and it's difficult to orient ourselves. The strategic opponent of the unbelievably developing China is Russia because of Siberia. Tactically, there is a Chinese-Russian coexistence since the Russians are locked out of Europe now. We don't know what say India will have in all this as they are also rising steeply. And since America is more likely to focus on America than on Europe without Great Britain, what can Europe do? In 1990, Joschka Fischer (*German politician, foreign minister - editor*) said about Germany that it is too big for Europe, but too small for the

38 Emblematic stations of the development of Hungarian law.

world. But it isn't good either if the Germans scalp the continent economy-wise because that would lead to losing the balance of power and politics. So, what I can tell you is that the key to the future of Europe is creating a unity of nation states. The relationship with Russia ought to be sorted somehow. Regrettably, people don't sense the difference between the Soviet Union and Russia, even though the soviets terrorized the Russian people for 80 years, exactly twice as long as they terrorized the others or us. So, if anyone is truly fed up with Bolshevism, it's the Russians. Russia is a superpower that represents her own interests and they should be negotiated with accordingly. Regarding redrawing societies, let's just say that political, religious, or cultural identities cannot be exported to other countries, it just doesn't work, there's no successful example of it in the course of history.

Do you think that a fault-line may emerge in Europe along a vertical axis?

The current developments foreshadow that mentally the Western part of Europe is going to a different direction than the Eastern part is. My only fear is that if Russia becomes too powerful, it might grow above Europe. However, Europe has such an advantage both technologically and scientifically that this situation may only come about a long, long time from now, and by that time the Chinese-Russian opposition would become quite taut.

What about the masses that are flooding in now?

It cannot be allowed; it's a matter of life and death. The question is about survival, in a physical sense as well.

If all borders were closed right this second, demography would still be working against us. This statement is increasingly true regarding Western Europe, considering the size of the muslim population that already lives there.

This should be changed; both the spiritual and material background of the situation ought to be sorted. Traditional human values, relationships, family, child raising have all lost their values in the secularized countries. No matter where you look, all you see is people chasing money, power and pleasure. Of course, they don't care about the family. But I would like to add that despite all strokes of fate the population of Hungary has gone through a thirty fold increase in 1,100 years and no other European nation has achieved this level of growth. So, this story is not about Hungarians who do not want to have large families, it seems that rather their spiritual motivation may have become stale, and their material opportunities are not in sync with having many children, either.

Those 40 years of the communist, socialist "building operation" have negatively impacted the people's frame of mind.

Certainly, this was the greatest sin of communism, the mental destruction. The role of education is extraordinary in the present, but we shouldn't just educate, we also need to discipline and that's the key question. I absolutely support that ethics and religion are taught in schools again. If somebody is lacking knowledge of something then clearly, they won't internalize it. If children are introduced to fine things, they will develop towards that direction. I was tremendously lucky to have read valuable things, not invaluable ones. Law is only about material things, but if someone causes harm in another person's

soul, in their morals, if they steal from others mentally, psychologically, why aren't those things punishable? Material loss is much easier to rectify than the damage that was done in somebody's soul.

Many don't think that faith and science are reconcilable. You are deeply religious and also a man of science, what do you think about it?

The world wasn't created by chance, because only nothing can come out of nothing. This is a basic principle of nature. From the aspect of spiritual development, I think that humanity has been a believer and it is still a believer today. Even atheists believe, they believe that there is no God. A long time ago there existed a normal balance between faith and material things; I find the plague outbreak of 1343-44 to be a key moment in this regard. It is also a good example because thanks to literature it is very clearly palpable what went on in the souls of the people when 30-40% of the European population died. In poetry, Boccaccio turned toward material things and the „pleasures“ that can be derived from them, whereas Petrarch preferred spiritualism, and in between the two stood Dante. By this time, decadence had already started to unfold continuing into the age of renaissance. Christian scientists came, Descartes or Newton. The latter one, having been a deeply religious individual, wanted to interpret the Bible all his life, and by the way, he also wrote down a few basic laws of mechanics. But Newton's laws were projected to areas of thought that are outside of the field of mechanics. Due to his laws, the mind and rational thinking have come into prominence and become the central ideas of Enlightenment. That's why God was no longer needed. All this came to a climax in the French Revolution – the most brutal revolution of the world. The world has been singing its praises since, the three deceitful catchwords that exclude one another a priori. Then Nietzsche stated that “Der Gott ist tot” (*God is dead – editor*) and the “isms” began to appear. Nationalism, Darwinism, then came socialism and Nazism and the world kept going “using rationale”, without God. We couldn't catch creation in the act all the way until Becquerel (*Antoine Henri Becquerel – Nobel Prize winner French physicist - editor*) discovered isotopes in 1896. He wrote down that isotopes lose half of their mass in a given period of time which time period is different for each isotope but characteristic of each. But he couldn't say in advance which half was to be lost, and nobody can tell today, either. Why not, though, if we can explain everything using rationale? So, this is where the theory of the lack of God first failed, because Creation could be caught right in the act. Then along came Mathematics, Gödel's theorem states that any mathematical formulae can be refuted with another formula. So, the world is not cognoscible, therefore it couldn't have come about on such basis.

Many people would reply to this that there certainly is a scientific explanation; we just do not know it yet.

Then let me ask this: how is the human brain able to get to know the operation of the human brain?

How?

It isn't. We will never reach complete knowledge. Once Heisenberg (*Werner Karl Heisenberg – Nobel Prize winner German physicist - editor*) was asked about how the world

was built up. He replied it was made up of atoms, the atoms made up of protons, neutrons, and electrons and so on, but we are not able to detect the smallest particles, we can only calculate those. So, we're eventually left with a mathematical formula. Like the basic unit of the building process, it is a thought. And the Bible begins with "From the first he was the Word." Atheists doubt the purpose of Creation, but if our actions are only lead by our instincts of self-preservation and procreation then they can't measure up to being called worthy of human quality. We practically don't know anything about consciousness, or the psyche. Nothing. I went to school with Zoli Janka, he is a brilliant professor of psychiatry in Szeged, and I asked him once what the soul was. He thought about it for a while and then said that it was the supportive tissue of the brain. But I'm not interested in the supportive tissue; I care about what the soul *really* is. But nobody can answer this question.

Photo: www.lentnercsaba.com

Let there be a dimensional shift / Conversation with Csaba Lentner

“During the two decades following the regime change, Hungary had been looking for its own path. However, while desperately trying to cling to the much-desired wagon of the West, our country did not realize that it had gotten out of the frying pan and fell straight into the fire. The leadership at the time did not quite comprehend that freedom and independence of the nation was but a dream if the country was sinking in debt. Ability might have been lacking as well, but courage, consciousness and will were certainly not present. Since 2010, however, a new picture has been emerging and despite the difficulties, the new outlook is rather pleasant-looking. If I had to summarize what had changed in a single sentence I’d say that Hungarians have regained their faith in themselves. Csaba Lentner believes in the power of thought and action as much as I do, which explains why the exchange of views between an economist and a humanities’ scholar did not turn into chaos.”

Professor Csaba Lentner, *economist, full professor, head of institute, chief in editorial board of the social science journal titled Civic Review, honored by Wekerle Sándor Scientific Lifetime Award and Officer Cross of Hungarian Merit Order*

Professor, what came first, the chicken or the egg? The opposition prefers to blame their lack of results before 2010 on the economic crisis. Was it really the crisis that caused our economic downfall, or did it hit an economy that was weak to begin with?

Prior to the European Union crisis in 2008, Hungary had already been in an unstable financial state; in the fall of 2006, the Gyurcsány government created a corrective package for the convergence path. The point of it was that as far as the total effect has been concerned, 2,500 billion forints worth of savings would have occurred between the tax income and the expense side of the budget. Their plan was to lower the approximately 10% budget deficit and 80% national debt, therefore the economic policy of the Gyurcsány government had become unacceptable by the fall of 2006, essentially the country had come to a state of financial instability. In 2002, the Fidesz government handed over the leadership with the national debt being below 60%; by 2006 this figure rose to 75-80% due to the constant budget deficit and the increase of the national debt, and by 2010 it reached up to nearly 85%. Essentially, the socialist governments indebted the country. Now, the international crisis that came about in 2008 just gave the Hungarian economy a push towards the edge of the abyss. We were severely affected because our inside resources had been unused, our local businesses, agricultural producers withered away suffering from heavy tax burdens, and the state aids didn't reach them, either. The governments of that period all supported multinational companies both in their taxation and aid policies.

Is there a particular element that can be significantly highlighted?

For example, the tax breaks that were given for investments over 1 billion forints; these could have been written off almost fully, but a local small business owner doesn't have the means to invest such amounts. Only multinational companies benefited from this regulation, and on top of it, these international firms were located mostly in free zones, therefore they did not pay VAT or excise duty, they didn't know the Hungarian taxation system at all, they only received state aid from the system.

Is this what we call neoliberal economic policy? You know, I'm into humanities, so please explain it to me as if I was a six-year-old...

I'm trying... So yes, clearly a neoliberal economic policy was in effect and it had collapsed by 2006. The international crisis just accelerated the process. Hungary financed her enormous national debt from foreign money, for example, the families with currency loans. However, due to the crisis that started off in the United States the sources had gradually become increasingly expensive.

Icing on the cake?

Yes, like a car that is going toward the edge of the cliff and has no brakes. This had already become irreversible in 2006 and what happened two years later was state bankruptcy itself, the bottom of the pit. Then the country was saved by the \$25 billion loan lent by the IMF, the World Bank, and the European Central Bank so we did not have to effectively declare bankruptcy.

That's when they got the IMF loan?

Yes, the \$25 billion. So, by 2008 the neoliberal economic policy, both here at home and internationally, had clearly collapsed. The production philosophy, the economic policy that Hungary has been applying since the end of the '80s has failed miserably.

Small business owners completely ran out of air in that period, I remember, many people had to shut down their businesses.

That's exactly what happened, there was no air. The neoliberal economic policy meant that out of the 10 million Hungarian citizens 3.6 million worked and out of these 1.8 million paid taxes, so only half of them. However, at the moment 4.4 million of us work and the same number of people pay taxes. So, the structure of the budget revenue has immediately changed.

Many people worked in the shadow economy at the time and collected unemployment, which was nearly equal to the minimum wage. It simply wasn't worth working on the books.

Yes, that's how it was. If we compare the Bokros-package of '95³⁹ with the corrective package for the convergence path in 2006, they both have the same fundamental philosophy - austerity measures. Squeeze those who live off wages and income one more time, twist Hungarian small businesses once more, collect more taxes, and take more aid away. The Bokros-package didn't solve the problem because its effects were only temporary, on the short term the budget deficit decreased, as did the national debt, but overall an economic setback has taken place. They managed to reach a forced state of balance, but it didn't go hand in hand with economic expansion, there was no growth. And the same happened in 2006 and 2008 – temporary balance, new taxes, but economic recession and unemployment. However, financial balance and economic growth have been present simultaneously since 2010. This is the greatest achievement of the new governance cycle.

What are the main characteristic features of the unorthodox economic policy?

Essentially, breaking away from the neoliberal economic policy. This includes the following changes: cessation of activities that subject internal residents, the population, businesses, and groups with certain levels of ability to advocate to further financial burdens; the state gaining a purposeful and rational influencing role in the economy; strengthening state regulations and controlling efforts; and giving better opportunities to local business owners and the population in general. It is the essence of the Hungarian model, it draws on historical roots, the post-reconciliation Hungary, the period between the two world wars, or the Széchenyi Plan between 1999 and 2002⁴⁰ were all about the development of our internal resources. So, the state purposefully and rationally becomes an actor in the economy where it carries on regulatory and coordinating activities. According to the neoliberal philosophy the market players are able to create economic growth and financial stability with the help of unconstricted automatisms, however it is not true. It has been proven that excessive exclusion of the state from the economy results in an economic

39 The Bokros-package was a series of austerity measures announced in 1995, it was named after the minister of finance, Lajos Bokros.

40 Economic recovery program that relies primarily on internal resources and it focuses on aiding and supporting these resources, as well.

crisis, we've seen that happen in the United States by 2007, in Western Europe by 2008 and in Hungary as early as 2006.

So, the state appears as an active market player, right?

Yes, the state cannot be deprived of this fundamental right, which it vindicates for itself by its very existence. It is the major problem with the neoliberal economic policy, that's the reason it becomes unsustainable after a while.

Is the gap further widening?

The income difference between the various social groups continues to grow, as does the profit-making ability between the different company sizes. Moreover, even those who are doing well have to fight against informational asymmetries, because they compete against each other in order to produce more, but there is no coordination between them, so the state doesn't monitor or regulate them. While the cause of the crisis between 1929 and 1933 was overproduction, in 2007, when the problems first appeared in the US, it started due to having given out too many loans. What has occurred in the world, and in Hungary as well is not only a financial, or economic crisis, but also the downfall of the neoliberal world order that is not able to achieve the creation of general social welfare via the freedom of economy.

Does it not have social sensitivity?

No, it doesn't. Those who think in terms of profit don't have that kind of sensitivity.

What about the euro? Are we ready for it, and if so, would we like to introduce it?

Sure, we can do it next week. Hungary has essentially met the requirements set forth by the Maastricht criteria (*conditions listed in Article 121 of the Maastricht treaty, founding document of the European Union, that must be met by all EU members who would like to introduce the euro and enter the third stage of the European Economic and Monetary Union – editor*) which are formulated for those members who would like to enter. We even accomplished exchange rate stability. But it is not in Hungary's best interest to enter the European monetary zone as it is coping with very severe economic problems and its entire future is doubtful, too. I am not at all sure that the European monetary zone can be sustained after 2020; moreover, the existence of the European Union is in danger, at least in its current form. The point of the monetary zone is that the monetary policy is common, but there's no common fiscal policy, therefore it is physically impossible to harmonize the fiscal and monetary mechanisms.

Let's clarify the definitions; do the monetary mechanisms have to do with interest rates?

Not just with the interest rates, but with the Central Bank, with the generation and issuing of money, with the exchange rate policy, with the annual percentage rate, with the loans for investments that are meant to help the economy, with government debt for direct or indirect funding – a huge help for the real economy – and so on.

And fiscal is the tax, right?

Yes, the taxation and state aid policy of the government.

Based on that, would it be fortunate for us to introduce the euro now?

No, absolutely not. It's not our playing field. The European monetary zone is not homogeneous because it is made up of countries that are on different levels of economic development. Common monetary policy would only work if the countries were on equal levels. That's why Greece was doomed, they entered the monetary zone while their level of economic development was way below that of the developed Western European countries.

It's a frequent charge that the Central and Eastern European countries are ahead of Hungary as far as development is concerned. Why is that? Let's illustrate it using the example of Slovakia, since we've been talking about the euro.

It is because after 2001 – when Hungary was dosing off in her Cinderella dream, meaning that the financial gap debilitated our country – Slovakia started an incredible fiscal and financial series of reforms that ended up being quite successful. Meanwhile, Hungary has become indebted and dependent on an outside factor, the IMF. Of course, Slovakia did not have a Medgyesi or Gyurcsány government.

We haven't been able to catch up yet, have we?

Slovakia and Poland got way ahead of us between 2002 and 2010 and we haven't been able to catch up with them just yet.

De we have a realistic chance to do so?

We definitely do, yes. Hungary's economic growth is continuous, it's at an approximate 4% rate, it is supported by financial stability, inflation can be kept under control, interest rates are low and 700,000 more people are working currently, so our society is work-based. We're on the right path.

And what about the wage union?

Look, in the past seven years the net real wages in Hungary increased by 45%, they will continue to do so next year, and wage settlements have been agreed upon. I think the performance of the country and the productivity of the Hungarian labor force provides opportunity for just this much. We have an approximate 75% wage deficit compared to member states that already belong to the monetary zone, so the wage paid for one industrial work hour is around €6-7, whereas in Germany it is €40 and it goes even higher in the Benelux states. So, the wages continue to increase as does and along with the productivity, but I have to say that there are severe problems in Hungary concerning productivity. But paying higher wages to eliminate the 75% deficit between Germany and us with a pen strike would result in the international capital that came here exactly because of the low wages, leaving the country. We would get nowhere, because there would be severe unemployment. Besides, it would mean a burden for the small and medium business owners that they would not be able to cover. They would like to stay, though, but they wouldn't be able to sustain themselves. The wages cannot be raised without performance solely at the expense of public finances; irresponsible spending ought to be avoided. So, multinational companies would leave, although Hungarian productivity is no yet at the level of Germany.

What exactly do you mean by that?

The Hungarian labor force is not skilled enough, its level of development, its discipline, it's health is different from Germans, who are better disciplined on the one hand, and are in much better health on the other. Increased wages require significant amounts of added value, higher levels of intellectual capital, and let's be objective, in Hungary there are assembly plants.

What can be done?

The key questions involve the training, implementing changes in the training process to be exact, and developing the healthcare system. Look, the point of economic philosophy is creating value. In the past seven years, we have seen numerous value creating processes unfold in Hungary. We have a stable state financial system, the presence of economic growth and financial balance characterize us, and we managed to create a work-based society. The value creating process that is underway has the same magnitude as we've seen it during the periods after the reconciliation or between the two world wars. If there is value creation then these values must also be protected. What I mean by protecting our value in an economic sense is that the Hungarian model and its applied scientific method should be taught at a university level.

In order to change our approach?

That's correct, our approach in the areas of economy, state administration and jurisprudence must be transformed. Regrettably, we seem to have come to a halt, moreover, if I view it via more critical lenses, there seems to be a regression, so we definitely need a dimensional shift after 2018. Because it is not enough to kind of teach it, we must really teach it. What we witness today happening to students who finish a university with a degree in economics or law is that they find themselves in a vacuum, they have absolutely no idea about what actually happens in the economy or in public administration. It is because they didn't seriously learn, they just kind of learned, we didn't seriously teach them, just kind of introduced them to the new types of economic and state finance-related methods. Look, there are hardcore battles going on; the representatives of the unconventional school – I consider myself to be a member of this group, and the intellectual father of this system is György Matolcsy⁴¹ – stand head-to-head with the supporters of the conventional, or orthodox school. The latter ones, the proponents of the neoliberal economic policy, are those who constantly contest the performance of the Hungarian economy. They claim that the country develops solely due to the funding that comes from the European Union; they challenge the existence of job creation and the establishment of the economic balance. Currently, these two approaches are at a tie in the curriculum but I expect more, because if professionals don't acquire the most recent and up to date scientific methods during their years of education, it will decrease their performance.

You've mentioned the money we get from the European Union and it is a commonly used charge against us that the EU helps us so much, yet we refuse to show solidarity when it

41 György Matolcsy is Hungarian politician and economist, current governor of the Hungarian National Bank. He also served as Minister of Economy (2000–2002) during the first cabinet of Viktor Orbán and Minister of National Economy (2010–2013) in the Second Orbán Cabinet. (source: wikipedia.org)

comes to welcoming migrants. Please assure me that we don't receive financial funds just as a simple selfless act of kindness. I don't recall any conditions outlined in the accession documents that would have required the mandatory admission of large crowds from a different cultural background. Yet, it seems like the rules are being moved around lately. Is it purely a game of politics, or can the EU really consider cutting funds?

The state budget support we receive from the European Union has already been paid back generously. Since the '80s Hungary has dismantled its customs duty system, allowed for operations of capital, the free flow of goods and services; all this essentially resulting in giving up the protection of our internal markets. This has resulted in 1.5 million unemployed individuals by the time of the Bokros-package, that's how many people were eliminated from the labor market. Multiple sectors have been extinguished, factories were closed; by getting rid of customs they practically annihilated our agriculture, meat industry, poultry industry, canning industry, milk industry and companies interested in cereal trade. So, they've left the economy without safeguard duties to meet the expectation of the European Union, but they've done so ahead of time. The same thing happened to the Hungarian National Bank; by 1995, the time of Péter Ákos Bod⁴², all those investment and durable revolving loan funds and preferential agricultural financial aids, that we use again today within the Funding for Growth Scheme, were entirely cut. Eventually, producers in agriculture and small business owners were left to their own devices with no available refinancing soft loans from the Central Bank. Needless to say, they went bankrupt. As if it wasn't enough, the markets opened up as well and the Hungarian agricultural producers were not able to compete against the Danish and Italian farmers. Truth is, the neoliberal principles have been implemented both in the fiscal and monetary policy without the necessary amount of waiting time, adaptation, and care. So, the transformation to market economy resulted in a failure in Hungary, from 2010, essentially the entire state had to be reformed.

Have they left the country exposed and vulnerable?

Yes, but in reality, the selling out of this country has started before 1990 at the time of the Hungarian Socialist Workers' Party. Indebting started in the '70s, and selling out with privatization and liberalization began at the end of the '80s. The state's controlling and influencing role has completely been locked out of the system.

There have been advantages as well, though...

Certainly, there have been many advantages of the accession, the technical base has definitely been replaced, more advanced technology has come in; the borders have opened up making the free movement of labor possible. However, the development of the country is not due to receiving EU funds, it is due to having laid new foundations for the economic system and the financial policy of the Central Bank.

Are they allowed to cut funds, or should these threats be considered as some politicians' campaign speech?

42 Ákos Bod Péter is a Hungarian politician and economist, who served as Minister of Industry and Trade in the cabinet of József Antall from 1990 to 1991 then Governor of the Hungarian National Bank from 1991 to 1994, when he resigned under the pressure of the Socialist Gyula Horn cabinet. (source: wikipedia.org)

Infringement proceedings are constantly underway against Hungary, so it is possible that we might reach a point when we'll have to repay some of the budget support we've received from the European Union. We have to take up this responsibility, however, because we are not building blocks of 4-year periods, we are building a system. And this model consists of many 4 years; therefore, the government won't and can't enter political games.

Why do they change the rules? Why do they threaten us with punishment for things that haven't been previously agreed upon?

I think these are two separate issues. One is about economic integration, the other concerns Hungary's immigration policy and as such, it falls under the umbrella of national sovereignty. Hungary is not a province of Brussels, but an equivalent member state. With that said, sure they can cut funding, we are aware of that, but that would have to be done on other grounds. This is a fight for freedom. The question is not simply whether Hungary allows one, two or ten thousand migrants to immigrate. The issue is that the Hungarian government wants to retain its right to national self-determination. The current administration is backed up by the support of nearly two thirds of the parliament; the citizens clearly declared that they don't want a multi-ethnic Hungary.

From an economic point of view why is illegal immigration worth it for Western Europe?

This is a complex question. In certain leading countries, there are serious problems concerning the political power, the institutional systems and the mind of the public. Years ago, the leaderships of Libya, Syria and Egypt have been overthrown under American pressure. These leaders have been governing these countries for decades, it may be possible that they used dictatorial methods, but as far as I know, Syria, for example, was flourishing. Then, they exported democracy, something these countries never asked for, thereby abolishing the fundamental operations of state, creating instability in politics and security alike, and people started to emigrate or flee.

Let me be more precise: if people pay close attention to the Western immigration policy, they can see a very definite and consistent approach which, aside from some promises prior to elections, very clearly support and aid the process of immigration. There is no change of concept and I doubt that's a coincidence. Is this profitable from an economic standpoint?

There is an ethnic vacuum in Europe, besides, migration is a natural state for the *homo sapiens*, and these two factors should not be overlooked. The fertility rate in the European region is 1.4 and just to sustain the population it should be at least 2.1. The European countries made a huge mistake by not paying enough attention to family policy, the protection of families, education, and social value creation. They have created advanced industrial systems but they have reached the point where they don't have enough manpower to keep them going. Now, some countries have chosen to handle this ethnic vacuum by inviting migrants, however, the Hungarian government chose a different path by providing aid and support for families, helping them purchase their homes. This is our response to the demographic problems we are facing. We have to understand that in order to remedy the consequences of the ethnic vacuum certain Western European countries

may need a magnitude of millions of people to join their workforce base and they intend to resolve the situation by allowing immigrants to their countries. They would like to choose this method instead of managing the reproduction of the workforce using their internal resources, which is a costlier approach that produces benefits in a longer period. And although only a fraction of North-African migrants may actually join the workforce, the large incoming mass consisting of millions of people is likely to ensure that the wages paid in the European Union will not have to be raised, since a potentially significant labor supply surplus is expected to be present in the market. They think that the new workforce present will be willing to do the same job for 5-10 euros instead of 40 euros.

However, at the moment the demands of the labor market are not met with labor supply provided by the migrants. We have seen a recent report stating that only about 7,000 people work out of the roughly 1.5 million who have flooded into Germany.

Considering just one or two years the statement may hold, but it ten years ten times as many people may enter the labor market which will set a ceiling for the further salary expectations of the German or Swiss workforce. In 1990 2.2% of the population was muslim in Switzerland, by 2030 this figure is expected to climb up to over 8%, which means a four-fold increase. We see from this that at the time of creating the Lisbon Strategy the European Union had already lost its competitiveness in the world economy, however, it was stronger in the areas of security, enforcement of human rights, operation under the rule of law and social advances. Europe's true competitiveness was demonstrated by the overall security and the social appreciation the continent has shown towards its workforce. Social rights and overall welfare used to be at a much higher level here when compared to China, or the health insurance system in America where patients have to pay for all healthcare services. The dynamics of social expenses may be decreased with the incoming masses of migrants and the wages won't increase at such a high pace, either as they have up until now.

But the migrants add to the burden the social system has to bear, don't they?

I think these will be in parity with one another, because while it is true that the immigrants mean certain extra expenses, but think about the fact that the salary expectations of the actual German and French labor force, although they are skilled professionals, would continuously increase. While with the migrants present these demands will not have to be met due to the labor supply surplus.

What will happen in 20 or 50 years, when the ethnic composition of the population will change in favor of the immigrants due to the demographic tendencies?

Multi-ethnic countries are going to be born. I think in this regard Europe is already indefensible because the Islamic masses don't just come in themselves, but they also bring along their economic systems. Everybody knows that the Islamic bank system is stable and it operates with high levels of solvency, their economic philosophy is completely different from ours. If the Islamic population moves to Europe they will bring their business pattern, Islamic banks will move here after them in order to serve the muslims who live here. At the time of the toughest crisis in 2008 the solvency levels of banks everywhere

in the Western world dropped, but not in Turkey where they actually improved. Their business philosophy is just different.

In what sense?

There is a more direct relationship between the bank and the customer; the business philosophy of the Islamic bank system is more people-oriented. Money and production are not separated from each other, for example, dishonest and unfair business sectors, such as adult entertainment or gambling, cannot be supported financially, derivative-speculative transactions are not allowed either, money can't be made from money, they only lend money if the purpose of use is production or consumption. Essentially, Islamic banks are Sharia-compatible. And don't think that the muslims who are settling down in Germany will open their checking accounts in Raiffeisen Banks. If this process is continued, Europe will lose not only its social homogeneity, but also its culture of economics and production. The Islamic population shouldn't be regarded as people who will go out and collect garbage, or that only two people work out of a thousand; this is not a static state, it has to be kept in mind that the Islamic population is the fastest growing group in the world today. It is a well-organized, closed community and I don't think that they would want to integrate into the Western-type business life; it's more likely that they will create their own businesses. If you look at the taxi drivers in London, a significant majority of them is already Pakistani.

And how do they want to adapt the Islamic law into the European legal system?

They don't. The Islamic world is an enclave that is not fit or designed for integration. The population will not become Christian and will not start practicing Christian customs in any fields of life.

And what if they become the majority?

Those who give birth to more children will end up owning the territory. Dual legal systems may emerge, Islamic courts will operate for the Islamic population and it is quite possible that people with Islamic roots will not subject themselves to the German legal system. Those countries that embrace the idea of mass immigration are expected to be characterized by dualist tendencies both in the world of business and religion.

What do you think about Brzezinski's 20/80 model and his "tittytainment" theory, could this be the goal in case of Europe?

According to the "tittytainment" theory everyone who drops out of production or the service-providing sector and becomes unemployed ought to be sunk to the level of sheep mentality so they don't start rebelling against the existing social structures, instead they remain consumers for the economy. Etymologically, the expression "tittytainment" is an acronym coined by Zbigniew Brzezinski, an American political scientist, politician and geostrategist of Polish descent. It is built up of the words "tits" and "entertainment" indicating a certain state, welfare, and consumption-related addiction. In this sense, the individuals are not conscious citizens, but beings who crave to be entertained, who consume and enjoy themselves, thereby reaching their social happiness and ignoring matters of power. Due to globalization, the world is headed towards a 20/80 model, which means that 20% of the people of working age sustain the world economy, while the remaining 80% are merely consumers.

The final goal of creating the pauperized (*impoverished* – editor) 80% is not to have them consume the goods produced by the 20%, but to use them to realize certain political, state power-related, essentially, business interests. They are easy to control and influence through the media so they will vote whomever they have to vote for. This statement holds for the worker in Pittsburgh who used to work in the steel industry but there are no factories left, and for the car mechanic in Chicago who also lost his job. But it doesn't apply to muslims.

They can't be bribed with the teats of the state, can they?

Not at all, or only for a brief period, but due to the Islamic roots they are certainly not going to bow their heads. On another note, regarding the further pauperization of the European indigenous population, I think social conflicts; even civil war-like situations might unfold. The next step of the economic anarchy is when instead of banks going bankrupt, complete social groups turn on one another. And these social conflicts are rooted in income inequality.

Professor, what did you speak about in Kötcsé⁴³?

I recommended larger support for those financial scientific groups that attempt to write about, explain and include the unorthodox economic policy in the scientific taxonomy. The current situation is that people, neoliberal intellectuals, who faithfully served the socialist system of planned economy, then the Horn, Gyurcsány and Bajnai governments⁴⁴, are still grossly over-represented in the Hungarian scientific life. This must be changed. The new world isn't only present in Hungary, the United States are just as unorthodox as Hungary is, they also have state regulations, the Federal Reserve has multiple functions and the American government has always interfered with the economy. I think that the scale of university courses in economy and public finances should be widened. Of course, it doesn't mean that only unorthodox public finance should be taught, the Bokros-package should also be part of the curriculum as a cautionary example.

What you're talking about – what is being taught – is definitely the primary question, however, there is a secondary question as well: who teaches and how. I remember my university years when despite explicit instructions from the Dean's office, current political issues were often brought up during lectures where – given the nature of the classroom setting – students weren't even given the opportunity to reflect upon the things mentioned. Often, it takes only grimace and children are already influenced because they believe their teachers and look up to them. Which is the way it should be, of course, but that's exactly why it is so appalling how certain teachers take advantage of the situation.

I completely agree, it is a very important issue, because those who taught scientific socialism and Marxist political economy at ELTE shouldn't be blowing the trade winds of economy in 2017. That is why it is imperative to introduce a dimensional shift in the university education of economics following 2018, instead of just kind of attempt to teach it.

43 Kötcsé is a village where a civil picnic has been organized since 2004 by the current Fidesz administration in the presence of right-wing intellectuals.

44 Socialist governments following the transition to democracy.

Photo: Szilvia Polgári

With Hungarian pen and Hungarian heart / Conversation with László Gulyás

“In László Gulyás’s company his conversational partner may feel like they have finally come home in an intellectual sense. We listen to him and don’t quite understand how it is possible that the things he talks about and how he talks about them are not evident for every Hungarian wherever in the world they may live. Because it is only appropriate to write Hungarian history with a Hungarian pen, a Hungarian heart and a Hungarian soul. We are not perfect, neither are other nations, but it is not our job to serve our vices on a silver platter to our political opponents. No paradigm shift has taken place in Hungarian history since the transition to democracy, however, if we want to get an objective picture of our past, we have to do something to reach that goal. It is the earnest of our future.”

Professor László Gulyás, Ph.D., *historian, regionalist, management trainer, university professor*

Professor, the most conspicuous aspect of your resume is that you have been conducting research in areas that are quite far from each other. You have publications in the topics of history as well as economics. Why has it turned out this way?

Ever since I can remember I’ve wanted to be a historian. I came out of my first history class in 5th grade knowing that I wanted to become a historian. At university, I majored

in history and geography and I started studying the geographical work of Pál Teleki and I was promptly labeled on the basis of why I want to revive the heritage of such a fascist prime minister. So, the qualifier immediately appeared from the geography angle. In history, I was particularly interested in Benes and the situation of the Hungarian minority, which was still a banned topic in 1990. Then came the state exam in 1991 where the ex-party secretary's wife, who was strongly devoted to the left and was also heading the committee, asked for the delivery of the Marxist topic after I presented my Hungarian and international history topics. I told her that free elections were held in 1990 and Marxism has been abolished. Of course, we had a major disagreement on this issue and she threatened me that I would never be able to teach, that is not in a faculty of humanities. And that's exactly what happened. I started working at the faculty of engineering and began focusing on management and economic sciences. I actually enjoyed it, it is a good thing that as a historian I'm able to organize and have some knowledge of management as well. Another consequence is that I had to work double the amount in the past 20 years, I have two doctorates – one in history alone and another in economic science and to top it all, my habilitation degree is in management. However, it is still a question of the future whether I will ever be able to be the member of a faculty of humanities someday and be a so-called professional historian.

Are you in Szeged now?

Yes, but as a historian I should be teaching history at the faculty of humanities, instead I'm teaching management to future engineers at the engineering faculty. I did get a chance once to teach the foreign policy of the Horthy era as an external lecturer for free, and I did for ten years. However, in 2014 they took my courses away from me claiming that I could no longer do it for free because I was worsening the figures and the faculty of humanities could not allow itself to tip over the teacher-student ratio by employing external lecturers. That was the reason to let me go. Obviously, this was just a pretext; reality is that the leftist liberal team that dominates the faculty doesn't like to have a teacher there who has national-conservative inclinations.

It is one of the main characteristic features of the faculty of humanities at the University of Szeged.

That's right, and the facts speak for themselves: if registration for one of my courses opened at 9 am for 50 people, it got filled by 9:20 am, opposed to some other colleagues' courses for which only two or three students signed up for. So, it is quite irritating for them that since students can choose their teachers freely, it becomes clearly visible who the popular ones are. Although I am strict and I fail students on a regular basis, the room is full even though I don't monitor attendance.

We can say that it's an explicit feedback. We've mentioned the foreign policy of the Horthy era; the fifth volume of your book series with the same title is coming out soon. Let's discuss the era because it has become fashionable both in public discourse and political publications to compare it with the Kádár era. Do you think it's a correctly drawn parallel?

It is terribly wrong, simply foolish, it's enough to look at the beginning of the two eras. Horthy arrived in 1919, pathetically put, he was the savior of the country, he was the man who finally organized an army and restored order in the country. And when he was elected governor in March 1920 the army along with multiple Hungarian politicians and political parties lined up behind him.

He had substantial social support.

Yes, society was also behind him, so we're talking about a legitimate politician. Now, if you compare him to Kádár, and let's put aside that between 1940 and 1956 as minister of the interior he actively participated in the pulverization of the multiparty system, he committed the single most severe sin in 1956 when – putting in mildly – he returned on the tip of the Soviet bayonets. So, nobody supported him, except for the Soviet Union and a very small Hungarian communist group. In fact, the whole country hated him. For this reason, it isn't even valid to compare the *beginning* of the two eras. The other point I would like to make as an economic historian is that despite Trianon and all sorts of economic crises the Horthy era brought about a period of growth for Hungary. For example, Kunó Klebelsberg, the emblematic culture politician of the era, look at all the things he built and established, now compare him with György Aczél who worked in the Kádár era.

Why, he created the TTT⁴⁵...

That's true... But seriously, Klebelsberg and Aczél are not in the same street. It's simply foolish to compare them. By the way, in my opinion the two systems are deliberately washed together. But I don't support this line of thought at all. Not only because it is too liberal, but also because it is an unprofessional approach; an earlier system or era cannot be compared to a later one, you only put contemporaries next to each other. The situation is different, the international and Hungarian climates are different, and society is different.

We will re-visit this topic, but do you think it's possible that they're trying to portray the Horthy era as fascist in order to try to relativize communism?

I do, although the national socialist and fascist ambitions weren't that strong in Hungary. Regardless, the left-wing historians kept talking about Horthy-fascism.

Although the far-right wasn't substantially legitimized.

No, it wasn't, Horthy sent them to prison. Szálasi⁴⁶ spent multiple years in the Star Prison of Szeged, so in light of that, how can you accuse the governor of fascism? It's non-sense.

Has there been a paradigm shift in history since the transition to democracy? It seems that certain hot topics still reflect the presence of a very deep abyss. Do you think that the various approaches within the profession are getting closer to each other, or is the Marxist view of history still very significant?

45 Acronym that stands for the first letter of the Hungarian equivalent of the words Prohibited, Tolerated and Supported, called „Three T's” in Hungarian, it is a product of the communist cultural policy.

46 Ferenc Szálasi (1897-1946) was the leader of the fascist Arrow Cross Party for the final six months of Hungary's participation in World War II, after Germany occupied Hungary and removed Miklós Horthy by force.

In 1948 the communist party gained the upper hand over the world of universities, including historians, but the transition didn't take place in historical science in 1990. Romsics (*Ignác Romsics was a Széchenyi Prize winner Hungarian historian, university professor, member of the Hungarian Academy of Science – editor*) wrote in his book about the transition of democracy that following 1990 nobody was held accountable for the things they had done in the previous system.

So, there was no paradigm shift at all? Will it just literally die off eventually?

It's a good question and there are two answers that can be given. Practically, Hungarian historical science has got into a worse situation at the beginning of the '90s than it was in previously. The fact that the communists who wrote up all sorts of disgusting things were not fired is the least of it, there were people who had taught scientific socialism for twenty years and then, suddenly, in 1990 they discovered their new selves and realized that they were actually scientists dealing with the current events of history and they just had their fancy door-plates updated in the department building. Faculties of 20th century history were flooded with ex-party secretaries and ex-communist teachers. That's how the late party secretaries have become "recognized" professors. And one more very important factor: they've had 40 years of experience with regards to operation and they knew exactly that they needed to occupy the doctorate schools because those are the positions of key importance. The Marxist approach is very much alive to this day, and the national-conservative side is much weaker especially in academic regard. So, in my opinion, no transition has taken place in historical science. Sure, everyone claims to be independent and value-neutral, but in reality, they aren't. And what you've said about dying off – well, they cannot be eliminated because in the past decades they've carefully paid attention to raising the next generation. The doctorate school is of key importance because there are two ways of carrying one's own ideology there. One is via the topic chosen and the other is the student body. If a student is known to be national-conservative, he or she will not be admitted to the program while a representative of the other side will be. The consequence is that they've succeeded in bringing up a young, or rather middle-aged generation who will carry on the "noble" Marxist tradition.

Is it true on a national level, or only at certain universities?

There are exceptions, but at the universities of Szeged and Pécs – I know these particularly well – the Marxist approach is terribly strong to this day and there are very few institutions where professors with a national-conservative mindset have real power to do something substantial. However, regardless of the disadvantage in numbers the national side managed to catch up quality-wise. Look, there are two kinds of historians – good or bad. Obviously, there are good historians on the left as well as those who are a waste of space, and the same applies for the right. Regrettably though, when it comes to granting academic titles, ranks and positions they don't look at who are the good historians, they focus on who belongs to which side. And those who belong to the left are always exceptional and talented, they write fantastic books, while those on the right are incompetent, talentless or create crummy things only.

I try to think along the lines of objectivity. A source is a source and data should be data. Although surely, I know that interpretation makes a difference.

I've seen works that used the same sources yet ended up being opposed to each other. For example, the case of cutting out trees in Sub-Carpathia: the rusyn government of the region started cutting out the pine forests in 1939 in order to create a source of independent income, and the Hungarian government – that wasn't present in Sub-Carpathia at the time – strongly disapproved of the act. Referring to a source, I wrote in my book that the Sub-Carpathian Ukrainians were actually cutting out the forests. A colleague, who I would not name at this time, using the same source as a reference states that it was an unfounded accusation coming from the Hungarian government. You can see from this that even a two-line source can be interpreted in completely opposing ways.

I barely dare ask after this, but what are the cornerstones where the opinions have become immovable and rigid?

The problem is that mostly smearing is going on. The entire 20th century Hungarian history is the subject of a debate. The list is long, let's start with the peace treaty of Trianon, did we or did we not deserve it? Then comes the whole Horthy era...

Even the terminology is problematic, isn't it? Some call it a peace treaty, others a peace dictate.

Precisely. As a national conservative historian, I use the term peace dictate. We don't even have a common vocabulary, so the first step would be to create one. Many people call it a peace treaty referring to the Anglo-Saxon literature where there is no distinction drawn at all; they call it the Hungarian peace. However, I think that due to the circumstances in which it came about, it is a peace dictate.

Yes, the term treaty presumes a type of consensus that carries real or imagined advantages for both parties involved. In case of Trianon we can't talk about such things. And what about the role of Horthy?

The role of Horthy is similarly a topic of debate, for example, was he a statesman who saved the nation, or was he just a soldier of mediocre talent who was at the right place at the right time but kept making one mistake after the other? One side says that he saved the Jews of Budapest; the other says that it's exclusively his fault that the rest of the Hungarian Jews were deported. Or, when the Red Army entered Hungary in 1945, was it liberation or occupation that has taken place? 1956 – who created the revolution? The left-wing Nagy Imre and his group or the youth of Pest? Kádár era: while it started off bloody, people lived relatively well in the happiest barrack, or was it a communist dictatorship with the scoundrel Kádár and can we thank him for our current difficulties? And then we arrive to 1989, one side talks about a plotting out of Nob Hill and claims that no transition to democracy has occurred, the communists merely made a compromise with the next generation, while the other side states that the transition was a big success and how great it is for us now! But we can keep going to 2004, entering the European Union, did we or did we not need it, is it good or bad for us?

From the aspect of a national minimum it would be important that historians use a common vocabulary.

It would be, but we don't. The terminology used regarding the detachment of Transylvania is a good example of what you've brought up. According to the Romanians it was the "unification of the Romanian lands" while the Hungarian historians say that it was detachment, and obviously, as Hungarian historians everyone should use the same expression, even if I go to Romania. But using a clever language trick they started calling it a change of imperium. The term suggests that there is a territory hanging up in the air that belongs to here at one point, then to somewhere else at another point. However, in case of Transylvania this simply isn't true. But it is also unfortunate that lately our own politicians keep calling Hungarians outside of our borders "Hungarian community." It is a language trick rooted in the union, as according to this a community may be one that was born in the same place, like Hungarians, or it can also be a gender-community chosen by the 10th or 22nd gender. So, they mix together a chosen community – that which I am a member of because I want to belong there, with a community that can't help being born to the place where they were born into while somebody re-drew the borders above their heads. For this reason, I use the expression "Hungarian minority" because a minority originates out of something that cannot necessarily be controlled, and does not come about as a result of one choosing their own identity freely. And obviously it is very difficult to reach a consensus with a historian who uses the term change of imperium or peace treaty. Without a common vocabulary, there cannot be a national minimum. Moreover, when this new way of writing history in a post-modern manner comes into play, well I don't know... I have three university diplomas, two doctorates, but I honestly admit that when these people start talking, or when I read from them, I don't understand what they're trying to say.

Perhaps they don't either...

Perhaps. I think historical science has its normal vocabulary, its dates, its political events, but post-modern writing – that I just call *babbling* – is only good for blurring the facts. Not to mention that they research topics that take away the space from meaningful matters. Because if I only have 3 million forints for a research project and one student says that he would like to research what Hungarian women cooked in 1918 in Budapest, and the other says that relying on a French source she would like to research the guidelines the French used when drawing the territorial borders, then obviously I'm going to grant funding, or *more* funding for the latter topic. But currently, money is granted for less important subjects of historical research and writing. Needless to say, if Trianon is already properly written about, then the spectrum can be widened, but there should be a priority so the focus is not taken away from important questions.

Would a common narrative be enough?

Debates would be necessary as well. Today, separate clusters operate by holding conferences, then they write their own books, and neither of the two parties invite people from the other party; or if they do, the invited individual won't show up; or if they do show up, then their own people will see them as traitors. A struggle is going on between the two

sides and the most brutal manifestation of this fight is when I don't list the other party who I have used as a reference. In science, it is very important that if you write something, you need to use the others as references, and there is an astounding story about this. György Litván, author of the book *Oszkár Jászi* published in 2003 took the liberty of not mentioning the book written with the same title by János Pelle in 2001, not in a single line. So, it would be desirable that if I wrote a book about Benes now and somebody read it, they would write a review about it and point out where Gulyás is in the wrong. Instead, they perfectly ignore the other person, as if they don't even exist.

Complete character assassination. Even though history should provide a fundamentally homogeneous, objective narrative not just for itself, but also for politics.

When I sit down to write and elaborate on a topic, then my own personal worldview – that everyone has – should be put in the shade as much as possible, and the facts should be emphasized instead. It's called objectivity. But in Hungary objectivity doesn't work and that's exactly because of the presence of these very well defined, opposing groups. It doesn't matter that many people claim to be "independent", when you sit down and read their works you can clearly see how much they aren't. We've seen it very explicitly when commemorating the anniversary of 1956; one side organized a conference about Imre Nagy, the other about the Young Men of Pest.

Although attempts are made to treat the crimes of communism as equal to the crimes of national socialism, even today many people relativize the former. Where does the professional community stand in this regard today?

The crimes of national socialism and communism should be treated the same way. Stalin created the Gulag, Hitler established the concentration camps, and they both had a party, an ideology, and many things in common. It is a story of a clearly leftist tradition that they regard national socialism to be an issue of the right, while communism was a nice idea, Marx wrote it down well, even Lenin did it well and then Stalin distorted it all. The point of the story is that they are silent about the crimes of communism and only talk about those of national socialism.

Things that are not written down often tend to speak louder. But every death hurts someone; suffering is equally suffering for a Jew and a Hungarian peasant. There shouldn't be a distinction between these two tragedies.

Exactly. For example, leftist historians write about the story when Prónay (Pál Prónay was a Hungarian soldier, viceroy of Leitha. He played an important role in the so-called white terror⁴⁷ and the extortion of the referendum of Sopron⁴⁸ – editor) had three people hung under the window of Horthy in Transdanubia, but forgot to mention how outraged it made the Governor. Or they draw a straight line from Gömbös⁴⁹ to the Holocaust but they don't mention that the most important element of his foreign policy was independ-

47 Acts of violence committed against those who actively participated in or supposed the Hungarian Soviet Republic following its fall in 1921.

48 Following the Trianon peace dictate the city of Sopron was given the right to hold a referendum and decide for themselves whether they wished to become part of Austria or Hungary.

49 Gyula Gömbös (1886-1936) was a Hungarian military officer and politician. He served as prime minister of Hungary from 1 October, 1932 until his death on 6 October, 1936. (source: wikipedia.org)

ence. Sure, he looked for an alliance with Germany, but when he visited Hitler they had serious disagreements. And it definitely didn't look like the situation when Kádár visited Brezhnev and he dictated to him the names of the people who are to be part of the next Hungarian government. During his visits to Mussolini or Hitler Gömbös always represented the interests of Hungary. When he met Kemal during his visit in Turkey he started negotiations about our fantastic horses and suggested that the Turkish buy Hungarian horses. So, he was a prime minister, and a politician first, who was very much involved in economics and from this point of view, I think Gömbös was an important and good Hungarian prime minister. As to the things that had happened in domestic policy, well it's a matter of taste: is he seen as a forerunner of fascism, or a person who wanted a strong Hungary? Not to mention that he was dead long before the Holocaust, but when he became prime minister in 1932 he openly offered an olive branch to the Hungarian Jewry in the parliament. It's written black and white in the minute book of the parliament when he said, "I stand corrected."

Even I remember this minute book.

Yes, and he wanted to cooperate with the decent Jewish people. But there is such a historian who states that while Gömbös indeed said this in parliament, he thought something entirely different. What can you say to this? The same occurs in politics, liberals even doubt the existence of talented people on the right.

The events of the time should not be analyzed as if they took place in a sterile room, but within their own era and circumstances. Nothing can be judged in and of itself, because everything happened in relation to other things, the various nexuses cannot be ignored.

The entire Hungarian political elite was confused. The Anti-Comintern Pact was signed in 1938, following that Mussolini and Hitler were constantly badgering the Hungarian foreign minister to join. In 1939, Hungary indeed joined the anti-Soviet pact and in return the Soviets cut all ties with us in February. Then Hitler and Stalin joined forces in August (*Molotov-Ribbentrop pact – editor*), and the entire situation became incomprehensible for Teleki – *before* the Germans expected us to hate the Soviets, and we complied, *and now* they formed an alliance?! And one more thought about the victims: we have to be equally sorry for those who died in concentration camps and those who died in the Gulag, but regrettably, we even see a war of numbers, and this is the road that we definitely shouldn't walk down on. True objectivity would mean viewing every victim, whether they were Boers, Russians or Hungarians to be what they were, victims. By the way, there were two large waves of Western supporters of communism, the first one included those who viewed the Soviet Union as a shining star following 1945, and those of 1968 followed them. It is absolutely obvious that a leftist historian criticizes Hitler, but holds his pen back when writing about Stalin. This line of thought is still alive today, there are people who openly admit being Bolsheviks, praise the Bolshevik party, Lenin and Stalin and they are there at the universities, lead doctorate schools where they keep slandering the Hungarian nation and Hungarian history. According to Ernő Raffay (*Hungarian historian, politician – editor*) in some universities and at the Academy people commit treason and get paid for it. I find this statement a bit too

strong, and approaching from a positive angle I am going to say that if I am a Hungarian historian, I work in a Hungarian state institution and I receive my salary from the Hungarian Republic then I have to write history with Hungarian heart and Hungarian pen. For example, there is a female colleague who researches how inhumanely “the Hungarian gendarmerie consisting of scoundrels” treated the “poor Serbian partisans.” Well, I think that if the Serbian partisans were indeed mistreated, then a Serbian historian should write about it. Because as a Hungarian, my job isn’t to write history for the Serbians or the Romanians and provide ammunition to Serbian and Romanian politics. Sadly though, it is allowed to write a doctoral dissertation on this topic, it is allowed to habilitate, and what’s more, it is possible to obtain an academic doctorate for abusing Gömbös.

Let us revisit the Hungarian minorities; the Benes decrees are incompatible with the Charter of Fundamental Rights of the European Union, however, the Slovakian parliament confirmed their inviolability in 2007. For the Czech political elite Benes is the symbol of statehood and sovereignty, which is why they don’t distance themselves from the decrees, from the principle of the Hungarian and German minorities’ collective culpability. It’s the same in the present. What do you think, can our stepping up together in defense of a common cause – the immigration policy of the V4s – change the current situation?

The short answer is no. I say it for two reasons. One is that both the Slovaks and the Czechs, especially the latter ones, respect Benes as their founder of state, so for them it is the same as if we were asked to renounce our king, St. Stephen. The Czechs and the Slovaks will never destroy the nimbus of Benes or Masaryk.

They wouldn’t have to renounce Benes, just this one step he took.

Clearly, but it is one of the three most important acts that he carried out throughout his life. The Czechs and the Slovaks see this the following way: they had created a state that the Germans and the Hungarians then destroyed and annihilated.

Perhaps the lines shouldn’t have been drawn where they were drawn.

Yes, but really, which Czech historian or politician would be willing to admit that “well, in fact we were the ones who erred because we were just too greedy and chose to disregard the ethnic boundaries?” In order to step up together and fight the immigration policy of the EU jointly, Hungary and Slovakia would have to put shoulder to shoulder. However, that would leave us in a disadvantageous position, because the cause of the Hungarian minority only matters to *us*; and this is the second reason. If we brought up the questions of Benes decrees to the Slovaks a crack would occur in the system of our joint action, so if we want to march ahead with the Slovaks then we just have to put the divisive topics aside. The problem in the Carpathian basin is that due to the first and second decisions of Vienna and the march into the Southland there are certain injuries present in the souls that result in fear of the Hungarians and all Hungarian aspirations. What does a Romanian historian say? On December 1, 1918, the Romanian lands were unified. Therefore, his fundamental starting point is that Trianon was fair and just.

It would have been fair and just if the state borders had been drawn along the ethnic borders, and if referendums had been held in these regions.

They will never admit that.

Is there a chance that Hungarian minorities across our borders will ever attain any form of autonomy? What do things look like today and what can be done in order to achieve it?

I would like to say yes, but if we look at the question objectively, I think four criteria would have to be met all at the same time. First, the minority in the given country would have to carry significant weight and would have to live in one geographical cluster. Out of the three minorities, this requirement is only met in case of Székely Land, in Slovakia there is only a thin belt that is not a cluster, and in the Southland the Hungarian population is continuously decreasing. The second criterion is that the Hungarian minority that would like to achieve autonomy should be unified. But unfortunately, Hungarian minorities across the borders mirror the fault-lines of domestic politics in Hungary. It would be very important not to break up into parties because it results in the lack of unity. The third condition is that at least a small fraction of the majority elite in the given country would need to understand that the easiest way of handling the Hungarian question is by granting them autonomy. South Tirol, by the way, is a good example, because on the one hand the Austrian State backed it up, and on the other, it was necessary to have one or two Italian politicians as well who supported the autonomy. Regrettably though, I haven't yet seen a Romanian, Slovakian, or Serbian politician from the right, or from the left, or from the liberal side (the country has already had virtually all kinds of leadership), who would have stood up and dared say that we should give autonomy to the Hungarians. Finally, the fourth condition is that the all-time Hungarian government must stand up firmly for autonomy. And we know it more than well that the leftist governments have shown no interest whatsoever in the support of the minorities.

Except for the present campaign rhetoric regarding the language law of Sub-Carpathia⁵⁰.

Yes, but like you said, it is nothing more than campaign rhetoric. Overall, I only see a faint hope for independence in Székely Land, but even there the parties are very much divided. But there is absolutely no hope in Serbia and Slovakia. And it is also plain to see that both the European Union as a community, as well as each individual member state are completely indifferent towards this matter.

To get back to your book series about foreign policy, are you going in a chronological order?

Yes. When I started writing I planned to finish in four volumes, but people only realize what they need to write more about when they are already in the process of writing. At the moment, it looks like I will finish at seven volumes. Each volume is organized chronologically and along logical units, for example, the foreign policy of Teleki is one unit, Gömbös is another and so on. But there was also a practical consideration in that the

---

⁵⁰ Before this law, minorities in Ukraine were allowed to study all subjects in their mother tongue during their school years. This new piece of legislation takes away this right as it only allows minorities to learn in their mother tongue until the first four years of elementary school.

volumes come out one by one annually, so the amount of text is more easily digestible for the readers. We'll see what the response will be like.

Is this work a gap filler?

My colleagues have properly elaborated on some of the subtopics, but the last time a book that reviews the foreign policy starting from Horthy leaving Szeged all the way until he resigns was published in 1986, so in this sense my series can be considered a gap filler, indeed.

Are you closing the last volume with the occupation of Hungary?

You see, it is a very interesting professional question and it sheds some light on how near history and politics are to each other. From a political standpoint, the Monument of Occupation represents the end of the independent Hungarian State because the Germans entered and an occupied country obviously doesn't have an independent foreign policy. So, if I were a comfortable historian, I'd say that the Horthy era ended on March 19. However, if I look at it from a professional angle, then I have to write it all the way until the middle of October, when Horthy was captured and deported. So, for a politician the era ended in March, but for a historian it ended in October, but there are historians who say that the Parisian peace treaty of 1947 was the closure. Unfortunately, in historical science it hasn't been clarified yet how to identify the starting and ending points of an event or an era. How long has World War I lasted for Hungary? Until the truce of Padua on November 3, 1918, or until Trianon on June 4, 1920?

What do you expect from historians upon the hundred-year anniversary?

I'm sure that the battle will become even fiercer; the discourse about conflict and dividedness is likely to escalate further.

Can it bring about a level of clarification?

Ideally, there would be some kind of national minimum, and a new Trianon story would see the light of day that would hopefully be written with Hungarian pen and objectively – as much as the boundaries allow it. But it's not going to happen. Many books will be published which will belong to one of three major categories. The interpretation of the left will say that Trianon is our just punishment for the dualistic era and we deserved it for mistreating the nationalities. Needless to say, the writers and groups who represent this approach will declare themselves to be *mainstream*. They will be the official academic historians. They will claim at every possible platform that what they write represents a high level of professional standard and everyone else aside from them is a scamper and a nationalist.

Although the law concerning nationalities in 1868 was very liberal and it was very much ahead of its era.

That's right. The other narrative will be ours with the title, *The story of the peace dictate of Trianon – with Hungarian pen*. I will organize a group of 30-40 scientists consisting of historians, regionalists and geographers who will write this aspect in three volumes. Let me call particular attention to the expression „with Hungarian pen” which in my

interpretation means that a Hungarian historian must write the story of Trianon from the Hungarian perspective. Unfortunately, that Hungarian socialist type of writing history that says, „let's be careful not to offend the national sensitivity of neighboring people” is still with us today. We have to forget about this approach and we have to write about what happened. Let's call the detachment of Transylvania that happened in December 1918 detachment, not change of imperium, an expression that muddies the waters and shifts attention away *exactly* from the essence of what had happened. The third narrative will belong to the far-right. It will cause serious damages because they will start talking about Jewish conspiracies and Freemasons. And the left will shoot at them, but since they always mix us, conservative-national historians with them we will also take hits.

*Just like it happened in 2006.*⁵¹

Precisely, when they pushed the rioting minority on the neck of the people who were peacefully walking home from the commemoration and then they started hitting people with blades, including senior citizens and mothers.

---

51 Following the election in the spring of 2006, Ferenc Gyurcsány, socialist prime minister held a speech behind closed doors in Balatonőszöd during the fall, which was made public by an unidentified source. In the memorable talk he called Hungary „this fucking country” and he admitted that during the campaign the party published falsified data regarding the state of the Hungarian economy. A series of demonstration started following the speech demanding the resignation of Mr. Gyurcsány. Demonstrators stormed and damaged the headquarters of the Hungarian National Television on 18 September. The situation reached its climax on October 23 – it was the 50th anniversary of the revolution of 1956 – when the radical and violent crowds were physically pushed onto the peaceful crowds who were walking home from the commemoration gathering organized by Fidesz, then in opposition. All this happened on command of the higher leadership. The police, wearing no identifying tags at the scene, indiscriminately beat everyone in the mixed crowd, among others rubber bullets were used that caused serious eye injuries. Nobody has been held legally responsible for the events ever since.

Photo: Szegedma.hu

Independence is just a myth / Conversation with László Szentesi Zöldi

„Interviewing a colleague with whom we share the same vision and set of values is easy, or even entertaining; refreshingly complicit. However, a colleague is always somewhat similar to the doctor who falls ill. They make us sweat, we have to pay attention to them more intensely, we have to be more prepared, especially if we're craving their recognition. We shouldn't even be surprised if the roles get reversed from time to time. I sincerely hope that the last piece of this series will not leave the readers who followed the conversations disappointed, and I hope it won't disappoint László Szentesi Zöldi, either, who is one of my few role models. Our discourse will touch upon the changes in the situation of journalism from the transition to democracy till the present time, we will discuss why the concept of independent journalism is a myth and what Hungarians have to do if they want to survive the challenges of modern-day migration.”

László Szentesi Zöldi, *author, journalist, senior colleague of the weekly journal, Demokrata*⁵²

If I'm not mistaken, you have personally experienced how the situation of the press changed after the transition to democracy.

I became a journalist in 1993 and I ended up at the Hungarian Television, in the office of the editor-in-chief of foreign policy due to a fortunate coincidence. I'm sure older readers

⁵² In English the title of the journal translates to Democrat.

remember the program, *Panorama*; its editor in chief was Alajos Chrudinák. I can honestly say that I was thrown in deep water, right into the middle of the media-war at the age of 24. The Hungarian Socialist Party won the election a year later and the operation of the Hungarian Television ceased to exist in its prior form. Editorial teams were liquidated; employees were laid off or have become members of the central staff.

Wasn't the first Fidesz government able to substantially enter the media?

They couldn't have been able to because meanwhile the media market had changed. In 1993-1994, the country was informed via the Hungarian Television, a few national and county newspapers, and the Hungarian Radio... This was all the available media platform. There were a few smaller associations, the Danube Television, some local television channels but these did not really make a difference. The first commercial television stations and many newspapers came about by 1998, when the first Fidesz government was formed. Tabloid press started to build up and it has become popular; new and different platforms emerged with the purpose of providing information. At the beginning of the '90s whoever got their hands on the Hungarian Television practically came into possession of one of the most important premises of information in the country. From 1998 this has changed. In 1998, Fidesz was not able to retain the press organizations that stood close to them ideologically; this eventually took place in 2002-2003 only.

Why?

Due to the lost election of 2002 a lot of things got rearranged within Fidesz, radical changes took place in the mindset of the leadership. This defeat had a real cleansing effect. If you remember, on the one hand, they barely managed to turn the first-round results around in the second round, and on the other hand, although Fidesz ended up losing the battle, the conservative right obtained such ammunition, such fuel with the civil circle movement that it ended up following them for many years to come. It has sprouted out of the election of 2002 that Fidesz has began organizing itself into a major party. Perhaps it was in those hours of failure that the idea of forming a people's party had first seen the light of day and a slow building process started. The birth of HírTV was an important step of this process; this medium has been the flagship of the conservative right from the beginning. But the union of newspapers was just as important. In 2000, two daily papers, the *Napi Magyarország* and the *Magyar Nemzet*⁵³ united under the name of the latter one, and for the call of Viktor Orbán the conservative opposition started to subscribe to the *Magyar Nemzet* and the *Demokrata* in massive numbers. The media market has been rearranged after 2002. The defeat of 2002 and the massive media-building following the election has played a key role in Fidesz becoming as strong as it is today, and it has also resulted in public information becoming more or less balanced.

Is it impossible to govern in such media-headwinds?

Whoever informs the people, owns the country, this statement holds today as well. It's the same everywhere. But things have become even more complicated in the past years because the press monopolies that had existed before have been entirely liquidated by the

---

53 In English the titles of these newspapers are Daily Hungary and Hungarian Nation.

spreading of the world wide web. The market of daily papers and the printed press is not that important anymore. A new generation has grown up that doesn't need these types of journalism, they prefer gaining information from the internet. It seems to me that the battle is over, aside from a few professional journals and lifestyle magazines, the market of daily papers and printed press in general may have another 10-20 years left.

It's a fact that reading habits have changed; I've noticed it on myself, as well.

Other people experience the same, I've read an article by Albert Gazda (*journalist and senior associate at Magyar Nemzet – editor*) in which he complained to himself that in the past he used to read literary journals, he subscribed for periodicals and studied contemporary literature, and then he gradually started to rely on the internet. And when I was reading this I realized that I do the same, because while I didn't read contemporaries, I've always read books on history and literature. Indeed, with the internet becoming increasingly widespread people are getting lazy and books have fallen out of the hands of an entire generation. So, for a few years now, I forcefully make myself read a bit, at least at night. For example, I am currently reading an old book from István Nemeskürty⁵⁴ about Bálint Balassi.⁵⁵ I wouldn't have thought that I'd be reading something like this, but I am actually enjoying it a lot and there are two-three books ready for action next to my bed. So, we must read.

Nemeskürty writes about history in an informative style.

Yes, but that's pretty much the most I can handle after a long day of work. For a long time now, I've given up on and I'm not interested in the works of abstract authors, or the deeper, hidden meaning of inextricably linked artistic creations. I might have become primitive, but all I need is a comedy, or an exciting crime movie with adventure and action that glues me to the screen. When people are twenty-something they are open to all kinds of artistic works, we experiment and are excited to look into the workshops of artists, but being 47 years old, I'm not really interested in these anymore. However, the deeper meaning of things in literature, for example, intrigues me and the adventure and excitement in works of art carry more meaning for me than the different mannered variations of self-expression.

As conservative journalists, what were your experiences during the period when the previous governments barely gave you any room and opportunity to publish? At the time, we really did not have freedom of press, although the present-day opposition keeps complaining about the lack of it today.

It's easy for the generation of the young liberal left to talk about disproportionate media when they have absolutely no idea about what it means to be truly vulnerable. I, however, am able to recall individuals and fates. I remember the unilateral media terror of the '90s, when literally everything was in the hands of the left; socialist, liberal owners and editors controlled the complete Hungarian media market. In fact, aside from a daily paper or two, like the Magyar Fórum⁵⁶ and the Demokrata, and the *Vasárnapi Újság*⁵⁷, a program on the

54 István Nemeskürty (1925-2015) was a Hungarian historian, writer, screenwriter and film producer.

55 Bálint Balassi (1554-1594) was a Hungarian Renaissance lyric poet.

56 In English the title of this newspaper is Hungarian Forum.

57 In English the title of this radio program is Sunday Paper.

Hungarian Radio, the Hungarian right did not appear in any way in any media platform for years. That was point zero from where we have managed to get where we are today – it is a huge accomplishment. And what was going on back then? Well, existential doubts. I was lucky to be in my twenties with no family. I took it easy, I spent whatever I earned. But I knew colleagues with families who drank themselves to death; another committed suicide, and these are really awful memories. I don't have a desire to get back at them but after these beginnings, I don't want anybody to expect me to say a single kind word about people like Ádám Horváth (*president of the Hungarian Television between 1994-1995 - editor*) or Ferenc Székely (*editor in chief of Napkelte*⁵⁸ *after the transition to democracy, in 1996 executive president of Hungarian Television as vice-president – editor*), or the entire leadership of the Hungarian Television for that matter that provided assistance to the power games of Gyula Horn with no compunction. I could mention dozens of people who used to be powerful, but today seem to be very forgetful. But we were there and remember how they, who had the power over life and death, executed Panorama and the News in 1994. It took them half an hour, sitting in a meeting. I've read from Ferenc Székely on social media today that he doesn't remember this. Well, we do, because we were there. It would be beneficial for the younger generation of journalists to keep these things in mind as a memento, or at least a lesson learned. Clearly, it's not their battle, it's not even mine, but it's an uncomfortable memory and it makes me see the characters and the bias of the media in a different light.

Are we able to express the publishing platforms in numbers in order to reflect how balanced or unbalanced the Hungarian press is? For example, if a party in opposition with 1% of voters behind them is over-represented, why do they complain about the end of free press?

I'm not sure that questions of free press or balanced media distribution should be represented through the parties, in fact, I'd warn against doing so. On the other hand, it's a fact that while the opposition won't stop talking about the end of free press, Index⁵⁹ is accessed and read in way larger numbers than the newspapers and internet portals that belong to the right. The number of media outlets in the possession of Mediaworks⁶⁰ is not the point here, what matters is how easy they are to access and how large their influencing ability is. The right is still way behind the left in this aspect. In the past twenty-something years, it wasn't just political journalism that had been taken over by the liberal left. It has conquered more than that, from female and lifetime magazines all the way to the various hobby and professional groups. So, when we read an article about the gardening choices of Gábor Demszky⁶¹, it is exactly the same type of political influencing as the attempts made by political journalism. Despite its visible results, the right-wing media is still in a disadvantageous position in Hungary and it's precisely why the constant moaning of the opposition is incomprehensible and unacceptable. If we really did not have freedom of press then we would have to read about Viktor Orbán's family in every newspaper, like

58 In English the title of this television program is Sunrise.

59 Index.hu is one of the most popular liberal news portals.

60 Mediaworks is one of the largest media enterprises in Hungary.

61 Gábor Demszky was the leftist Mayor of Budapest between 1990 and 2010, also a founding member of the Alliance of Free Democrats party.

we did in the dictatorships of the past. If there was no freedom of press then everybody, or at least most of the press, would have to write in a fashion that reflects the views of Fidesz. But that's not what's happening at all. Because there is freedom of press in Hungary, everyone writes whatever he or she wants. Publications against the current government are published every day and I say that's fine. The issue is that when we have a right-wing government, the accusation immediately comes that there's no freedom of press, while naturally, while they were governing the country the pulsation of plural democracy could be sensed all over the place.

Do we have anything to learn about collaboration from the liberal left media? Are they more cooperative than the pro-government media outlets?

This view of the leftist media being well organized and cooperative compared to the right-wing counterpart, which is portrayed sluggish and clumsy, is a leftover from the '90s. I disagree with it. It may have been true then, because there barely had been any right-wing media outlets, but in the present, the leftist media isn't any more professional or cooperative in any segment than the right-wing. The latter one had just been built up in the past years, the people that are present in its structure know each other well. Opposed to the journalists who were left behind from the communist era, we are building ourselves up from a Hungary of democratic spirit, which means that we are able to work together without any distracting convulsions. Of course, there are problems here and there, but don't think for a second that they don't rip at each other in the opposition media. What they and their politicians pour over each other, the way they argue about methods and slices of truth is nearly reaching a level of amateurism that we never want to be associated with. You ask what we can learn from them. In my opinion, nothing. In the '90s they had a situational advantage: frequently going abroad, speaking languages and so on. Meanwhile, a new generation grew up and I see young and talented journalists, political scientists and other professionals around me who will easily put them in their pockets. There are also many well-prepared and skilled people on their side, and equally, we see plenty of deadbeats and born-losers on both sides. But the alleged advantage that may have been present 20 years ago is gone without a trace by now.

What kind of attitudes do the young ones pick up by the time they finish their education in the fields of media or journalism?

There's a saying that people get old when they start claiming that their own generation was way better than the new one. Each generation has its talented and talentless members. It is true, however, that we differ in terms of certain skills. The importance of classical education, literacy and philosophy of knowledge are definitely less emphasized in the past 20-30 years. I think that many of those things that I had to learn in order to get my degree are not even taught at universities today. University education has weakened; there are elite schools and random universities at street corners. Today, the sentence structures, intellect, writing skills of young people are much weaker than what we had when we started our careers. Not to mention the fact that a lot of people simply don't read books, they are stuck at the level of a high school degree or university diploma. In my opinion, Hungarian prose has to be included in the curriculum of a Hungarian journalist, Móricz,

Kosztolányi, Mikszáth, Gárdonyi were all excellent journalists. In their novels, vignettes and reports the profession itself is pulsating. Truth be told, a journalist who wants to be taken seriously, shouldn't be paying attention to other journalists in order to snatch a bit of masterful skills, they need to read Kosztolányi's prose and they'll immediately get the picture. What are young people better at? They move around in the world with more confidence, they are free to go wherever they want, they speak languages. We had to make strenuous efforts in order to gain even an intermediate level of English knowledge. When I started, it wasn't in the air at all that some time later in my life I might be able to use it when I'm in London or Los Angeles. I remember when I was searching for something to read in English in the library of Szentes in the middle of the '80s. Aside from the poems of Robert Burns and the British communists' paper called *Morning Star* I barely found anything. It was a splendid motivation to learn the language.

Do present-day journalists copy each other?

Yes, it often happens that some journalist who can really make a powerful impact generates dozens of epigones. Here is my dear friend, Zsolt Bayer, as an example, whose choices of words, sentence structures are borrowed by many who later present these as their own. There are quite a few epigones of Zsolt Bayer in the country, just like there are many Péter Uj and Árpád Tóta W. epigones. This is due to the lack of ability and interest. I taught part-time at Károli⁶² for a year and I saw the students majoring in communication – well, the situation is quite crushing. Out of 30 people there may have been three or four who were interested in professional issues, but I must say, *they* were really good. The other 26 were reading *Cosmopolitan*, scratching themselves and gazing out the window. Which is not a problem, but the question arises, are we sure that it is necessary to get useless university degrees in today's world? Somebody completes a course that will be of no use to them in real life, they lose four or five years, when they could have learnt a trade instead. Everybody wants a degree and it results in people incorrectly assessing their own abilities, they're simply at the wrong place. In today's Hungary hundreds of thousands of people move around at the wrong place, in wrong life situations. We don't assess our abilities and strengths appropriately; we are trying to live up to societal expectations instead. We simply don't measure ourselves at our real value. Why would somebody who works as a gardener, a cosmetician or a carpenter be considered despicable? If you're good at what you do, you can make three times as much as the mediocre amount an intellectual makes. In addition, and it is very important, you can even be a happy individual if you like your job.

Time is necessary for a change of approach, for sure. It hasn't happened in the field of history to this day, the definitions of „us” and „them” have become rigid. What's going on in the field of journalism? Can a journalist, who wrote there yesterday and writes here today, be considered credible?

Let's make a distinction between journalism and political journalism. If someone deals with agriculture, or is a sports journalist, or writes for a tabloid – these things can be easily defined in terms of professional assignments, their political orientation is less relevant. Political journalism is completely different. In Hungary, two opposing sides are standing

---

62 Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary

head-to-head in the media due to the developmental defects of the past 27 years. It's a fact that the advertising market is unable to maintain the Hungarian press. There may be a few exceptions that are able to stand on their own, but most of the press makes a living out of, therefore, craves for advertisements because the market simply doesn't provide their cost of living. That's why most of the Hungarian political journalism depends on politics itself. After the transition to democracy it has become quite common that the various media associations started suckling on the teat of the state. The respective governments give financial support to those newspapers that have the same preferences as they do and they do not aid the rest. It is what we see today, as well. Of course, it is common to talk about the myth of independent journalism but reality paints a different picture. I think we can be more honest if we accept and verbalize this, instead of lying to ourselves and to others about working as an independent journalist for an independent news outlet. It's often heard that in Hungary there are exclusively two types of media: the right-wing and the independent media. I barely ever hear from people on the left that they are committed to the left-liberal set of values. The most alarming example of this of Gergely Dudás' farewell letter, who used to be editor-in-chief of Index in which he called Index the *watchdog* of democratic values. It's frightening because it shows that even a smart person, like Gergely Dudás, doesn't see that the media outlet that he's been the head of depends on politics just like all the other media platforms do in Hungary.

Based on what you've said, there really isn't left-liberal journalism in Hungary. At least, officially there isn't...

It is simply a pharisaic position. The question is, is it possible to change it, or is it even worth thinking about it? Without wanting to moralize, I think journalists can still adhere to professional and personal principles if they are aware of the political frameworks that surround them. We shouldn't sell a pig in a poke. There are journalists and cadres on both sides. That's the decisive difference. Both sides mutually call each other footman-media and scribes-for-cash, but it's not like I get a call in the morning from László Kövér while I'm shaving and he gives me the rundown of what I should write about that day. It's absurd; it never happened and never will. Self-censorship, on the other hand, is something that occurs on both sides and let's talk honestly about it. Because there are certain topics that we won't write about and there are certain roles that we refuse to play simply because it goes against our taste. The left attempts to unveil the atrocities committed by the government every hour and if they find something they should write about it, thereby contributing to the cleansing of public life. Anyone who reproaches me, being a pro-government journalist, for not criticizing the government, do they think about the following scenario? If somebody works for Coca Cola as a manager, would they commit treachery against their employer and bring sensitive information over to Pepsi? I'm bound by loyalty towards my own editorial team, my colleagues, and my associates I share the same principles with. Our workplace is just like any other, like a forge-shop or a designer office. I've never been interested in or believed the pseudo-professional blabbering about impartiality. Not to mention the fact that if somebody respects and follows a set of values, then some level of bias, opinion, collision will inevitably appear in their works. I can mention countless journalists who, while floating between the left and right, lies an independence

to himself that has never existed, and they do this to keep their self-esteem intact. They play this game because this way they don't have to ask themselves the uncomfortable question: why do I write this today when yesterday I wrote the exact opposite? Well, that's why I haven't worked a minute for a left-wing paper, not that they called me to do so... That's the way I am and I will remain as such. For me, it's more important to feel good about myself and be able to find the key to my readers' heart than to always fall back on something soft. Those who call me a scrivener-for-cash, merely because they don't agree with what I say, probably forget that I've never spent a single minute working for the other side, not for money, not for anything else. There are people who have; you can find them on both sides. So, maybe these kinds of people really are scriveners-for-cash, although I hate the expression.

We all know so-called independent journalists.

Of course. However, in reality these people are held hostage solely by their own egos, they are full of themselves and insufferable for the most part, they are simply bad people. Everything they do and write is built upon castles in the sky. Because independence is merely a myth, especially in their case, since political journalism is kept on the life-saving respirator by politics itself. That's why it is easy to admit that nobody is independent. Opposed to these people who constantly position themselves in the center, many of us on the right clearly state that we are not independent – unfortunately, you don't see this happen on the left. We don't lie to our readers and ourselves; we don't invoke fundamental professional fairness to claim that we're terribly interested in everybody's opinion. I'm sorry, but what in the world can I possibly discuss with Miklós Tamás Gáspár?⁶³ Or with András Hont?⁶⁴ Would it really be credible if we sat down at a major jamboree and discussed the important questions of life? I absolutely don't like the system of values Miklós Tamás Gáspár has spent his entire life believing in, or the expressions and style Hont uses to write his articles. I can't imagine anything that would be more alien for me; consequently, we have nothing in common at all. What should we negotiate? Every spiritual masturbation that is disguised as a professional forum is a complete waste of time. There used to be a time when I received invitations to take part in such debates, but they don't invite me anymore, as they know that I won't show up. I'd rather cook something or study with my kids at least that has a point.

The things you said about integrity and loyalty rhyme with the words of the historian, László Gulyás who said that Hungarian history should be written with a Hungarian pen out of a Hungarian heart, as it is not our job to provide political ammunition for our opponents. That should be done by someone else, by a Serbian or Romanian historian.

Hungarian history wasn't written as it could have been written based on the facts. It's important because even our generation is held hostage by the 20th century. Just as it can be expected of the Hungarian Jewry that 70 years after the holocaust they overcome what had happened and stop living the tragic fate of their grandparents; it can also be expected of the majority Hungarians that they overcome the shock of Trianon and start thinking in present tense. I know that these are very heavy words, but we have to remember that the greatest

63 Miklós Tamás Gáspár is a philosopher who also publishes articles in the liberal media.

64 András Hont is liberal journalists.

figures of our history have always thought in present tense. In the 1820s István Széchenyi⁶⁵ was researching how the economy, politics and institutional system of Hungary could be reformed reasonably so it would be valid in present tense. He wasn't interested in the grievances the Hungarian nobility has inherited from the age of Joseph II. Although the past is useful and we can learn a lot from it, it is also exceedingly dangerous, we shouldn't spend too much of our time on it. I'm not speaking up against history; I'd just like to call the attention to a typical illness of the Hungarian right. Our attachment to the past is dogmatic; we want to explain everything relying on it, while we have less and less knowledge of it. The feeling of tragedy and being sorry for ourselves have always had a strong presence in the Hungarian fate. I think in the 21st century the good Hungarians are those who are able to overcome Trianon and our self-destructing tendencies. At the same time, there is an anti-national grip present in the country, an approach that wouldn't allow us to survive for another minute in the Carpathian basin. For example, when Réka Kinga Papp⁶⁶ says, „Hungary will be Islamic, so what?” she is talking complete nonsense. Personally, she would really suffer if we became a caliphate because she would have to shell beans all day and she wouldn't have time to formulate such deep philosophical thoughts in her head. So, on the one hand, we have these negative thoughts inherited from the past, all the misery that the new generations are unable to overcome, and on the other hand, an unpatriotic inbreeding is present. The latter ones tend to undervalue the questions that determine the fate of Hungarianness, and if it depended on them, they would hand over the country to any great power in the blink of an eye. Our job, in my opinion, is to find the connection to our predecessors, however narrow our wiggle room is. Our ancestors have done the same task under different circumstances in different forms in the previous centuries, but we have to be able to draw the conclusions in present tense. It's in this that I see the whole purpose of the work we do.

I would like to add something to what you've said just now. While the holocaust is a story that is finalized and has no practical aspect in the present anymore, Trianon impacts our present very much. It's enough to look at the most recent language law in Ukraine. It's as if they kept scratching a scar so it never heals completely.

Yes, but we have our share of the blame, as well. Why is it that we can't honestly look at a Hungarian from Gyergyószentmiklós or Kassa⁶⁷ the same way we look at someone from Zala or Szolnok⁶⁸? People with an otherwise normal perception go to Székely Land and start behaving like a nasty mob. They show off with their forints in Corund, scream irredentist songs, speak nonsense, then go back home. Unless things change, unless we are able to become 21st century Hungarians and find our own forms of expression instead of the forms of the '30s, we will not be able to take a step forward in national matters. Until then we are only able to look at Transylvania as an ethnographic curiosity, a village museum, although it's not what it is. We have to accept those one and a half million people – half of whom live scattered to begin with, so it's a divine miracle that they have pulled through all this time – as partners, as our equal Hungarian fellows. And similarly,

65 István Széchenyi (1791-1860) was a Hungarian politician, political theorist, and writer. In Hungary he is still known to many as “the Greatest Hungarian.”

66 Réka Kinga Papp is a liberal journalist.

67 Towns in Transylvania.

68 Towns in present-day Hungary.

they also have to understand that their mother country, emotionally and physically, can never be Romania, they always have to look towards Hungary and Budapest. The current government has done way more in this regard than any previous did in the past, they've reached fantastic results, and not just in terms of symbolic actions, the expansion of citizenship is really a tangible change. Still, while we're talking about autonomy, have we ever thought about the debts we still owe towards the Hungarians in Moldavia, for example? Why couldn't we open at least a MOL⁶⁹ gas station, or a CBA⁷⁰ store in Lészped or Klézse⁷¹ in the past 27 years? Making Hungarianness a bit more attractive in the Carpathian basin is a task that depends rather on organization and attention than money. And it's still not too late. Of course, besides Moldova, the same applies to the Southland and the Upland; let's admit that we owe them a lot!

It is all true, however, are we talking about the entire 27 years since the transition to democracy? Because the leftist governments have never shown the least amount of affinity towards the Hungarian minorities living outside our borders.

The left-wing governments were simply traitors; there is absolutely no chance that any national sentiment would ever flare up in them. The new young liberals, like the Momentum⁷² and the others, unite their forces specifically against the national thought, they are the antagonists of Hungarians, and there is no point in assuming any kind of responsibility towards or awareness of the nation from them. According to the most recent news, if Fidesz wins in the spring, they are planning large-scale rural development projects and changes in domestic policy. Once these manifest, we might be able to send a message to Hungarians in the Carpathian basin. Because not everybody lives in a Hungarian environment like people do in Székelyudvarhely, Komárom or Zenta. At least 1.5 million Hungarians try to survive scattered in the Carpathian basin and time is running out dangerously.

I'm not letting go of the question of independence; you've asserted that there is no independent journalism today and I agree with you. Has it ever existed?

Yes, sure. For example, a few years ago there was a daily paper called Reggel,⁷³ they really were independent, they existed for a year, if I remember correctly.

Very funny!

It's a rather sad story. That was the market demand, and it had to be closed down. Look, people don't know what to do with independent journalism either, because although the readers or viewers keep saying that „I want to get information from multiple sources,” deep inside their heart they have their own well-defined standpoint in this extremely divided country. In this fired up Hungarian society the spark of a counter-opinion is just enough to bring resistance out of you. I'd be really curious to see that if a choir of angels descended from above the clouds and gave us a load of money that the two of us could use to create an independent newspaper how many people would buy it in the country.

69 MOL Group is a Hungarian leading international, integrated oil and gas company.

70 CBA is a Hungarian grocery store chain.

71 Towns in Transylvania.

72 Momentum is a liberal opposition party formed in 2017.

73 In English the title of the paper is Morning.

We hear it mostly from the opposition parties that there are many non-voters; they have to be targeted as they are the biggest group in Hungary but that's not true. Fact is, voters can be divided into three major groups: the right-wing, the left-wing and the silent block, the latter one is fed up with everybody. Those who are in this group never go to vote, so you'll never be able to reach about 30% of the population who are otherwise eligible to vote. These people don't read anything related to politics, they don't have a political opinion, and they don't find anybody they'd want to elect. To revisit the idea of independent journalism, another reason why I'd advise caution is that people don't expect independence. What is there to be independent of anyway? If you want to be independent it means that you don't have your own tone of voice, you don't dare articulate an opinion in certain matters. Most publications of media that pretend to be independent are atrocious essays that I would throw right back at the author if I was their editor, they cannot be published, as they take a step to the left then another to the right. It's not what readers expect. People follow some of the star journalists like the children of Hamelin followed the rat catcher. The readers search for their own opinions, they look in the mirror and it delights them if they see themselves, it's a feedback, a confirmation for them that it's not just *them* who think in a certain way. Regardless, if somebody thinks that their fake-independence is the most important factor, they won't be able to write anything else but sloppy, untrue essays.

Why is it that the number of female journalists is so low in Hungary? If it is, indeed, low.

I don't think that's true, if you look around here in the editorial team, third or even half of the staff is female, and it is a political journal. Maybe what you mean is why women are not taken seriously enough despite the fact that they have the same abilities and do the same job as men. That might have some truth to it. But as we all know, women and men are different; one of the virtues of men – which is also a vice – is that they go straight ahead like a bull, and they don't stop until they hit a wall. Women fundamentally tend to avoid conflicts. Hitting the wall, breaking through the door are things that are considered valuable in political journalism, while attitudes like willingness to compromise and avoiding conflicts are not seen as values. As a consequence, tougher, more assertive and more masculine ladies get on better in political journalism. When you have to write about something tough, when you have to put yourself out there, when you have to confront a minister at a press conference – all these are conflict situations.

This genre doesn't suit women that well, that's clear. For instance, under my own name I would never write down the things that I write under a pseudonym on my political blog, and even if I did, I would be much less read.

It certainly may be true, but I wouldn't draw further conclusions.

No, that's not what I meant either.

Sure, I know, but on the liberal side they keep saying that it's a men's world, which is nonsense, the sole reason behind it is conflict avoidance. How good it is, though, that there are so many creative women among interior decorators. It is quite interesting that I've written a number of books, but mostly men in their 50s and 60s came to my press-views

if my books dealt with the topics of politics or history. But it was always the case, really. Then, when I wrote a cookbook many young women showed up. The pool of people was completely different. Lifestyle, hobby, family and recreation are women's topics, they paddle in joy when they have to furnish a house, shop or the topic of healthy lifestyle and child raising comes up in a discussion. All these are just as valuable, if not more valuable, than presence in public life. The problem arises when we start saying – and it is a mandatory dogma of the left since Ibsen's Nora – that women have an innate right to break out of the dollhouse, leave their families and husbands because their primary job is self-actualization. In European societies, this breakthrough took place 120 years ago, in Hungary the decades of socialism and the 25 years of liberalism equally made things worse. At the end, we'll be standing there, staring at each other like idiots and won't be able to find our own sexual roles. We have the Marton case⁷⁴ here which is way past the director as a person, and however unspoken, it is precisely about these issues.

You brought up Réka Kinga Papp a little while ago who, in that particular interview, spoke a lot about female emancipation and the despicable male dominance currently present in Hungary. Then, she easily claimed that it's not a big deal if Europe becomes muslim, or according to her, Islam. Does she really not feel the irresolvable conflict between female emancipation and Islam?

No, she doesn't. Liberals only have theses; they completely exclude life, and the need to be lifelike from their deliberations. They focus on living up to their ideology, so if the statement is that Islam is not a threat to us, while on the other hand, the nation state is bad, then they will keep twisting the words until they align them with their thesis. And it doesn't matter to them that reality contradicts their presuppositions every minute. The entire leftist line of thought is derailed from the beginning because the left, liberalism and socialism are counter-reactions, revolutions against the natural philosophy of life, or I could say, against the natural instincts of mankind. People are just the way they are. Only liberals have these illusions. People, who think, consider the good as well as the bad and they don't just keep babbling about endless peace, advancement and revolutionary innovations if the price to pay for them is the disintegration of the old, natural bonds. People, themselves, want order. They live in a hierarchy, they have duties besides their rights, there is always a leader, and there are male and female roles. Supporting our families is very important; we think about the future, we plant a tree so our grandchildren can enjoy the walnuts because we won't be around to do so. But they formulated a new ideology in Europe 300 years ago in order to destroy the old one and instead, create egalitarian, equal societies.

Are we talking about the French revolution?

Definitely, yes. While the background of the French revolution was without a doubt empiricism and rationalism, the agony of the old Europe started, in fact, with the French Revolution. By now, for the 21st century, we got to the point where there are people in Scandinavia and Germany who sit in their chairs like idiots, and women breastfeed together with Syrian mothers because there is a program that promotes joint breastfeeding

⁷⁴ László Marton is a contemporary theater director who was accused of alleged sexual harassment by various females he had worked with.

with refugee mothers. And the men just look on by as their wives are being raped; it's not a problem, since who knows how long it's been since that poor „refugee” was with a woman for the last time. Let's not forget that these people's grandfathers fought in the Wehrmacht and were killed in action at the Eastern front. Former fighters have now become helpless victims; 70 years of brainwashing have completely destroyed Germany. Not to mention the Scandinavians who have always lived in abundance, they are on their last legs; I think that the old Sweden has less than 30 years left. Some kind of an Islamic party will emerge and form a government in the country where Vikings were running up and the down the place 1,000 years ago.

Do you think that the same fate is awaiting us, Hungarians? Is it bound to happen?

We, Eastern Europeans have very different experiences. As long as we continue to think of mothers, families, male roles, everyday life, our remaining European Christian values, our surroundings as we do today, we will be safe. If we gave this up, as the liberals suggest that we do, everything we call Hungary now would be flooded by sand in three minutes. But that will ever happen, because Hungarians are very tenacious, our strength is in our ability to survive. We are not like the Irish who form a league against and overthrow the English rule. No, we flee to the marsh then we return and rebuild the village, the church, and the school. Then the Turks or the Tatars come and destroy everything again, but we rebuild it again, we continue to regain ownership of our land – the period of the middle ages was all about this for Hungary. And the situation we're in today is somewhat similar. Not everyone is able to do this, but the best of Hungarians are. If in the end only 100,000 of us remain, then that 100,000 of us will do the same thing again. It's a long-term situation and we can trust the vital instinct of Hungarians. One of the greatest challenges of the future is finding the common ground with our neighbors, the Slovaks, the Romanians, the Serbians, and the others who are more similar to us than we'd think. I wonder, will we be able to say at some point that Trianon and the centuries long struggles are less important for us than the new global challenges that we are facing? Are there going to be people with a similar way of thinking in the neighboring countries? Perhaps we will receive answers to these questions in the next few decades. Whether we will be able to offer a hand to each other when facing a visible new enemy, or we'll continue playing our petty games until all of us will have sunk in the turmoil of migration.

X 274016

Gulper Lohulo (M)

EGY - 66

XB 251069

X 271018

BATTHYÁNY

A beszélgetéseket szerettem volna úgy megírni, a magyar nyelvet, a gesztusokat, a hangulatot úgy betűbe önteni, szövegbe adaptálni, hogy az olvasó azt érezze, ott ült, ő is ott ült annál az asztalnál, ahol ez a két ember beszélgetett egymással. Érezze az olvasó, hogyan szorította a gyomromat egy-egy gondolat, vagy hogyan tartott markában némely pillanat. Ez volt a cél. Nem tudom sikerült-e, de reménykedem. Csodálatos és páratlan emberekkel beszélhettem és ez boldogsággal tölt el. Mert mindig is vonzott a szürkeállomány.

I wanted to write these conversations in a way that I convert the Hungarian language, the gestures, the atmosphere into letters, adapt them into the written text in order to make the reader feel like they sat there, they also sat there at that table where these two people were conversing with each other. I want the reader to feel how some thoughts were squeezing me by the gut, or how some moments grasped me like the grip of a fist. This was the goal. I don't know if I had succeeded, but I'm hopeful. I had the chance to speak to wonderful and exceptional people which makes me immensely happy. Because I have always been attracted to the grey matter.

POLGÁRI SZILVIA

